MUZEUL
JUDEȚEAN
ARGEŞ

ARGESIS
XXV

STUDII ŞI COMUNICĂRI

SERIA
ISTORIE

PITEŞTI - 2016

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ

ARGESIS

Studii şi comunicări
Seria Istorie
XXV

EDITURA ORDESSOS
PITEŞTI
2016

ARGESIS
Seria Istorie
Analele Muzeului Județean Argeş
Piteşti

ARGESIS
History Series
Annals of the Argeş County Museum
Piteşti

EDITORI:
CONSILIUL JUDEȚEAN ARGEŞ
MUZEUL JUDEȚEAN ARGEŞ
Adresa redacției: Str. Armand Călinescu, nr. 44, 110047 Piteşti
tel./fax: 0248/212561
e-mail: muzeuarges@yahoo.com www.muzeul-judetean-arges.ro

EDITORS:
THE ARGEŞ COUNTY COUNCIL
THE ARGEŞ COUNTY MUSEUM
Editorial Office Address: Armand Călinescu Street, 44, 110047, Piteşti
Phone/Fax: 0248/212561
e-mail: muzeuarges@yahoo.com www.muzeul-judetean-arges.ro
PITEŞTI - ROMÂNIA

Tehnoredactare: **Ionel DOBRE**
Traduceri în limba engleză: **Anca PUPĂZĂ ROŞU**

I. S. S. N. 1453 - 2182

S U M A R

C O N T E N T S ● S O M M A I R E

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XXV**, 2016

CONSIDERAȚII PRIVIND UN POSIBIL DEPOZIT MONETAR DE SECOL XII DE LA MOGOŞEŞTI, JUDEȚUL OLT

IOAN ANDI PIȚIGOI*

Pentru a înțelege cu adevărat viața socială şi economică a secolelor XI-XIII, secole sărace în izvoare şi informații scrise, trebuie să apelăm în primul rând la elementele de ordin numismatic care ne pot edifica în cunoşterea mentalității populațiilor din spațiul românesc şi ne pot oferi o largă imagine asupra vieții cotidiene şi politice din acest areal.

Monedele provenite din tezaure şi descoperiri izolate se pot cataloga pe criteriu geografic ținând cont de direcția de proveniență a acestora sau de sistemul monetar în care se încadreaza. Astfel, avem următoarele categorii:

- monede provenite de la sudul Dunării: bizantine, cu o amplă circulație în secolele XI-XII, sârbeşti în secolul al XIII-lea aparținând lui Ştefan I Uroş, Ştefan Dragutin, Ştefan al II-lea Milutin, dinari ai banilor Slavoniei[1], şi, nu în ultimul rând, imitații bulgăreşti ale monedelor bizantine sau monede autohtone;
- monede provenite prin intermediul populației maghiare: acestea se pot clasifica la rândul lor în mai multe categorii: germane, maghiare, engleze, franceze, venețiene, boeme;
- monede orientale, reprezentate prin dirheimi tătărăşti şi, rar, monede arabe.

În continuare ne vom îndrepta atenția asupra monedelor provenite din vestul şi centrul Europei, deoarece devin factorul dominant în circulația monetară transilvăneană a secolelor XI-XIII.

În această zonă, deşi primele monede maghiare atestate sunt şi primele emisiuni ale Regatului Ungariei, şi anume dinarii de argint emişi de către Ştefan I (1000-1038)[2], sursele istorice ne descriu o economie semimonetară

* Muzeul Județean Argeş, Piteşti.

1 Un astfel de dinar banal slavon emis în numele regelui Ungariei, Ladislau al IV-lea Cumanul (1272-1290), a fost găsit, în 1920, la Biserica Domnească din Curtea de Argeş; Vezi Octavian Iliescu, *The history of coins in Romania*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2002, p. 40.

2 Costin C. Kirițescu, *Sistemul bănesc al leului şi precursorii lui*, vol. I , Bucureşti, Editura Academiei, 1964, p. 68.

bazată pe monedă şi, în acelaş timp, pe troc. Acest lucru este susținut de unele tezaure de argint tocat, nemonetarizat, descoperite la Streja, Cârțişoara şi Amnaş[3].

Un prim document care atestă folosirea bunurilor, şi nu a banilor, este o danie din anul 1075, a regelui Geza I, oferită mănăstirei Sfântul Benedict.

„*În marginea cetății Bihor am dat satul ce se cheamă Artand, o sută douăzeci de case cu insula din vecinătate. Slujba lor este de a da în fiecare an douăsprezece porci de cinci ani şi douăsprezece măsuri de miere şi trebuie să slujească abatelui mereu atât vara cât şi iarna cu doi cai*[4]…”.

Un alt document apare abia în anul 1165. Este vorba de o danie acordată Sfintei Mănăstiri Margareta, actualmente aflată pe teritoriul Slovaciei, de către fiul lui Geza, regele Ştefan al II-lea.

„*… toți cărăuşii de sare care vor trece prin poarta Meseş să dea de fiecare car pomenitei mănăstiri câte un bolovan de sare din cea aparținătoare regelui*[5]”.

O primă mențiune a folosirii banilor o avem din anul 1181, când regele Ungariei Bela al III-lea întăreşte Sfintei Mănăstiri Maria, întemeiată de comitele Kolcsey lângă Someş, o serie de privilegii printre care şi obligativitatea locuitorilor din împrejurimi de a plăti o taxă către mănăstire.

„*…satul este dator să dea în fiecare an bisericii un bou de trei ani, un porc de un an, o găleată de miere, fiecare casă câte douăzeci de dinari, o vadră de bere, o găleată de grâne,o găină, două pâini*[6]”.

În secolul al XIII-lea, economia cvazimonetară din Transilvania se transformă într-o economie monetară în care fiecare bun era echivalat în bani. Acest lucru se datorează introducerii, de către coloniştii saşi, a mărcii de Colonia, unitate monetară ce cântărea 215 grame de argint[7]. Apar şi mărci regionale, cum ar fi marca de Sibiu, echivalată la 206 grame[8], unitate ponderală întâlnită şi cu numele de marcă transilvăneană.

Unul dintre cele mai elocvente izvoare scrise care atestă folosirea mărcii este registrul de la Oradea, în care sunt trecute judecăți şi procese, precum şi valori ale unor despăgubiri acordate.

În unul dintre aceste procese învinuitul Zama este obligat să-i restituie iobagului Kaluz o slujnică, precum şi trei veşminte, „*şi pe deasupra o marcă*[9]”. Din altă consemnare în registru, aflăm următoarele: „*Mox, iobagul lui Cosuma,*

---

[3] *Ibidem*, p. 70.
[4] Mihail Roller redactor, *Documente privind Istoria României* (în continuare, *D.I.R.*), *veacul XI, XII şi XIII C, Transilvania,vol. I, (1075-1250)* , Editura Academiei, Bucureşti, 1951, doc. 1, p. 1.
[5] *Ibidem*, doc. 8, p. 4.
[6] *Ibidem* , doc. 13, p. 8.
[7] Costin Kirițescu, *op. cit.*, p. 72.
[8] Octavian Iliescu, *op. cit.*, p. 39.
[9] *D.I.R., C. Transilvania*,vol. I, doc. 15, p. 45.

a învinuit pe omul lui Bartolomeu, anume pe domnul Sorlout, pentru un cal preţuind două mărci, cum a zis pristavul. Pe care cercetându-i Bosou vice-comite curial de Zobolcz i-a trimis, cu pristavul numit Micu, pentru proba fierului roşu la Oradea[10]”.

Principalele zone de concentraţie a descoperirilor monetare o reprezintă zona Banatului, împrejurimile Oradei şi Clujului. Pentru secolul al XI-lea dispunem de o cantitate mică de monede. Totuşi, se poate afirma că în Transilvania monopolul este deţinut de dinarii ungureşti, în timp ce la sud de Carpaţi predomină monedele bizantine. În secolul următor, circulaţia monetară se intensifică, numărul dinarilor creşte el fiind suplinit şi de monedă bizantină. În secolulul al XIII-lea, apar schimbări drastice în cadrul circulaţiei monetare, moneda bizantină dispare aproape total pe fondul crizei Imperiului Bizantin, criză culminată cu înfiinţărea Imperiului Latin de Răsărit, iar devalorizarea dinarului unguresc duce la răspândirea în circulaţie a noi specii monetare, cum ar fi dinarii de Freisach. Ponderea monedelor maghiare din Transilvania, în cele trei veacuri, arată astfel: sec. XI 98%, sec. XII 87%, sec. XIII 31%[11].

În afară de monede cu valoare de dinar şi obol, mai este întâlnit şi un nominal mai mic numit bracteat, specific secolului al XI-lea. Se diferenţiază de restul monedelor prin iconografia identică atât a reversului cât şi a aversului, sau prin baterea doar a unei feţe. În timpul lui Bela al III-lea, se bat şi monede de bronz[12], un lucru neobişnuit pentru epocă. Există două tipuri monetare; primul, se apropie ca iconografie şi tehnică de batere cu aspronii bizantini şi are reprezentat pe revers pe însuşi Bela, însoţit de un alt personaj, probabil soţia sa, Agnes de Chatilon, sau fratele său, Ştefan al III-lea, iar pe avers este reprezentată Fecioara Maria. Cel de al doilea tip este considerat drept o monedă de necesitate; lucrul cel mai ciudat este iconografia ce prezintă o scriere semiarabă. De menţionat este faptul că regele Bela şi-a petrecut adolescenţa la curtea împăratului bizantin Manuel I. Acesta neavând moştenitori pe linie masculină dorea prin intermediul unei alianţe matrimoniale între fiica sa, Maria, şi Bela să ofere chiar tronul Imperiului Bizantin viitorului rege al Ungariei.

În spaţiul românesc sunt prezente monede maghiare emise de 23 de regi ai Ungariei: Ştefan I, Petru, Aba Samuel, Andrei I, Bela I, Solomon, Geza I, Ladislaw I, Coloman, Ştefan al II-lea, Bela al II-lea, Geza al II-lea, Ştefan al III-lea, Ladisla al II-lea, Ştefan al IV-lea, Bela al III-lea, Emeric, Ladislau al

[10] *Ibidem*, doc. 11, p. 44.

[11] Ioan Sabău, *Circulaţia monetară în Transilvania secolelor XI-XIII, în lumina izvoarelor numismatice*, în „Studii şi Cercetări de Numismatică”, II, Bucureşti, Editura Academiei, 1958, p. 278-279.

[12] Vezi Ana Maria Velter, *Moneda de bronz a lui Bela al III-lea. Emisiune de război sau încercare de aliniere la sistemul monetar bizantin?*, în „Cercetări Numismatice”, VII, 1996, p. 134-136.

III-lea, Andrei al II-lea, Bela al IV-lea, Ştefan al V-lea, Ladislau al IV-lea şi Andrei al III-lea.

Începând cu secolul al XII-lea, din cauza deprecierii monedei maghiare, în Transilvania îşi face apariţia moneda germană, reprezentată în special prin denarii de Freisach şi dinarii Vienezi, cu o greutate şi un titlu al argintului net superioară dinarilor maghiari. Greutatea lor variază între 1, 88 şi 0,98 g[13].

Deşi tipul monetar poartă denumirea de Freisach, el aparţine mai multor monetării cum ar fi: Reichenburg, Rann, Pettau, Graz, St. Veit, Landstrass, Vilach, Windischgratz, Gutenwert, Aquileia[14], şi, nu în ultimul rând, Koln, care, prin cancelarul Philip de Heinsberg crează o monedă cu iconografie proprie faţă de monedele Fraisach, înlocuind turlele bisericii de pe revers cu steaguri.

Un tezaur interesant de monede germane care, din păcate, nu se păstrează în totalitate este cel de la Slimnic, jud. Sibiu. A fost descoperit în perioada interbelică şi prezentat Muzeului Arheologic din Cluj, unde i-a atras atenţia lui Constantin Daicoviciu. Acesta trimite tezaurul la Viena numismatului Bernard Koch pentru identificare. Componenţa este următoarea:

- doi pfeningi saxoni, patru denari de la împăraţii Otto al II-lea, Otto al IV-lea, Konrad I, Otto al V-lea, cinci denari emişi la Spandau, precum şi pfeningi emişi de episcopii Ludolf şi Eberhard[15].

Un alt tezaur ce prezintă o particularitate unică este cel de la Gaiu Mic, jud. Timiş, unde a fost găsită şi o monedă de la Frederic I Barbarossa, dar poate cel mai important tezaur de monede germane este cel de la Deta, jud. Timiş.

Tezaurul a fost descoperit la 30 noiembrie 1880 pe pământul farmacistului Emil Braumuller, de către argatul acestuia. Descoperitorii predau tezaurul autorităţilor locale, care îl trimit preşedintelui Asociaţiei de Istorie şi Arheologie din Timişoara, Sigismund Ormoş. Acesta, la rândul său trimite tezaurul Muzeului din Budapesta. Monedele ajung înapoi la Ormoş, iar în 1889 sunt trimise la Viena numismatului Francisc Reiman.

În publicaţii tezaurul de la Deta însumează 10.000 de monede, este vorba clar de o greşeală, numărul de 10.000 reprezentând toată colecţia lui Ormoş pe care o trimite la Viena pentru evaluare. În realitate, tezaurul a avut 2091 de piese, o parte din ele pierdute în lungul său pelerinaj, fiind împărţite între Braumuller, Ormoş, Reiman şi Muzeul din Budapesta, lucru ce reiese

---

[13] Idem, *Consideraţi de ordin economice şi politic privind începutul pătrunderii monedelor vest europene în Transilvania*, în „Cercetări Numismatice”, VII, 1996, p. 138.

[14] Constanţa Ştirbu, *Un tezaur din sec al XIII-lea descoperit la Sâmbeteni, jud.* Arad, în „Cercetări Numismatice”, II, 1979, p. 47-60.

[15] K. Horedt, *Un tezaur de monede medievale germane din secolele XI-XIV găsit la Slimnic*, în „Studii şi Cercetări de Numismatică”, III, Bucureşti, Editura Academiei, 1975, p. 255.

dintr-o notă a primăriei din Deta[16], unde sunt menționate 2,450 kg de argint.

Alte tezaure importante au mai fost descoperite la Sălacea, jud. Bihor - 800 de monede[17], Cenad - 987 de monede[18], Sâmbeteni Arad, tezaur cu aproximativ 400 de monede, dintre care o monedă extrem de rară din monetăria orașului Hamm şi Surdărău cu aproximativ 1.500 de piese.

Un alt capitol în circulația monetară a secolelor XI-XIII îl reprezintă monedele franceze şi englezeşti, sterlingi şi groşi de Tours. Ca emitenți, amintim pe Filip al IV-lea cel Frumos, Wilhelm al II-lea, Henric al II-lea, Ioan fără de Țară, Richard Inimă de Leu şi Henric al III-lea.

Tipul englezesc este cunoscut drept Henric al III-lea, şi îşi face apariția în Transilvania, în secolul al XII-lea, prin intermediu negustorilor din zona Rinului, favorizați de către regele englez prin acordarea dreptului de depunere a banilor la Londra. Un al doilea moment al pătrunderii monedei englezeşti în Transilvania este legat de luarea ca ostatic a lui Richard Inimă de Leu de către ducele Leopold al Austriei. Pentru a fi eliberat, Richard este nevoit să plătească o serie de subsidii.

Comparativ cu monedele engleze, cele franceze sunt în număr foarte mic. Dintre acestea, merită să amintim patru groşi de Tours din tezaurul de la Amnaş, județul Sibiu, emişi în vremea lui Filip al IV-lea cel Frumos, doi turnois denari de aramă găsiți în săpăturile de la Păcuiul lui Soare, sunt imitații ale monedelor originale emise de Guillaume de Villecardouin, principe de Achaia şi o monedă a oraşului Melle, provenită din Muntenia, localitatea Zimnicelele, jud. Teleorman.

Sporadic, pe teritoriul României apar şi monede italiene ale dogilor venețieni Triepolo, Donaldo şi Jaccopo Contarini sau monede din Boemia, emise de Otocar al II-lea şi Venceslau al II-lea.

Chiar dacă nu sunt monede pătrunse prin intermediul maghiarilor sau coloniştilor germani, merită să amintim faptul că la Isaccea sfârşitului de secol al XIII-lea se dezvoltă o monetărie autohtonă ce combină atât iconografia dirheimilor tătărăşti, cât şi cea a follarilor genovezi. Aceste monede sunt emise de despotatul de Isaccea, sau Saquci, cum era numită de tătari, în perioada de autonomie pe care oraşul a avut-o față de hanul Hoardei de Aur, Noghay[19] (1285-1295). Tipul monetar are reprezentat pe avers tamgaua hanului, iar pe

[16] Adrian Bejan, *Documente privind conținutul şi componența descoperirilor monetare de la Deta, jud. Timiş, din anii 1880-1881*, în „Cercetări Numismatice”, V, Bucureşti, 1983, pp. 53-64.
[17] Constanța Ştirbu şi Ana Maria Velter, *Aspecte ale circulației dinarilor de Freisach în Transilvania în secolul al XIII-lea*, în „Cercetări Numismatice”, VII, Bucureşti, 1996, pp. 141-147.
[18] Ioan Sabău, *op.cit.*, p. 284.
[19] Ernst Oberlender Târnoveanu, Irina Oberlender Târnoveanu, *Noi descoperiri de monede emise în zona gurilor Dunării în secolele XIII-XIV*, în „Studii şi Cercetări de numismatică”, IX, Bucureşti, Editura Academiei, 1989, pp. 121-122.

revers legenda IC- XC, fiind unele din puţinele monede ce combină o iconografie creştină cu una orientală.

În urma analizării speciilor monetare care au circulat pe teritoriul românesc, putem trage concluzia că populaţiile autohtone au fost deschise relaţiilor comerciale atât cu Peninsula Balcanică, cât şi cu Europa Apuseană. Circulaţia monetară a nominalurilor mici de argint se termină odată cu reforma monetară intreprinsă de Carol Robert de Anjou, iniţiatorul unui sistem monetar cu nominale mai mari şi inclusiv monedă de aur.

Monede ungureşti sunt prezente şi la sud de Carpaţi, în Oltenia, ca de exemplu descoperirile de la Brâncovani, Mogoşeşti, Viespeşti-Sprâncenata, Celeiu, în jud. Olt, şi Orlea, în jud. Dolj, precum şi un număr mai mare de descoperiri semnalate pe raza oraşului Drobeta Turnu Severin. În Moldova se cunoaşte un singur tezaur cu monede maghiare, descoperit la Dolhăuţi, jud. Vrancea[20], alcătuit în totalitate din monede de cupru emise de Bela al III-lea. Alte descoperiri izolate au mai fost făcute la Bucureşti (două monede Ştefan I, 1 monedă Salomon), Curtea de Argeş (1 monedă Ladislau Cumanul), necropola voievodală de la Cetăţeni, jud. Argeş (monedă Bela al IV-lea)[21] în Dobrogea la Isaccea, precum şi în comuna Mogoşeşti, jud. Olt (2 monede)[22]. Acestea din urmă se află în colecţia Muzeului Judeţean Argeş şi se încadrează în tipologia monetară a regilor arpadieni din prima jumătate a secolul al XII-lea (Koloman, Andrei al II-lea, Bela al II-lea, Geza al II-lea), fiind catalogate ca nominal de obol (fig. 3, 8).

Nu este exclus faptul ca, în relitate, să fie vorba doar de denari cu greutatea şi titlul scăzut, sistemul monetar maghiar în cuprinsul secolelor XI-XIII avea un caracter mononominal, singurele subdiviziuni fiind doar bracteatul şi monedele de cupru din vremea lui Bela al III-lea.

O altă problemă legată de cei doi denari este atribuirea emitentului. Cele două piese au fost publicate Bucur Mitrea în „Studii şi cercetări de numismatică vol. IV” unde autorul le plasează ca aparţinând unuia dintre regii maghiari Koloman (1095-1116), Bela al II-lea (1131-1141) sau Geza al II-lea (1141-1161). În realitate, monedele au ca emitent pe Ştefan al II-lea (1116-1131)[23].

În afară de cele două monede publicate de către Bucur Mitrea**,** în colecţia Muzeului Judeţean Argeş se află alte şase monede având ca emitent pe

---

[20] Ernst Oberlander-Târnoveanu, *Monedă şi societate pe teritoriile de la sud şi est de Carpaţi secolele VI-XIV*, Cluj-Napoca, Editura Nereamia Napocae, 2003, p. 162.

[21] Lucian Chiţescu, Anca Păunescu, *Cercetările arheologice din cuprinsul necropolei voievodale de la Cetăţeni, judeţul Argeş*, în „Cercetări arheologice”, VII, Bucureşti, 1992, p. 52.

[22] Bucur Mitrea, *Oboli ungureşti din prima jumătate a secolului al XII-lea descoperiţi în Muntenia*, în „Studii şi Cercetări de Numismatică”, IV, Bucureşti, Editura Academiei, 1968, p. 409.

[23] Réthy László, *Corpus Numorum Hungariae*, Budapesta, 1899, pl. 5, nr. 78.

acelaş Ştefan al II-lea (fig. 1, 2, 4-7). Deşi în registrul inventar cei doi dinari publicați nu au trecut locul de proveniență, ei au putut fi identificați cu monedele cu numerele de inventar 4995 şi 5099. Piesa din urmă prezintă un semn distinctiv reprezentat prin două tăieturi de metal, poziționate în raport cu aversul, deasupra şi dedesubtul crucii cu capete rotunde.

Nu este exclus faptul ca toate cele opt monede să aibă acelaşi loc de descoperire sau să provină dintr-un tezaur găsit în comuna Mogoşeşti, jud. Olt, de altfel cele două piese deja publicate sunt înregistrate la o distanță mare una de cealaltă, iar înaintea lor şi între ele sunt înregistrate celelalte şase monede ungureşti.

O altă mențiune legată de descoperirea a doi oboli/denari ungureşti, identici ca iconografie cu cei mai sus amintiți, este făcută de către Ion Nania. Autorul acestei descoperii susține că cele două monede au fost găsite în satul Bârlogu, comuna Negraşi, împreună cu vârfuri de săgeți, un pinten de călăreț, o potcoavă şi un amnar, toate încadrate cronologic în intervalul secolelor al XII-lea şi al XIII-lea[24]. Nu se cunoaşte soarta celor două monede provenite din satul Bârlogu, autorul descoperirii nu precizează dacă au fost donate Muzeului Județen Argeş.

Proveniența acestui tip monetar, la sud de Carpați, este pus pe seama unor prăzi de război din timpul expediției unei armate bizantine, conduse de Leon Vtatzes şi Ioan Ducas, între anii 1161 şi 1166. Această expediție a avut ca loc de plecare Dobrogea şi a fost îndreptată împotriva Regatului Maghiar, însă nu este cunoscut cu exactitate locul prin care armatele bizantine au trecut Carpații spre Transilvania.

Această ipoteză este susținută de două argumente. Primul dintre ele este descoperirea unor monede maghiare în apropiere de Isaccea, dinarii şi obolii ungureşti aveau o circulație relativ restrânsă fiind prezenți doar în zonele controlate de regat şi nu au fost niciodată o monedă cu un puternic impact comercial asemenea monedelor bizantine.

Cel de-al doilea argument se rezumă la circulația bunurilor în interiorul Transilvaniei, descoperirile monetare şi arheologice de origine maghiară aparținând secolelor XI-XII sunt foarte puține în sudul Transilvaniei, ele oprindu-se pe linia Târnavelor[25]. Bunurile de consum, precum şi materialul numismatic, sunt în această zonă în mare parte de sorginte bizantină, iar acest lucru atestă că relațiile comerciale între populațiile de la sud de Carpați şi locuitorii regatului arpadian lipsesc cu desăvârşire.

---

[24] Ion Nania, *O ciocnire armată între bizantini şi unguri, la nord de Dunăre, necunoscută până azi*, în „Studii şi Articole de Istorie”, nr. 23, Bucureşti, 1973, pp. 38-43.
[25] Ana-Maria Velter, *Transilvania în secolele V-XII. Interpretări istorico-politice şi economice pe baza descoperirilor monetare din bazinul Carpatic*, secolele V-XII, Bucureşti, 2002, p. 184.

Descrierea dinarilor maghiari aflați în colecția Muzeului Județean Argeş:

1. Dinar Ştefan al II-lea, AR, 12 mm, 0, 34 g.

AV: Cruce în relief cu brațele egale şi capetele rotunde alcătuite din două similuni unite. Între cele patru brațe se află câte o globulă urmată de o cruce. Marginea prezintă este scoasă în relief şi prezintă striații asemenea unui jnur.

Avers / Revers

RV: Două cercuri concentrice. În interiorul cercului mic se află o cruce cu cu câte o liniuță poziționată orizontal între brațele ei, iar în spațiul dintre cercuri se află cinci linii orizontale, două linii verticale, un cerc şi un triunghi. Nr. inventar 4993.

2. Dinar Ştefan al II-lea, AR, 11 mm, 0, 34 g.

AV: Ca mai sus.

Rv: Ca mai sus. Între cantoanele crucii triunghiuri, iar între cel două cercuri se află cinci pătrate.

Nr. inventar 4994.

Avers / Revers

3. Dinar Ştefan al II-lea, AR, 11 mm, 0,31 g.

AV: Ca mai sus.

RV: Ca mai sus. Între cercuri şapte linii orizontale şi două linii verticale.

Nr. inventar 4995.

Bibliografie: Bucur Mitrea, *Oboli ungureşti din prima jumătate a secolului al XII-lea descoperiți în Muntenia*, în „Studii şi Cercetări de Numismatică”, IV, Bucureşti, , Editura Academiei, 1968, pp. 409-412.

Avers / Revers

4. Dinar Ştefan al II-lea, AR, 11 mm, 0,35 g.

AV: Ca mai sus, dar cu două globule într-un canton al crucii în timp ce în celelalte trei se află o singură globulă.

Avers / Revers

RV: Ca mai sus. Între cercuri, patru linii orizontale şi trei linii verticale.
Nr inventar: 4996.

5. Dinar Ştefan al II-lea, AR, 11 mm, 0,33 g.
AV: Ca mai sus, dar cu două globule între cantoanele crucii.
RV: Ca mai sus. Între cercuri patru linii orizontale şi o linie verticală, un pătrat şi un triunghi.
Nr inventar: 4997.

Avers / Revers

6. Dinar Ştefan al II-lea, AR, 11 mm, 0,33 g.
AV: Ca mai sus.
RV: Ca mai sus. Între cercuri, patru linii orizontale şi două linii verticale şi o cruce.
Nr inventar: 4998.

Avers / Revers

7. Dinar Ştefan al II-lea, AR, 11 mm, 0,47 g.
AV: Ca mai sus. O singură globulă între brațele crucii.
RV: Ca mai sus. Între cercuri, opt linii orizontale şi două linii verticale şi o excreşcență de metal în cercul mic datorată baterii defectuase.
Nr inventar: 5040.

Avers / Revers

8. Dinar Ştefan al II-lea, AR, 11 mm, 0,42 g.
AV: Ca mai sus.
RV: Ca mai sus. Între cercuri, cinci linii orizontale şi doă linii verticale.
Nr. inventar 5099.

Avers / Revers

Bibliografie: Bucur Mitrea, *Oboli ungureşti din prima jumătate a secolului al XII-lea descoperiți în Muntenia*, în „Studii şi Cercetări de Numismatică”, IV, Bucureşti, Editura Academiei, 1968, pp. 409-412.

CONSIDERATIONS ON A POSSIBLE 12TH-CENTURY MONETARY DEPOSIT FROM MOGOŞEŞTI, OLT COUNTY.

Abstract

In the numismatic collection of the Argeş County Museum are registered a number of eight Hungarian coins from the 12th century that have Stephen II the issuer on.

Two of these coins were published by Bucur Mitrea, in „Studies and Numismatic Research", vol. IV, of 1968, provided that they come from a fortuitous discovery performed in the village of Mogoşeşti, Olt County.

Although Hungarian dinars of the XII-th century rarely occur at South of the Carpathians, the findings being few in number, their origin in this area may be made on account of a booty of war as a result of the Transilvanian expedition, carried out between the years 1161 and 1166 by the Byzantine troops led by Leon Vtatzes and Ioan Ducas.

Taking into account of the present monetary type and the way of recording the pieces in the collection, is nat excluded the possibility for all eight coins to come from a single hoard found in Mogoşeşti, Olt County.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XXV**, 2016

ȚARA ROMÂNEASCĂ ÎNTRE IMPERIUL OTOMAN, UNGARIA ŞI POLONIA (1436-1447)

LUCIAN CONSTANTIN PALADE*

În decembrie 1436, cu ajutorul regelui Ungariei, Sigismund de Luxemburg, Vlad Dracul, unul dintre fiii lui Mircea cel Bătrân, a fost instalat în scaunul de domnie al Țării Româneşti[1].

O încercare făcută de oştile turceşti pentru a-l detrona pe noul domn, care refuzase să plătească haraciul datorat Porții, a fost respinsă de acesta, răsunetul victoriei dobândite de Vlad Dracul menținându-se mulți ani de-a rândul[2]. Alcătuind un memoriu cu privire la posibilitatea organizării unei cruciade împotriva turcilor, un sfetnic de origine italiană, Ioan Torzelo, al împăratului bizantin Ioan al VIII-lea, susținea că la o atare expediție trebuiau să participe şi 15.000 de călăreți din Țara Românească, considerați printre cei mai viteji oameni din lume (1439)[3]. Faptul dovedea că în Țara Românească existau forțe capabile să se opună turcilor cu succes.

Poziția țării de stat tampon între cele două mari puteri, Ungaria şi Imperiul Otoman, aflate în conflict aproape permanent, şi alternanțele politice pe care le-au provocat au devenit tot mai evidente în timpul domniei lui Vlad Dracul[4].

O mărturie a cronicarului burgund, Jehan de Wavrin, atestă că în Țara Românească existau două orientări politice: prima era constituită din tabăra dornică să se împotrivească turcilor prin puterea armelor, pe care autorul o

---

* Şcoala Gimnazială „Oprea Iorgulescu”, Câmpulung.

[1] Pavel Chihaia, *Vlad Dracul, voievod al Țării Româneşti şi cavaler al Ordinului Dragonului*, în Idem, *Tradiții răsăritene şi influențe occidentale în Țara Românească*, Bucureşti, Editura Sf. Arhiepiscopii a Bucureştilor, 1993, p. 78.

[2] Ştefan Ştefănescu, *Țara Românească de la Mircea cel Bătrân până la Vlad Țepeş (1418-1456)*, în *Istoria Românilor*, vol. IV, *De la universalitatea creştină către Europa „patriilor”*, ediția a II-a, Ştefan Ştefănescu, Camil Mureşanu, Ioan-Aurel Pop (coord.), Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2012, p. 339.

[3] *Ibidem*, p. 339-340.

[4] Şerban Papacostea, *Țările române şi primul asalt al puterii otomane (sfârşitul secolului al XIV-lea-1526)*, în *Istoria României*, Bucureşti, Editura Corint, 2003, p. 154-155.

numeşte a „boierilor tineri”, iar cealaltă era reprezentată de elementele dominante ale marii boierimi („boierii bătrâni”), care dorea menținerea păcii prin plata haraciului[5].

La sfârşitul anului 1437, Vlad Dracul a luat legătura cu noul rege al Ungariei[6], Albert de Habsburg, care la începutul anului următor i-a încredințat paza Braşovului şi a Țării Bârsei[7]. Actul din 14 februarie 1438, prin care regele maghiar înştiința pe braşoveni că i-a cerut lui Vlad Dracul să-i păzească „de năvălirile prea sălbaticilor turci”[8], reflectă rolul atribuit în această vreme domnului muntean în apărarea Transilvaniei[9].

Pentru Ungaria, Țara Românească reprezenta „cheia” apărării sale în fața expansiunii otomane[10]. Dacă principele muntean ar fi fost un aliat al Ungariei, coroana maghiară putea fi mult mai liniştită în ceea ce priveşte securitatea teritoriului său[11]. În situația în care domnul muntean ar fi gravitat în jurul Porții, atunci oştile otomane puteau începe atacarea Transilvaniei şi a Ungariei de pe înălțimile Carpaților[12].

Având în vedere lipsa unui sprijin extern, mai ales după moartea protectorului său, Sigismund de Luxemburg, Vlad Dracul a găsit mai înțeleaptă soluția unui compromis cu sultanul[13]. Astfel, în anul 1437, după cum a relatat cronicarul bizantin, Ducas, „Dragulios, voievodul Țării Româneşti, a trecut strâmtoarea, a venit la Brusa, s-a întâlnit cu sultanul Murat, i s-a închinat şi i-a promis că, atunci când Murat va merge în Ungaria, el îi va da trecere şi îi va fi călăuză până la marginile Alamaniei şi Rusiei. Iar Murat s-a bucurat de aceste promisiuni, l-a pus să stea cu el la masă şi să bea, l-a cinstit cu multe daruri, pe

[5] Nicolae Iorga, *Cronica lui Wavrin şi românii*, în *Buletinul Comisiei Istorice a României*, VI, Bucureşti, 1927, p. 76.
[6] La 9 decembrie 1437, Sigismund de Luxemburg încetase din viață în localitatea Znaim (Ilie Minea, *Vlad Dracul şi vremea sa*, Extras din „Cercetări istorice”, IV, Iaşi: *Viața Românească*, 1928, p. 97).
[7] Lucian Constantin Palade, *Relațiile Țării Româneşti cu Ungaria şi Imperiul Otoman în secolul al XV-lea*, ediția a II-a, Bucureşti, Editura Ars Docendi, 2011, p. 49.
[8] Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitóre la istoria românilor*, vol. I, partea 2, *1346-1450*, Bucureşti, 1890, doc. DXLVI, p. 645.
[9] Constantin Rezachevici, *Rolul românilor în apărarea Europei de expansiunea otomană. Secolele XIV-XVI. Evoluția unui concept în contextul vremii*, Bucureşti, Editura Albatros, 2001, p. 191.
[10] Sergiu Columbeanu, Radu Valentin, *Vlad Dracul (1436-1442; 1443-1447)*, Bucureşti, Editura Militară, 1978, p. 48.
[11] *Ibidem*.
[12] *Ibidem*.
[13] Lucian Constantin Palade, *Relațiile Țării Româneşti cu Imperiul Otoman în timpul lui Vlad Dracul*, în *Simpozionul Internațional de Istorie „Vlad Țepeş Drăculea – Domn creştin al Țării Româneşti”*, ediția I, Arefu-Argeş, 28 august 2009, Râmnicu-Vâlcea, Editura Prisma, 2009, p. 162-170.

el şi pe cei care erau cu dânsul, peste trei sute şi l-a lăsat bucuros să plece”[14].

Referindu-se la soluţia adoptată de principele muntean, cronicarul Idris Bitlisi a consemnat: „… Lăsând la o parte supunerea celorlalte cetăţi şi fortăreţe <ale lui Isfendiar, sultanul Murad al II-lea> s-a îndreptat în altă parte şi a depus toate sforţările şi şi-a folosit toate puterile în expediţia sfântă *(gaza)* împotriva Ţării Româneşti. Pornind din Anatolia la hotarul Rumeliei, şi-a aşezat cortul său glorios la reşedinţa sultanatului, Adrianopol, şi a dat firman pentru pregătirea ostaşilor gazii, precum şi a luptătorilor din împrejurimi. Când domnul Ţării Româneşti, Dirakula, a luat cunoştinţă de plecarea şi de pregătirea ostaşilor purtători de noroc, negăsind altă cale decât să se roage sultanului Murad pentru iertarea sa şi pentru îndurare, el s-a îndreptat nechemat spre curtea cea ocrotitoare, împreună cu cei doi feciori ai săi şi cu *aianii* ţării sale şi cu haraciul pe doi ani *(du-sal)*, precum şi cu multe daruri, având încredere deplină în graţia *(hatâr)* împărătească, în bunătatea şi în iertarea padişahului. Învoindu-se cu soarta ce i-a fost dată şi netemându-se de sabie, el şi-a pus cămaşa morţii *(kefin)* şi plecându-se cu umilinţă, la Adrianopol, în faţa curţii Califatului…

Aceste versuri frumoase fiind pe placul sultanului *(humaiun)*, el a predat numaidecât în mâna plină de speranţă a sus-numitului domn *(hakim)* beratul ce se acordă necredincioşilor care fac legăminte faţă de Allah şi Profetul său şi, cinstindu-l împreună cu feciorii şi cu cei din suita sa, l-a găsit demn de a purta *hilat* strălucitor *(hilat-i fahire)* şi, onorându-l cu felurite binefaceri, i-a dat apoi, ca şi mai înainte, domnia liberă *(müsellim)* în Ţara Românească. Dându-i voie să se întoarcă, el a desemnat oameni care să strângă *(muhassil)* tributul *(gizie)* şi să-l trimită an de an. Şi de atunci până acum, domnii Ţării Româneşti nu s-au abătut de pe calea supunerii şi pe unul dintre feciorii săi l-a lăsat la Curtea sultanatului”[15].

Gestul domnului muntean era motivat de aceleaşi considerente ca ale predecesorului său: Ţara Românească nu putea să se împotrivească de una singură otomanilor, care riscau să dezorganizeze cu năvălirile lor întreaga viaţă economică şi socială a ţării[16].

---

[14] Ducas, *Cronica turco-bizantină*, în *Fontes Historiae Daco-Romanae. Izvoarele istoriei României*, vol. IV, *Scriitori şi acte bizantine. Secolele IV-XV*, publicate de Haralambie Mihăescu, Radu Lăzărescu, Nicolae Şerban Tanaşoca, Tudor Teoteoi, Bucureşti, Editura Academiei, 1982, p. 427.

[15] Idris Bitlisi, *Heşt Behişt (Cele opt paradisuri)*, în *Cronici turceşti privind Ţările Române, Extrase*, vol. I, *Sec. XV-mijlocul sec. XVII* [în continuare se va cita: *Cronici turceşti*], volum întocmit de Mihail Guboglu şi Mustafa Mehmet, Bucureşti, Editura Academiei, 1966, p. 166-167.

[16] Matei Cazacu, *Dracula*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2008, p. 59.

În anii 1437-1438, în Transilvania, s-a desfăşurat răscoala de la Bobâlna[17], principala cauză a acesteia fiind constituită de intenţia episcopului catolic de Alba Iulia, Gheorghe Lepeş, de a strânge toate dijmele retroactiv, pe trei ani, în monedă nouă, cu valoare mai mare[18]. Răsculaţii s-au fortificat pe dealul de la Bobâlna, după modelul husiţilor („Ziduri" formate din şiruri succesive de care) şi, după mai multe confruntări, au impus nobililor feudali o *Înţelegere*, încheiată la Conventul de la Cluj-Mănăştur (6 iulie 1437), prin care li se recunoştea dreptul de strămutare de pe un domeniu pe altul[19].

Procesul tot mai evident de radicalizare a răscoalei a determinat nobilimea să caute sprijinul bisericii şi al orăşenimii, precum şi pe cel al voievodului Transilvaniei. Cele trei „stări" privilegiate, cea maghiară, cea secuiască şi cea săsească, au încheiat o *Înţelegere* la Apatiu (6 octombrie 1437)[20], punând bazele unei „Uniuni frăţeşti" *(Unio trium Nationum)*, care a reuşit să înăbuşe răscoala, la sfârşitul lunii ianuarie 1438[21]. Principalele consecinţe ale acestui eveniment au fost: excluderea totală a românilor din viaţa politică şi socială, ei fiind consideraţi, de acum înainte, „toleraţi"; limitarea dreptului de strămutare şi creşterea obligaţiilor în bani şi în muncă[22].

Răscoala care a pârjolit Transilvania şi neputinţa împăratului Sigismund de Luxemburg de a apăra eficient hotarele sudice ale Ungariei şi ale Transilvaniei erau argumente care pledau în favoarea respectării acordului cu otomanii[23]. Absenţa unui tratat de pace cu sultanul ar fi însemnat şi închiderea hotarului de la Dunăre şi lipsirea negustorilor din Ţara Românească şi Transilvania de imensul potenţial al pieţei interne otomane[24].

Obligaţia voievozilor români de a participa personal sau cu oşteni la expediţiile militare otomane a fost una din invariabilele statutului juridic al Ţărilor Române faţă de Înalta Poartă[25]. Astfel, în 1438, Vlad Dracul a fost solicitat să participe la expediţia sultanală din Transilvania[26]: „Să-ţi aduni în

[17] Ioan Lupaş, *Răscoala ţăranilor transilvani din 1437-1438*, în Idem, *Din istoria Transilvaniei*, ediţie îngrijită, note şi comentarii de Marina Vlasiu, Bucureşti, Editura *Eminescu*, 1988, p. 51-57.
[18] Claudiu Neagoe, *O scurtă istorie a românilor*, vol. II, *Secolele XV-XVII*, Bucureşti, Editura Ars Docendi, 2009, p. 22.
[19] David Prodan, *Convenţiile dintre ţărani şi nobili de la 1437*, în Idem, *Iobăgia în Transilvania în secolul al XVI-lea*, vol. I, Bucureşti, Editura Academiei, 1967, p. 3-11.
[20] Ştefan Pascu, *Bobâlna*, ediţia a II-a, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1963, p. 111 şi p. 121.
[21] Ştefan Ştefănescu, Camil Mureşanu, Ioan-Aurel Pop, *Economie şi societate*, în *Istoria Românilor*, vol. IV, ediţia a II-a, p. 147-148.
[22] Claudiu Neagoe, *op. cit.*, vol. II, p. 22.
[23] Matei Cazacu, *op. cit.*, p. 59.
[24] *Ibidem*.
[25] Viorel Panaite, *Pace, război şi comerţ în Islam. Ţările Române şi dreptul otoman al popoarelor (secolele XV-XVII)*, Bucureşti, Editura All, 1997, p. 340.
[26] Virgil Ciocâltan, *Între sultan şi împărat: Vlad Dracul în 1438*, în „Revista de istorie", 29, 1976, nr. 11, p. 1772.

grabă oastea şi să vii!”, consemna cronicarul Mehmed Neşri[27].

Cunoscându-se reticența principilor creştini tributari de a lupta împotriva fraților de credință, poruncile de acest fel erau însoțite de amenințările de rigoare: „Dacă nu vii, eu nu mă voi lenevi să merg la tine”[28].

De la Adrianopol, locul de adunare al oastei otomane, s-a pornit spre nord. Dacă nu întreaga oaste, cel puțin corpul ei principal a trecut Dunărea pe la Vidin, după cum a afirmat majoritatea cronicarilor turci[29]. După ce a făcut joncțiunea cu contingentul sârbesc condus de Gheorghe Branković, au intrat în Țara Românească, unde li s-a alăturat oastea munteană condusă de Vlad Dracul[30]. Oştirile turco-muntene au pătruns în Transilvania pe la pasul Porțile de Fier[31] şi au devastat Țara Hațegului, prădând şi posesiunile nobililor români Cândea[32]. Campania a durat aproape două luni, fiind cea mai distrugătoare dintre toate incursiunile otomane de până atunci[33]. Turcii au urcat pe Valea Mureşului, jefuind şi arzând satele săseşti, româneşti şi maghiare; au pătruns şi în interiorul cetății Alba Iulia[34]. Cât priveşte Sighişoara şi Mediaşul se pare că devastările au atins numai teritoriile extra muros, un indiciu, în acest sens, fiind lipsa oricărei mențiuni la vreun fruntaş din aceste oraşe care să fi căzut în robie[35]. Totodată, Sibiul a rezistat unui asediu de opt zile[36]. Au scăpat nevătămate Cârța şi Cetatea de Baltă, aceasta din urmă fiind apărată cu vrednicie[37]. Turcii n-au întâmpinat nicio rezistență în câmp deschis, în această situație jaful oştirii otomane desfăşurându-se în voie[38].

În cursul anului 1438, pe lângă bunuri mobile, turcii au dus în captivitate din Transilvania vreo 60.000-70.000 de suflete, dintre care 30.000 numai din ținutul secuiesc, potrivit informațiilor „observantului” franciscan, Bartolomeu de Yano[39]. Cu privire la suferințele îndurate de robi în istovitorul marş de 20 de zile până la Adrianopol, acesta a relatat: „[…] preoții, călugării,

---

[27] Mehmed Neşri, *Djihannuma. Tarih-i al-i Osman*, în *Cronici turceşti*, vol. I, p. 120.
[28] *Ibidem*.
[29] Orudj bin Adil, *Tevarih-i al-i Osman (Cronicile dinastiei osmane)*, în *Cronici turceşti*, vol. I, p. 52; Idris Bitlisi, *op. cit.*, în loc. cit., p. 167; Mehmed-Paşa Küciük Nişandji, *Tarih-i Nişandji (Cronica lui Nişandji)*, în *Cronici turceşti*, vol. I, p. 292; Sa'adeddin Mehmed Hodja Efendi, *Tadj-üt-Tevarih*, în *Cronici turceşti*, vol. I, p. 310; Mehmed bin Mehmed, *Nuhbet-üt-tevarih ve'l-ahbar (Cronică aleasă şi informativă)*, în *Cronici turceşti*, vol. I, p. 404.
[30] Ilie Minea, *op. cit.*, p. 99.
[31] Francisc Pall, *Ştiri noi despre expedițiile turceşti din Transilvania în 1438*, în „Anuarul Institutului de Istorie din Cluj”, tom. I-II, 1958-1959, p. 18.
[32] Hurmuzaki, *Documente*, I, 2, doc. DLIV şi doc. DLV, p. 653-656.
[33] Matei Cazacu, *op. cit.*, p. 63.
[34] Virgil Ciocâltan, *op. cit.*, în loc. cit., p. 1772.
[35] *Ibidem*.
[36] Ilie Minea, *op. cit.*, p. 12.
[37] Francisc Pall, *op. cit.*, în loc. cit., p. 18.
[38] Virgil Ciocâltan, *op. cit.*, p. 1774.
[39] *Ibidem*.

tineri şi bătrâni până când puteau să meargă, erau duşi în lanţuri de fier la coada cailor, iar restul poporului, împreună cu copiii şi femeile, era mânat cu ajutorul câinilor ca o turmă, fără nicio cruţare sau milă; cei ce întârziau în mers din pricina oboselii, a setei sau mai degrabă a durerii erau ucişi pe loc”[40].

În cursul expediţiei, Vlad Dracul a avut o atitudine favorabilă locuitorilor anunţând, foarte probabil prin curieri speciali, oraşele expuse invadatorilor spre a lua măsuri de apărare, dar şi intervenind pe lângă sultan pentru oraşul Sebeş[41]. Prin intervenţia binevoitoare a domnului muntean, locuitorii acestui oraş au avut parte de o captivitate mai uşoară.

Iată ce a povestit un învăţat sas, George din Ungaria, contemporan cu evenimentele, care a petrecut douăzeci de ani în Imperiul Otoman (1438-1458) înainte de a se refugia la Roma, unde şi-a publicat mărturiile în 1480: „În acea vreme, eram un flăcăuaş de cincisprezece-şaisprezece ani din aceeaşi provincie. Cu un an în urmă, părăsisem locul unde m-am născut [Romoş] şi venisem într-o cetate sau, mai degrabă, un orăşel numit Sebeş de unguri şi Mühlbach în Germană, ca să studiez. Acest oraş era pe atunci destul de populat, dar prost fortificat. Când Marele Turc a ajuns acolo, şi-a ridicat tabăra şi a pornit asediul, voievodul românilor, care sosise cu Marele Turc, a venit în faţa zidurilor, în virtutea prieteniei pe care o legase înainte cu locuitorii acestei cetăţi, a oprit lupta şi a vorbit cu cetăţenii. I-a convins să-i urmeze sfatul şi să nu se prindă în luptă cu Marele Turc, pentru că întăriturile cetăţii nu erau în niciun caz suficiente ca să reziste. Iată ce i-a sfătuit: să-i predea paşnic cetatea Marelui Turc. El însuşi voia să-i ceară Marelui Turc îngăduinţa să-i ducă până în ţara sa pe oamenii de vază din cetate. Apoi, după cum ar fi dorit, puteau să revină sau să rămână acolo. Cât despre restul populaţiei, turcul avea să-i ducă nepăgubiţi şi nevătămaţi până în ţara lui şi avea să le dăruiască pământuri pe care să le posede. Mai târziu, când s-ar ivi un moment favorabil, vor putea să facă după voia lor, să se întoarcă sau să rămână acolo în pace. Şi am văzut că totul s-a petrecut întocmai cum făgăduise”[42].

Vlad Dracul cunoştea cât se poate de bine obiceiul turcilor de a lua cu ei populaţii străine şi creştine şi de a le duce în Imperiul lor[43]. Predarea paşnică îi cruţa pe sebeşeni nu numai de distrugerea cetăţii lor şi de jefuirea bunurilor, ci, în primul rând, de moarte, relevantă, în această privinţă, fiind relatarea lui George din Ungaria: „[turcii] consideră moartea unui singur om o mare pierdere. Şi din această pricină, Marele Turc, cu toate că are o putere uriaşă şi ar putea lua cu forţa armelor numeroase pământuri şi insule, e totuşi atent să nu

---

[40] Apud Francisc Pall, *op. cit.*, p. 18.
[41] Ca însoţitor şi călăuză a oastei otomane, condusă de sultanul Murad al II-lea, Vlad Dracul i-a determinat pe apărătorii cetăţii Sebeş să capituleze (Ştefan Ştefănescu, *op. cit.*, p. 340).
[42] Apud Matei Cazacu, *op. cit.*, p. 64.
[43] *Ibidem*, p. 65.

ucidă oamenii; preferă să-i ia vii şi să-i pună să plătească bir [*djizya*] decât să-i supună silit, cu vărsare de sânge. De aici decurge faptul că ei nu vor în niciun caz să ucidă oameni, în afară de situaţiile extreme, adică atunci când se apără sau fug; dar, ca regulă generală, caută să prindă oamenii vii”[44].

Încărcaţi de pradă, invadatorii au ieşit prin Bran[45] în Ţara Românească, unde Vlad Dracul a organizat un mare zaiafet şi a împărţit peşcheşuri[46].

În secolul al XV-lea, una din primele consecinţe ale încheierii unor înţelegeri de pace cu otomanii consta în anularea dreptului de jaf şi înrobire asupra teritoriilor româneşti[47]. Protecţia supuşilor români trebuia asigurată în momentele de tranzitare a teritoriului românesc de către oştirile otomane, deoarece jaful şi înrobirea erau direcţionate numai asupra „Casei războiului”, nu şi asupra unor state tributare[48]. Astfel, în anul 1438, oastea otomană a traversat teritoriul Ţării Româneşti fără a-l jefui, întrucât voievodul muntean „era tributar *(harâcgüzâr)* şi avea legământ cu sultanul”, iar expediţia fusese îndreptată spre „vilaietul unguresc”[49].

Cu privire la expediţia sultanală din Transilvania (1438), relevant este un document păstrat la Istanbul în Arhivele de la Topkapı Sarayı (cota Ar. 6374): „Pe când înălţimea sa răposatul sultan Murad Han … plecă şi el cu intenţia de a cuceri ţara blestematului de ungur, în amonte de cetatea Vidin, în apropiere se înălţa o cetate numită Florentin, care există şi în acest moment în stare bună. Sub această cetate era o trecătoare numită Kamen.

Trecând Dunărea prin această trecătoare, înaintând drept în lungul malului opus al Dunării, el trecu prin cetatea numită Severin a blestematului de ungur, trase câteva salve de tun fără a-şi da prea multă osteneală, traversă defileul numit Porţile de Fier, după care, trecând prin faţa cetăţii de la Orşova, se opri pe malul râului Cerna. Apoi, ajunse la cetatea Mehadia, şi apoi la cea de la Sebeş.

Fără a obţine vreun profit sau să fie preocupat de aceste cetăţi, trecând prin defileul numit „De Scânduri”, ajunge de-a dreptul la râul Mureş. Se spune că era acolo un oraş puternic cu numele de Sibiu care era scaunul Transilvaniei. Rămânând aici cinci până la zece zile şi ordonând tuturor comandanţilor să organizeze pe grupe şi în toate direcţiile expediţii de jaf, el nimici ţara duşmanului punând mâna pe o pradă bogată.

---

[44] *Ibidem.*
[45] Virgil Ciocâltan, *op. cit.*, p. 1773.
[46] Aşık-paşa-zade, *Tevarih-i al-i Osman (Cronica dinastiei osmane)*”, în *Cronici turceşti*, vol. I, p. 87; Mehmed Neşri, *op. cit.*, în loc. cit., p. 120; Sa'adeddin Mehmed Hodja Efendi, *op. cit.*, în loc. cit., p. 310; Kodja Husein, *Beda'i ul-veka'i (Evenimentele minunate)*, în *Cronici turceşti*, vol. I, p. 449.
[47] Viorel Panaite, *op. cit.*, p. 346.
[48] *Ibidem*, p. 347.
[49] Idris Bitlisi, *op. cit.*, în loc. cit., p. 167.

Apoi, victorios şi cuceritor, el se întoarse, trecând prin cetatea Braşovului şi trecând peste munţii ungurilor el pătrunse în Ţara Românească. Apoi el ajunse la cetatea de la Giurgiu şi trecu Dunărea chiar prin dreptul acestei cetăţi şi se întoarse, încărcat cu pradă şi sănătos, la Pragul Fericirii şi se odihni aici”[50]. Atitudinea prin care domnul muntean a micşorat proporţiile dezastrului din Transilvania a provocat suspiciuni în tabăra sultanului, Vlad Dracul fiind bănuit de duplicitate[51].

În anul 1438, regele Ungariei, Albert de Habsburg, l-a numit pe Iancu ban al Severinului, funcţie pe care a exercitat-o împreună cu fratele său, Ioan, cu misiunea de a apăra cetăţile Severin, Gureni, Orşova şi Mehadia, situate într-una din zonele cele mai expuse atacurilor turceşti, care în primăvara anului 1439 au ocupat regiunea ce mai rămăsese din Serbia la răsărit de Morava, urmând asediul şi cucerirea cetăţii Semendria (Smederevo), la 27 august 1439, apoi a centrului minier Novobrdo[52].

În cursul anului 1439 a început să se contureze o apropiere diplomatică polono-otomană, care a influenţat şi politica externă a Ţării Româneşti, Vlad Dracul fiind nevoit să adere la „aliniamentul politic turco-polon”[53]. Privilegiul comercial acordat de acesta, la 8 septembrie 1439, negustorilor poloni, semnifica îndepărtarea de suzeranul său, Albert de Habsburg, şi posibilitatea de a favoriza o eventuală cooperare polono-moldo-munteană împotriva Ungariei[54]. Totuşi, Vlad Dracul nu a reuşit atunci să menţină un echilibru între forţa otomană şi cea ungară, în duelul cărora Polonia, din raţiuni de natură politică, nu s-a implicat[55].

Pentru eliminarea ameninţării otomane se propuneau două soluţii: soluţia mare care, pe baza reasumării idealului de cruciadă, preconiza unirea tuturor principilor creştini sub conducerea papei, şi soluţia mică, care s-a realizat în practică, prin unirea eforturilor popoarelor direct ameninţate de turci, dar care se va dovedi ineficientă[56].

---

[50] Aurel Decei, *Două documente turceşti privitoare la expediţiile sultanilor Baiazid I şi Murad al II-lea în Ţările Române*, în Idem, *Relaţii româno-orientale. Culegere de studii*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1978, p. 215-217.

[51] Ştefan Ştefănescu, *op. cit.*, p. 340.

[52] Camil Mureşanu, Ioan Aurel Pop, *Iancu de Hunedoara*, în *Istoria Românilor*, vol. IV, ediţia a II-a, p. 370.

[53] Veniamin Ciobanu, *Ţările Române şi Polonia (Secolele XIV-XVI)*, Bucureşti, Editura Academiei, 1985, p. 50.

[54] Virgil Ciocâltan, *op. cit.*, p. 1784 şi p. 1786-1787; Idem, *La campagne ottomane de Transylvanie (1438) dans le context politique international*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, tome XV, 1976, no. 3, p. 443.

[55] Lucian Constantin Palade, *Ţara Românească şi marile puteri vecine în veacul al XV-lea*, ediţia a II-a, Bucureşti, Editura Ars Docendi, 2013, p. 304.

[56] Ileana Căzan, Eugen Denize, *Marile puteri şi spaţiul românesc în secolele XV-XVI*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, 2001, p. 14-15.

Iancu de Hunedoara, aplicând aşa-numita soluție mică, a încercat, totodată, să o împingă cât mai mult spre soluția mare, antrenând în luptă cât mai multe state creştine, reuşita acestei încercări fiind parțială[57]. Pentru el, obiectivul principal îl constituia apărarea independenței şi a integrității teritoriale a Țărilor Române şi a Ungariei, amenințate tot mai mult de expansiunea otomană[58]. În acest sens, Iancu de Hunedoara a înțeles necesitatea realizării unei alianțe politice antiotomane a celor trei țări româneşti[59].

Moartea prematură a regelui Albert de Habsburg (27 octombrie 1439)[60], a deschis o perioadă de frământări în Ungaria, legate de succesiunea la tron. Marea majoritate a magnaților, printre care familiile Cilli, Garai, Ujlaki şi Szécsi o sprijineau pe regina văduvă, Elisabeta, care aştepta un copil, viitorul Ladislau Postumul, în speranța că o vor putea domina, subordonându-şi astfel puterea în stat[61]. Nobilimea mică şi mijlocie, în frunte cu Iancu de Hunedoara, cu palatinul Laurențiu Hédérvary şi cu Simon Rozgonyi, episcop de Eger, dorea la conducerea țării un rege capabil să o conducă în împrejurările generate de expansiunea otomană[62]. Alegerea acestora s-a oprit asupra lui Vladislav al III-lea Jagello, rege al Poloniei din 1434, în persoana acestuia sperându-se realizarea unei uniuni dinastice ungaro-polone care ar fi întărit alianța politică antiotomană[63]. La 17 iulie 1440, acesta a fost încoronat la Alba Regală, sub numele de Vladislav I al Ungariei[64].

Devenind adevăratul conducător al grupării favorabile regelui Vladislav I Jagello, Iancu de Hunedoara a fost răsplătit de către acesta, demnitatea cea mai importantă ce i-a fost încredințată fiind aceea de voievod al Transilvaniei, în 1441; în acest fel, el a reuşit să imprime regatului Ungariei o linie politică predominant antiotomană[65].

În toamna anului 1441, otomanii se pregăteau pentru invadarea Ungariei, în primăvara anului următor, aceştia începând înaintarea, având ca punct de plecare Țara Românească[66]. Intrând în Transilvania pe la Turnu Roşu, turcii s-au îndreptat spre oraşul Sibiu pe care l-au asediat fără succes şi, stopați

---

[57] *Ibidem*, p. 15.
[58] *Ibidem*.
[59] Nicolae Stoicescu, *Unitatea vieții social-politice. Relațiile politice şi militare dintre Țările Române*, în Idem, *Unitatea românilor în Evul Mediu*, Bucureşti, Editura Academiei, 1983, p. 41; Ion Toderaşcu, *Alianța politico-militară dintre Țările Române. Idee şi faptă*, în Idem, *Unitatea românească medievală*, vol. I, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1988, p. 165.
[60] Ilie Minea, *op. cit.*, p. 101.
[61] Ileana Căzan, Eugen Denize, *op. cit.*, p. 17.
[62] *Ibidem*.
[63] *Ibidem*.
[64] Mihai Oproiu, *Istoria Medie a Românilor (sec. XIV-XVI)*, Târgovişte: Editura Cetatea de Scaun, 2003, p. 95.
[65] Ileana Căzan, Eugen Denize, *op. cit.*, p. 18.
[66] Sergiu Columbeanu, Radu Valentin, *op. cit.*, p. 49.

în tentativa lor, s-au îndreptat spre Alba Iulia unde au ajuns înainte ca Iancu de Hunedoara să adune o oaste numeroasă[67]. Lupta s-a desfăşurat în condiţiile unui dezechilibru de forţe, la Sântimbru, pe malul Mureşului, la 18 martie 1442, victoria revenind otomanilor[68].

La 22 martie 1442, între Alba Iulia şi Sibiu, voievodul Transilvaniei a învins oastea otomană comandată de Mezid-*beğ*[69], după care a intrat în Ţara Românească. Cu privire la această bătălie, cronicarul otoman, Idris Bitlisi, a relatat: „[…] după cucerirea Semendriei, fără să mai stea, sultanul islamic a trimis într-acolo, pentru răzbunare, pe Mezid-bei, unul dintre emirii vestiţi, împreună cu oştirea din Rumelia, şi i-a poruncit să-i devasteze ţinuturile şi să-i înlăture răutăţile. Emirul cel mai sus-amintit, la rândul său, trecând cu oaste multă peste fluviul Dunărea, a dorit să dea lupte cu domnul Ţării Româneşti, dar domnul acela nefiind atât de puternic încât să se întâlnească cu oastea islamică, s-a întărit în nişte munţi puternici şi a cerut ajutor de la craiul unguresc. […] cei mai mulţi luptători pentru credinţă se împrăştiaseră în împrejurimi în dorinţa de a lua prăzi, iar Mezid-bei, din pricina nedibăciei sale şi crezând că face un bine, a arătat curaj şi a început să se laude înăuntrul ţării duşmane. Ceilalţi emiri şi oameni mai încercaţi în lupte l-au sfătuit dar, încrezându-se în puterea şi în curajul său, el nu a dat ascultare nimănui, până când de la nenorocitul de ungur a venit o oaste mare ca să se lupte cu musulmanii. Domnul Ţării Româneşti, la rândul său, strângându-i pe locuitorii ţării sale, s-a alăturat la oştirea ungurească. Cei mai mulţi gazii însă erau împrăştiaţi în căutare de prăzi şi uitaseră de grijă şi de prevedere. Pe scurt, ei au aflat despre avuţiile ţărilor ungureşti şi ale Ţării Româneşti. Atacând ceata mică la număr a lui Mezid-bei şi pricinuindu-i sus-numitului Mezid, în timpul luptei şi al măcelului o moarte de martir şi punând mâna în întregime pe ostaşii gazii împrăştiaţi şi nimicindu-i, unii <dintre turci> au trecut cu mii de greutăţi peste fluviul Dunărea şi au ieşit pe malul salvării, lepădându-se de toate avuţiile şi armele lor”[70].

Vlad Dracul era complet izolat: pe de o parte, nu asigurase securitatea corpului expediţionar otoman, ba chiar se pare că a atacat rămăşiţele oştirii după prima înfrângere, în Transilvania, pe 22 martie; pe de altă parte, Iancu de Hunedoara avea nevoie în Ţara Românească de un aliat mai docil[71].

Cunoscător al realităţilor din regatul maghiar şi al Imperiului Otoman,

---

[67] Lucian Constantin Palade, *Relaţiile Ţării Româneşti cu Ungaria şi Imperiul Otoman în secolul al XV-lea*, ed. a II-a, p. 58-59.
[68] Octavian Tătar, *Consideraţii privind bătălia de la Sântimbru (1442)*, în „Corviniana”, 2, 1996, p. 47-57.
[69] Paul Abrudan, *Date noi cu privire la bătălia din 22 martie 1442 dintre oştile lui Iancu de Hunedoara şi Mezid-bei*, în „Revista de istorie”, 32, 1979, nr. 2, p. 319-324.
[70] Idris Bitlisi, *op. cit.*, în loc. cit., p. 169-170.
[71] Matei Cazacu, *op. cit.*, p. 70.

Vlad Dracul a adoptat faţă de ambele state o atitudine de expectativă, această politică nemulţumind atât Ungaria, cât şi Poarta otomană[72]. Voievodul Transilvaniei, Iancu de Hunedoara, plănuia o acţiune antiotomană şi, în consecinţă, îşi dorea la conducerea Ţării Româneşti un domnitor ostil Imperiului Otoman[73]. Turcii, la rândul lor, au intuit că Vlad „mimá” neutralitatea, în realitate fiind un inamic al sultanului[74]. Cum otomanii erau aproape de declanşarea unei campanii militare împotriva Ungariei, şi nedorind să se complice cu urmărirea atentă a poziţiei lui Vlad Dracul, au hotărât înlăturarea acestuia din domnie şi întemniţarea lui pe teritoriul otoman[75]. Refugiat la Giurgiu, domnul muntean a fost invitat de către Murad al II-lea la Adrianopol, garantându-i că va rămâne în viaţă[76].

Cu toate că cei din preajma lui l-au sfătuit să nu meargă, Vlad Dracul a acceptat invitaţia sultanului şi, ajungând la Adrianopol (iulie-august 1442), acesta a fost dus în faţa lui Murad al II-lea: „Care, la început, l-a primit cu mare pompă. Şi-şi stabilise numitul turc tabăra în afara oraşului, în multe corturi şi pavilioane, el şi oastea lui. Iar a doua zi de la sosirea domnului valahilor, numitul Mare Turc însuşi a dat un mare ospăţ şi banchet, la care i-a poftit pe toţi subaşii şi căpitanii ca să-l sărbătorească pe acest domn al Valahiei. Şi era acest Mare Turc într-un pavilion căptuşit pe de-a-ntregul cu catifea roşie, aşezat ca pe un postament de ceaprăzar, prevăzut şi împodobit cu somptuoase perne şi perniţe înfăţate în stofe cu fir şi mătăsuri, care pavilion era înfăşurat şi ridicat cam la zece picioare înălţime, ca să-şi poată vedea trupele şi căpitanii. Şi în afara pavilionului era aşezat pe pământ, pe perne şi cuverturi din stofă cu fir, numitul domn al Valahiei, la dreapta numitului Turc, iar la stânga lui şedea beilerbeiul lui, care înseamnă «domnul domnilor»; şi toţi ceilalţi nobili au fost aşezaţi într-un mare cerc, pornind pe mâna dreaptă şi stângă, astfel încât Marele Turc să-i poată vedea pe toţi cum mănâncă. Şi apoi, după ce s-a terminat ospăţul, numitul Turc s-a retras în marile sale corturi; şi imediat după aceea l-a trimis pe subaşul care îl adusese pe domnul Valahiei ca să-l ia pe acesta prizonier, lucru pe care l-a făcut şi l-a dus în castelul de la Gallipoli, care se află la strâmtoarea Rumeliei, […] în care loc l-a închis şi l-a pus în lanţuri. Dar toţi cei care veniseră cu numitul domn al Valahiei, ca să-l însoţească, Turcul a poruncit să fie însoţiţi şi călăuziţi până în ţara lor, unde ei au relatat marea trădare pe care Marele Turc a săvârşit-o cu persoana domnului lor; de care toţi supuşii au fost cu totul cuprinşi de mânie. Iată de ce ei au înţeles şi au priceput

---

[72] Lucian Constantin Palade, *Ţara Românească şi marile puteri vecine în veacul al XV-lea*, ediţia a II-a, p. 87.
[73] Sergiu Columbeanu, Radu Valentin, *op. cit.*, p. 46.
[74] *Ibidem*, p. 46-47.
[75] *Ibidem*, p. 47.
[76] Matei Cazacu, *op. cit.*, p. 70.

cu mintea lor că numitul Turc săvârşise această trădare nădăjduind că fără păstor sau ocrotitor, ei îi vor răzbi cu uşurinţă”[77]. Şi cronicarul bizantin, Ducas, a relatat despre întemniţarea lui Vlad Dracul la Gallipoli, arătând şi motivul care l-a determinat pe sultan să ia această decizie: „Iar pe Dragulios, care venise atunci la închinare, l-a trimis legat la Gallipoli, şi l-a închis în turn, găsindu-i motiv că în Ungaria, când i-a fost călăuză, voia să-l trădeze, şi alte pretexte născocite de Fadulah [vizir al lui Murad al II-lea]”[78]. Fiii săi, „care erau încă adolescenţi”[79], au fost trimişi ca ostatici în cetatea Egrigöz *(Nimpheon)*, din vilaietul Ghermiyan, ruinele acesteia fiind identificate în Munţii Kociodag din districtul Kütahya, în Anatolia[80].

Cronicarul Mehmed Neşri a menţionat, de asemenea, despre detenţia lui Vlad Dracul pe teritoriul otoman: „Când Murad-han gaziul a plecat de la Belgrad, a venit drept la Scoplje *(Üsküb)*, iar Ishak-bei [*beğlerbeğ* de Rumelia] i-a zis: «Hei, fericitul meu sultan, cât timp Vâlk-oglu [Gheorghe Branković] va fi la Semendria, nu se va astâmpăra nici Karamanoglu şi nici ungurul. Şi să nu-l crezi prieten nici pe Dracula; este un făţarnic». Murad han i-a răspuns: «Să ieşim din iarna aceasta şi la sosirea primăverii, cu ajutorul lui Allah, îi vom vedea pe amândoi. După aceea au venit şi au petrecut iarna la Adrianopol. O dată cu sosirea primăverii, i-au spus lui Dracula şi lui Vâlk-oglu să vină la Poartă. Vâlk-oglu n-a venit, dar Dracula a luat pe cei doi fii ai săi şi s-a înfiinţat la Poartă. Îndată ce a sosit, l-au prins pe Dracula cu cei doi fii ai săi. Pe el l-au închis în cetatea Galipoli, iar pe fiii săi i-au închis în cetatea Egrigöz din vilaietul Ghermian”[81].

Potrivit *Letopiseţelor sârbeşti*, sfârşitul primei domnii a lui Vlad Dracul a fost fixat după expediţia turcilor în Transilvania din martie 1442[82]. În locul lui ar fi rămas Mircea, pe care, conform *Letopiseţelor sârbeşti*, turcii, în număr de 12 000, l-au instalat domn, aceştia fiind conduşi de subaşul trimis în Ţara Românească pentru a o transforma în paşalâc[83].

Cu sprijinul lui Iancu de Hunedoara, Basarab al II-lea[84], fiul lui Dan al

---

[77] Nicolae Iorga, *Cronica lui Wavrin şi românii*, în loc. cit., p. 61-63, apud Matei Cazacu, *op. cit.*, p. 71-72.
[78] Ducas, *op. cit.*, în loc. cit., p. 429.
[79] *Ibidem*.
[80] Raymond T. McNally, *În Anatolia, pe urmele viitorului voievod [Vlad Ţepeş]*, în „Magazin istoric”, XVIII, 1984, nr. 10, p. 51.
[81] Mehmed Neşri, *op. cit.*, în loc. cit., p. 121.
[82] Anca Iancu, *Ştiri despre români în izvoare istoriografice sârbeşti (Secolele XV-XVII)*, în „Studii istorice Sud-Est Europene”, vol. I, culegere îngrijită de Eugen Stănescu, Bucureşti, Editura Academiei, 1974, p. 20.
[83] *Ibidem*, p. 21.
[84] *Documenta Romaniae Historica (D.R.H.), D. Relaţii între Ţările Române*, vol. I *(1222-1456)*, volum întocmit de Ştefan Pascu, Constantin Cihodaru, Konrad G. Gündisch, Damaschin Mioc, Viorica Pervain, Bucureşti, Editura Academiei, 1977, doc. 269, p. 372-373.

II-lea, a devenit domn al Principatului sud-carpatic, înlăturându-l pe Mircea, fiul lui Vlad Dracul[85].

După ce regele Ungariei, Vladislav I, a respins cererile soliei otomane (cedarea Belgradului sau plata unui tribut anual), sultanul Murad al II-lea l-a însărcinat pe *beğlerbeğ*-ul Rumeliei, Sehabeddin, să invadeze Țara Românească[86]. În bătălia de pe cursul superior al râului Ialomița (2 septembrie 1442)[87], Iancu de Hunedoara, alături de oastea Țării Româneşti, condusă de Basarab al II-lea, a obținut victoria împotriva turcilor[88]. Iată ce a consemnat marele istoric, N. Iorga, făcând apel la cronici sârbeşti şi informații venețiene, în acest sens: „Expediția de pedeapsă a turcilor nu zăbovi. O conducea însuşi beglerbegul Rumeliei, Şehabeddin. Nu era cu putință o rezistență în şes, din partea lui Vlad singur. Domnul se retrase, cu ce oaste a putut avea, pe valea Ialomiței în sus. Hunyadi alergă cu vitejii săi, unindu-se astfel cele două contingente de cruciată româneşti. Lupta se dădu, după cronicile sârbeşti, în septembrie la 2, 6 sau 25, după deosebitele versiuni. Şi informații venețiene vorbesc de această bătălie: «Şi, mergând prin toată acea țară, prădând şi furând, cum făcuseră în curs de mulți ani, şi luând o foarte mare cantitate de pradă şi jaf, şi ducând-o pe acea cale, voievodul ungurilor, care aflase aceasta, se pregăti cu aproape 25.000 de călăreți (!) şi, înarmându-se cu semnul sfintei cruci, merse să afle pe turcii aceia. Şi a fost la 2 septembrie. Şi a început bătălia la ceasul al treilea din zi şi a ținut până noaptea. Şi a fost o bătălie foarte grea, aşa încât, cu ajutorul atotputernicului Dumnezeu, creştinii au rămas biruitori, şi s-a recăpătat toată prada şi pe lângă aceasta, au fost ucişi şi bătuți mai mult de 70.000 (?) de turci. Şi a fost aşa de mare numărul morților, de ducea sânge toată Dunărea. Şi au fost aflați morți cea mai mare parte din căpitanii turci; şi aveau 5 000 de corturi şi cai iuți şi cămile şi catâri nenumărați. Aproape nu se mai putea ieşi de trupuri. Şi aceasta e a şaptea înfrângere ce au avut-o turcii. Şi, desigur, se poate zice că a fost numai o minune a domnului nostru, Iisus Hristos»”[89].

Cronicarii otomani au relatat, de asemenea, despre această confruntare militară: „Auzindu-se de moartea lui Mezid-bei, marele sultan s-a necăjit şi a ținut sfat cu demnitarii împărăției şi cu vizirii săi în legătură cu măsurile ce

---

[85] Matei Cazacu, *Precizări privind cronologia domnilor munteni din deceniul 5 al secolului al XV-lea*, în „Studii. Revistă de istorie”, XXIII, 1970, nr. 3, p. 608; Constantin A. Stoide, *Basarab al II-lea (1442-1444)*, în „Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie A. D. Xenopol”, Iaşi, XVII, 1980, p. 284-290.
[86] Camil Mureşanu, Ioan Aurel Pop, *op. cit.*, în loc. cit., p. 372.
[87] Ion Bulei, *Scurtă istorie a românilor*, Bucureşti, Editura Meronia, 1996, p. 40.
[88] Pentru desfăşurarea ostilităților, vezi Francisc Pall, *Le condizioni e gli echi internazionali della lotta antiottomana di 1442-1443, condotta da Giovanni di Hunedoara*, în „Revue des Études Sud-Est Européennes”, tome III, 1965, no. 3-4, p. 433-463.
[89] Nicolae Iorga, *Scrieri istorice*, vol. I, Bucureşti, Editura Albatros, 1971, p. 175-176.

trebuie luate pentru răzbunarea acestei înfrângeri şi pentru a pedepsi pe acel mare ațâțător la dezbinări [Iancu de Hunedoara]. Atunci, beilerbeiul de Rumelia, Kula-Şahin-paşa, a cerut şahului cuceritor de țări să-i dea voie să meargă el cu oastea victorioasă în Țara Românească şi să răzbune oastea islamică. Sultanul cel puternic, auzind dorința lui Kula-Şahin, în urma stăruinței acestuia, l-a numit căpetenie asupra emirilor din Rumelia. Mai dându-i încă şase sangeacbei renumiți, dintre emirii Anatoliei, cu oştile lor, i-a trimis pe toți să se lupte cu ghiaurii şi i-a îndreptat într-acolo. Kula-Şahin i-a condus în Țara Românească pe luptătorii călăreți, purtători ai steagului victorios al credinței. Dar firea sa cea laşă împingându-l spre băutură şi petrecere, acestea l-au amețit şi a uitat de pățania lui Mezid-bei. Astfel, în Țara Românească el s-a pornit pe petreceri şi desfrâu. Deşi emirii l-au sfătuit pe acel îngâmfat, spunându-i că nu se cuvine să bea aşa de mult în mijlocul țării duşmane, şi deşi au încercat să-l sperie cu ştirea venirii ghiaurilor, toate au fost în zadar. Kula-Şahin, după obiceiul său, nu renunța la apucăturile sale şi răspundea cu dispreț şi îngâmfare: «Ghiaurul, numai văzând turbanul meu, va fugi de frică la o depărtare de mai multe zile. Sabia mea, care nu se poticneşte de nimic, împrăştie sânge în loc de ploaie; dar ce, mă asemănați pe mine cu Mezid-bei? De ce vă este frică de ghiaurul nenorocit, când sunteți sub ocrotirea mea?». Pe când el se veselea astfel, auzind ştirea despre sosirea oştii ungureşti şi de atacul acesteia asupra oştii islamice, lui Kula-Şahin i s-au frânt aripile şi, împotriva voinței sale, a plecat din acel loc. Beii, strigând, îi spuneau: «Nu se cuvine să fugi din fața ghiaurului». În acea zi beii au reuşit să-l rețină pe Kula-Şahin cu astfel de mustrări şi dojeni.

<Kula-Şahin s-a pornit pe fugă, făcând din nopți zile>.

De asemenea, unii fricoşi şi laşi, luându-se după acest comandant nenorocit şi dorind să fugă dincolo de Dunăre, au slăbit curajul oştii care mai rămăsese şi cei mai mulți dintre ei s-au împrăştiat.

Umurbeizade Osman Celebi, beiul sangeacului de Ghermian, rămăsese pe loc cu emirii de coloane, în mijlocul oştii pe care o rânduiau. Fiindu-i ruşine să fugă, el a ales mai bine să rămână cu unii dintre emirii cei vestiți şi să se apere împotriva ghiaurului. În zorii zilei, săbiile fiind scoase din teacă, vitejii renumiți ai oştii islamice au început să înalțe steagul credinței şi să ucidă pe cei pe care îi întâlneau în calea lor. Sacrificându-se pe calea credinței, ei s-au luptat cu ceata aceea de ghiauri. Deşi, după cum se spune, din cauza măcelului nu mai aveau nici săbii, focul luptei s-a încins de dimineață până seara. În cele din urmă, fuga din luptă a lui Şahin, cel asemenea unui corb, înrâurind şi pe luptătorii rămaşi, steagul victoriei lor a fost întors cu vârful în jos şi au fost învinşi de către oastea ungurească cea nenorocită. Nenumărați viteji şi-au găsit o moarte de martiri, iar foarte mulți bei renumiți au pierit şi ei. Printre ei şi

Osman Celebi a murit ca un martir în acel loc de bătălie […]”[90].

Victoria de pe Ialomiţa a marcat începutul campaniilor ofensive ale lui Iancu de Hunedoara împotriva Imperiului Otoman[91].

Deoarece Vlad Dracul prezenta mai multe garanţii pentru Poartă decât Basarab al II-lea, care era aliatul declarat al Ungariei, sultanul a decis eliberarea fostului domn muntean şi reinstalarea sa la conducerea Ţării Româneşti (primăvara anului 1443)[92].

În relaţiile dintre domnii români şi sultanii otomani, jurământul era un moment extrem de important în stabilirea unor înţelegeri de pace[93]. Înţelegerile de pace din secolul al XV-lea erau desemnate de multe ori numai prin termenii jurământ sau tratat întărit cu jurământ[94]. Astfel, reluarea domniei de către Vlad Dracul a fost precedată de jurăminte reciproce cu Murad al II-lea[95]: „Care, când a venit, i-a zis că vrea bună pace şi înţelegere cu el, şi că dacă vrea să jure şi să făgăduiască că nicicând el sau vreunul dintre supuşii lui n-o să pornească război împotriva sa, îi vor jura şi făgădui că îl trimite eliberat de orice obligaţie şi neîndoielnic slobod în ţara sa, asigurându-l cu scrisori că niciodată în viaţă n-o să pornească război împotriva lui, ba chiar că, dacă vreodată se va război cu cineva o să-l ajute şi o să-i sară în ajutor, pe propria cheltuială. Trebuie să spunem că îl ţinuse în temniţă grea pe acel domn al Valahiei timp de patru ani [de fapt, mai puţin de doi ani], unde avusese parte de multă suferinţă şi chin, şi nu gândea să mai scape vreodată altfel decât prin moarte. Şi astfel, cu inima plină de bucurie pentru această propunere, a convenit cu Marele Turc tot ce voia acesta, iar Marele Turc, ca să-i fie pe plac, a jurat şi a pus să se declare textual şi să se cuprindă în scris tot ce îi promisese. Şi în acest fel, Marele Turc l-a trimis pe domnul Valahiei în siguranţă în ţara sa, unde a fost primit cu mare pompă, cu onoruri şi bucurie, ca un om mult iubit de poporul său. Însă, când au auzit ai lui despre prevederile tratatului prin care nici el, nici ei nu pot cât or trăi să poarte război cu Marele Turc, unii au fost tare bucuroşi, iar alţii tare mâhniţi; adică tinerii care, de obicei, cu drag mânuiesc armele, iar cei bătrâni şi paşnici nu doresc decât tihna”[96].

---

[90] Sa'adeddin Mehmed Hodja Efendi, *op. cit.*, p. 312-313.

[91] Dan Berindei, *Istoria românilor din paleolitic până în 2008. Cronologie*, Bucureşti, Editura Cartex 2000, 2008, p. 41.

[92] Sergiu Columbeanu, Radu Valentin, *op. cit.*, p. 56.

[93] Vezi, pe larg, la Viorel Panaite, *Câteva observaţii privind reglementările de pace româno-otomane în secolul al XV-lea*, în *Românii în istoria universală*, vol. III, Iaşi, 1988, nr. 1, p. 469-492.

[94] Idem, *Pace, război şi comerţ în Islam*, p. 315.

[95] *Pe Dragulios însă, l-a lăsat să plece în Ţara Românească, după ce şi-au jurat unul altuia că de acum înainte vor fi cu credinţă* (Ducas, *op. cit.*, în loc. cit., p. 429).

[96] Nicolae Iorga, *Cronica lui Wavrin şi românii*, în loc. cit., p. 76, apud Matei Cazacu, *Dracula*, p. 74.

Întoarcerea lui Vlad Dracul în Țara Românească, împreună cu un corp expediționar otoman, nu s-a limitat la o simplă demonstrație de forță: Basarab al II-lea, protejatul lui Iancu de Hunedoara, a fost alungat din scaunul de domnie, găsindu-şi, probabil, sfârşitul în cursul acestor evenimente[97].

Succesele obținute de creştini în lupta antiotomană au determinat şi schimbarea atitudinii politice a lui Vlad Dracul, acesta participând la „Campania cea lungă" (1443-1444)[98], organizată de regele Ungariei, Vladislav I, precum şi la cruciada de la Varna (10 noiembrie 1444)[99].

În urma Conciliului de la Ferrara-Florența (1438-1439)[100], unde s-a realizat reunirea bisericilor catolică şi ortodoxă, papa Eugeniu al IV-lea a fost îndemnat să reia rolul de conducător spiritual al unui război împotriva Semilunii[101].

La „Campania cea lungă", Gheorghe Branković a participat cu 8.000 de călăreți sârbi; din Bosnia au sosit câteva sute de oşteni sub comanda lui Petru Kovačević, în vreme ce Vlad Dracul a adus un efectiv de 20.000 de ostaşi[102].

Trecerea Dunării pe la Petrovaradin s-a făcut cu întârziere, la sfârşitul lui septembrie 1443, astfel încât luptele cu otomanii s-au desfăşurat toamna şi iarna, ceea ce a împietat asupra rezultatelor campaniei, însă Iancu de Hunedoara ştia că ostaşii sultanului, de regulă, nu luptau iarna şi vor fi luați prin surprindere[103].

O primă bătălie s-a dat la 3 noiembrie 1443, pe câmpia din apropierea localității Niş, victoria revenind lui Iancu de Hunedoara[104]. Oastea otomană era comandată de *beğlerbeğ*-ul Rumeliei, Kasim paşa; Sinan de la Vidin; Turahan *beğ* de la Golubaț; Umur *beğ* de la Sofia; precum şi de Balaban *beğ* din Germiyanul Anatoliei[105].

La vestea căderii oraşului Niş, paşa Isak a dispus deplasarea forțelor pe trei coloane, din care două pe Valea Nişavei, sub comanda sa, iar una pe Valea Moravei, sub conducerea paşei Turahan, cu intenția de a ataca oastea creştină

---

[97] *Ibidem*.
[98] Ioan Aurel Pop, *Românii şi România. O scurtă istorie*, Bucureşti, Editura Fundației Culturale Române, 1998, p. 76.
[99] Ilie Minea, *op. cit.*, p. 161-194.
[100] *The Cambridge History of the Byzantine Empire, c. 500-1492,* edited by Jonathan Shepard, Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, Sáo Paulo, Delhi, Cambridge University Press, 2008, p. 862.
[101] Aurel Decei, *Istoria Imperiului otoman până la 1656,* Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1978, p. 90.
[102] *Ibidem,* p. 90-91.
[103] *100 de mari bătălii din istoria României*, în Petre Otu (coord.), Bucureşti, Editura Orizonturi, 2009, p. 74.
[104] Sergiu Columbeanu, Radu Valentin, *op. cit.*, p. 62.
[105] Aurel Decei, *Istoria Imperiului otoman până la 1656,* p. 91.

prin surprindere din mai multe direcții[106]. Cele trei detaşamente turceşti au fost însă învinse de oastea maghiară[107].

În apropiere de Sofia, la 6 noiembrie 1443, s-a desfăşurat o nouă bătălie, armata creştină reuşind să învingă un corp de oaste otoman de 40 000 de luptători[108].

În timp ce oastea creştină înainta către est de-a lungul vechiului drum roman spre Philipopolis şi Adrianopol, condițiile au devenit grele, iarna instalându-se în trecătorile care duceau spre Munții Balcani, astfel încât aceasta nu a reuşit să traverseze trecătoarea Zlatița (12 decembrie 1443), bine apărată de armata lui Murad al II-lea[109]. Referindu-se la această confruntare militară, cronicarul Orudj bin Adil a menționat: „Pe când sultanul Murad era în doliu [murise fiul său, Alaeddin], au venit oameni şi i-au spus că «despotul Laz-oglu [Gheorghe Branković] a trimis ştire craiului unguresc, care, la rândul său, a dat oaste puternică blestematului de Iancu <de Hunedoara> şi acesta a adus cu el şi carele cu tunuri». Laz-oglu, la rândul său, mergând în fața lui, au venit cu oaste mare la trecătoarea Zlatița *(Izladî)*. Sultanul Murad-han, la rândul său, a trimis pe beilerbeiul de Rumelia, Kasâm-paşa, împreună cu oastea rumeliotă şi pe Turhan-bei împreună cu acângiii din Rumelia. Kasâm-paşa, întâlnindu-se cu necredincioşii lângă trecătoarea *Izladî*, s-a războit cu ei. În cele din urmă, înțelegându-se cu acângiii, el le-a spus: «Aceştia sunt ghiauri de margine, împrăştiați-i pe aceştia şi apoi duceți-vă şi arați-vă ciftlicurile!». Când s-a dat această învoire, *acângiii* şi *tavgiii*, auzind asemenea ştire, nu s-au dus <la luptă>. Kasâm-paşa a rămas singur. În timpul luptei mulți bei au suferit pierderi, iar Mahmud Celebi, fratele lui Halili-paşa, a căzut în prinsoare şi Kasâm-paşa a fost înfrânt. S-a dat de ştire sultanului Murad-han. Sultanul Murad-han, ieşind din Adrianopol cu oastea rumeliotă, cu azapi şi cu ieniceri şi cu oastea de Poartă *(kapu halkî)* într-o iarnă geroasă şi întâlnind oastea necredincioasă în trecătoarea *Izladî*, s-a războit cu ea. Silindu-i pe necredincioşi să se întoarcă din trecătoare, aceştia au fugit. Atunci Turhan-bei s-a înțeles cu Laz-oglu [Gheorghe Branković] şi acesta, luând oastea ungurească, a plecat de acolo cu bine"[110].

Michael Beheim a afirmat că, în preajma Crăciunului, creştinii au suferit din cauza primelor zăpezi şi geruri din Balcani, fiind victime ale bolilor, în

---

[106] Florian Petrescu, *Oameni de seamă din istoria românilor*, vol. 2, ediția a II-a, Bucureşti, Editura Verus, 2008, p. 31.
[107] *Ibidem*, p. 31-32.
[108] Sergiu Columbeanu, Radu Valentin, *op. cit.*, p. 64.
[109] Radu Florescu, *Campaniile în Bulgaria între anii 1443 şi 1462 ale lui Vlad al II-lea Dracul şi Vlad al III-lea Dracul*, în Kurt Treptow (coord.),*Vlad Țepeş. Studii*, Iaşi, Tipografia *Moldova*, 2002, p. 164.
[110] Orudj bin Adil, *op. cit.*, în loc. cit., p. 54-55.

timp ce proviziile lor au început să scadă[111]. În aceste condiții, oastea creştină a fost nevoită să se retragă spre granița sârbă pe un alt drum din cauza lipsei de hrană[112]. Muriseră atât de mulți cai, încât vreo cincizeci de căruțe au trebuit să fie arse pentru ca oştenii să se poată încălzi[113]. În acest context, după cum a relatat M. Beheim, „sârbii s-au întors în Serbia; valahii, în Țara Românească”[114].

Într-o vreme în care războaiele duse de feudali durau o lună-două, acțiunea din anul 1443 a fost denumită, încă de atunci, „Campania cea lungă”; aceasta, deşi nu s-a încheiat cu alungarea turcilor din Europa, a reprezentat, totuşi, un succes pentru creştini[115].

Elementele de ordin militar care s-au evidențiat în concepția strategică a lui Iancu de Hunedoara în cadrul campaniei din 1443 au fost: elaborarea unui plan de acțiune ofensivă pentru o durată neobişnuit de lungă şi pe un spațiu întins, în teritoriul controlat de inamic; inversarea regulilor tradiționale de alegere a anotimpului campaniei, preferându-se perioada de toamnă şi iarnă, pe considerentul că oastea otomană era mai puțin obişnuită şi mai slab echipată pentru lupta în anotimpul rece; angajarea în oastea lui Iancu a unui număr relativ mare de mercenari, ceea ce semnifică faptul că atât scopurile strategice complexe, cât şi perfecționarea rapidă a procedeelor tactice, a armamentului şi echipamentului auxiliar impuneau recurgerea la elemente militare de profesie, mai îndelung şi mai sistematic instruite şi mai susceptibile de a fi puse sub o comandă unică; adoptarea, pentru prima dată de către Iancu, a modelului husit al transportului infanteriei cu ajutorul căruțelor, care, la nevoie, puteau fi utilizate pentru alcătuirea unei întărituri circulare, a unei tabere întărite, capabile să reziste şarjelor de cavalerie[116].

Iată ce a consemnat turcologul N. Vatin referitor la „Campania cea lungă”: „Tânărul Ladislau, regele Poloniei şi al Ungariei, îl însărcină pe Iancu de Hunedoara să organizeze ceea ce s-a numit «lunga campanie» (1443-1444).

Acțiunea a fost începută atunci când Murâd era ocupat în Karaman. Poate în urma unui acord cu ungurii şi cu Bizanțul, Ibrâhîm atacase. Murâd al II-lea şi fiul său vârstnic, Alâeddîn, guvernator al Amasyei, au pornit în

---

[111] Constantin I. Karadja, *Poema lui Michel Beheim despre Cruciadele împotriva turcilor din anii 1443 şi 1444*, publicată după manuscrisele Pal. Germ. 334 şi 312 din Biblioteca Universității de la Heidelberg, Vălenii de Munte, Aşezământul Tipografic „Datina Românească”, 1936.
[112] Radu Florescu, *op. cit.*, în loc. cit., p. 164.
[113] *Ibidem.*
[114] *Ibidem.*
[115] Lucian Constantin Palade, *Țara Românească şi marile puteri vecine în veacul al XV-lea*, ediția a II-a, p. 98.
[116] *Istoria militară a poporului român*, vol. II: *Epoca de glorie a oastei celei mari. A doua jumătate a secolului al XIV-lea – prima jumătate a secolului al XVI-lea*, Bucureşti, Editura Militară, 1986, p. 231.

întâmpinarea sa şi au pustiit regiunea. Însă situația din Europa l-a determinat pe sultan să încheie un acord cu vechiul său rival. Iancu de Hunedoara, contând pe împrăştierea timarioților în întregul imperiu pe timpul iernii, trecuse Dunărea pe 1 octombrie 1443. Însoțit de regele Ladislau şi de despotul Gheorghe Branković, i s-a alăturat şi Vlad Dracul al Ţării Româneşti. Având pregătite muniții şi provizii din belşug, Iancu de Hunedoara înainta către Adrianopole, luând în stăpânire Niş, apoi Sofia. Însă, pe măsură ce timpul trecea şi inamicul se apropia de centrele vitale ale imperiului, otomanii redeveneau stăpâni pe situație. Intemperiile, lipsa aprovizionării şi defileele ce separă Sofia de Adrianopole i-au ajutat să îi respingă, cu dificultate, pe unguri. Aceştia s-au retras la sfârşitul lui decembrie, bătând încă, din când în când, trupele otomane (ianuarie 1444). Combatanții erau înapoi la Buda pe 2 februarie 1444, triumfători”[117].

Contribuția românească la lunga campanie din 1443 este, de obicei, în totalitate trecută sub tăcere. În sprijinul acestei idei, menționez faptul că, contingentul lui Mircea, fiul cel mare al lui Vlad Dracul, nu a reprezentat singura formațiune românească care a luptat alături de creştini; români din Maramureş, Banat, Hațeg au luptat sub diverse drapele în cadrul oastei creştine care, potrivit opiniei soldatului saxon Hans Magest, număra 14 000 de oşteni[118].

În anul 1444, ca urmare a victoriilor repurtate de creştini în „Campania cea lungă”, se crease în Sud-Estul Europei o situație strategică şi politică deosebit de favorabilă pentru forțele creştine, situație care, pentru a se putea concretiza într-o eventuală înfrângere hotărâtoare a turcilor, avea nevoie de o perioadă de consolidare pe care numai încheierea unei păci cu sultanul o putea oferi[119]. Conştient de acest lucru, voievodul Transilvaniei l-a determinat pe regele Ungariei, Vladislav I, să accepte propunerile avansate de turci, astfel încât, la 12 iunie 1444, s-a încheiat la Adrianopol un tratat de pace pe zece ani[120], tratat avantajos pentru creştini, care va fi ratificat de regele maghiar în luna iulie la Seghedin[121]. Potrivit tratatului, sultanul se obliga să elibereze toți prizonierii de război, să plătească o despăgubire de război, să evacueze cetățile din Albania şi Serbia, aceasta din urmă redevenind autonomă[122].

Un martor al acestor evenimente, Ciriaco d'Ancona[123], descriind

---

117 Nicolas Vatin, *Ascensiunea otomanilor (1362-1451)*, în Robert Mantran (coord.), *Istoria Imperiului Otoman*, Bucureşti, Editura Bic All, 2001, p. 66.
118 Radu Florescu, *op. cit.*, în loc. cit., p. 164.
119 Ileana Căzan, Eugen Denize, *op. cit.*, p. 20.
120 Nicolas Vatin, *op. cit.*, în loc. cit., p. 66.
121 David Angyal, *Le traité de paix de Szeged avec les Turcs (1444)*, în „Revue de Hongrie”, an IV, 1911, nr. 3, p. 255-268 şi nr. 4, p. 374-392.
122 Claudiu Neagoe, *op. cit.*, vol. II, p. 86.
123 Vezi, pe larg, la Francisc Pall, *Ciriaco d'Ancona e la Crociata contro i Turchi*, în „Bulletin Historique de l'Académie Roumaine”, XX, Vălenii de Munte: Tipografia „Datina Românească”,

negocierile care au dus la pacea de la Seghedin, a afirmat că delegaţia sârbo-ungară a făcut cunoscute condiţiile puse de domnul Ţării Româneşti, Vlad Dracul, pentru a face pace cu sultanul: plătirea tributului anual şi a altor obligaţii tradiţionale, dar nu şi obişnuita vizită anuală la Adrianopol[124]. Turcii au acceptat aceste condiţii, dar au cerut ca cel puţin unul din fiii domnului muntean să fie trimis ca ostatic la Adrianopol[125].

Vlad Dracul şi-a îndeplinit cu conştiinciozitate obligaţiile, însă, nedorind să-l sacrifice pe fiul lui cel mare, Mircea, i-a trimis sultanului Murad al II-lea doi ostatici în loc de unul: Vlad, viitorul Dracula, şi Radu, în vârstă de paisprezece sau cincisprezece ani, respectiv de cinci sau şase ani[126]. Important este felul în care ostaticii au fost trataţi de către turci, atât Radu, cât şi Vlad fiind expuşi unor mari pericole. De fapt, tatăl lor, Vlad Dracul, era convins că fiii săi fuseseră ucişi, edificatoare, în acest sens, fiind scrisoarea trimisă guvernatorului Braşovului în vara anului 1445: „Vă rog să înţelegeţi de ce mi-am lăsat copiii pentru a fi măcelăriţi, de dragul păcii creştine şi pentru a mă supune, eu şi ţara mea, regelui (Ungariei)”[127].

Totuşi, cei doi prinţişori nu au fost executaţi şi nici nu li s-au luat vederile, aşa cum avea să se întâmple cu fiii despotului sârb, Gheorghe Branković[128]. Nu se cunosc cauzele care au stat la baza acestei atitudini generoase a sultanului, dar se presupune că Murad al II-lea a preferat să-i ţină pe băieţi ca garanţie a neutralităţii lui Vlad Dracul[129].

Potrivit tratatului de la Adrianopol, Ţara Românească continua să rămână vasală a Imperiului Otoman, dar putea întreţine şi legături cu Ungaria: „[…] acel Vlad <Dracul> voievodul să-mi dea <Murad al II-lea>, în primul rând, tributul obişnuit, iar în toate serviciile noastre să fie din nou <obligat> după cum era obligat mai înainte, afară de cazul că nu trebuie să vină în persoană la curtea noastră. De aceea, suntem mulţumiţi de dragostea excelenţei voastre <Vladislav I al Ungariei>, şi anume că Vlad voievodul să dea tributul şi chiar toate cele, de care era obligat în treburile noastre, să le facă din nou, şi suntem mulţumiţi că el însuşi nu vine la curtea noastră, numai să ne trimită un ostatic,

1937, p. 9-69.

[124] Matei Cazacu, *Domnia lui Dracula în anul 1448*, în Kurt Treptow (coord.), *Vlad Ţepeş. Studii*, p. 88, n. 2.

[125] Francisc Pall, *Autour de la croissade de Varna: la question de la paix de Szeged et de sa rupture (1444)*, în „Bulletin de la Section Historique de l'Académie Roumaine”, vol. XXII, 1941, nr. 2, p. 144-158.

[126] Matei Cazacu, *Dracula*, p. 76.

[127] Ioan Bogdan, *Documente privitoare la relaţiile Ţării Româneşti cu Braşovul şi cu Ţara Ungurească în sec. XV şi XVI*, vol. I *(1413-1508)*, Bucureşti, Inst. de Arte Grafice Carol Göbl, 1905, doc. LIV, p. 78-79.

[128] Matei Cazacu, *Domnia lui Dracula în anul 1448*, p. 81.

[129] *Ibidem*.

iar în cazul că ai noştri ar fugi în locurile lui, să nu fie trimişi <înapoi>, chiar şi noi să facem astfel, dacă dintre aceia ar fugi aici”[130].

Iată cum a descris G. Ostrogorsky împrejurările care au determinat încheierea păcii de la Seghedin: „Greutăţi adevărate i-au venit puterii otomane din altă parte. Ca şi pe vremea lui Baiazid, progresele turcilor în Peninsula Balcanică angajară şi de data aceasta Ungaria în război. Eroicul voievod al Transilvaniei, Ioan Corvin-Hunyadi, câştigă asupra turcilor în Serbia şi în Valahia, strălucite victorii ce stârniră pretutindeni entuziasmul şi treziră noi speranţe. Papa chemă popoarele creştine la cruciadă şi, în curând, s-a adunat în sudul Ungariei o armată pestriţă de vreo 30 000 de oameni, comandată de regele Vladislav III – tânărul Jagelon care reunea pe capul său coroanele Poloniei şi Ungariei –, de Hunyadi şi de despotul sârb, Gheorghe Brancovici, pe care turcii îl alungaseră din ţara sa.

La începutul lui octombrie 1443, pe când Murad II lupta în Asia Mică împotriva emirului din Caramania, armata cruciaţilor trecu Dunărea la Semendria *(Smederevo)*. Ea traversă în marş forţat provinciile sârbeşti, unde Hunyadi, care comanda avangarda, câştigă în amonte de Niş o nouă victorie zdrobitoare asupra forţelor guvernatorului turc al Rumeliei. Ea invadă Bulgaria fără a întâmpina rezistenţă, puse mâna pe Sofia şi de acolo porni asupra Traciei. Dar rezistenţa turcească se făcu atunci mai puternică, iar rigorile iernii constrânseră armata creştină să se replieze. În retragere, ea administră o nouă şi gravă înfrângere osmanlâilor în trecătorile de la Kunoviţa, la sud-est de Niş, în primele zile ale anului 1444.

Soarta părea că se schimbă. Otomanii până atunci mereu victorioşi, se vedeau reduşi la defensivă din mai multe părţi deodată. În Albania, unde revolta clocea de ani de zile, viteazul Skanderbeg (Gheorghe Castriota) se răsculă şi, sub comanda sa, mişcarea de eliberare luă proporţii considerabile. Timp de douăzeci şi cinci de ani (1443-1468) «căpitanul Albaniei» susţinu contra forţelor superioare ale turcilor o luptă eroică ce stârni în creştinătate o admiraţie entuziastă. […]

În faţa acestei evoluţii a situaţiei, Murad II căută un compromis cu adversarii săi. În iunie el primi la Adrianopole pe reprezentanţii regelui Vladislav, ai lui Gheorghe Brancovici şi Ioan Hunyadi, cu care semnă un armistiţiu pe zece ani. Despotul sârb îşi redobândea teritoriul, în vreme ce dependenţa Valahiei faţă de sultan devenea mai uşoară. Sultanul, care se retrase în Asia Mică după ce jurase pe acordurile intervenite, îşi trimise plenipotenţiarul în Ungaria pentru ratificarea acordului de către regele Vladislav. La sfârşitul lui iulie acesta semnă şi jură, la rândul său, pe tratat, la Szegedin. Acordul implica în mod incontestabil o limitare importantă a puterii

[130] *D.R.H., D.*, I, doc. 273, p. 378.

turceşti în Balcani şi asigura creştinilor un răgaz de zece ani”[131].

Dar nu toţi cei interesaţi de lupta antiotomană vedeau lucrurile la fel de clar ca voievodul Transilvaniei. Pe mulţi, victoriile rapide ale acestuia i-au făcut să creadă că organizarea unei noi expediţii ar fi suficientă pentru a-i alunga pe turci din Europa, printre aceştia aflându-se marea nobilime maghiară; cardinalul Giuliano Cesarini de Sant Angelo; Alfons al V-lea de Aragon, ducele Burgundiei; precum şi Veneţia[132]. În ceea ce priveşte atitudinea acesteia din urmă, semnificativ este faptul că, dacă în 1443 ea considera necesare între 16 şi 20 de galere pentru a tăia strâmtorile, în martie 1444, sub efectul victoriilor lui Iancu de Hunedoara, credea că doar 14 ar fi fost suficiente[133]. Se trecuse, prin urmare, de la o extremă la alta, de la o prudenţă plină de suspiciuni la un entuziasm exagerat, ambele atitudini fiind dăunătoare luptei antiotomane.

Flota promisă de Senat, alcătuită din 24 de nave papale, burgunde şi veneţiene, a sosit la Constantinopol în august 1444, cu scopul de a bloca strâmtorile şi a opri, pe această cale, încercarea sultanului de a-şi trece grosul armatei din Asia Mică în Europa[134].

Iancu de Hunedoara, cu bogata sa experienţă politică şi militară, era conştient de faptul că organizarea unei campanii antiotomane în toamna anului 1444 ar fi comportat riscuri foarte mari: „În primul rând, erau dificultăţile create de anotimpul înaintat care-l obligaseră să oprească şi «campania cea lungă» şi, prin urmare, el nu ar fi putut ajunge la Constantinopol în acelaşi an. În al doilea rând, marea nobilime maghiară, care dorise foarte mult organizarea unei asemenea expediţii, era prea puţin dispusă să şi participe la ea. În fine, în al treilea rând, el ştia că putea să conteze prea puţin pe promisiunile de ajutor din partea statelor creştine, că erau state creştine, ca Polonia şi Serbia, care nu ar fi sprijinit sub nicio formă o cruciadă antiotomană, iar altele, ca Genova, temându-se de pătrunderea veneţienilor în Marea Neagră, ar fi făcut tot posibilul pentru ca expediţia să se încheie cu un eşec”[135].

Supus diferitelor influenţe şi presiuni şi tentat să dea frâu liber imboldurilor sale cavalereşti, regele Vladislav I a ascultat sfaturile celor care-l îndemnau să rupă pacea şi să-i atace pe turci, printre aceştia numărându-se

---

[131] G. Ostrogorsky, *Histoire de l'État byzantine*, trad. fr. de J. Gouillard, Paris, 1969, p. 586-587, apud Dan Zamfirescu, *Mircea cel Mare – factor hotărâtor în configurarea politico-istorică a Sud-Estului European*, în vol. *Mircea cel Mare. Scutul Europei*, Bucureşti, Editura Roza Vânturilor, 2009, p. 153-154.

[132] Eugen Denize, *Românii între leu şi semilună. Relaţiile turco-veneţiene şi influenţa lor asupra spaţiului românesc (sec. XV-XVI)*, Târgovişte: Editura Cetatea de Scaun, 2003, p. 51.

[133] *Ibidem*, p. 51-52.

[134] Ileana Căzan, Eugen Denize, *op. cit.*, p. 22.

[135] Eugen Denize, *op. cit.*, p. 53-54.

ambasadorul venețian, Reguardati, şi legatul papal, Cesarini[136].

Un aspect important a fost reprezentat de faptul că Dieta maghiară nu a aprobat expediția din 1444 şi astfel regele nu a putut conta pe forțele țării, ci numai pe ale sale proprii şi ale principalilor săi sprijinitori[137].

La 4 august 1444, regele Vladislav I a lansat un manifest în care îşi exprima hotărârea de a porni în campanie împotriva turcilor la 1 septembrie[138].

În aceste condiții, datorită nerespectării păcii de către creştini, cei doi ostatici princiari, Vlad şi Radu, au fost duşi, din porunca sultanului Murad al II-lea, în fortăreața Egrigöz, din vilaietul Ghermian [provincie din Anatolia][139].

Ruperea tratatului a fost o mare greşeală, date fiind clauzele lui favorabile, ca şi slăbirea alianței politice antiotomane prin ieşirea Serbiei din luptă, datorită păcii pe care o semnase, în mod separat cu turcii, la 15 august 1444[140].

În luna august 1444, sultanul Murad al II-lea a abdicat, motivarea acestui gest insolit fiind reprezentată de deprimarea sa în urma morții fiului său cel mare, Alâüddin, la Amasya, unde era *sangeakbei*, precum şi de mâhnirea prilejuită de înfrângerile suferite de oastea otomană în ultima vreme, coroborate cu caracterul său nerăzboinic, contemplativ şi înclinat spre misticism[141]. Lăsându-l padişah pe fiul său, Mehmed, în vârstă de 12 sau 13 ani, care era *sangeakbei* de Manisa, s-a retras la Brussa, aceasta fiind prima abdicare a unui sultan otoman[142].

Vlad Dracul era hotărât să respecte jurământul depus în fața sultanului de a nu-l ataca, pentru că era în joc viața fiilor săi. Când oastea cruciaților a trecut Dunărea la Turnu-Severin, în ultimele zile ale lunii septembrie 1444 şi s-a oprit la Nicopole, domnul Țării Româneşti s-a înfățişat regelui Vladislav I şi i-a explicat punctul său de vedere şi nevoia de pace a țării sale[143]. Cu toate acestea, fiind devotat cauzei creştine, a pus la dispoziția regelui un corp de oaste de 7000 de oşteni, sub comanda fiului său, Mircea[144], în cadrul campaniei încheiată tragic pentru creştini prin lupta de la Varna (10 noiembrie 1444)[145].

La vestea trecerii Dunării de către oastea creştină, marele-vizir, Candarli

[136] *Ibidem*, p. 54.
[137] Ileana Căzan, Eugen Denize, *op. cit.*, p. 24.
[138] Francisc Pall, *Autour de la croisade de Varna: la question de la paix de Szeged et de sa rupture (1444)*, p. 144-158.
[139] Aşık-paşa-zade, *op. cit.*, în loc. cit., p. 88.
[140] Camil Mureşanu, Ioan Aurel Pop, *op. cit.*, în loc. cit., p. 374.
[141] Aurel Decei, *Istoria Imperiului otoman până la 1656*, p. 92.
[142] *Ibidem*.
[143] Matei Cazacu, *Dracula*, p. 77.
[144] Constantin I. Karadja, *op. cit.*, p. 10, p. 28 şi versul 329.
[145] Vezi, pe larg, la Bistra Cvetkova, *Pametna bitka na narodite* (Bătălia memorabilă a popoarelor), Varna, 1969, p. 189-267.

Halil paşa, considerând un impediment vârsta fragedă şi neexperimentată a sultanului Mehmed al II-lea, a trimis, în numele divanului, o delegaţie la Murad al II-lea, prin care îl invita să preia comanda oştirii[146]. În aceste condiţii, Murad al II-lea a trecut cu oastea Anatoliei, de 40 000 de oameni, pe la cetatea lui Yileirim, peste Bosfor, cu ajutorul vaselor genovezilor şi a ajuns la Adrianopol, unde i-a lăsat pe marele-vizir, Halil paşa, şi pe fiul său, Mehmed al II-lea, ajungând, în curând, la Varna[147]. Forţele armate otomane sosite la Varna au ocupat înălţimile ce dominau oraşul şi au tăiat comunicaţiile armatei ungare pe uscat[148].

La Vidin au fost făcute planurile de luptă şi strategie ale campaniei, oastea creştină fiind împărţită în 12 contingente[149].

Speranţele erau atât de optimiste, încât la 24 octombrie, creştinii i-au somat pe conducătorii turci de la Sumla, Mastrovăţ, Petreţ, Varna, Cavarna şi Galata să se predea; de la Sumla au trimis un detaşament la Târnova, pe râul Iantra şi au ocupat fortăreţele de la Tas Hissar şi Pravadi[150].

Bun cunoscător al puterii turcilor, Vlad Dracul şi-a dat seama că forţele creştine plecate la luptă erau insuficiente pentru a obţine victoria şi, în consecinţă, l-a sfătuit pe regele Ungariei, Vladislav I, să renunţe la campania preconizată, motivându-i că sultanul, chiar şi atunci când pleacă doar la vânătoare, este înconjurat de mai mulţi ostaşi decât cei adunaţi atunci în tabăra creştină[151]. Desfăşurarea ostilităţilor a dovedit pe deplin justeţea aprecierilor sale.

Contingentul românesc s-a luptat cu vitejie în acea zi nefastă de 10 noiembrie 1444. Mircea, care avea cel mult şaisprezece ani, a fost însoţit de un preceptor cu experienţă, ce participase la bătălia de la Nicopole din 1396 şi care cunoştea felul de a lupta al turcilor[152]. În timpul desfăşurării bătăliei, sultanul i-ar fi trimis lui Mircea un mesaj în care îl anunţa că-i va ucide fraţii dacă nu încetează lupta, ceea ce ar fi determinat retragerea românilor[153].

Flancul drept al armatei turceşti era sub comanda *beğlerbeğ*-ului Anatoliei, Karaca paşa, flancul stâng sub a *beğlerbeğ*-ului Rumeliei, Hadim

---

[146] Aurel Decei, *Istoria Imperiului otoman până la 1656*, p. 93.
[147] *Ibidem*.
[148] Florian Petrescu, *op. cit.*, p. 34.
[149] Radu Florescu, *op. cit.*, în loc. cit., p. 166.
[150] *Ibidem*, p. 167.
[151] Lucian Constantin Palade, *Ţara Românească şi marile puteri vecine în veacul al XV-lea*, ediţia a II-a, p. 108.
[152] Matei Cazacu, *Dracula*, p. 79.
[153] Constantin I. Karadja, *op. cit.* p. 41, versurile 734-740; vezi şi la Petre P. Panaitescu, Nicolae Stoicescu, *La participation des roumains à la bataille de Varna (1444)*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, tome IV, 1965, no. 2, p. 221-231, cu critica surselor care menţionează o „trădare” munteană pe câmpul de luptă.

Şehabeddin paşa – cel învins pe Ialomița de Iancu de Hunedoara – iar în centru, în mijlocul ienicerilor, se afla sultanul Murad al II-lea[154]. În fața centrului, în vârful unei sulițі era expus textul tratatului de la Seghedin[155].

Iată ce a consemnat cronicarul J. de Wavrin cu privire la desfăşurarea bătăliei de la Varna: „Bătălia s-a desfăşurat în chipul următor: Caragea-*beg*, conducea la vreo treizeci de mii de călăreți; acest Caragea-*beg*, când ajunsese pe culmea muntelui şi văzu cât era de mică armata Regelui Ungariei el o prețui foarte puțin şi izbind din pinteni, strigă Turcilor ca să-l urmeze cu toții. Dar ei scoborând, au venit de s-au îngrămădit pe acel drum ce venea la vale, apropiindu-se ca o apă de baricadă; toți Sarazinii veneau după comandantul lor într-o mare îngrămădeală, fiecare dorind să fie întâiul.

Însă Ion Huniade – voievodul – se ațінea la gura drumului din jos şi înarmat cu o lance mare, îl răsturnă de pe cal pe Caragea-*beg*, ca şi pe toți cei din primele rânduri. Iar Turcii au găsit că e atât de dură această izbire, încât au încercat să întoarcă dosul şi să fugă. Dar aceia dintre ei care veneau din urmă, îi împingeau cu o mare înverşunare împotriva Ungurilor, care-i ucideau cu lungile lor spade şi cu nişte cuțite mari. Şi atunci, voievodul Ungariei [Ion Corvinul] care observă numaidecât poziția nenorocită a Turcilor, trimise pe unii dintre oamenii săi de cealaltă parte a trecătoarei, dincolo de munte, unde au început să-i ucidă pe turci în mare învălmăşeală. Căci între aceştia nu mai era niciun fel de rânduială, din pricină că cei ce apucase a se îngrămădi pe drumul cel mare în jos voiau să se reîntoarcă, iar cei din urmă voiau să meargă înainte; şi astfel au ajuns să se bată între dânşii. Grație acestei împrejurări, Ungurii puteau să-i omoare în toată voia şi cu mai mare înlesnire.

[…] Bătălia aceasta dură mai mult de două ceasuri, în care timp mulți turci au fost prinşi sau ucişi. Iar Regele Ungariei întrebă pe prizonieri dacă şi duşmanul său, Marele Turc, nu era cumva şi el ucis sau prins; aceştia i-au răspuns că nu şi l-au arătat cum stătea pe munte între Ienicerii săi.

Atunci, atât Regele cât şi Cardinalul au ajuns la concluzia ca să meargă să-l combată [pe Sultan], acolo pe munte. Însă, după ce veni Voievodul [Ion Corvinul] şi după ce el expuse Regelui chipul cum îi înfrânsese pe Turci din mila lui Dumnezeu, voievodul îl sfătui să nu meargă să-l atace pe Turc pe munte, zicând:

«Sire, bătălia e câştigată astăzi de noi; nu vă lăsați ispitit de a pune acest rezultat în cumpăna întâmplării de a merge să combateți acei arcaşi în munte deoarece ei vă vor ucide caii şi vă vor face să vă pierdeți oamenii».

Însă un mare număr de cavaleri, de scutieri şi de alți oameni de bine atât din Polonia, cât şi din Ungaria, i-au spus: «Sire, voievodul şi-a sfârşit cu bine bătălia sa, a cărui onoare o are, această a doua bătălie trebuie să fie a noastră».

---

[154] Aurel Decei, *Istoria Imperiului otoman până la 1656*, p. 93.

[155] Avraam Vaporidi, *Istoria sultanilor Imperiului Otoman*, Bucureşti, 1899, p. 41.

Şi atunci, voievodul spuse Regelui şi Cardinalului:

«Domnilor, nu pierdeţi ceea ce aţi câştigat; căci Turcul, care e în munte, nu poate să vă mai facă rău; iar dacă va veni să se lupte aci, va face acest lucru numai în avantajul vostru. Rămâneţi aci în bună rânduială: mâine trebuie ca el ori să fugă, ori să vină să vi se închine. Cea mai mare parte din oamenii voştrii care au luptat sunt obosiţi, şi-au pierdut din lănci şi săgeţi. Apoi, noaptea se apropie, soarele a apus: din această pricină veţi avea un foarte mare dezavantaj în faptul de a lupta sau de a năvăli în toiul nopţii peste aceia ce vă aşteaptă odihniţi şi în bună rânduială. Căci aceştia, văzând că voi vă urcaţi pe munte, numai spre folosul lor, cum sunt şi odihniţi se vor apăra cu mare curaj. Pentru numele lui Dumnezeu, nu vă puneţi în necesitatea de a pierde ce s-a câştigat căci partea cea mai puternică a întregii armate a duşmanilor este înfrântă».

La aceste cuvinte, unii cavaleri din Ungaria au zis: «Ei bine, tocmai pentru că cea mai mare parte a puterii Turcilor e înfrântă, să atacăm ce a mai rămas dintr-însa şi să ne continuăm victoria …».

La acest sfat [nu la acel al Voievodului Valah, ci la acela al cavalerilor din Ungaria] s-au raliat în cele din urmă şi Regele şi Cardinalul, care au dat comanda ca toţi oamenii să-i urmeze [la asaltul împotriva Ienicerilor de pe munte]. Şi atunci, numitul cardinal, … strigă cu voce tare că-i va excomunica pe toţi cei ce vor refuza să-l întovărăşească pe Rege la bătălie, dând, în acelaşi timp, ordin ca să se pornească cu crucea înaintea lui. Apoi, Regele împreună cu întreaga sa oaste au început să urce pantele muntelui, cu mare curaj şi îndrăzneală, năvălind asupra Turcului care stătea înconjurat de ieniceri ca într-un mare careu. Atunci, Ungurii şi Polonii au început să se târască întocmai ca tigrii, izbind cu putere pe acei ce alcătuiau frontul zisului careu; aceştia din urmă [adică Ienicerii] s-au apărat şi ei cu vitejie, ucigând şi răsturnând pe mai mulţi creştini împreună cu caii lor.

Dar Regele şi Ungurii săi au pătruns atât de departe în rândurile vrăjmaşilor încât începuse să circule zvonul că [Vladislav] a ajuns chiar să se lupte corp la corp cu Marele Turc, astfel că un ienicer putu să-i taie calului său un picior. Din această pricină [Vladislav] căzu şi el jos şi se alese cu capul tăiat. Neţinând seama însă de acest inconvenient, Ungurii şi Polonii au combătut atât de viguros până s-a făcut întuneric de tot, încât nu mai ştiai căreia din cele două părţi să-i atribui victoria. Căci şi unii şi alţii fugeau, fiecare crezând că el este învins şi se adunau aici o sută, dincolo două sute, aici treizeci, dincolo patruzeci. Însă unii Unguri au susţinut mereu că Regele şi Cardinalul au scăpat din bătălie; mai mulţi din oamenii lor s-au strâns la un loc şi au ajuns la concluzia că toţi cei adunaţi astfel să se reîntoarcă la Dunăre iar de acolo în ţara lor. Iar această concluzie luată, fiecare, atât Unguri, cât şi

Poloni, au început să înainteze în direcția propusă”[156].

Referindu-se la confruntarea militară de la Varna, istoricul Gheorghe I. Brătianu a menționat: „Planul, reluându-l pe acela al cruciadei din 1396, pare să fi avut în vedere realizarea joncțiunii cu flota care trebuia să traverseze Strâmtorile, ca să pornească apoi atacul asupra Constantinopolului, pentru a scăpa oraşul de amenințarea otomană: aceasta explică mersul armatei creştine prin Dobrogea de Sud şi Bulgaria de Nord-Est, pentru a pune stăpânire pe portul Varna de la Marea Neagră, unde trebuia să se afle escadra echipată de puterile occidentale. Dar vasele creştine, derutate de vestea păcii de la Szeged, nu au sosit la întâlnire; între timp, sultanul, adunând în grabă toate trupele disponibile, traversa Balcanii şi venea să-şi stabilească tabăra sub zidurile Varnei, în fața cruciaților. Bătălia, dată la 10 noiembrie, a constituit o repetare a zilei de la Nicopole; disciplina ienicerilor şi superioritatea numerică a turcilor au fost mai puternice decât calmul regelui Vladislav, care a rămas pe câmpul de luptă; Iancu de Hunedoara şi domnul Țării Româneşti au reuşit să se retragă până la Dunăre”[157].

Cronicarul Jan Dlugosz a considerat că lupta s-ar fi putut relua şi turcii ar fi putut fi învinşi, dacă regele Vladislav I nu s-ar fi aventurat prea mult în urmărirea adversarilor, consemnând, totodată, că Iancu de Hunedoara ar fi fost cauza deznodământului tragic „căci fugind, a atras după sine şi pe ceilalți”[158].

A fost şi o incompatibilitate de tactică militară şi de mod de abordare a luptei: în vreme ce majoritatea creştinilor au utilizat stilul cavaleresc cu armuri grele şi lipsit de mobilitate, turcii au mizat pe cavaleria uşoară mobilă şi pe atacuri prin surprindere[159].

Lupta de la Varna a constituit ultima mare acțiune militară cruciată având drept scop alungarea turcilor din Europa[160].

Majoritatea izvoarelor a interpretat în mod tendențios rolul românilor la Varna. Astfel, Andreas de Palatio din Parma, în scrisoarea *„Literrae de clade Varnensi”*, i-a acuzat pe valahi că s-au împrăştiat în toate părțile şi n-au luptat împotriva turcilor în mod eficient[161].

Poetul grec, Zotikos din Varna (care a descris evenimentele „dintr-un ascunziş din pădure”, cu „frica în suflet”), a afirmat că oştenii români au stat

---

[156] *Cronica lui Wavrin*, în Nicolae Bogdan, *Românii în secolul al XV-lea*, Bucureşti, Colecția *Justinian*, 1941, p. 132-136.
[157] Gheorghe I. Brătianu, *Marea Neagră. De la origini până la cucerirea otomană*, vol. II, ediție îngrijită de Victor Spinei, Bucureşti, Editura Meridiane, 1988, p. 270.
[158] Ilie Minea, *Informațiile româneşti ale cronicii lui Ian Dlugosz*, Iaşi: Inst. de Arte Grafice *Viața Românească*, 1926, p. 35-36.
[159] Ioan Aurel Pop, *Istoria Transilvaniei medievale: de la etnogeneza românilor până la Mihai Viteazul*, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 1997, p. 199.
[160] Şerban Papacostea, *op. cit.*, în loc. cit., p. 156.
[161] *Apud* Radu Florescu, *op. cit.*, în loc. cit., p. 168.

pregătiţi de luptă un timp îndelungat pentru a ajunge la bogăţiile sultanului şi, după ce au luat prada, au părăsit armata[162].

S-au mai făcut multe alte afirmaţii neadevărate: că românii i-au jefuit pe cei care căzuseră în luptă, că au ucis cămilele turceşti[163] pentru a pune mâna pe bogăţiile pe care ele le cărau, că însuşi legatul papal, Cesarini, a fost ucis de nişte vâslaşi români pe când încerca să treacă Dunărea[164].

De fapt, dată fiind experienţa sa în campaniile balcanice, Mircea, fiul lui Vlad Dracul, făcuse o recunoaştere a terenului împreună cu Iancu de Hunedoara în dimineaţa zilei de 10 noiembrie 1444, alertând armata regală că turcii erau pe punctul de a ataca în masă[165]. Atunci, Mircea şi-a asumat poziţia de comandant al celui de-al VI-lea contingent de valahi în partea din dreapta, centru, în vreme ce rezervele erau conduse de regele Vladislav I[166]. Ca atare, a încercat să menţină legătura cu Iancu de Hunedoara, reuşind o splendidă contraofensivă de pe flancul drept al lui.

Totuşi, când regele Vladislav I a luat hotărârea riscantă şi nechibzuită de a-şi folosi rezerva pentru o înaintare masivă împotriva corpului principal al forţei turceşti, ceea ce a dus la izolarea centrului, moartea regelui şi căderea flancului drept al lui Iancu de Hunedoara, românii, asemeni altor contingente naţionale, nu au mai putut lupta şi, protejaţi de întuneric, s-au retras în ordine spre Dunăre, contribuind la înlesnirea fugii lui Iancu de Hunedoara; a lui Gregory de Sanoki; a arhiepiscopului de Lemberg şi a lui Palatio, „decimatorul" papal, victoria turcilor fiind categorică[167].

Majoritatea contemporanilor, Thuroczy, Dlugosz, Chalcocondil şi Bonfinius, a afirmat că Vlad Dracul, aflând de dezastrul de la Varna, a ordonat ca Iancu de Hunedoara să fie arestat. Acuzat de voievodul Transilvaniei că ar fi fost informator turc, domnul Ţării Româneşti l-a făcut prizonier, dorind chiar să-l ucidă, şi l-a eliberat doar în momentul în care cei din anturajul său au plătit o răscumpărare substanţială[168].

Iată, de pildă, ce a consemnat cronicarul Laonic Chalcocondil referitor la acest eveniment: „Ioan însă când a ajuns la Istru, armatele, după ce au trecut, i s-au împrăştiat; aici, cum mergea cu puţini oameni pe lângă sine, a fost prins de Draculea, domnul dacilor, care îi era vrăjmaş.

Şi mai înainte, Ioan între peoni lucra împotriva lui pe lângă împăratul Ladislau, când plecau din Dacia, să treacă Istrul; şi-i jefuia satele şi-l vorbea de rău la împăratul peonilor, că ar ţinea partea turcilor şi a lui Amurat şi le-ar face

[162] Zoticos Paraspondylos, *Parisinus Coislinianus*, în *Fontes*, vol. IV, p. 393-415.
[163] Ilie Minea, *Informaţiile româneşti ale cronicii lui Ian Dlugosz*, p. 35.
[164] Radu Florescu, *op. cit.*, în loc. cit., p. 169.
[165] *Ibidem*.
[166] *Ibidem*.
[167] *Ibidem*, p. 169-170.
[168] *Ibidem*, p. 170.

cunoscut orice s-ar întâmpla să facă de fiecare dată. Şi l-a prins cu gândul să-l dea pierzării; mai apoi însă a lucrat cu bani şi a izbutit să i se dea drumul.

Cum pleca din Dacia, a pus mâna pe el cu gândul să se răzbune şi, închizându-l îl ținea sub pază. Peonii însă, cum au ajuns acasă, au aflat că Ioan a fost prins; şi socoteau lucru mare şi de nesuferit ca un bărbat peon şi fiind într-o mare demnitate, să fie ținut prins de Draculea. Au trimis deci vorbă să dea drumul lui Ioan; iar de nu, îl vor trata ca pe un duşman, năvălind asupra lui cu toată oastea. Când i s-a dat astfel de ştire din partea peonilor, teama l-a cuprins pentru situația lui, ca nu cumva peonii în legătură cu bărbatul să pună la cale vreo schimbare şi, năvălind să-l scoată din domnie; şi atunci i-a dat drumul, şi omenindu-l, l-a trimis la peoni prin Braşov în Ardeal”[169].

În toamna anului 1445, Vlad Dracul a cooperat cu flota burgundă care a venit pe Dunăre, obiectivul – iluzoriu – al acestei expediții fiind acela de a-i căuta pe regele Vladislav I şi pe cardinalul Cesarini, despre care se spunea că ar mai fi încă în viață[170]. Cei care au conceput strategia acestei campanii au proiectat cu claritate o operațiune amfibie; sub acoperirea flotei, forțele române şi ungare urmau să fie transportate în barje, în timp ce cavaleria valahă, trebuia să urmărească flota de pe malul stâng, menținând legăturile cu galerele[171].

Cele opt galere care au plecat să se întâlnească la Nicopole cu Iancu de Hunedoara şi cu trupele ungureşti erau comandate de Walerand de Wavrin, Regnauld de Comfide şi Jacot de Thoisy (căpitanul flotei ducelui Burgundiei, Filip cel Bun), precum şi de cardinalul venețian, Francesco Condulmer[172].

Mircea, fiul lui Vlad Dracul, se afla la comanda unui corp expediționar care mergea călare pe malul Dunării în urma celor opt galere şi, când se dovedea necesar, în monoxile, bărci scobite din trunchiuri de copac[173].

La sfârşitul lui octombrie 1445, campania s-a încheiat, la 2 noiembrie, galerele lui Wavrin ajungând în portul Constantinopolului[174].

Rezultatele cele mai importante ale acțiunii întreprinse au fost: consolidarea legăturilor de alianță şi colaborare militară dintre Transilvania şi Țara Românească, precum şi recucerirea cetății Giurgiu în folosul domnului

---

[169] Laonic Chalcocondil, *Expuneri istorice*, ediția Vasile Grecu, Bucureşti, Editura Academiei, 1958, p. 199.

[170] Jean de Wavrin, *La campagne des croisés sur le Danube (1445)*, extrait des *Anciennes Chroniques d'Angleterre*, nouvelle edition par N. Iorga, Paris: Librairie J. Gamber, 1927; Nicolae Iorga, *Francezii pe Dunărea română în timpul cruciadelor din secolul al XV-lea*, în Idem, *Istoria relațiilor române*, antologie, ediție îngrijită şi note de Florin Rotaru, Bucureşti, Editura Semne, 1995, p. 13.

[171] Radu Florescu, *op. cit.*, în loc. cit., p. 170-171.

[172] Matei Cazacu, *Dracula*, p. 79-80.

[173] *Ibidem*, p. 80.

[174] Aurel Decei, *Istoria Imperiului otoman până la 1656*, p. 94.

muntean Vlad Dracul[175].

Campania nu şi-a atins însă scopurile propuse, pe de o parte datorită faptului că flota era puţin numeroasă, iar pe de altă parte datorită faptului că intervenţia lui Iancu a fost destul de tardivă şi cu forţe insuficiente[176]. În condiţiile dispariţiei de pe scena politică a regelui Vladislav I, voievodul Transilvaniei era confruntat cu numeroase dificultăţi interne, cu opoziţia marii nobilimi, şi nu putea ca, imediat după înfrângerea de la Varna, să organizeze o nouă expediţie antiotomană eficientă[177].

Referindu-se la asediul cetăţii Giurgiului, Walerand de Wavrin a relatat: „După ce cardinalul [Francesco Condulmer], seniorul de Wavrin şi românii au plecat de la castelul Turcan, a doua zi ei au ajuns în insula Giurgiului, unde era o cetate foarte puternică, pătrată, cu patru laturi lungi de zid şi la colţul fiecărei laturi era câte un turn foarte mare, cu totul pătrat, şi cel mai mic dintre aceste turnuri era mai mare şi mai puternic decât turnul castelului Turcan şi tot astfel întărit cu gherete şi cu galerii de lemn. Şi erau înspre râu două mici parapete de zid care porneau de la cetate ajungând până la acel râu şi la capetele lor erau de asemenea două turnuri tot aşa întărite cu galerii ca şi celelalte.

După ce au coborât toţi creştinii pe uscat – atât cei din galere cât şi românii – turcii, care se aflau în acea cetate (în număr) cam de trei sute, au făcut o ieşire într-o foarte bună rânduială împotriva taberei românilor unde au rănit pe mai mulţi la primul atac. Dar, în urmă, ei au fost daţi peste cap de acei români şi alungaţi din cetatea lor.

Seniorul de Wavrin şi cei din galerele sale s-au sfătuit şi au chibzuit împreună cum ar putea să atace şi să se apropie de cetate. S-a întâmplat că au găsit în acea insulă mai multe căruţe mici, cu patru roţi. Drept care, s-au gândit să facă din lemne groase gratii mari, pe care să le pună pe aceste căruţe, prinse cu furci mari de lemn. În jurul acestor căruţe mai erau şi alte gratii care atârnau în jos. Şi acolo, împingând înaintea lor aceste căruţe astfel înarmate şi fiind şi ei foarte bine apăraţi de ele, s-au apropiat de cetate până la marginea şanţurilor. Şi acolo, arbaletierii, puşcaşii şi arcaşii îi apărau împotriva celor din gherete care aruncau pietre cu praştia. Căci de când creştinii noştri se apropiaseră atâta de ei, nu puteau să-i mai lovească cu tunurile sau cu maşinile lor (de război), deoarece tunurile şi zidurile nu aveau deschizături în jos şi nu aveau nicio apărare decât pe sus. Cetatea a fost aşadar asediată dintr-o parte de români şi dintr-o alta de cei din galere. Şi acolo, seniorul de Wavrin a pus să se facă mari tranşee şi şanţuri în dosul căruţelor care le ţinea adăpost; apoi trimise toate

[175] Dan Căpăţână, Sergiu Iosipescu, *Asediul cetăţii Giurgiului (septembrie 1445),* în *File din Cronici. Crestomaţie privind Istoria Militară Românească (secolele X-XIX),* Bucureşti, Editura Militară, 1973, p. 30.
[176] Ileana Căzan, Eugen Denize, *op. cit.*, p. 27.
[177] *Ibidem*, p. 27-28.

tunurile din galere pentru a le îndrepta împotriva galeriilor şi a barbacanelor turnurilor şi zidurilor. Şi chiar în acea noapte, el a pus să fie dată jos bombarda care era pe galera sa şi să fie târâtă de mulţimea de ostaşi, pe tălpi de sanie până în faţa acelei cetăţi. Dar, pentru a pune la adăpost bombarda, a pus să se încheie mari apărători din gratii […].

Dar domnul Ţării Româneşti se şi înapoiase la cartierul său din tabără pentru a porunci să tragă şi cu «cele» două bombarde foarte mari pe care le adusese […].

Văzând seniorul de Wavrin că bombardele românilor nu aduceau nicio vătămare acelei cetăţi, s-a întâlnit cu acel domn al Ţării Româneşti şi i-a spus: «Cu ajutorul bombardelor voastre nu vom cuceri noi această cetate şi ne este cu neputinţă a o cuceri, decât doar în chipul în care am cucerit Castelul Turcan. Şi, mi se pare mie, din parte-mi, că ar fi nimerit ca fiecare să facă legături de surcele şi să aducă atâta lemn cât va putea; şi acesta să fie aruncat, ferit de vânt, pe lângă ziduri şi turnuri, cât se poate de sus şi apoi să i se dea foc pentru ca flacăra să pătrundă în cetate». Acest sfat a fost primit de toţi, şi de români şi de cei de pe galere […].

Subaşul, când a văzut că apărarea prin luptă nu le-ar folosi la nimic şi că, până în cele din urmă, ei nu vor putea scăpa şi vor fi toţi prinşi şi morţi, atâta s-a tocmit cu domnul Ţării Româneşti încât i s-au predat, cu condiţia să le cruţe viaţa şi puţinele lucruri pe care le aveau în cetate; şi l-a rugat să binevoiască să înceteze tragerea pentru ca să poată stinge focul şi să-i predea cetatea nevătămată şi întreagă […].

Şi [Vlad Dracul] a spus de mai multe ori: «pentru Dumnezeu, lăsaţi să se stingă focul pentru ca cetatea mea să nu fie arsă; căci ea este cea mai puternică cetate care se află pe Dunăre şi care ar putea să facă cel mai mare rău tuturor creştinilor de pe-aici, dacă ea ar fi în mâinile turcilor. Căci, atunci când turcii vor să facă incursiuni în Ţara Românească sau în Transilvania, ei trec împreună cu caii lor pe această insulă de aici şi pe podul castelului, care este pe braţul râului ce pătrunde în Ţara Românească […]».

Aşadar, cardinalul a poruncit să se stingă focul şi să fie înapoiată cetatea domnului Ţării Româneşti, care a fost foarte bucuros (de aceasta). Şi când focul a fost stins, turcii au plecat din cetate cu toţi caii şi cu bagajele lor”[178].

Importanţa strategică a cetăţii Giurgiu a fost evidenţiată de Vlad Dracul în 1445, într-o scrisoare adresată braşovenilor: „Io Vlad voievod şi domn, scrie domnia mea prietenilor domniei mele, pârgarilor din Braşov, iată vă rog ca pe nişte buni ai mei prieteni, că ne-au dat nouă Dumnezeu şi norocul creştinesc

[178] Walerand de Wavrin, *Expediţia de pe Dunăre (1445)*, în *Călători străini despre Ţările Române*, vol. I, volum îngrijit de Maria Holban (redactor responsabil), Maria Matilda Alexandrescu-Dersca Bulgaru, Paul Cernovodeanu, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1968, p. 103-109.

acest oraş, care a fost în mâinile păgânilor. Drept aceea ce a fost întăritura lui, apoi aceasta a ars toată, şi pe aceea acum din nou o facem. Drept aceea vă rugăm să ne ajutaţi cu arcuri şi cu săgeţi, şi cu puşti (tunuri), şi să ne daţi silitră, ca să facem praf, să punem în cetate, căci ea este tăria şi a voastră şi a noastră şi a tuturor creştinilor"[179].

Războiul turco-veneţian din 1444-1446, deşi nu a putut împiedica dezastrul de la Varna, a favorizat, totuşi, expediţia dunăreană a flotei burgundo-papale şi victoriile antiotomane ale acesteia, la care a participat şi domnul Ţării Româneşti, Vlad Dracul[180].

Între 1446-1447, Vlad Dracul a reînnoit tratatul de pace cu turcii, printre stipulaţiile acestuia fiind prevăzută expulzarea a 4 000 de bulgari care se refugiaseră în Ţara Românească în 1445[181].

Putem presupune că, începând din anul 1447, fiii domnului muntean au fost mutaţi de la Egrigöz, la curtea lui Murad al II-lea, Adrianopol[182]. În aceste condiţii, Vlad Dracula şi fratele său, Radu, au putut să vadă extraordinara complexitate a puterii otomane. George din Ungaria, care a trăit în Imperiul Otoman între 1438 şi 1458, a descris astfel grupul de tineri adunaţi la curtea sultanului prin tot soiul de mijloace: prizonieri de război, copii de creştini „culeşi" (este sensul literal al cuvântului turc „*devşirme"*) pentru a deveni ieniceri, ostatici din ţările care plăteau bir: „Printre aceşti slujbaşi pomeniţi mai sus, unii, după calităţile pe care le-au dovedit, sunt numiţi în cele mai înalte funcţii ale regatului. Aceasta are drept rezultat că toţi demnitarii şi prinţii regatului sunt, într-un fel, funcţionari numiţi de rege [sultan], şi nu seniori sau proprietari de pământuri şi, în consecinţă, regele este singurul senior şi singurul proprietar din întreg regatul care poate să dăruiască, să împartă şi să aibă în stăpânire bunuri, în vreme ce ceilalţi nu sunt decât organe executive, funcţionari şi administratori, care se supun voinţei şi poruncilor lui. […] Iată de ce în regatul său, cu toate că populaţia este câtă frunză şi iarbă, nu este cu putinţă vreo împotrivire sau nesupunere; dimpotrivă, uniţi în totul şi pentru totul ca un singur om, toţi se conformează şi se supun puterii unice a unui om, pe care îl slujesc fără ostenire, şi nimeni nu cutează să facă nimic fără consimţământul său. Dacă îndrăzneşte totuşi vreunul să se apuce de o treabă de capul lui, oricât de mare sau de mică, este prin aceasta scos din orice funcţie, trimis înapoi la curte şi repus în slujba dinainte, doar dacă nu i se hărăzeşte o pedeapsă mai grea. Când este cazul, regele poate, după bunul său plac, să-l ucidă, să-l arunce în închisoare, să-l vândă sau să-l facă rob, fără să ia defel

---

[179] Grigore Tocilescu, *534 documente slavo-române din Ţara Românească şi Moldova privitoare la legăturile cu Ardealul (1346-1603)*, Bucureşti, Cartea Românească, 1931, doc. 64, p. 62.
[180] Eugen Denize, *op. cit.*, p. 167.
[181] Matei Cazacu, *Domnia lui Dracula în anul 1448*, p. 81.
[182] Idem, *Dracula*, p. 104.

seama ce rang are sau cine este el”[183].

Întrucât Vlad Dracul a susținut limitarea războiului antiotoman condus de Iancu de Hunedoara, domnul muntean a intrat în conflict cu voievodul Transilvaniei, care l-a acuzat de înțelegere cu turcii[184].

În acest context, la sfârşitul anului 1447, Iancu de Hunedoara a declanşat o campanie la sud de Carpați[185], împotriva „nelegiuitului Vlad”[186], pe care l-a înfrânt şi ucis, împreună cu fiul său, Mircea[187], într-o luptă dată în satul Bălteni[188]. Vlad Dracul şi-a sfârşit viața înainte de 16 decembrie 1447, când Iancu de Hunedoara, întors din expediție în Țara Românească, se afla la Braşov[189]. La 1 februarie 1448, acesta îl numea „răposatul Vlad, voievodul Țării Româneşti”[190]. Înlăturarea lui Vlad Dracul a reprezentat „pentru Iancu o mare greşeală politică, iar pentru creştinătate o grea pierdere”[191].

Potrivit opiniei istoricului N. Iorga, „Vlad Dracul a fost, fără îndoială, o personalitate remarcabilă; mai priceput decât Mihail şi mai vrednic decât Dan al II-lea. El a fost în stare să joace un rol militar, şi importanța lui politică e netăgăduită”[192].

---

183 *Ibidem,* p. 104-105.
184 Ştefan Ştefănescu, *op. cit.*, în loc. cit., p. 341-342.
185 Pentru reconstituirea campaniei, vezi Francisc Pall, *Intervenția lui Iancu de Hunedoara în Țara Românească şi Moldova în anii 1447-1448*, în „Studii. Revistă de istorie”, tom. XVI, 1963, nr. 5, p. 1049-1072.
186 *D.R.H., D.,* I, doc. 285, p. 394.
187 Mircea a fost luat prizonier de către boieri şi de către cetățenii de vază din Târgovişte care l-au torturat şi, în final, l-au ucis, îngropându-l de viu (Matei Cazacu, *Domnia lui Dracula în anul 1448,* p. 82).
188 Într-un document, datat 3 aprilie 1534, s-a menționat că pe marele voievod Vlad cel Bătrân „l-a ajuns moartea în satul Bălteni” (*D.R.H., B.,* vol. III *(1526-1535),* Bucureşti, Editura Academiei, 1975, doc. 176, p. 289).
189 Constantin Rezachevici, *Cronologia domnilor,* p. 97.
190 *D.R.H., D.,* I, doc. 287, p. 396-397.
191 Ilie Minea, *Vlad Dracul şi vremea sa,* p. 216.
192 Nicolae Iorga, *Istoria românilor prin călători*, vol. I, ediția a II-a, Bucureşti, Editura Casei Şcoalelor, 1928, p. 64.

WALLACHIA, BETWEEN THE OTTOMAN EMPIRE,
HUNGARY AND POLAND (1436-1447)
Abstract

Vlad Dracula (1436-1442; 1443-1447) occupied the throne with the help of Sigismund of Luxembourg, who distinguished him with the Order of the Dragon. As a good knower of the reality in both the Hungarian kingdom and the Ottoman Empire, Vlad Dracula adopted an attitude of expectation, this type of policy displeasing to the two great powers. The Transylvania voivode, Iancu of Hunedoara (1441-1456), who was planning an anti-Ottoman action, wanted a hostile Ottoman Empire ruler of the Wallachia.

The Turks, in their turn, intuiting that the Wallachia Principe only mimed the neutrality, in reality he would have been an enemy of the sultan, had decided to imprison him on the Ottoman territory. Being imprisoned at Gallipoli (1442), Vlad Dracula was to be set free the next year. Between the years 1443-1445, Vlad Dracula participated together with the other Christians to the “long Campaign”, the Crusade at Varna and the Danube expedition, showing himself devoted to the Christian cause.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XXV**, 2016

CONTRIBUŢIA LUI ANTIM IVIREANUL LA DEZVOLTAREA CULTURII RÂMNICENE

DRAGOŞ-IONUŢ ECATERINESCU[*]

Una dintre cele mai complexe personalităţi pe care le-a avut Biserica noastră ortodoxă de-a lungul istoriei sale a fost cea a mitropolitului Ţării Româneşti, episcop al Râmnicului pentru aproape trei ani (1705-1708), Sfântul Ierarh Martir Antim Ivireanul.

În calitate de episcop al Râmnicului, Antim Ivireanul a fost cel care a ridicat cultura râmniceană la o înflorire pe care nu o mai cunoscuse până atunci, prin aducerea tipografiei la Râmnic, ce va face din oraşul Râmnicu Vâlcea *capitala cărţii tipărite*.

La începutul primăverii anului 1705, Biserica Ţării Româneşti a fost luată prin surprindere de ştirea conform căreia unul dintre episcopii săi, *Ilarion al Râmnicului* (1693-1705), s-a făcut vinovat de grave abateri de la canoane, motiv pentru care trebuia ales un teolog deplin pregătit, de încredere şi capabil de muncă. La 16 martie 1705, în localul Mitropoliei din Bucureşti, a avut loc alegerea lui Antim ca episcop de Râmnic, alegere făcute cu învoirea şi sfatul mitropolitului Dosithei şi a domnului ţării. Iată, în esenţă, conţinutul actului: *„De vreme ce prea sfânta Episcopie de Râmnic au rămas fără de al ei adevărat episcop, pentru că episcopul Ilarion, care au fost la acea episcopie s-au caterisit după pravilă şi s-a scos, şi din eparhia aceasta s-au lipsit; ci să nu fie această sfântă Episcopie a Râmnicului fără de păstor am dat voie celor ce aicea s-au aflat arhierei cu sfatul şi cu voia prealuminatului şi înălţatului măriei sale, domnului nostru Io Constandin Basarab voevod domnul Ţării Româneşti, ca să facă socoteală ori pre care ar alege şi ar afla obraz vrednic, ca să fie chivernisitoriu aceştii Sfinte Episcopii. Şi adunându-se ei în biserica sfintei Mitropolii…întâi pre egumenul chir Antim de la Snagov, al doilea pre duhovnicul chir popa Ioasaf, al treilea pre chir Macarie protosinghelul, care s-au arătat a fi mai de folos la această sfântă Episcopie. Drept aceasta i s-a scris numele lor întru această condică Martie 16, leat 7213<=1705>. Fost al Sofiei*

[*] Muzeul Judeţean „Aurelian Sacerdoţeanu” Vâlcea, Râmnicu Vâlcea.

Metodie. Fost al Adrianopolei Climent, al Pogonianei Euthimie"[1].

A doua zi, pe 17 martie, la praznicul sfântului Alexie, omul lui Dumnezeu, Antim a fost hirotonit arhiereu-episcop de către mitropolitul Teodosie (1668-1672; 1679-1708), ocrotitorul său din totdeauna. Alegerea l-a surprins pe Antim, mărturisind, mult mai târziu, în scrisoarea adresată lui Constantin Brâncoveanu, din 13 ianuarie 1712, la punctul al patrulea: *„La Episcopia Râmnicului puiu martur pe Dumnezeu, care cunoaşte ascunzişurile inimii, că nici în visu mieu nu mi-am închipuit să mă fac arhiereu, cunoscându-mă pre mine mai păcătos şi mai nevrednic decât toţi oamenii pământului. Iar de vreme ce Dumnezeu, cel ce pe toate le orânduieşte spre mai bine, aşa au vrut, să rădice din pământ sărac şi din gunoiu să înalţe meser, pentru a-l aşeza pe el cu mai marii poporului său, eu ce puteam face? M-am supus Domnului şi l-am rugat pre El..."*[2].

Iată cum descrie Radu Greceanu, mare logofăt, cronicarul lui Constantin Brâncoveanu, solemnitatea alegerii şi înscăunării Ivireanului: A doua zi după moartea mitropolitului Teodosie „ce a fost Mitropolit ţării 40 de ani, s-a făcut slujba *pogribaniei*"[3] la care iau parte patriarhii de Alexandria şi de Ierusalim. *„După aceia deci s-au suit Domnul în clasele vlădiceşti şi împreună cu sfinţii Patriarşi şi Arhierei şi cu toată boierimea, după ce deci Măriia Sa Vodă în casă au intrat cu cei mai de sus pomeniţi, au început a vorovi pentru alegere de vlădică ca să se puie pentru ca să păstorească turma lui Hristos cea pravoslavnică; fiind dar cu diiata răposatului părinte mitropolit Kir Teodosie ales ca să rămîie în urma lui păstoriu sfinţia sa părintele Rîmniceanul Kir Antim, care acea diiată înaintea tuturor scoţîndu-se de s-au cetit, aşa cu un cuvânt toţi au zid către Mării Sa atât părinţii patriarşi cît şi alţi arhierei şi boieri că: precum bătrînul păstoriu răposatul părinte au hotărît şi au ales pe acel pomenit episcop Rîmnicean, el să fie arhiereu şi vlădică iar nu altul. Şi aşa văzînd Măriia Sa că toţi aşa află şi găsesc să fie, l-au chemat acolo în casa cea vlădicească şi i-au dat cîrja. După aceia au venit la curte Măriia Sa şi gătind pe Gligoraşco ciohodariul l-au trimis cu cărţi la biserica cea mare la Patriarşia Ţarigradului, ca după orînduiala bisericească să-i trimită ecdosis*[4] *şi methatesis*[5] *ca să poată fi arhiereu vlădică. Ciohodarul Gligoraşco pleacă la Constantinopol şi se întoarce la 19 februarie 1708*[6]

[1] Atanasie Mironescu, *Sfânta Episcopie a Râmnicului – Noul Severin în trecut şi acum...*, Bucureşti, 1906, p. 74.
[2] *Ibidem*, p. 83.
[3] Termen slav pentru *înmormântare*.
[4] Termen grecesc pentru *înscăunare.*
[5] Termen grecesc pentru *transferare*.
[6] *Înscăunarea* ecumenică este datată înainte de 10 februarie 1708, căci la 10 februarie acelaşi an, Chiprian, patriarhul ecumenic, răspundea lui Hrisant Notaras, patriarh al Ierusalimului că a întărit

având carte de la patriarhul exarh ca părintele proin Odrian[7] *Kir Clement să-i facă methatesis de la episcopia Râmnic la vlădicia țării, ceia ce s-a făcut la 21 februarie. La 22 februarie, în prima duminică a postului mare, liturghia o slujeşte în mitropolie patriarhul de Alexandria, cînd Constantin Brâncoveanu trimite pe Ştefan Cantacuzino, mare postelnic cu carîta cea frumoasă domnească şi cu alaiu frumos la sfînta mitropolie de l-au proscalisit*[8] *(pe Antim Ivireanul) să vie la curte. Pe carele aducîndu-l pre scara cea mare pen divan, s-au împreunat cu Măriia Sa Vodă sărutîndu-i Măriia Sa şi făcîndu-i frumoasă orație de păstoria ce i s-au dat i proci. După aceia şezînd puțin la voroavă în casă-i şi bînd vutcă*[9] *şi sinharisindu-l au mers toți boiarii de i-au sărutat mîna. Şi aşa iar mai sus pomenitul vel postelnic au mers cu Sfințiia Sa de l-au dus iar la sfînta mitropolie*"[10].

Astfel, Vlădica Antim a luat în mâini cârma Bisericii din Țara Românească.

Cu toate că, aşa cum reiese din multe din mărturiile documentare ale vremii, mitropolitul Antim a realizat însemnate lucruri în folosul înaltei instituții bisericeşti, la conducerea căreia s-a aflat aproape nouă ani, totuşi şi ca prim ierarh al țării, el s-a menținut prins în mrejele meşteşugului tipograficesc, pe care-l iubea atât de mult, încât chiar când a funcționat într-o atât de fruntaşă sarcină ecleziastică el s-a îngrijit cu sârg de imprimarea de cărți şi, totodată, a îndemnat şi pe alții să facă acelaşi lucru.

Şi tot ca întâistătător al Bisericii din Țara Românească, Antim Ivireanul s-a îngrijit, în chip deosebit, şi de hrana sufletească a păstoriților săi, cărora, între altele, de pe amvoanele bisericilor mitropolitane de la Bucureşti şi Târgovişte, le-a rostit neîntrecutele sale *didahii*, prin care uneori *biciuia* unele obiceiuri ale vremii şi din care, o parte au ajuns până în zilele noastre.

Se pare că n-a plecat imediat spre dioceza pe care avea s-o slujească cu munca sa atât de variată şi de originală, căci la începutul lunii aprilie 1705, Antim tipăreşte la Bucureşti, în limba greacă, singura carte în calitatea sa de episcop al Râmnicului: *Slujba celui întru sfinți părintelui nostru Visarion, arhiepiscopul Larissei, făcătorul de minuni, din nou tipărită în timpul domniei prea evlaviosului şi prea strălucitului domn a toată Țara Românească Ioan Constantin Basarab, de către iubitorul de Dumnezeu chir Antim, episcopul Râmnicului, cu cheltuiala prea cuviosului între ieromonahi chir Ignatie,*

numirea lui Antim Ivireanul ca mitropolit al Ungrovlahiei. Textul scrisorii se găseşte la Nicolae Iorga, *Documente greceşti privitoare la Istoria Românilor,* în Hurmuzaki, XIV, p. 629, nota 1.

[7] Adică: fost al Adrianopolului.

[8] Termen grecesc pentru *chemat*.

[9] Rus: *vodkă*. Această băutură națională rusească era foarte apreciată, în acea vreme, în Țara Românească.

[10] Radu Vel Logofăt Greceanu, *Viața lui Constantin Brâncoveanu,* ediția Ştefan D. Grecianu, Bucureşti, 1906, p. 181-182.

egumenul sfintei Mănăstiri Nucet, cu îngrijirea şi corectarea lui Mitrofan Grigoraş din Dodona. În Bucureşti, 1705, aprilie 2[11].

Volumul, de dimensiuni reduse, nu avea decât 60 de pagini, tipărite în culorile negru şi roşu, cu obişnuitele versuri la Stema ţării, în greceşte şi blazonul obişnuit al Ţării Româneşti.

Antim Ivireanul a reuşit să-şi facă datoria cu prisosinţă, reuşind să fie un bun îndrumător al ortodoxiei într-o episcopie unde suspiciunile nu s-au stins odată cu înlăturarea lui Ilarion. Personalitate moderată în treburile bisericeşti, Antim a reuşit să tempereze tendinţele prea generoase faţă de catolici, ocupându-se cu educarea şi pregătirea clerului, pe care l-a găsit peste tot, menţinându-se în forme şi obiceiuri ce nu ţineau de regulile şi canoanele bisericeşti.

Odată venit la Râmnic, „Antim desfăşoară o bogată activitate tipografică, iar nu după mult timp ajunge mitropolit la îndemnul lui Teodosie, care a lăsat cu limbă de moarte ca scaunul să fie încredinţat lui Antim”[12].

În oraşul Râmnicu Vâlcea, tot cu sprijin voievodal, Antim a înfiinţat o tipografie, utilizând pentru aceasta o mare parte din materialele, instrumentele tipograficeşti şi litera celei de la mânăstirea Snagov, aşa cum, mai ales, reiese din compararea acesteia din urmă, adică a literei ce s-a folosit la imprimarea cărţilor date la lumină şi de la una şi de la alta, din cele două tiparniţe. Ea este asemănătoare. În cei aproape trei ani, cât a rămas la cârma episcopiei oltene, Antim a tipărit zece cărţi, dintre care unele foarte voluminoase şi în condiţii tehnice dintre cele mai bune.

În anul 1706, Antim Ivireanul a beneficiat de ajutorul lui Mihai Ştefanovici, devotatul său ucenic, pe care nu-l mai întâlnim prezent în tipografiile lui Antim, după însărcinările avute în Ardeal. În plus, episcopul de Râmnic a desfăşurat o intensă activitate de înnoire a unor aşezăminte monahale străvechi, care i-a dat dreptul de a sta cu fruntea sus atunci când a fost pus în situaţia de a-şi justifica şederea pe scaunul celei dintâi episcopii româneşti.

Nu sunt numeroase documentele din vremea păstoririi lui Antim la Râmnic, trecerea lui prin scaunul eparhial fiind de scurtă durată. Preţioase pentru cultura râmniceană au fost tipăriturile. La Râmnic, Antim iniţiază politica sa de traducere şi tipărire în limba română a cărţilor liturgice de bază, cât şi înnodarea relaţiilor cu unii dintre Cantacuzini, care s-au dovedit a fi simple colaborări tipografice[13]. Astfel, spătarul Mihai Cantacuzino

---

[11] Niculae Şerbănescu, *Antim Ivireanul tipograf,* în rev. „Glasul Bisericii”, Anul XXXVI, nr. 10-12, octombrie-decembrie 1977, p. 726-727.

[12] *Cronicari munteni,* vol. II, Bucureşti, 1961, p. 159.

[13] Niculae Şerbănescu, *Istoria Mănăstirii Snagov,* Institutul de Istorie Naţională, Bucureşti, 1944, p. 42.

subvenționează tipărirea unui masiv *Anthologhion*[14]. Nici un ucenic nu este menționat în procesul tipăririi efectuate, după cum o precizează epilogul *„…în anul de la spăseniia lumii 1705, prin osteneala iubitoriului de Dumnezeu chir Antim Ivireanul, episcopul Râmnicului”.*

Titlul cărții este unul concludent: *„Anthologhion, adecă Floarea Cuvintelor, care cuprindea în sine toată slujba ce i se cuvine lui a sfintei biserici, preste tot anul, acum întâiu într-acesta chip tipărit şi aşezat după cel grecesc, în zilele prea luminatului şi prea înălțatului domn şi oblăduitoiu a toată Țara Românească Ioan Constandin B<râncoveanu> Basarab voevod, cu osârdia şi cu toată cheltuiala prea cinstitului de bun şi mare neam, al lui Mihai Cantacuzino v<e>l spătar, spre cea de obşte a besericilor lui Hristos trebuință şi al pravoslavnicilor folos, cu bragosloveniia prea sfințitului mitropolit chir Teodosie, în Sfânta Episcopie a Râmnicului, la anul de la zidirea lumii 7213<=1705> prin osteneala iubitoriului de Dumnezeu chir Antim Ivireanul, Episcopul Râmnicului”*[15].

Este interesant de analizat partea descriptivă a titlului. Acesta este încadrat între două registre ilustrative: *sus,* în medalion, ca în *Evangheliarul de la Snagov*, Maica Domnului, Mântuitorul şi Sf. Ioan Botezătorul, în *partea inferioară*, în medalion, vulturul bicefal al Cantacuzinilor şi inițialele M<i>h<ai> C<an>t<acuzino>, iar pe *verso* stema lui Constantin Brâncoveanu, cu inițialele numelui şi titlului său. Pe *ultima filă*, înaintea epilogului, se găsea obişnuita mulțumire pentru finalizarea lucrului, cât şi scuzele pentru greşelile comise la culegerea textului *„că precum iaste cu neputință omului a nu păcătui, într-acestaş chip şi tipografului a rămânea fără de greşală”*[16]. Textul, aşezat pe două coloane şi 40 de rânduri pe coloană, este imprimat cu negru şi roşu (pentru titluri şi indicațiile tipiconale).

O altă scriere la fel de celebră ca cea anterioară, tipărită la Râmnic, dar de dimensiuni mici[17], este un îndreptar pentru activitatea duhovnicilor, scris de Antim, ca urmare a observațiilor făcute asupra slabei pregătiri teologice a acestora. Imprimarea a fost posibilă datorită sprijinului financiar al marelui paharnic Şerban Cantacuzino. Titlul precizează unele detalii: *Învățătură pre scurt pentru taina pocăinței, acum într-acesta chip întocmită şi tipărită în zilele prealuminatului domn Io Constantin B<râncoveanu> B<asarab> voevod, cu chieltuielile cinstitului de bun neam, a lui Şerban Cantaczino, biv vel păharnic şi cu blagosloveniia preasfințitului mitropololit chir Teodosie, de iubitoriul de*

[14] 406 file, dimensiuni: 31,5 x 21,5 cm.

[15] Ioan Bianu, Dan Simionescu, *Bibliografia românească veche,* vol. IV, tom. I, Atelierele Grafice Socec & Co., Soc. Anonimă Română, 1944, p. 219.

[16] Ilie Corfus, *Contribuții la Bibliografia Românească Veche,* în „Revista Istorică Română”, XV, 1945, p. 498-499.

[17] 50 de pagini.

Dumnezeu chir Antim, episcopul Râmnicului, la anul de la Hristos 1705[18].

Broşura a fost concepută în două părţi: prima are un caracter omiletic, intitulând-o *Pentru pocăinţă, în scurt, şi învăţătură de folos*, în timp ce a doua parte se adresează duhovnicului, cuprinzând un îndreptat practic despre modul în care se desfăşoară mărturisirea şi cum se cuvine întărit canonul[19].

În anul 1706, Mihai Ştefanovici a imprimat în tipografia de la Râmnic o cărticică grecească[20] intitulată *Cuvânt la patima cea mântuitoare a Cuvântului-Dumnezeu-Omul. Iar la aceasta s-a adaus textul acestei patimi din cei patru Evanghelişti, numai patru, adică ce se numeşte adunat din cei patru, al dascălului sfinţitei Evanghelii a Marei Biserici, Gheorghe Maiota, profesor de limba elenă şi latină al prea străluciţilor fii ai prea luminatului domnitor al Ungrovlahiei, domnul domn Ioan Constantin Basarab Brâncoveanu, tipărit în Episcopia Râmnicului de Mihai ipodiaconul Iştvanovici, în anul mântuirii 1706*[21].

Am lăsat la urmă povestea imprimării *Molitvenicului* românesc de la Râmnic nu pentru că ar fi fost imprimat cel din urmă, ci pentru că importanţa şi raritatea ne obligă să ne oprim asupra tuturor particularităţilor acestei opere traduse şi susţinută financiar de însuşi Antim Ivireanul. Iată titlul: *Euhologhion, adică Molitvenic, acum întâi într-acesta chip tipărit şi aşezat după rânduiala celui grecesc întru al 18<-lea> an înălţatei domnii a prealuminatului B<râncoveanu> voevod, fiind mitropolit ţărâi chir Theodosie, prin osteneala şi toată cheltuiala iubitoriului de Dumnezeu chir Anthim Ivireanul, episcopul Râmnicului, de Mihai Iştvanovici ipodiaconul, tipograful, în Râmnic, la anul de la Hristos 1706*[22].

Trebuie precizat că sub acest titlu se află în realitate două opere distincte, în două volume separate: mai întâi un *Liturghier* şi apoi un *Molitvenic* propriu-zis. Ambele au aceeaşi foaie de titlu, aceleaşi justificări pentru utilizarea limbii poporului în biserică, aceeaşi interesantă prefaţă a lui Mihai Ştefanovici cu elemente biografice privitoare la Antim.

Episcopul de Râmnic n-a cerut încuviinţarea nimănui pentru tipărirea acestor două cărţi în limba română. Aceasta se face în al 18-lea an de domnie a lui Constantin Brâncoveanu, când mitropolit era Teodosie.

Pentru ca tabloul contribuţiilor culturale ale mitropolitului Antim Ivireanul să fie complet, trebuie să adăugăm şi câteva cuvinte cu privire la implicarea acestuia în restaurarea anumitor mânăstiri din eparhia sa.

---

[18] *Ibidem.*

[19] Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Sfinţi români şi apărători ai legii strămoşeşti,* Colecţia Teologie şi spiritualitate, Editura Mitropoliei Moldovei şi Bucovinei, Iaşi, 1994, p. 97.

[20] 51 de file.

[21] Ioan Bianu, Dan Simionescu, *op. cit.,* p. 225.

[22] Daniela Poenaru, *Contribuţii la bibliografia românească veche,* Târgovişte, 1973, p. 173-184.

Grăitoare în acest sens ne apare contribuția lui Antim Ivireanul în procesul de refacere a mânăstirii Cozia, ctitoria lui Mircea cel Bătrân, aşa cum este aceasta desprinsă din inscripția de deasupra uşii de intrare: „În slava sfintei şi de viață făcătoarei Troițe s-au început din temelie această sfântă biserică de creştinul domn al Țării Rumâneşti Io Mircea voevod, la leat 6809 <sic=1301>. Şi lipsindu-se de podoaba ei cea dintâi, pentru mulțimea anilor, au luat iară această înfrumoşețare, precum să vede, de cei ce s-au îndurat, în zilele prealuminatului domn Io Constandin B<râncoveanu> voevod, fiind mitropolit Țării Rumâneşti chir Theodosie şi ostenitoriu chir Anthim, episcopul de Râmnic. Leat 7215 <=1707>, în egumeniia preacuviosului chir Mihail”[23].

Tot în vremea păstoriei lui Antim de la Râmnic a fost refăcută din temelie mănăstirea de maici Surpatele, cu hramul Sfânta Treime, ctitoria boierilor Buzeşti. Inscripția care consemnează terminarea lucrărilor poartă data 1 august 7214 <= 1706>[24].

Schitul Fedeleşoiu, metoc al Coziei, ridicat de Varlaam de la Glavacioc la 1700, se pare că a fost zugrăvit şi sfințit în vremea păstoriei lui Antim la Râmnic. Altfel nu s-ar explica prezența chipului său de arhiereu pe peretele ierarhilor[25].

Tot Antim a resfințit schitul Hotărani, cu hramul Sfinților Voevozi, ridicat la 1588 de Mitrea vornicul şi reparat de căpitanul Matei Fălcoianu în anii 1707-1708[26].

Mănăstirea Strehaia, ctitoria boierilor Craioveşti, reînnoită de Constantin Brâncoveanu, păstra chipul episcopului Antim, care va sfinți din nou biserica.

În sfârşit, mănăstirea Govora, refăcută între anii 1700-1711, în vremea stăreției şi cu cheltuiala egumenului Paisie (ce ne-a transmis cel mai vechi şi, probabil, autentic portret al lui Antim), s-a bucurat şi ea de atenția episcopului, chiar dacă zugrăvirea s-a făcut în vremea succesorului său, Damaschin.

În concluzie, pe timpul şederii lui Antim la Râmnic, realizările acestuia au fost remarcabile.

Mitropolitul Antim are meritul de a fi *„la noi, ortodocşii români, întemeietorul oratoriei religioase”*[27].

Moare ucis de soldații turci în 1716, care i-au aruncat trupul în râul

[23] Pr. Em. Nedelescu, *Contribuția lui Antim Ivireanul la restaurarea şi înfrumusețarea sfintelor locaşuri din eparhia Râmnicului – Noului Severin,* în rev. „Mitropolia Olteniei”, XVIII (1966), nr. 9-10, p. 820-824.

[24] Niculae Şerbănescu, *Mitropolitul Antim Ivireanul,* în rev. „Mitropolia Olteniei”, XVIII (1966), nr. 9-10, p. 792.

[25] Pr. Em. Nedelescu, *op. cit.,* p. 823.

[26] *Ibidem,* p. 824.

[27] Prof. Dan Simionescu, *Mitropolitul Antim Ivireanul – patriot şi luminător al poporului*, în rev. „Mitropolia Olteniei”, nr. 11-12, 1975, p. 856.

Tungia. Aşa a pierit atunci, *„de mână ucigaşă”*, Antim Ivireanul *„unul dintre cei mai mari mitropoliți ai Țării Româneşti”*[28].

„Lui Antim i se cuvine nu numai datoria recunoştință şi cinstire românească, ci şi recunoaşterea şi prețuirea Ortodoxiei întregi. I se cuvine cu atât mai mult, cu cât marele şi vrednicul ierarh, ostenitor şi luptător al dreptei credințe, a îndurat năpastă, osândă şi pătimire nedreaptă, nu pentru păcatele sau pentru interesele sale sau pentru interesele sale omeneşti, ci pentru îndeplinirea datoriilor lui de bun păstor de turmă, care după cuvântul evangheliei şi al său, şi-a pus sufletul pentru oi”[29].

ANTIM IVIREANUL'S CONTRIBUTION TO
THE DEVELOPMENT OF RÂMNIC CULTURE
Abstract

One of the most complex personalities that we had our Orthodox Church throughout it's history, was the Metropolitan of Romanian bishop of Râmnic for almost three years (1705-1708), Holy Hierarch Martyr Antim Ivireanul.

Antim Ivireanul managed to do his duty abundantly, managing to be a mentor for orthodoxy in a ward where there were suspicions die with Ilarion's ouster.

In the town of Râmnicu Vâlcea, Antim set up a printing press using for this much of the materials, tools and letter of the Snagov Monastery, as especially apparent in comparison to the latter, which was used to print books. In the nearly three years, Antim printed ten books, some very bulky and technical conditions of the best.

During this stay of Râmnic, Antim Ivireanul his achievements were remarkable.

Metropolitan Antim has the contribution to be in the Romanian Orthodox Church the founder of the religious oratory.

[28] Pr. Teodor M. Popescu, *Antim Ivireanul, apostol şi mucenic al dreptei credințe,* în rev. „Biserica Ortodoxă Română”, nr. 8-9, 1975, p. 853.
[29] *Ibidem,* p. 854.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XXV**, 2016

ASPECTE DIN VIAŢA SOCIETĂŢII ROMÂNEŞTI ÎN PERIOADA REGIMULUI FANARIOT

ROXANA DOROBANŢU-DINA*

În perioada 1711-1821, timp de 110 ani, în Ţările Române domnitorii nu au mai fost aleşi din rândul boierimii autohtone, ei fiind numiţi direct de către Poarta otomană, din rândul boierilor greci din Fanar, iniţiaţi în politica externă a imperiului. Unii dintre aceşti domnitori fanarioţi (cei mai mulţi dintre ei de tristă amintire) s-au dovedit a fi adevărate personalităţi ale vremii, exemplu Nicolae Mavrocordat şi fiul său, Constantin, care au încercat să instituie în Ţările Române adevărate reforme în ceea ce priveşte sistemul administrativ-gospodăresc.

Alţii, cu merite mail limitate, cum a fost Alexandru Ipsilanti şi fiul său Constantin, au încercat şi ei să instituie legi „*spre folosul şi podoaba patriei*". Înscăunarea lui Ipsilanti în Ţara Românească s-a produs în anul încheierii unui nou război ruso-turc, cel din 1768-1774, care avusese, printre altele, consecinţe grave asupra stabilităţii demografice a ţării.

Mulţi ţărani părăsiseră gospodăriile, respectiv, satele, din cauza condiţiilor deosebit de grele în care se găsea ţara sub ocupaţia ţaristă. Faptul avea repercusiuni, mai ales în ceea ce priveşte producţia agrară; de aceea, atenţia noului domn s-a îndreptat cu precădere spre măsuri menite să asigure redresarea economică, urmărind să-i readucă „*pe toţi cei înstreinaţi la urma lor şi la lăcuinţa pământului*"[1]. În acest scop, domnitorul a emis o serie de *hrisoave* prin care a acordat diferite avantaje şi scutiri de impozite celor care s-ar fi înapoiat în satele şi gospodăriile lor.

Apelurile domnitorului au avut ecou nu numai printre sătenii care se refugiaseră în timpul războiului ruso-turc, şi care acum s-au reîntors la vetrele lor, dar şi în rândul multor ţărani şi păstori din Ardeal, care, din cauza dublei exploatări la care erau supuşi, au trecut Carpaţii şi s-au stabilit în ţara

* Şcoala generală Ţiţeşti, judeţul Argeş.

[1] Matei D. Vlad, *Un principe iluminist şi reformele sale*, în „Magazin istoric", nr. 5/1992, p. 17-20.

Românească. Concomitent cu stăruinţele pentru întoarcerea sătenilor fugari, domnitorul a acţionat şi pentru lichidarea abuzurilor fiscale din pricina cărora „*sărmanii creştini nu erau scutiţi nici măcar o zi de supărările strângătorilor de bani*”.

Astfel, a luat măsuri pentru ca strângerea impozitelor să se efectueze „*în patru sămi*”, respectiv, de patru ori pe an, în care erau înglobate toate obligaţiile financiare ale birnicilor, hotărând totodată ca repartizarea dărilor să se facă după numărul locuitorilor fiecărui sat, urmând ca ţăranii să-şi facă singuri împărţeala între ei, ca să plătească fiecare în raport cu puterea sa economică. Se renunţa, astfel, la vechiul sistem în virtutea căruia birul era repartizat pe sate, fără a ţine seama de numărul locuitorilor şi, implicit, de puterea economică a unei localităţi sau alteia.

Alexandru Ipsilanti a luat măsuri şi pentru stăvilirea abuzurilor ce se făcea în privinţa zilelor de clacă de către cei îndatoraţi către stăpânii de moşii. Încălcând reglementările ce fuseseră stabilite prin reformele lui Constantin Mavrocordat, boierii impuneau ţăranilor şi *normă mare*, care nu se putea îndeplini într-o zi, obligându-i astfel să presteze mai multe zile decât cele prevăzute în „*Aşezământul*” domnitorului respectiv[2].

Prin „*Pravilniceasca condică*” pe care domnitorul a introdus-o în anul 1780, a hotărât ca ţăranii să presteze pe moşiile pe care erau stabiliţi „*câte 12 zile de om, de la începutul primăverii până la sfârşitul toamnei, în 9 luni, iar nu toate deodată*”. Prin această reglementare s-a interzis stăpânilor de moşii să-şi ducă clăcaşii la muncă pe alte moşii ale lor, la o distanţă mai mare de 2-3 ore de moşia pe care locuiau.

Pe când se afla cu domnia la Iaşi (pentru că a domnit şi în Moldova câţiva ani) secretarul său, Alexandro d'Hauterive, i-a atras atenţia că „*populaţia celor ce aduc roade folositoare este mică, dar a celor ce consumă fără folos este mai mare*”. Alexandru Ipsilanti a văzut îndreptarea acestei situaţii prin intensificarea lucrării pământului şi a creşterii animalelor mari şi mici.

În preambulul decretului din 15 noiembrie 1775, domnitorul şi-a exprimat convingerea că „*lucrarea pământului şi păstoria*” au un rol fundamental în producţia economică, deoarece „*dintr-aceasta curge miere şi lapte*”[3].

Învăţatul principe domnitor socotea că locuitorii ar trebui îndemnaţi „*pentru însuşi folosul lor...să sârguiască cu cea mai desăvârşită silinţă la buna lucrare a pământului, la înmulţirea vitelor şi la orice astfel de zaharea pentru ca ei să trăiască în îndestulare*”.

[2] Legea instituită de domnitorul Constantin Mavrocordat (1746) stabilise ca ţăranii clăcaşi să efectueze 12 zile/clacă anual pe moşiile pe care erau stabiliţi.
[3] Matei D. Vlad, *loc. cit.* p. 19.

Aceste îndemnuri n-au rămas, desigur, fără urmări practice: Dionisie Eclesiarhul arată în cronica sa că *„țăranii lucrau pământurile lor nesupărați de greutatea dajdiilor*" și că *„toți se bucurau și fără grijă petreceau. Ieftinătate era la mărfuri și la dobitoace: boii, vacile, caprele* (se vindeau) *cu puțin preț* (iar) *bucatele* (se vindeau) *cu și mai puțin preț*".

Domnitorul și-a dat seama și de însemnătatea dezvoltării meșteșugurilor, socotind că acestea sunt *„de neapărată trebuință a se înmulți…*".

În decembrie 1775, domnitorul constituie o comisie de 8 boieri care să se ocupe de *„pricinile"* tuturor meseriașilor, și îndeosebi de orice *„invențiuni noi și rânduieli bune ce pot fi spre folosul și podoaba patrie*". Reformele economico-fiscale ale lui Alexandr Ipsilanti au fost impuse de însuși evoluția economică a Țărilor Române. În egală măsură s-a simțit nevoia reașezării instituțiilor într-un cadru nou, tiparele feudale, cu numeroasele elemente orientale împrumutate, fiind depășite de evoluția vremii în care trăia societatea românească la sfârșitul secolului al XVIII-lea.

Cea mai importantă reformă, care îl așează pe Alexandru Ipsilanti printre promotorii dreptului românesc, este cea privitoare la reorganizarea justiției. Publicată în 1780, *„Pravilniceasca condică*" începuse a fi întocmită încă din primul an de domnie (1774) voievodul precizând în hrisovul privitor la *„rânduiala departamentelor de judecăți*" că *„am făcut o pravilă, care după ce vom arăta-o la toți, tălmăcindu-o și pre limba românească, vom și tipări-o*".

Pravila lui Alexandru Ipsilanti reflectă o etapă de profunde schimbări în evoluția societății românești, marcând faza de trecere de la concepțiile justiției vechi, bazată pe *„obiceiul pământului*", spre principiile noi, moderne, caracteristice orânduirii capitaliste la începuturile ei în Țările Române. Pornind de la idea că orice progres material trebuie dublat de unul spiritual, acesta din urmă realizându-se numai prin *„înființarea și îmbunătățirea școalelor*", domnitorul a adus, prin hrisovul (decretul) din ianuarie 1776, importante îmbunătățiri în domeniul învățământului, anticipând anumite reforme din prima jumătate a secolului al XIX-lea, când au fost înființate (în 1838) școlile sătești.

Cea mai importantă dintre deciziile domnitorului, pe linia dezvoltării învățământului, rămâne aceea că *„în toată țara noastră românească, în fiecare orășel, am pus dascăli, atât de limba țării, cât și de limba slavonească, pentru ca să învețe băieții cunoștințele elementare…*".

Până în 1780, 18 orașe din Țara Românească aveau asemenea școli, în care copiii puteau căpăta cunoștințele elementare pentru scris și citit. Reforma a modificat în mare măsură și structura socială a școlarilor, dând acces la studii atât feciorilor de negustori și boieri, cât și la *„mojici și țărani, cărora le este dată agricultura și păstoria*".

Pentru a veni în ajutorul celor săraci, hrisovul domnesc stabilea măsuri concrete pentru „*şcolarii lipsiţi de mijloace, dornici să caute numai de carte*" prevăzând acordarea de hrană şi îmbrăcăminte unui număr de 60 de bursieri. Prin grija domnitorului a fost înfiinţat şi un orfelinat pentru copiii sărmani din Bucureşti, precum şi Serviciul farmaceutic şi cel medical.

Prin hrisovul din noiembrie 1780, Ipsilanti recomanda „doftorilor" să nu pretindă nici un fel de plată de la săracii din oraş, *„fiindcă pentru una ca aceasta îşi au fieştecare leafa orânduită…".*

Transporturile au fost şi ele îmbunătăţite prin reorganizarea (în octombrie 1775) a poştelor, a căror întreţinere trecea în seama statului, scutindu-i pe sătenii de pe marginea drumurilor naţionale de împovărătoarea „*dare a olăritului*", respectiv, plata poştaşilor şi îngrijirea cailor.

Un alt domnitor fanariot, următor domniei lui Ipsilanti, a fost Nicolae Mavrogheni „*un amestec bizar de despot arbitrar, de bigot excesiv, şi mai ales, megaloman, bântuit de fantasme şi vise de măreţie inexplicabile cu vremurile în care a trăit…*"[4].

Dionisie Eclesiarhul, cronicar al acestor vremuri, arată că imediat după înscăunare (1786) „*a poruncit măria sa de a făcut dascălul domnesc logos* (încunoştinţare, n.n.) *către toată adunarea norodului în biserică, ca fieştecare să grijească da petrece bine şi cu fapte bune, căci celor ce se vor prinde în vinovăţie, li se vor răsplăti de către măria sa cu pedeapsă grea…*"!

La a patra zi de la venirea sa pe tronul Ţării Româneşti „*au pus satură de bani* (impozit, n.n.) *pe mitropolit, pe episcopi şi pe boieri, încă şi pe negustorii cei mari, să dea care 60 de pungi de bani, care 40, care, 30, 20, 10, 5 pungi, cu cuvânt că vrea măria sa să înoiască şi să dreagă casele domneşti, că iaste ruşine politiei domneşti* (capitalei, n.n.) *a fi casele domneşti în mijlocul oraşului surpate* (…) *deci, boierii n-au avut altfel ce face, şi cu voie, fără voie, au dat ce li s-au cerut de către măria sa. Apoi a început a judeca cine ce pricină avea înaintea lui, şi cu boierii divaniţi* (miniştri, n.n.) *şi cu mitropolitul, uneori şi cu episcopii, alte ori singur, judeca şi hotăra şi însuşi poruncea de pedepsea pre cei ce i se părea a fi vinovaţi, cu grea bătaie la scară. Nu mai rânduia la veliţii boieri sau la department să cerceteze pricina jăluitorilor, ci singur măria sa hotăra judecata şi pedeapsa*".

Foarte exigent, domnitorul a dat dispoziţii ca „*nimenea în Bucureşti să nu-şi închiză porţile casei sale, nici ziua, nici noaptea, şi de se va întâmpla pagubă casnicilor, de furtişag sau orice, măria sa va împlini din visteria lui. Şi au început a umbla ziua şi noaptea pe uliţe şi prin curţile boiereşti, uneori tiptil, alteori pre faţă, când călare, când pre jos, cu doi-trei arnăuţi după el, cercând care cum se află pe la casele lor. Făcea cercetări şi pe cei ce vindeau*

[4] Paul Cernovodeanu, *Din veacul fanariot*, în „Magazin istoric", nr. 5/1992, p. 19.

pâine şi alte bucate şi pe la băcani, cumpărând câte ceva, şi de-i găsea cu vânzare rea, îi rădica şi-i pedepsea foarte rău, şi le lua gloabă (amendă, n.n.) *iar pe furi* (hoţi) *de-i găsea sau îi arăta alţii, numaidecât poruncea gealaţilor (fiind gealaţii după el) de-i spânzura în uliţă de o prăjină, în furci, şi-i lăsa de sta spânzuraţi câte o zi, apoi îi lua de-i scotea ţiganii afară şi-i îngropa, şi se făcea mare frică tuturor*"[5].

De un bigotism superstiţios şi maniacal, care nu avea nimic comun cu credinţa adevărată, Mavrogheni ţinea doar la formula cultului ortodox, impusă locuitorilor prin teroare.

„*Se îmbrăca uneori în haine popeşti, alteori se îmbrăca în rasă şi potcap, călugăreşte, şi mergea pe la biserici de cerca cum slujesc preoţii şi pe ce vreme săvârşesc slujba. Poruncise a fi pururea la toate bisericile uşile deschise, ziua şi noaptea, şi preotul cel de rând să se afle nelipsit în biserică peste toată vremea, cu cuvânt că oricine va trece pe lângă biserică, să intre şi să se închine, sau să facă paraclis, şi de cu seară să se sluijească utrenia împreună cu vecernia, cu cuvânt că dimineaţa nu pot veni oamenii la biserică, mergând la lucru, iar în zilele de sărbători, cu mic, cu mare, toţi să vie la biserică, că cel ce nu va merge la biserică se va bate rău şi fără milă*"[6].

Exigenţa lui Mavrogheni a înfricoşat toată ţara „*căci poruncise acest domn tuturor zapciilor* (subprefecţilor, n.n.) *de prin judeţe şi tuturor pârcălabilor* (primarilor, n.n.) *de prin sate, în toată ţara, de au făcut ţăpi de 2 stânjeni* (cca. 4 m. n.n.) *puindu-le la toate bisericile dinainte, scriind pe dânsele ca pe oamenii furi* (hoţi) *şi pe tâlhari şi pre cei ce înjură părinţii şi-i bate, şi pre cei ce înjură preoţii şi legea şi biserica şi crucea, şi pre cei ce nu vor veni la biserică, să-i înţape fără nici o judecată…*".

Un alt personaj intrat în „*legenda neagră*" a fanarioţilor, a fost domnitorul Constantin Hangerli (1797-1799). Tot Dionisie Eclesiarhul, cronicarul acestor vremi, cu care ne-am obişnuit deja, de la care ştim aceste date cu privire la domnitorii fanarioţi, scria că „*vodă Hangerli nu mai înceta a scoate dăjdii* (impozite, n.n.) *pentru lefile askerliilor* (ostaşilor mercenari. n.n.) *şi lua vinăriciul şi oieritul îndoit. Şi mânăstirilor nu numai că le-a oprit mila vinăriciului, ci încă au apucat pre mânăstiri de au plătit şi vinărici pre vinurile din viile mânăstirilor, ci au dat şi oi, vaci, orz, grâu şi bani. Dar bieţii preoţi ce trăgea! mai greu decât locuitorii, căci punea pre ei zaharele şi dări de bani îndoit şi întreit*".

În al doilea an de domnie, vodă Constantin Hangerli a introdus un nou impozit, numit *„darea văcăritului"*, interzis cu câteva decenii mai înainte, pentru a stimula creşterea şeptelului de animale în ţară. „*Şi chemând boierii veliţi* (miniştrii, n.n.) *şi pe mitropolit şi pe episcopi, li s-au citit anaforaua*

[5] *Ibidem*, p. 11.
[6] *Ibidem*.

(referatul, n.n.) *domnească, zicându-le să o iscălească, ca să se facă porunca să se scoată dajdie de bani pentru lefile askarliilor* (ostaşilor turci, n.n.) *din cetatea Vidinului, la cererea lui Husein aga*".

La riposta boierilor şi a înalţilor prelaţi că perceperea „*văcăritului"* este interzisă „*cu mare blestem şi cu groaznică afurisanie",* Hangerli le-a răspuns că noua lege poartă denumirea de „*goştinărit*", deci impozit pe porci, şi că a obţinut de la patriarhul Constantinopolului, Grigore al V-lea (pe care l-a mituit) dezlegarea de blestem.

Atrăgând de partea sa şi pe unii boieri lacomi de câştig, printre care şi vel banul Nicolae Brâncoveanu, domnul a izbutit să smulgă câteva semnături pe hrisovul său, după care a poruncit *„pe la toţi ispravnicii* (prefecţii, n.n.) *judeţelor să rânduiască slujbaşi în toate plăşile, să scrie vitele oamenilor de prin toate satele, să nu rămână nici una nescrisă. Deci, fiind în acel an* (1798) *iarnă grea şi zăpadă mare, de 5 palme, începând a ninge de la decembrie 5, şi care s-a luat abia pe la Blagoveştenii* (25 martie 1799, n.n.) *şi scriindu-se vitele pe la ghenar* (1799) *n-au putut bieţii creştini să scape* (să ascundă, n.n.) *nici un cap de vită, cât de mic, de mărirea zăpezii, că vitele se aflau toate în bătătura casei fieştecăruia.*

Şi fără de zăbavă isprăvind scrisul vitelor, au trimis catastifele la Visterie şi vel vistierul (ministrul finanţelor, n.n.) *le-au arătat lui vodă. Şi văzând vodă suma vacilor, mii peste mii, s-a bucurat şi nu-şi mai aducea aminte de blestemele şi lacrimile ticăloşilor de săraci, că va să vie pe capul lui. Şi îndată a rânduit taxidari* (perceptori, casieri, n.n.) *şi a trimis porunci strajnice la ispravnici* (prefecţi, n.n.) *să rânduiască slujbaşi, cât mai degrabă, să strângă de la oameni banii văcăritului, pe cap de vită câte 2 zloţi.*

Deci, presfirându-se slujbaşii cu bucurie prin plăşile judeţelor şi mergând prin sate ca nişte lupi flămânzi, şi ca nişte holtei de câini leşinaţi, să fi văzut cineva nemilostivirea lor şi ce făcea cu creştinii, că-i apuca de a împlini banii, şi dând zor, în 10-15 zile să se isprăvească dajdia văcăritului. Oamenii nu aveau bani, fiind în mijlocul iernii, târguri iarna nu erau, ca să vândă oamenii vite, vreme de coasă şi de sapă nu era ca să lucreze şi să câştige bani, să plătească, bucate nu prea era ca să vânză, ci numai o samă de oameni care mai aveau putere plătea"[7].

Brutalitatea strângătorilor de impozite a fost aşa de mare, încât l-a revoltat pe cronicar:

„Iar slujbaşii închideau oameni şi muieri prin coşeri şi-i îneca cu fumuri de gunoi şi cu ardei îi afuma şi-i ţinea închişi ziua şi noaptea, flămânzi, ca să dea bani, pe alţii îi lega cu mâinile îndărăt şi cu spatele de garduri şi-i

[7] *Ibidem*, p. 12.

bătea cu bicele, pe alții, legați, îi băga cu picioarele goale în zăpada geroasă. Aşa îi chinuia pe bieții creştini…”[8].

Penultima domnie fanariotă în Țara Românească a avut ca protagonist pe Ioan Gheorghe Caragea, rămas şi el în amintirea poporului ca un mare spoliator, în timpul căruia în țară a bântuit una din cele mai cumplite epidemii de ciumă. Evocarea literară a perioadei când a domnit Caragea vodă (1812-1818) a constituit una dintre reuşitele opere ale neîntrecutului scriitor Ion Ghica.

Cronicile contemporane acestei domnii sunt destul de succinte în aprecierile lor asupra personalității domnitorului, de care se leagă fiscalitatea excesivă, cât şi cortegiul de suferințe şi durere provocate de ciumă.

Dionisie Eclesiarhul povesteşte în cronica sa că la leatul 1814 „*în zilele acestui domn, Ioan Caragea, s-au întâmplat boala ciumei şi în iarnă au început a murii oamenii, aici în Craiova, însă nu prea mulți, dar de frica morții au fugit toți în toate părțile şi s-a spart oraşul, rămâind casele pustii. Numai cioclii şi craii podurilor le cerceta, mai vârtos pivnițele cu buțiile de vin le lua seama. În Bucureşti a murit mulțime de norod. Acolo era bucuria cea mai mare a cioclilor şi a crailor de pe ulițe* (…) *Şi până în primăvară, pe la aprilie, s-a milostivit Dumnezeu de a poruncit boalei şi a încetat a mai murii oamenii*”[9].

Tot despre proporțiile acestui flagel scrie şi istoricul Dionisie Fotino: *„Boala ciumei care a răpit o mulțime de vieți, cu toate măsurile feritoare pe care le luase domnul pentru Bucureşti, a răzbătut şi aici. Atunci au început a se răspândi toți, în toate părțile, şi au fugit ca se sabie şi de foc, în curând tot oraşul a rămas deşert* (…) *n-a rămas nici Curtea domnească neatinsă şi au murit câțiva, cu toate îngrijirile ce erau. Această boală era aşa de cumplită încât mureau câte o sută de oameni pe zi, numai dintre locuitorii sărmani ai mahalalelor ce rămăseseră în oraş, fără a mai socoti pe cei ce mureau în spitalurile aşezate afară din oraş. Această urgie dumnezeiască s-a prelungit mai un an în oraş. Dar cea mai mare nenorocire fu că ea se întinsese prin toate satele şi oraşele din țară şi pe acolo a ținut trei ani aproape, încât se crede că au murit aproximativ peste şaptezeci de mii de lăcuitori în toată întinderea Țării Româneşti*[10].

Aceeaşi atmosferă de groază şi durere provocată de „*Ciuma lui Caragea*” se desprinde şi din paginile altui cronicar, Ioan Dobrescu, din mahalaua Batiştei, Bucureşti; „*Iar când fu în octombrie 1813* – scrie el – *se întări o groaznică moarte, care nici nu s-a mai pomenit să mai fi fost vreodată. Că se sparse oraşul şi se duseră care încotro le-au văzut ochii de rămaseră*

---

[8] Constantin Gane, *Trecute vieți de doamne şi domnițe*, Editura Junimea, Bucureşti, 1972, vol. II. p. 302.

[9] Paul Cernovodeanu, *loc cit*. p. 13.

[10] *Ibidem*, p. 13.

târgul pustiu. Murіră preoţi de pe la biserici, alţii fugiră şi rămaseră sfintele biserici fără de slujbe de-ţi era jale a privi. Şi ţinu tot moarte groaznică de la avgust până la ghenarie (1814) iar apoi, de la ghenarie s-a mai rărit, că şi casele mari n-au scăpat, fără numai pe la cei boieri mari, oamenii stă închişi prin curţi cu mare pază".

El a fost impresionat şi de apăsătoarea politică fiscală a lui Caragea, despre care scrie: „*iar în Ţara Românească cine poate spune jafurile şi grelele biruri ce se năştea pururea de nesăţioşii boieri, încât bieţii creştini nicăeri nu mai aveau loc, că fugeau din loc în loc, alţii chiar peste Dunăre, şi nicăieri odihnă nu aveau"*.

Să reţinem că în perioada aceea tulbure din „*Vremea lui Caragea*" în satul Piscani, judeţul Argeş, au venit şi s-au stabilit mulţi străini de aceste locuri. Boierul Ştefan Bellu, unul din *„stâlpii"* domniei lui Caragea vodă, care a ocupat cele mai înalte funcţii în aparatul de stat al acestuia, a cumpărat cea mai mare parte din moşia moşnenilor piscăneni, acaparând printr-un schimb oneros cu schitul de la Valea Mare-Podgoria, şi moşia bisericii din Piscani, lăsată danie acesteia de către ctitorii săi[11].

Aspectele arătate în cuprinsul acestui articol ilustrează cât se poate de sugestiv modul de viaţă al înaintaşilor noştri în epoca fanariotă. Cu toate reformele iniţiate de către unii domnitori ca Nicolae Mavrocordat şi fiul său, Constantin, Alexandru Ipsilanti şi alţii, marea masă a ţăranilor clăcaşi de pe moşiile boiereşti şi mânăstireşti au avut de întâmpinat mari greutăţi care au frânat progresul şi evoluţia societăţii româneşti pentru multe decenii până la reforma agrară din 1864.

ASPECTS OF THE ROMANIAN SOCIETY LIFE DURING THE PERIOD OF THE PHANARIOT REGIME

Abstract

The aspects shown in the content of this article illustrates suggestively as possible the way our ancestors lived in the phanariot era. With all the reforms initiated by some rulers like Nicolae Mavrocordat and his son Constantin, Alexandru Ipsilanti and others, the great mass of serf peasants on boyars and monastery estates had encountered great difficulties which hampered the progress and evolution of Romanian society for many decades until the agrarian reform from 1864.

[11] Teodor Dina, *Biserica „Sf. Nicolae" Piscani, judeţul Argeş*, monografie, 2010.

The author also aims to bring to the attention of readers that some of phanariot rulers (most of them of sad recollection) during 1711-1821 proved to be true personalities of the time: example Nicholas Mavrocordat, and his son Constantin, who tried to establish true reforms in the Romanian Countries as regards of the administrative-household system.

Thus, arrangements have been made to ensure that the collection of taxes which included all financial obligations of the taxpayers, acting at the same time that the payments distribution to be made according to the number of inhabitants of each village. The peasants had to make among them the partition, in order to pay each in relation to its economic strength. It thereby waive the old system under which taxes payment was assigned on villages, without taking into account the number of inhabitants and, implicitly, of the economic power of a city or other.

The most important reform, which placed on the ruler Alexandru Ipsilanti among the promoters of Romanian law, is that relating to the reorganization of Justice. Alexandru Ipsilanti's Low reflects a profound change in the evolution of Romanian society, marking the transition phase from the old concepts of Justice, based on the „local law" to new, modern custom, characteristic of the capitalist system at its beginnings in the Romanian principalities.

The most important decision of the ruler on education development line, remains that, „throughout our country, in every little town, we placed teachers, of the country language and the Slavic language, in order to learn boys the elementary knowledge... ".

Until 1780, 18 cities from Romania had such schools, in which children could receive elementary knowledge for writing and reading. The reform has changed greatly the social structure of schoolchildren, giving access on both merchants and boyars sons to study, as well as the „rude and peasants, to whom it is given agriculture and shepherd".

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEŞ
ARGESIS, STUDII ŞI COMUNICĂRI, seria ISTORIE, **TOM XXV**, 2016

FILE DIN ISTORIA PITEŞTIULUI, ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA

SPIRIDON CRISTOCEA*

Situarea Piteştiului pe malul drept al Argeşului, la confluența acestuia cu Râul Doamnei, a condiționat dezvoltarea longitudinală a aşezării, de-a lungul râului, extinzându-se, apoi, pe terasele din partea de sud. Dezvoltarea Piteştiului a fost favorizată, printre altele, de poziția sa geografică, la întretăierea unor căi de comunicație care duceau în nord spre oraşele transilvănene Sibiu şi Braşov, iar în sud spre Bucureşti şi de aici peste Dunăre, în Peninsula Balcanică.

Dacă în perioada medievală, cu excepția secolului al XVI-lea când a servit de reşedință domnească temporară, aşezarea a avut o dezvoltare modestă, începând cu secolul al XVIII-lea Piteştiul, odată cu propăşirea sa din punct de vedere economic, se afirmă şi din punct de vedere urbanistic. Ca centru administrativ al județului Argeş, Piteştiul a devenit reşedința principalelor instituții (Ocârmuirea, Subocârmuirea Plasei Piteşti, Judecătoria, Şcoala Națională, Spitalul, Teatrul, Temnița ş. a.) ce au construit clădiri care au îmbogățit oraşul din punct de vedere edilitar.

De asemenea, oraşul a constituit un punct de atracție pentru mulți boieri din județ şi din alte zone ale țării care s-au stabilit aici, construindu-şi case care au schimbat înfățişarea urbanistică a aşezării. Dacă în 1829 documentele consemnează un număr de 19 familii boiereşti stabilite în Piteşti[1], peste 10 ani, în 1838, 31 boieri îşi aveau case în cele patru vopsele ale oraşului, cei mai mulți fiind situați în vopseaua galbenă[2]. Dar cu 779 de familii şi 4015 locuitori în 1838[3], Piteştiul se situa din punct de vedere demografic printre aşezările modeste ale țării.

---

* Piteşti.
[1] I. C. Filitti, *Catagrafie oficială de toți boierii Țării Româneşti la 1829*, în „Revista arhivelor”, Tipografia Curții Regale F. Göbl Fii S. A, Bucureşti 1927-1929, p. 308-310.
[2] Spiridon Cristocea, *Oraşul Piteşti în catagrafia din 1838*, Editura Ordessos, Piteşti, 2011, p. 11.
[3] La această dată, cu nouă mahalale (Schei, Târgului, Marginea, Popa Ene, Mărcuş, Bărbuşa, Bughea de Jos, Bughea de Sus, Vişoi) Câmpulungul avea 6278 locuitori (Spiridon Cristocea,

Odată cu dezvoltarea economică, Piteştiul creşte şi din punct de vedere demografic, astfel că, în 1867, avea 8000 de locuitori, iar în 1872-8400 locuitori[4].

Calamitățile naturale, cutremurele din 1802 şi 1838, ca şi incendiul din noaptea de 18 spre 19 august 1848 care „în trei ceasuri au mistuit tot târgul, trei biserici, câteva mahalale şi mulțime de case”[5] au influențat apoi dezvoltarea urbanistică a oraşului.

Întrucât nu exista o canalizare, la Piteşti, ca şi la alte oraşe din țară, pentru a scăpa de noroaiele care se formau în anotimpurile ploioase, s-au podit cu bârne străzile principale. Nu ştim care a fost prima stradă şi când s-a podit, dar în 1816, când vizitează Piteştiul, baronul austriac Ludwig von Sturmer, menționează că „ulițele din Piteşti sunt podite, dar destul de prost, cu dulapi grosolani”.

În afară de noroaiele care se formau în timpul ploilor, curățenia oraşului era poluată de numărul mare de animale care existau în oraş.

Astfel în 1838 în Piteşti existau 475 de cai (vopseaua albastră - 97, galbenă - 136, neagră - 120, roşie - 122), 379 de boi (vopseaua albastră - 103, galbenă - 52, neagră - 120, roşie - 104), 233 de vaci (vopseaua albastră - 34, galbenă - 54, neagră - 80, roşie - 65), 194 oi (vopseaua albastră - 4, galbenă - 108, neagră - 35, roşie - 47), 129 de capre (galbenă - 81, neagră - 1, roşie - 47), 245 de râmători (vopseaua albastră - 15, galbenă - 61, neagră - 94, roşie - 75) şi 25 de bivoli (vopseaua albastră - 4, galbenă - 21). Cei mai mulți cai erau în culoarea galbenă, 136, pentru că acolo locuiau cei mai mulți boieri care-i foloseau la trăsurile cu care se deplasau[6]

În afară de numărul de animale care, în cele trei anotimpuri de vegetație, trebuiau duse la păscut în afara oraşului, o sursă de murdărire a Piteştiului erau caii folosiți la trăsuri, prin bălegarul pe care-l produceau în timp ce treceau pe ulițele aşezării.

Deşi oraşul era mic şi putea fi străbătut cu piciorul de la nord la sud în circa o oră, unii locuitori din oraş posedau trăsuri pentru a se deplasa atât în localitate, cât şi în afara ei. Cei mai mulți dintre locuitorii oraşului care aveau trăsuri erau boierii care se deplasau fie la moşiile din județ, fie în alte județe.

Ştefan Trâmbaciu, *Câmpulungul Muscelului reflectat în catagrafia din 1838*, Piteşti, 2007, p. 11), iar Curtea de Argeş, cu trei mahalale (Târgului, Poştii, Olari) avea 1082 locuitori (Arhivele Naționale Bucureşti, fond Catagrafii 1838, partea I, 45/1838, f. 20-31, 151-159, 201-211.

[4] Petre Popa, *Piteşti 620 Memento*, ediția a II-a Editura Paralela 45, Piteşti, 2008, p. 77, 79.

[5] *Piteşti, Mărturii documentare,* vol. I, Direcția Generală a Arhivelor Statului din Republica Socialistă România, Bucureşti, 1988, p. 129; Vasile Novac, *Incendiul de la Piteşti din august 1848*, în „Studii şi Comunicări”, Muzeul Piteşti,1980, p. 314-315.

[6] Sp. Cristocea, *Catagrafia Piteşti 1838...,* p. 34.

Faptul că în 1838 în Piteşti existau 16 boieri care aveau printre slugile lor un vizitiu, iar unul, Dincă Brătianu, chiar doi, arată că aceştia aveau nevoie de acest mijloc de transport, dar şi că îşi respectau statutul lor social.

Întrucât nu s-a păstrat nicio trăsură din această perioadă şi nici nu există vreo descriere a lor, nu ştim cum arătau asemenea atelaje. Cum în acea perioadă nu se descoperise cauciucul, roțile erau prevăzute cu şine metalice, dar pentru a se atenua zdruncinăturile pe podurile de lemn cu care erau acoperite unele străzi existau şi trăsuri de lux care aveau arcuri. În afară de trăsuri pentru transportul mărfurilor, se foloseau căruțele, ca şi droşca[7], iar pentru persoane se mai folosea cariola[8].

Recensământul „pentru trăsurile de lucsu pe arcuri aflate în comună", făcut în aprilie 1867, semnat de perceptorul Raicovici, ne arată că la această dată existau 50 de proprietari care aveau asemenea atelaje, unii din ei fiind boieri ce aparțineau unor familii boiereşti cunoscute, dar şi unor persoane intrate mai recent în protipendada oraşului: 1. Theodor Brătianu, 2. Toma Pleşoianu, 3. Costică Vărzaru, 4. Dimitrie Drăgoescu, 4. Nae Slăvescu, 6. Sultana Tigveanca, 7. Nae Balotă, 8. Fotache Tomescu, 9. Iancu Stoenescu, 10. Radu Fărcăşanu, 11. Simion Pandele, 12. Costică Budişteanu, 13. Ghiță Enescu, 14. Victoria Brătianu, 15. Emanoil Ighel 16. Ion Nicolopol, 17. Ion Moraitu, 18. Nae Antonescu, 19. Dimitrie Hagiulea, 20 Emanoil Eftime Nicolau, 21. Costandin Moraitu, 22. Pavlache Marcu, 23. Ghiță Ganciu, 24. Gheorghe Papazoglu, 25. Theodorita Ef. Dimitriu, 26. Domnica Teodoridis, 27. Mihalache Vasilescu, 28. Nae Cornățeanu, 29. Ion Meculescu, 30. Mihail Bogdan, 31. Nae Gherman, 32. Theodor Marioțeanu, 33. Toma Ştefănescu, 34. Răducanu Paraschivescu, 35. Nechifor Ivanovici, 36. Petrache Atanasiu (birjar), 37. Alecsandru Theodosiadi, 38. Costică Negulesa, 39. Daniel Chirițescu, 40 Theodor Naom, 41. Doctor Epitisu, 42 Costică Lerescu, 43. N. Gorovei, 44. Panait Săvescu, 45 Eduard Echel, 46. Theodor Socolescu, 47. Pavlache Pandele Negrea, 48. N. Hirisescu, 49. Odisef Ioanic, 50. Theodor Dobriean[9].

Printre boierii din Piteşti care posedau trăsuri de lux pe arcuri în 1867 se numără: Teodor Brătianu[10], fiul lui Dincă Brătianu şi frate cu cunoscuții oameni politici ai secolului al XIX-lea, Ion C. Brătianu şi Dumitru C. Brătianu, Ghiță Enescu, căsătorit cu Zinca, fiica lui Dincă Brătianu, Costică Budişteanu,

[7] Droşcă, droşte-birjă, trăsură de piață.
[8] Cariolă, cariole-trăsură cu două roti.
[9] Serviciul Județean Argeş al Arhivelor Naționale, fond Primăria Piteşti, dos. 4/1867, f. 92.
[10] Spiridon Cristocea, *Un politician argeşean din secolul al XIX-lea mai puțin cunoscut, Teodor Brătianu,* în „Argesis, Studii şi Comunicări", Seria istorie, Muzeul Județean Argeş, XXIV/2015, p. 227-245.

fiul lui Drăghici Budişteanu[11], ctitorul bisericii din Gliganu şi epitrop peste 35 de ani, la biserica Sf. Vineri din Piteşti, Toma Pleşoianu, soţul Alecsandrinei, fiica lui Ion (Ioniţă) Brătianu[12], Sultana Tigveanca, sora lui Dincă Brătianu, căsătorită cu slugeru Costache Tigveanu, care, în 1838, locuiau în Şuici-Ungureni[13], Victoria Brătianu, născută Păianu, a doua soţie a lui Ioniţă Brătianu, decedată în Piteşti, în 1886 ş.a.

Peste aproape 15 ani, la 15/27 ianuarie 1873, poliţaiul I. Vlădescu înaintează primarului Piteştiului patru liste întocmite pentru cele patru culori cu recensământul cailor aflaţi în cuprinsul oraşului[14]. Întocmite de către comisari, listele prin rubricele pe care le conţin constituie documente importante pentru cunoaşterea unor aspecte din viaţa social-economică şi politică a oraşului. Din păcate, două din liste, culoarea albastră şi neagră, conţin numai numărul casei, nu şi strada pe care se aflau proprietarii, iar la culoarea galbenă ultima rubrică menţionează întrebuinţarea cailor, pentru ca la celelalte trei să se consemneze profesia proprietarilor.

Potrivit acestui recensământ în Piteşti, în 1873, se aflau 123 cai de lux pentru trăsuri şi 390 pentru transport: albastră - 26 cai de lux şi 158 de transport, galbenă - 34 de lux şi 85 de transport, roşie -25 de lux şi 78 de transport, neagră - 38 de lux şi 69 de transport. Fără îndoială că cei 513 cai existenţi în oraş constituiau pentru proprietarii lor un sprijin important în satisfacerea unor activităţi zilnice, dar şi un mijloc de zgomot şi de murdărire a aşezării.

Spre deosebire de recensământul din 1867, când trăsuri pe arcuri aveau 50 de proprietari, cel din 1873 se referă la caii de lux şi de transport, numărul proprietarilor care aveau asemenea animale ridicându-se la 239: 85 - culoarea albastră, 48 - galbenă, 48 - neagră şi 58 - roşie.

Printre aceşti 239 de deţinători de cai se aflau şi mulţi boieri care acum sunt menţionaţi sub denumirea de proprietari sau prin funcţia pe care o deţineau. Cei mai mulţi dintre boieri locuiau în culoarea roşie, ca proprietari fiind menţionaţi: Toma Furduescu, Pavlică Rătescu, Ioan Meculescu, Alecsandrina Pleşoianu, Ghiţă Enescu, Costică Budişteanu, Ghiţă Lerescu ş. a.

---

[11] Spiridon Cristocea, Nicolae Angelescu, Dragoş Măndescu, Romeo Maschio, Dragoş Chistol, *Comuna Rociu, Judeţul Argeş File de cronică*, Editura Ordessos, Piteşti, 2015, p. 312-325; Constantin Dejan, *Biserica Sfânta Vineri din Piteşti*, Piteşti, 2012, p. 13-17.

[12] Spiridon Cristocea, *Ioniţă Brătianu (1797-1848) şi ctitoria sa de la Şuici, judeţul Argeş,* în „Studii şi comunicări", Muzeul Câmpulung-Muşcel, 1989, p. 153-168; Spiridon Cristocea, *Catagrafii şi testamente ale boierilor Brătieni*, în Argesis, Studii şi Comunicări, seria istorie, XIV/2005, p. 533-538.

[13] Spiridon Cristocea, *Boierii de pe Valea Topologului în anul 1838*, în „Argesis, Studii şi Comunicări", Seria istorie, Muzeul Judeţean Argeş, XV/2006, p. 329.

[14] Catagrafiile mi-au fost semnalate de d-l Teodor Mavrodin căruia îi mulţumesc şi pe această cale.

Unii din foştii boieri sunt desemnaţi prin funcţiile pe care le deţineau: Petre Cecropide - primar, Teodor Socolescu - prefect, Costică Lerescu - avocat.

Un caz interesant îl reprezintă Petre Cecropide, soţul Cleopatrei, fiica lui Dincă Brătianu, fostă soţie a lui Ghiţă Lerescu, care era primar şi avea un cal de lux, dar era şi posesorul cu compania Bogdan a 30 de cai „întrebuinţaţi de poştie”.

Mulţi cai, în special pentru transport, deţineau persoane care aveau diferite meserii: birjar, brutar, băcan, boiangiu, cafegiu, cârciumar, cojocar, comersant, cuţitar, lăcătuş, hangiu, lumânărar, potcovar, sacagiu ş. a.

O categorie aparte de proprietari care aveau cai, în special de transport, erau arendaşii care prin natura profesiei lor aveau nevoie de aceste animale pentru a se deplasa în Argeş sau în alte judeţe. Astfel, în culoarea albastră opt arendaşi deţineau 4 cai de lux şi 18 pentru transport, iar în culoarea de negru trei arendaşi aveau şase cai de lux.

Prin specificul ocupaţiei lor, mulţi cai aveau birjarii, în rândul cărora se disting trei categorii. Astfel, cei mai mulţi erau cei desemnaţi ca birjari: trei în culoarea albastră, cu 13 cai, doi în culoarea de negru, cu 5 cai, şi cei mai mulţi, cinci, în culoare de roşu, cu 23 de cai. În culoarea de roşu, Ioniţă Stancu era „birjar cu droşcă” cu opt cai, iar la „birjă de pod” erau Tache Nicolau din culoare galbenă, cu opt cai, şi Vasilache Cuculescu din culoarea de negru cu patru cai.

În liste sunt menţionaţi şi proprietari de cai care aveau ocupaţii mai rar întâlnite în acea perioadă: inginer (unu în culoarea albastră, cu doi cai de transport, doi în culoarea de negru, cu patru cai de transport, unu în culoarea de roşu, cu doi cai de transport), avocat (doi în culoarea albastră, cu doi cai de lux şi unu de transport, doi în culoarea de roşu, cu patru cai de lux), doctor (Grigore Ipitescu, culoarea de roşu, doi cai de lux), arhitect (Carolu Zaharia, culoarea albastră, doi cai de transport), librar (Mihai Lazăr, culoarea de roşu, doi cai de transport).

Prezentând la Anexe integral cele patru liste, punem la dispoziţia celor interesaţi un material documentar care prin datele pe care le conţine le poate fi de folos în elaborarea unor studii privind aspecte ale istoriei Piteştiului în această perioadă mai puţin cercetată şi cunoscută.

ANEXE

1.

LISTĂ

DE TOŢI PROPRIETARI CE ŢIN CAI DE LUCSU ŞI DE TRANSPORT, ÎN CULOAREA GALBENĂ[15]

N.	Numele şi pronumele[16]	Strada unde locueşte	No. cassii	Câți cai sunt de lucsu	Câți sunt de transportu	La ce se întrebuințează cu ei
1.	Eliza Pandele	Sf. Vineri	27	2	1	Doi la trăsură de lucsu şi unu la saca
2.	Locot. Ion Rusescu	„	27		4	La poştalionu
3.	Ilie Mihailu	„	139		2	La căruță
4	Zamfiru Filibosu	„	138		1	De călărie
5.	Hagi Hristea Vasiliu	„	28		3	La căruță
6.	Ştefanu Nicolau	„	126		4	Idem
7.	Alecu Nicolescu	„	34		2	Idem
8.	Ioniță Enache	„	36		2	Idem
9.	Ion Rădulescu	„	37		1	De călărie
10.	Spirea Mamulea	„	122		1	Idem
11.	Moritu Becu	„	121		2	La căruță
12.	Gheorghe Dima	„	120		1	De călărie
13.	Sandu Ştefănescu	„	41		2	La căruță
14.	Dinu Marinescu	„	42	2		La trăsură de lucs
15.	Petrache Patraulea	„	119		2	La căruță
16.	Nae Stoianovici	„	43		2	Idem
17.	Nae Marinescu	„	44		2	Idem
18.	Nicolae Mincovici	„	44		3	Idem
19.	Fridericu Fustu	„	95		1	La călărie şi la cariolă
20.	Gheorghe Patraulea	Podurilor	73		1	La călărie
21.	Ilie Patrulea	Podurile	f.n.		2	La căruță
22.	Tache Nicolau	Idem	„		8	La birje de podu
23.	Nicolae Canciu	„	198		4	Idem
24.	Iosifu Uclaru	„	199		2	La căruță
25.	Hernestu Ciglaru	„	207		2	Idem
26.	Ene Rachiu	„	f.n.		1	La călărie

[15] Serviciul Județean Argeş al Arhivelor Naționale, fond Primăria Piteşti, dos. 25/1873, f. 26.
[16] Așa în original.

27.	Dafin Sacagiu	,,	,,		2	La saca
28.	Mihelu Leru	,,	212		2	La căruță
29.	Alecu Sachin	Bucureşti	185		2	Idem
30.	Constanțiu Teodor	,,	239		2	Idem
31.	Alecsandru Teodosiade	,,	,,	2		La trăsură de lucs
32.	Alecu Nicolescu	,,	255		2	La căruță
33.	Stoian Părvanovici	Şcoalelor	324		2	Idem
34.	Ene Popu		455		2	,,
35.	Hristea Petrovici		312		3	,,
36.	Dumitru Buzoeanu		156	2		La trăsură de lucs
37.	Protopopu Nae Costantinescu		308		4	La căruță
38.	Fotache Tomescu	Sorgintelor	262	2		La trăsură de lucs
39.	Dtru Chițescu	,,	263	2	1	La trăsură de lucs şi transport
40.	Marghioala Cornățeanu	Şcoalelor	266	2		La trăsură de lucs
41.	Nae Vieşoreanu	,,	267	2		Idem
42.	Acicu Garabetu	Buna Vestire	273		2	La căruță
43.	Sultana Ticveanca		295	2		La trăsură de lucs
44.	Costică Negulescu		275	2		Idem
45.	Zinca Condescu		292		2	La căruță
46.	Radu Condescu		277		2	Idem
47.	Iohan Elinut		291		1	Idem
48.	Teodoru Brătianu		f. n.	14		La trăsură şi la călărie
				34	**85**	

Comisar…..[17].

[17] Indescifrabil.

2.

LISTA

DE TOȚI DOM. PROPRIETARI CE ȚIN CAI DE LUCSU ŞI DE TRANSPORT, AFLAȚI ÎN COLOAREA DE ROŞIU[18]

N. corentu	Numele şi pronumele	Strada unde loc ueşte	N. casi	Câți cai sunt de lucsu	Câți cai sânt de transport	Opservațiuni
1.	Avram Blancu	Str. Şerban Vodă	30		2	Comersantu
2.	Toma Ştefănescu	Idem	86	2	2	Brutari
3.	Andrei Ştefănescu	Idem	87	2	1	Hangiu
4.	Dumitrache Vasiliu	Idem	101		2	Băcanu
5.	Mihai Lazaru	Idem	43		2	Libreriu
6.	Iosif Ionescu	Idem	130		16	Birjeari
7.	Marin Ştefănescu	Idem	114		2	Portărelu
8.	Emanoil Eftimie Nicolau	Idem	121	2		Propietariu
9.	Iosif Uclar	Idem	130		4	Birjeariu
10.	Agop Aritonovici	Idem	132	4	1	Cafegiu
11.	Ioniță Stancu	Idem	132		8	Birjeari cu droşcă
12.	Ionică Viespecu	Idem	132		4	Birjeariu
13.	Ilie Trifonescu	Idem	133		3	Proprietari
14.	Nicolae Ceacache	Idem	135		4	Proprietari
15.	Iosif Moldoveanu	Idem	134		8	Birjeari
16.	Ionu T.Pucăreanu	Idem	143	2		Cofetari
17.	Iohan Nelengeru	Idem	143		2	Tapițeri
18.	Panchu inginerriu	Idem	143		2	Ingineriu
19.	Toma Furduecu	Idem	243		2	Propietari
20.	Nae T. Grigorecu	Idem	242	2		Advocatu
21.	Nae Nicolescu	Idem	120		4	Brutariu
22.	Apostol Pănciulescu	Idem	231	2		Propietari
23.	Pavlică Rătescu	Idem	236	2		Propietari
24.	Ianchu Rătescu	Idem	236	2		Foncționari
25.	Nae Antonescu	Idem	141	4		Propietari
26.	Eftime Zisu	Idem	142		2	Propietari
27.	Ahil Ioanidu	Idem	226		2	Propietari
28.	Nicolae Gorovei	Idem	151	2		Propietari

[18] Serviciul Județean Argeş al Arhivelor Naționale, fond Primăria Piteşti, dos. 25/1873, f. 28.

29.	Nae Dumitrescu	Idem	152	2		Propietari
30.	Ioan Meculescu	Idem	223	2		Propietari
31.	Nae Meculescu	Şerban Vodă	223	4		Casieru
32.	Petre Cicropid	Idem	155	1		Primariu
33.	Ivancea Nicolopol	Idem	221	2		Propietari
34.	Grigore Ipitescu	Idem	157	2		Doctoru
35.	Teodoru Socolescu	Idem	158	2		Prefect
36.	Alecsandrina Pleşoianu	Str. Poştii	216		2	Propietăreasă
37.	Ghiță Enescu	Idem	215	2		Propietari
38.	Costică Budeşteanu	Idem	116	4		Propietari
39.	Costică Lerescu	Idem	166	2		Advocatu
40.	Radu Fărcăşeanu	Ideem	167		3	Propietari
41.	Ghiță Lerescu	Idem	167		2	Propietari
42.	Dobre Ionescu	Idem	172		4	Birjeariu
43.	Gheorghe Mateescu	Idem	172		4	Birjeariu
44.	Dumitraiche Gheorghiu	Idem	200		1	Propietari
45.	Mărgăritu Stancu	Idem	174		2	Birjeari cârciumar
46.	Ghiță Gheorghiu	Idem	199		2	Brutari
47.	Ghiță sacagiu	Idem	176		1	Sacagiu la saca
48.	Nae Herăşescu	Idem	194	2		Propietari
49.	Mihalaiche Ioneschu	Idem	184		3	Birjear la birje
50.	Petre Gheorghiu	Idem	187		8	Birjeariu
51.	Mariea Hagiuloaea	Idem	250	2	2	Propietăreasa
52.	Ghiță Dobrieanu	Idem	255		4	Propietari
53.	Tudor Naom	Idem	267		2	Propietari
54.	Elenca Moraitu	Idem	268	2		Propietăreasă
55.	Ianchu Damieanu	Idem	269		2	Propietari
56.	Gheorghe Vlădescu	Idem	273		4	Propietari
57.	D. Cicropid et com. cu Bogdan		189		30	Întrebuințați la poştie
58.	Popescu vacmistru de călăraşi		122		2	Vacmistru

25 **78**

Comisar Nae Matheescu <m. p.>

3.

LISTA

DE TOȚI DOM. PROPRIETARI, DIN COLOAREA DE NEGRU, CEI CARE AU CAI DE LUCSU ŞI DE TRANSPORT[19]

No. corent	No. casilor	Numele şi pronumele	Cai de lucsu	Cai de transport	Observațiuni
1.	380	D. supt. Locotint. Profirescu	4		Ofițer la călăraşi
2.	379	Pavlache Gheorghiu		3	Birjar propietaru
3.	376	Iosif Zaharia		2	Inginer strinu
4.	3	Cojinschi ingineru		2	Inginer
5.	375	Nichifor Ivanovici	2		Propietar marchitan
6.		Ghiorghie Simescul		2	Propietar avucat
7.	374	Ghidul Ivanovici		2	Propietar marchitan
8.	7	Dimitrie Micescu	2		Profesoru
9.	8	Ghiță Rădulescu	2		Propietar cavafu
10.	373	Pavlache Pandelea Negrea	2		Propietar arendaşi
11.	372	Jandarmi poliții		2	Jandarmi
12.	15	Vasilache Jorji	2		Chiriaşi
13.	370	Mihalache Vasilescu	4	1	Propietar şi prefectu
14.	371	Apostol Grecu	2		Chiriaşi arendaşi
15.	21	Costache Bogdan	2		Propietar
16.	24	Naie Bogdanu	2		Propietar
17.	355	Solomon Felman	2		Ovreiu comersantu
18.	35	Ghiorghe Garabet		2	Propietar brutaru
19.	350	Nicolae Ghermanu	2		Propietar comersant
20.		Ghiță Protopopescu	2		Propietar foncționar
21.	40	Naie Slăvescu		4	Propietar moşieru
22.	41	Naie Florea Dancovici	2	2	Propietar şi birjă
23.	348	Ghiță Teodorul	…..[20]	…..[21]	Propietar şi băcan
24.	42	Florea Matei Popescu	2		Propietar
25.	….[22]	Eane Erlautu contracciu poştii Craiova		12	Contarcciu poştilor Craiovi

[19] Serviciul Județean Argeş al Arhivelor Naționale, fond Primăria Piteşti, dos. 25/1873, f. 29.
[20] Nu este menționat nimic.
[21] Nu este menționat nimic.
[22] Nu este menționat numărul.

26.	342	Ratcu hagi Teodoru	2		Propietar arendaşi
27.	341	Tache Costandinescu		1	Comersant de culoare
28.	…[23]	Ghiorghe Costandin		1	Sacagiu
29.	…[24]	Apostol Alicsandrescu		1	Propietar foncționar
30.	…[25]	Costandin Motorca		1	Aprodu la Tribunal
31.	267	Marin Stănescu		2	Propietar birjaru
32.	242	Ion Ciobanul		1	Comersant
33.	265	Ioniță Bădănescu		2	Birjaru
34.	271	Florea Epure		2	Sacagiu
35		Iorgu Ghiorghe		3	Sacagiu
36.	311	Petrache Ghiorghescu		2	Preotu propietar
37.		Iancu Ghiorghiu		2	Chirigiu
38.	56	Vasilache Cuculescu		4	Propietar, birjă de pod
39.	335	Preotu Ioan Lăcureanu		3	Propietar preotu
40.	333	Marincea Gecu		2	Propietar comersant
41.	58	Ghiță Florescu	2		Propietar lumânărar
42.	99	Pandele Popescu	2		Propietar
43.	98	Ghiorghe Radu Drtăcea		1	Propietar comersant
44.		Rădoi Mierlă		1	Propietar potcovar
45.	115	Matei Dumitru		1	Sacagiu
46.		Ion Drăcea sacagiu		1	Sacagiu
47.	128	Marin Ioan Chipruci		1	Propietar cârciumar
48.		Naie Costandinescu	2		Propietar
			38	**69**	

Peste tot una sută şapte cai, din care treizeci şi opt de lucsu şi şaizeci şi noă de rându să găsescu astăzi la persoanile notate în coloarea neagră pentru care să atestă

Comisar D. Poenaru <m. p.>

[23] Nu este menționat numărul.
[24] Nu este menționat numărul.
[25] Nu este menționat numărul.

4.

LISTA
DE TOȚI DOMNI PROPIETARI, DIN COLOAREA ALBASTRĂ, CARE AU CAI DE LUCSU ŞI DE TRANSPORTU[26]

No. corent	No. casei	Numele şi pronumele	Cai de lucs	Cai de transport	Observațiuni
1.	2	Eordache Trifonescu		3	Arendaşiu
2.	3	Toma Zărnescu	…..[27]	….[28].	Chiriaş cîrciumar
3.	5	Răducanu Paraschivescu	2		Propietar liberu
4.		Mihalache Borcescu		4	Arendaşi
5.	7	D. Dimitrie Hogulea	2	1	Propietaru
6.	8	Alecsandru Mogârdici		1	Chiriaşi
7.	17	Marcu Leinonu[29]		4	Chiriaşi
8.	34	Toma Iancu		6	Propietar birjearu
9.	20	Ilie Tomescu		2	Chiriaşi pescaru
10.	20	Costică Lintescu		4	Transportu fonționaru
11.	30	Nae Ioan aprodu		3	Propietar cârciumar
12.	47	Dumitru Ciobanu		2	Propietaru cojocaru
13.	49	Dumitrache Dobrescu		1	Propietari cojocaru
14.	51	Luca Mihailu		1	Propietari cojocaru
15.	56	Stoica Naumu		2	Chiriaşi speculantu
16.	57	Radu Pelinescu		2	Chiriaşi birjeariu
17.	60	Mihai Popescu		1	Propietar cărciumaru
18.	63	Badea Martinescu		1	Propietar …[30]
19.	67	Costandin Trona[31]		3	Propietar cojocaru
20.	73	Voicu Radu		1	Propietar cojocaru
21.	77	Radu Gheorghiu		1	Propietari cârciumaru
22.		Petre Cindoi		1	Propietar speculantu

[26] Serviciul Județean Argeş al Arhivelor Naționale, fond Primăria Piteşti, dos. 25/1873, f. 30.
[27] Nu este menționat nimic.
[28] Nu este menționat nimic.
[29] Descifrare probabilă.
[30] Indescifrabil.
[31] Descifrare probabilă.

23.		Ionu Matei		1	Propietar speculantu
24.		Dinu Nedelcu		2	Propietar abălaru[32]
25.	125	Radu Rani		3	Propietar speculantu
26.	126	Niţă Costandin		4	Propietar brutaru
27.	129	Barbu Popescu		2	Propietar cârciumaru
28.	143	Stancu Gheorghiu		2	Propietar cârciumaru
29.	144	Voicu Dimitriu		2	Propietaru cârciumaru
30.	156	Marinu Stăncescu		3	Propietar cârciumar
31.	252	Mantu Mocelaru		1	Chiriaşi speculantu
32.	253	Tache Ionu	2		Propietar speculantu
33.	251	Preotu Rizea		1	Preotu chiriaşi
34.	254	Ştefan D.Martinescu		4	Propietar brutar
35.	255	Ioan Rădulescu		2	Propietar cârciumar
36.	267	Toma Costandin		1	Propietar cojocar
37.	34	Necolae Broşteanu		2	Propietar cojocar
38.	44	Barbu Sandu		2	Cojocar propietar
39.	276	Vladu Popescu		2	Propietar cojocar
40.	274	Ioniţă Milea		2	Propietar brutar
41.	37	Marinache Dincă		1	Chiriaşi speculant
42.	28	Mihalache Teodoridin	2		Propietar advocatu
43.		D. Costică Teodoridin	2		Propietar speculant
44.	283	D. N. Cornovodeanu		1	Chiriaşi advocatu
45.		D. Iorgu Teodorodin		4	Propietar speculant
46.	284	Dinu Papadopolu		1	Arendaş
47.	289	Ştefan Dimitriu		1	Chiriaşi băcanu
48.	483	Ianca hagi Dimitriu	2		Propietar arendaş
49.	484	Pavalache Marcu	2		Propietar comersant
50.	485	Samoilu Erminteanu		2	Chiriaşi speculant
51.		Iancu Ioanidu		3	Chiriaşi arendaş
52.	289	Ghiţă Gancu	2	1	Propietar liberu
53.	477	Necolea Pârvanovici		3	Propietar băcan
54.	291	Gg. Papadopolu	2	5	Propietar
55.	293	Costache Stoenescu		3	Propietar arindaş
56.	280	Petre Carabelea	2		Propietar arindaş
57.	174	Costică Paltineanu		2	Chiriaş foncţionar
58.	295	Iţicu Leibu		3	Chiriaşi speculant

[32] Descifrare probabilă.

59.	296	Costică Neagu		2	Propietar dorobanț
60.	261	Ghiță Nico[33]	2	2	Propietar speculant
61.		Carolu Zaharia		2	Propietar arhitectu
62.	247	Franțu Chelaru		1	Chiriaşi lumânărar
63.		Ilinu Rautu		2	Chiriaşi cârciumar
64.	188	Mincă Scarlatu		1	Propietar cojocar
65.	231	Anlomi[34] Hirtu		2	Chiriaşi ingineru
66.		Nae Brădeanu		1	Cojocar
67.		Ion Pârvu		1	Propietar muncitor
68.	222	Ioniță Dumitriu Nicolcea		3	Propietar speculantu
69.	235	Iancu….[35]		1	Propietar
70.	326	Radu Nicolae		1	Cârciumar propietar
71.		D. Iohanu brutaru		2	Chiriaşi brutaru
72.	469	D. Trandafiru		4	Propietar arindaş
73.		Dumitrache Lilea		1	Propietar speculant
74.	456	D. Paltineanu		2	Transportu….[36]
75.	317	Costache Bocu		2	Propietar brutar
76.	446	Tache Gheorghiu		5	Chiriaşi brutar
77.	370	Ion Miloşi		5	Propietar birjar
78.	360	Nae Vişoi[37]		1	Chiriaşi tabacu
79.	413	Costache Pandele	2		Propietar băcan
80.	398	Toma Gheorghiu	2		Propietar boiangiu
81.	383	Nicola Raicu		1	Chiriaşu
82.	481	Ghiță Lintescu		2	Propietar brutar
83.		Sandu lăcătuşiu		2	Propietar lăcătuş
84.	424	Erşi Davidu		3	Chiriaşi speculant
85.		Nicolea cuțitaru		1	Propietar cuțitar
			26	**158**	

Peste tot doozeci şi şase cai de lucsu şi una sută cinci zeci şi optu cai de transport, pentru care se atestă de noi

Comisar V. Antonescu <m. p.>

---

[33] Aşa în original.
[34] Decifrare probabilă.
[35] Indescifrabil.
[36] Indescifrabil.
[37] Decifrare probabilă.

TABS IN THE HISTORY OF PITEŞTI IN
THE SECOND HALF OF THE 19TH CENTURY
Abstract

The location of Piteşti on the right bank of the Argeş River, at its confluence with the Doamnei River, has conditioned the longitudinal development of the settlement, along the river, extended then on the South terraceses.

Piteşti development was encouraged, among otheres, by its geographic location, at the intersection of the paths of communication that went north towards the Transylvanian towns of Sibiu and Braşov, in the south towards Bucharest and from here across the Danube, in the Balkan Peninsula.

If in the medieval period, with the exception of the 16th century, when it served as the Royal residence, the settlement had a modest development, starting with the 18th-century Piteşti, along with economical advancement, it is stated in terms of urban planning.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XXV**, 2016

MEDIC GENERAL BRIGADĂ ONORIFIC SICARU E. PETRE

VASILE NOVAC*

Sicaru E. Petre, cu ultimul domiciliu în Piteşti, născut la *29 iunie 1887*, în Piteşti, fiul lui Emanuel Sicaru şi al Mariei, domiciliați în Piteşti, însurat la *16 august 1916*, cu Aurora Gr. Sâmboteanu, atunci domiciliați în Turnu Severin - Mehedinți, venit la corp la 1 *noiembrie 1907* ca elev al Institutului Medico-Militar.

A absolvit liceul, 5 ani de studii la Facultatea de Medicină şi la Institutul Medico - *Campanii. Rane:*

20 iunie 1913 - mobilizat la Regimentul 3 Dâmbovița nr. 22
15 august 1916 - mobilizat
1 iulie 1918 - demobilizat
28 octombrie 1918 - mobilizat
1 aprilie 1921 - demobilizat Spitalul Militar „Medic general de divizie Carol Davila"[1].

Recompense, decorațiuni:
Medalia „Avântul Țării" - *1914*
Ordinul „Coroana României" în grad de cavaler - *1917*
Medalia „Bărbăție şi Credință" - *1917*
„Coroana României" în grad de ofițer - *1922*
„Crucea Comemorativă" - *1925*
Medalia „Victoria" - *1925*
„Steaua României" în grad de cavaler - *1930*[2].

„Servicii şi diverse pozițiuni":
Institutul Medico-Militar elev *1 noiembrie 1907*
Regimentul 3 Dâmbovița nr 22 medic sublocotenent *1 octombrie 1912*
Spitalul Divizionar Târgovişte medic locotenent *1 iunie 1914*
Spitalul Divizionar Târgovişte medic căpitan *1 aprilie 1917*

---

* Piteşti.

[1] Centrul de Studii şi Păstrarea a Arhivelor Militare „Radu Rosetti" Piteşti, fond Memorii Bătrâni, Col. „S", f 2.

[2] *Ibidem,* f. 2.

Regimentul „Mehedinți” nr 17 medic căpitan *15 iunie 1918*
Regimentul 95 Infanterie medic căpitan *15 noiembrie 1920*
Regimentul 95 Infanterie medic maior *1 aprilie 1921*
Regimentul 17 Infanterie medic maior *1 octombrie 1923*
Regimentul 95 Infanterie medic maior *1 noiembrie 1924*
Spitalul Militar Turnu Severin medic maior *1 februarie 1927*
Spitalul Militar Turnu Severin medic locotenent col. *31 martie 1929*
Divizia 19 Infanterie medic locotenent col. *1 aprilie 1931*
Divizia de Mare medic locotenent col. *1 februarie 1934*
Divizia 17 Infanterie medic locotenent col. *1 octombrie 1937*
Divizia 17 Infanterie medic lt. col. rez. *12 iunie 1938*
Cercul de Recrutare Năsăud medic lt. col. rez. *1 iulie 1938*
Cercul de Recrutare Năsăud medic colonel *1 aprilie 1939*
Compania 7 Sanitară medic colonel *15 martie 1940*
Compania 7 Sanitară - şters in controale medic col. rez. *31 mai 1945*[3].

Medicul colonel Burză îi alcătuieşte prima notă din carieră în care spune, între altele: a terminat 5 ani de studii la Institutul Medico-Militar şi la Facultatea de Medicină, este la curent cu examenele de doctorat, unde a obținut media, 6,60 în anul acela, este sănătos, poate face campanie, e inteligent, frecventează regulat cursurile Institutului şi ale facultății, este aplicat la medicina internă, îşi îndeplineşte bine serviciul, are educație militară mulțumitoare şi când va termina studiile, va merita înaintarea[4].

Locotenent-colonelul Anastasiu, pe perioada Campaniei din Bulgaria din anul 1913, susține că are bune aptitudini fizice, dar este bolnav de rinichi. S-a îngrijit de soarta bolnavilor din batalionul său, promite să aducă mari servicii armatei; mai are un an până la absolvirea facultății când va putea înainta pentru că merită după cum îşi îndeplineşte serviciul. Colonelul S. Panvile, comandantul Brigăzii VI Infanterie menține „bunele aprecieri” ale comandantului de regiment[5].

Medicul colonel doctor Jureanu, rectorul Institutului Medico-Militar „Medic general de divizie Carol Davila”, îi face o bună caracterizare încheiată cu propunerea de decorare cu ordinul „Coroana României” clasa V-a. Medicul general dr. Călinescu scrie doar văzut şi nu se pronunță asupra decorării, dar credem că a fost de acord de vreme ce a primit decorația propusă[6].

Medicul locotenent colonel dr. Untaru, capul Spitalului Militar din Turnu Severin, arată că dă zilnic probe că este conştiincios, activ şi priceput în serviciu şi de aceea repetă propunerea de a fi decorat cu ordinul „Coroana

[3] *Ibidem*, f. 3.
[4] *Ibidem*, f. 6.
[5] *Ibidem*, f. 7.
[6] *Ibidem*, f. 8.

României" clasa V-a. Medicul colonel Burză, medicul şef al Corpului 1 Armată, care-l cunoştea deja, menţine notele şefului direct şi crede că va deveni un bun element, iar generalul A. I. Văleanu, comandantul Diviziei 1-âi, este de acord cu aprecierile, dar nu şi cu decorarea fiind prea nou în grad şi fiindcă nu s-a distins prin nimic[7].

Pentru anul *1915,* medicul colonel dr. Untaru, medicul şef al Spitalului Turnu Severin, susţine că şi-a executat serviciul de medic secundar în mod satisfăcător, ca şi pe acela de contabil, că a făcut serviciul la corpurile din garnizoană, în lipsa medicilor titulari, executând şi inspecţiile preventive şi că merită să înainteze. Generalul A. I. Văleanu, mai lapidar, consemnează: „Bun medic. Îi recomand mai multă seriozitate"[8].

Medicul general dr. Untaru, şeful Serviciului sanitar al Corpului 5 Armată, pentru intervalul *1 octombrie 1915 - 16 august 1916*, îi face o excelentă prezentare pentru cât a fost medic la Spitalul Militar al Diviziei 1-âi: „Sănătos, inteligent, cu aptitudini militare şi medicale prea bune. Ca medic ajutor, a adus reale servicii Spitalului. În tot timpul cât a servit sub ordinele subsemnatului, a avut o purtare bună şi de care am fost mulţumit. Propus de subsemnatul a fost înaintat la gradul de căpitan"[9].

Colonelul Scarlat Marcovici, comandantul Regimentului 23 Artilerie, îl notează elogios pentru perioada *15 august - 1 aprilie 1918*. La începutul Războiului a lucrat la Spitalul de campanie nr 1, conducând Secţia de Contagioase, îngrijind militari şi civili. Pentru priceperea arătată, Direcţia Sanitară Civilă l-a recompensat cu 600 lei. La 1 februarie, la solicitarea sa, a fost mutat la Regimentul 23 Artilerie, ca medic al Divizionului II şi ca medic al Regimentului. A combătut cu pricepere febra recurentă şi tifosul exantematic reuşind ca Regimentul să n-aibă decât 8 morţi din 2.800 oşteni. S-a preocupat de formarea şi instruirea sanitarilor şi a brancardierilor. Pe frontul Blehani - Nămăloasa şi chiar la Mărăşeşti - Răzoare a dat probe de curaj, fiind zilnic la posturile de comandă de divizion, baterie şi regiment. În încheierea notei se spune: „A pus mult interes în îngrijirea şi pansarea răniţilor, atât ai Artileriei, cât şi ai Infanteriei, căzuţi la 6 august, la Mărăşeşti. Drept răsplată a fost decorat cu „Coroana României" cu spade clasa a V-a.

În refacere, la Gohor, de asemenea, dat probă de muncă, ocupându-se, în special, de populaţia civilă, care era bântuită de boli contagioase.

A luat parte şi în Basarabia, unde, de asemenea, s-a distins prin îngrijirile date şi Infanteriei. A fost propus la „Steaua României" cu spade clasa a V-a.

---

[7] *Ibidem,* f. 9.
[8] *Ibidem,* f. 10.
[9] *Ibidem,* f. 11.

Afirm că şi-a îndeplinit, în mod desăvârşit, serviciul în timpul Războiului”[10].

Medicul locotenent colonel dr. Diamandescu, şeful Serviciului Sanitar, pentru intervalul *1 aprilie* şi *15 august 1918*, îl notează elogios: „Constituţie fizică rezistentă. Posedă cunoştinţele tehnice necesare. Le întreţine şi le îmbogăţeşte prin studii. Cunoaşte regulamentele medico-militare şi le aplică. Foarte exact şi foarte conştiincios în îndeplinirea datoriei.

În câteva rânduri, au apărut la regimentul la care servea focare de tifos exantematic (pe când era în zona de refacere)... dar prin inteligenţa sa, le-a circumscris astfel încât s-a mărginit la un număr foarte restrâns de cazuri. Ceva mai mult, dacă în populaţia civilă s-a limitat de asemenea epidemia, faptul se datoreşte tot solicitudinii pe care a avut-o acest medic pentru dânsa. Bun camarad şi bun confrate. Merită a înainta la excepţional”[11].

Colonelul Scarlat Marcovici, comandantul Brigăzii XVIII Artilerie, pentru timpul scurs între *1 aprilie* şi *15 august 1918*, îi aduce numeroase laude: a continuat să muncească cu aceeaşi râvnă şi pricepere, preocupându-se de sănătatea ofiţerilor şi a trupei. Deşi Regimentul se afla împărţit în trei localităţi devastate şi părăsite de ruşi, a luat măsuri şi le-a controlat zilnic pentru a nu apărea vre-o epidemie. Menţine caracterizarea că merită să înainteze excepţional „pentru cunoştinţele ce are şi munca ce a depus în timpul Războiului”[12].

Şeful Serviciului Militar, un colonel al cărui nume nu l-am putut descifra, pentru perioada *15 august - 28 noiembrie 1918*, consideră că merită a înainta excepţional la gradul de medic maior, pe baza următoarelor argumente: a lucrat, între *15 august* şi *28 octombrie 1918,* la Spitalul Garnizoanei Bolgrad, iar de la *28 octombrie* la *25 noiembrie 1918*, la Ambulanţa Diviziei a 10-a, a depus o deosebită activitate, o muncă neobosită, un neîntrecut devotament pentru bolnavi: E foarte inteligent, cu multe calităţi organizatorice. Ca ajutor al şefului Serviciului Sanitar era foarte bine înarmat cu priceperea chestiunilor administrative, iar ca medic are cunoştinţe eminente. Are caracter integru, independent şi spontan; este energic, curajos şi foarte bun camarad[13].

Colonelul Alemani, comandantul Regimentului Mehedinţi nr 17 „Ştirbei Vodă”, pentru timpul scurs între *28 noiembrie 1918* şi *31 octombrie 1919*, arată că, în calitate de medic şef al Regimentului, a muncit continuu şi cu încordare pentru combaterea bolilor molipsitoare: tifos exantematic, gripă spaniolă, variolă şi oreion, care bântuiau prin oraş şi prin judeţ. S-a interesat de igiena soldaţilor, sfătuindu-i cu blândeţe să-şi păstreze sănătatea.

---

[10] *Ibidem,* f. 12.
[11] *Ibidem.*
[12] *Ibidem,* f. 13.
[13] *Ibidem,* f. 14.

În concluzie se spune: „Ţinând seamă de cunoştinţele profunde medicale ce posedă, de munca ce a depus pentru combaterea diferitelor boli molipsitoare, de munca ce depune în general în căutarea sănătăţii ofiţerilor şi trupei, îmi fac datoria de a-l propune la înaintarea, în mod excepţional, la gradul de medic maior, meritând această favoare”[14]. Colonelul Heicu, comandantul Brigăzii I Infanterie, menţine frumoasele aprecieri ale comandantului de regiment şi propunerea de înaintare, „fiind un ofiţer cu frumoase calităţi şi însuşiri sufleteşti”. La fel procedează şi generalul Obogeanu, comandantul Diviziei 1-âi[15].

Pentru anul *1920*, colonelul Aleman, atât în calitate de comandant al Regimentului 17 Mehedinţi, cât şi ca locţiitor al comandantului Brigăzii I Infanterie, propune să fie admis la examenul de medic maior, argumentând: este sănătos, a suportat bine grelele încercări din timpul Campanie, a îngrijit bine pe răniţi, s-a îngrijit de sănătatea ofiţerilor, a trupei şi a familiilor acestora, este foarte inteligent, are cunoştinţe medicale superioare, este la curent cu progresele ştiinţei medicale, are o purtare ireproşabilă în societate şi călăreşte „binişor”[16].

Colonelul Hergot, comandantul Regimentului 95 Infanterie, pentru anul *1921*, arată că la venirea corpului în cazarma din Turnu Severin, starea sanitară a trupei a fost periclitată de: încăperile insuficiente ale cazărmi, a relelor condiţii ale latrinelor şi canalelor care erau înfundate de pe vremea germanilor din *1916-1918*. „Graţie energiei şi muncii depuse de medicul Sicaru, Regimentul s-a refăcut în scurt timp, iar în februarie 1921, întreaga cazarmă a fost refăcută complet, canalele şi latrinele desfundate, iar medicul maior Sicaru a dat regimentului tot concursul necesar din punct de vedere medical, pentru readucerea în cele mai bune condiţii a stării higienice şi sanitare a Regimentului.

La inspecţiunea inopinată făcută Regimentului în luna august de către domnul medic general Antoniu, rezultatul a fost mulţumitor. Este apt a deţine gradul de medic locotenent colonel, la care-l propun a fi înaintat excepţional”[17]. Generalul M. Oprescu, comandantul Brigăzii XJVIII Infanterie, generalul Darvari, comandantul Diviziei a 19-a sunt de acord cu înaintarea excepţională. Generalul de divizie Razu, comandantul Corpului 1 Armată, nu este de acord decât cu înaintarea la rândul Anuarului când va vei rândul promoţiei sale, motivând: „Medicul maior Sicaru este un bun medic, însă tolerant, încurajează sustragerile de la serviciu ale trupei. El însuşi a lipsit de la serviciu, cerând

---

14 *Ibidem,* f. 15.
15 *Ibidem.*
16 *Ibidem,* f. 16.
17 *Ibidem,* f. 17.

permisie de Regimentul 17, din care fusese mutat şi nu mai trebuia să aibă nici o legătură de serviciu cu acel corp, lucru pentru care l-am pedepsit”[18].

Pentru anul *1922,* colonelul Hergot, comandantul Regimentului 95 Infanterie, are doar cuvinte de laudă şi-l caracterizează „excepțional”: „Medicul maior Sicaru P. continuă a merita frumoasele aprecieri din anul trecut, căutând şi mai mult a se afişa prin interesul şi dragostea ce depune pentru ca *higiena* şi sănătatea oamenilor să fie cât mai perfecte.

La toate inspecțiile sanitare a fost găsit în regulă, sub toate raporturile.

S-a ocupat îndeaproape de instrucția sanitarilor şi brancardierilor, luând parte cu tot personalul sanitar la exercițiile corpului şi pe garnizoană. Lucrează foarte mult şi pentru instrucția sa personală, profesională, participând la toate conferințele sanitare civile în Garnizoană. Prea bun camarad, educație aleasă, iubit de camarazi şi foarte mult apreciat, atât în lumea militară, cât şi civilă. Posedă frumoase însuşiri sufleteşti şi calități militare”[19]. Colonelul Scarlat Popescu, comandantul Brigăzii XLVIII Infanterie, împărtăşeşte „cu totul” aprecierile şefului direct şi susține că merită să înainteze. Generalul M. Darvari, comandantul Diviziei a 15-a, este de acord cu înaintarea, dar are şi o rezervă: „Este prea susceptibil şi trebuie îndrumat ca să dea o mai mare însemnătate exercițiilor de aplicațiuni militare ale Serviciului Sanitar”[20].

Colonelul M. Hergot, comandantul Regimentului 95 Infanterie, şi pentru anul 1923, are doar cuvinte de laudă şi-l propune la înaintare la gradul de medic locotenent colonel, argumentând: merită frumoasele aprecieri din trecut, starea sanitară a trupei nu a lăsat de dorit, merită toate laudele pentru felul cum şi-a făcut datoria, lucrează din convingere, este inteligent, cult şi bine pregătit, are curajul răspunderii, foarte bun camarad, a condus cu pricepere Şcoala Brancardierilor şi Sanitarilor, având rezultate frumoase, a fost elogiat după inspecțiile sanitare, a luat parte la exercițiile pe Garnizoană cu tot personalul sanitar, are frumoase însuşiri sufleteşti şi calități militare. Generalul Mărculescu, comandantul Diviziei a 2-a, şi generalul M. Darvari, comandantul Diviziei a 19-a, mențin aprecierile şi propunerea de înaintare[21].

Pe anul *1924-1925* a fost caracterizat de către Consiliul Superior al Armatei: „Nediscutabil. A se aştepta rezultatul Consiliului de Onoare”. Pe anul *1924-1925*, fiind discutat de către Consiliul Superior al Armatei, a fost caracterizat: „Bun în grad”[22].

---

[18] *Ibidem.*
[19] *Ibidem,* f. 18.
[20] *Ibidem.*
[21] *Ibidem,* f. 19.
[22] *Ibidem.*

La *1 septembrie 1924* a fost pedepsit cu 10 zile arest „pentru că a judecat faptele medicului locotenent colonel Ionescu Mircea înaintea unui ofiţer mai mic în grad şi încă într-un local public. Cu această ocazie şi-a permis a face aprecieri lipsite de cuviinţă, uitând deferenţa ce datora unui ofiţer mai mare în grad, chiar dacă îi era rudă”[23].

Pentru întreg anul *1924,* colonelul Popescu Negreanu, comandantul Regimentului 96 Infanterie îi face o notă detaliată din care reţinem: bune aptitudini fizice, cult şi la curent cu evoluţia cunoştinţelor profesionale, are o numeroasă clientelă în lumea civilă, s-a prezentat bine la manevrele din toamnă, la toate inspecţiile, cele mai multe inopinate, starea sanitară a fost găsită foarte bună, este şi medic al garnizoanei, al Cercului de Recrutare şi al Consiliului de Război şi, de multe ori înlocuieşte pe medicul şef al spitalului din localitate. Educaţia militară completă şi desăvârşită, simţul datoriei, onoarea şi demnitatea bine afirmate. „În definitiv, medicul maior Sicaru este o personalitate medicală prea bine apreciată în societate, bine pregătit pentru activitatea sa profesională în Armată, unde se afirmă cu dragoste şi interes. În anul trecut a fost caracterizat „nediscutabil” din cauza unui diferend ce a avut cu un medic locotenent colonel, ruda sa, pe chestiuni familiare, fapt care urma să fie tranşat în faţa Consiliului de Onoare. Această chestiune fiind acum tranşată, ofiţerul a cerut să i se ridice această caracterizare...

Pentru anul *1925,* îl propun la înaintare şi-l caracterizez: „Merită a înainta la rândul vechimii”[24]. Colonelul Ionescu Justinian, comandantul Brigăzii XIX Infanterie, îl noteaz succint destul de bine şi menţine propunerea de înaintare[25].

Tot pentru anul *1924* este notat şi de către medicul colonel dr. Pop, medicul şef al Diviziei a 14-a şi de către generalul Cihoski, comandantul Corpului 7 Armată. Primul are doar cuvinte de laudă, ca şi generalul Cihoski care susţine: „este un ofiţer sanitar ce se prezintă foarte bine ca aspect şi care-şi face serviciul în mod lăudabil. Greşeala făcută n-ar trebui să influenţeze în mersul carierei sale, cu atât mai mult cu cât a căpătat sancţiune imediată. Merită a înainta la vechime”[26].

Generalul M. Darvari, comandantul Diviziei a 19-a, de acord cu înaintarea la vechime şi cu aprecierile şefului Serviciului Sanitar al Divizie, ţine să-i reproşeze: „Nu este destul de cumpănit în convorbirile şi discuţiunile sale, când întrebuinţează cuvinte jignitoare la adresa colegilor săi neprezenţi, iar apoi neagă sau caută să atenueze sensul cuvintelor sale. Din această cauză a dat naştere unui incident devenit public, prin aceea că fapta s-a petrecut într-un

---

[23] *Ibidem,* f. 20.
[24] *Ibidem.*
[25] *Ibidem.*
[26] *Ibidem,* f. 21.

local de consumație, când medic maior Sicaru a adus față de un subaltern şi alte persoane unele învinuiri şi a adresat unele epitete jignitoare la adresa medicului locotenent colonel Ionescu Mircea, fapt pentru care a fost judecat de Consiliul de Onoare al garnizoanei şi găsit vinovat de uşurință.

Considerând că aceasta poate fi numai accidental şi convins fiind că pedeapsa ce a primit îl va face să fie mai circumspect în viitor şi, pe baza serviciilor sale de când este medic maior şi a capacității sale medicale, îl caracterizez şi pentru anul viitor: „Merită a înainta la vechime”[27].

În anul *1925* a primit numai laude şi a fost propus la înaintare, la alegere. Colonelul Popescu Negreanu, comandantul Regimentului 95 Infanterie, îi laudă: aptitudinile fizice, cunoştințele generale, activitatea la: Regimentul 95 Infanterie, la Cercul de recrutare Mehedinți, la Închisoarea Militară a Diviziei a 19-a şi la Garnizoana Severin.

Între *28 februarie şi 10 mai* a fost detaşat ca medic recrutor la Timişoara. La inspecțiile efectuate s-a constatat: starea foarte bună a localurilor, ordinea şi curățenia la Infirmerie şi conservarea excelentă a materialelor. Instrucția personalului a fost desăvârşită. S-a comportat foarte bine la manevre. În încheiere se susține: „este un ofițer cult, bine pregătit pentru funcțiunea sa şi aceea de medic şef al Diviziei. Caracter plăcut, integru şi serios. Educația militară distinsă şi bine dezvoltată. Are excelente însuşiri morale şi ostăşeşti”[28].

Generalul Michăescu, comandantul Brigăzii XIX Infanterie e destul de succint: „Ofițer sanitar foarte bun din toate punctele de vedere, Conştiincios şi devotat serviciului”. Generalul C. Găvănescul, comandantul Diviziei a 19-a, menține notele date de comandantul de regiment şi de cel de brigadă, nu ştie ce cunoştințe tehnice are, dar la inspecțiile pe care le-a făcut şi la manevre a constatat că este un excelent medic militar.

În încheiere se susține: „La aplicațiile pe hartă şi la manevrele din toamnă a avut toată conducerea operațiunilor sanitare şi a dat excelent rezultate. Spitalul Militar al Garnizoanei, în absența medicului colonel dr. Popa este ținut în mod exemplar. Este inteligent, vorbeşte bine, are cultură, educație frumoasă şi se prezintă bine”. Generalul Cihoski, comandantul Corpului 7 Armată, declară că notele anterioare nu-i dau ocazia să-l propună la înaintare decât la vechime, şi Comitetul Inspectoratului General III Armată îl admite la „vechime” pentru anul 1916-1927[29].

Generalul Samsonovici, comandantul Diviziei a 19-a, pentru anul 1926, arată că este medic şef la Spitalul Turnu Severin şi provizoriu îndeplineşte şi funcția de şef al Serviciului sanitar al Diviziei.

---

[27] *Ibidem.*
[28] *Ibidem,* f. 22.
[29] *Ibidem.*

A fost bine găsit la inspecțiile efectuate la Spital şi se achită bine şi de cealaltă însărcinare. „Nu a dat ocazie să constat uşurințele semnalate în trecut. Este un bun medic militar. În timpul Manevrei, s-a ocupat de pregătirea cantonamentelor şi de sănătatea trupelor, astfel că nu a fost nici un caz de boală contagioasă”[30]. Generalul H. Cihoski, comandantul Corpului 7 Armată, declară: „Față de severitatea cu care se tratează ofițerii superiori, sunt silit a caracteriza pe medicul maior Sicaru numai pentru înaintarea la vechime”. Comitetul Inspectoratului General III Armată îl admite „la vechime”, pe anul 1927-1928[31].

Medicul colonel dr. Surtz, medicul şef al Diviziei a 19-a, pentru anul *1927*, propune să fie înaintat la alegere, la gradul de medic locotenent colonel pentru că: are bune aptitudini fizice care-l fac apt pentru o nouă campanie, este un medic foarte bun, are o bună educație militară, își îndeplineşte funcția de conducerea a Spitalului Militar Turnu Severin, cu pricepere, energie şi folos pentru bolnavi, e bun camarad şi blând cu subalternii, este stimat, respectat şi iubit. A condus, cu mult succes, şi Serviciul Sanitar al Diviziei a 19-a[32]. Generalul G. Mironescu, comandantul Diviziei a 19-a, socoteşte justificate şi meritate notele date de şeful direct, iar la inspecția făcută Spitalului a găsit totul în regulă la local, bolnavii bine şi atent îngrijiți şi serviciul medical bine organizat. „În rezumat, un foarte bun medic militar care merită... să înainteze la alegere”. Generalul C. Găvănescul, comandantul Corpului 7 Armată, este de acord cu înaintarea la alegere, dar Comitetul Inspectoratului General III Armată decide înaintarea la vechime[33].

Medicul general Mihăilescu, şeful Serviciului Sanitar al Corpului 7 Armată, pentru anul *1928,* îi face o excelentă prezentare a calităților şi a muncii sale la Spitalul Militar Turnu Severin şi la Serviciul Sanitar al Diviziei: „Posedă excelentă cultură medicală şi generală şi se ține la curent cu progresele medicale şi (cu) metodele de tratament moderne. Are o numeroasă clientelă, atât în societatea militară, cât şi în cea civilă din localitate.

Educația militară cât se poate de îngrijită. Demn, hotărât, are simțul datoriei şi curajul răspunderii.

În conducerea Spitalului, am avut satisfacția să-l pot aprecia pentru modul deosebit cum ştie să-şi facă serviciul, pentru grija ce pune pentru funcționarea în cât mai bune condiții a unui spital mic, lipsit de aproape toate mijloacele puse la dispoziția spitalelor mai mari. În tratamentul şi îngrijirea bolnavilor, evidențiază buna sa cultură profesională şi excelentele calități de practician.

---

[30] *Ibidem,* f. 23.
[31] *Ibidem.*
[32] *Ibidem,* f. 24.
[33] *Ibidem.*

În timpul destul de lung cât a ţinut şi ţine locul medicului şef al Diviziei, a dat probe că este destul de format pentru gradul următor şi un serviciu superior pe care îl are.

Având, deci, în vedere modul atât de lăudabil cum şi-a îndeplinit şi îşi îndeplineşte însărcinările ce i se dau şi dat fiind şi prea buna lui cultură profesională, îl caracterizez ca un prea bun medic militar, care „*merită cu prisosinţă, înaintarea la gradul de medic locotenent colonel*”[34]. Cu toate că şi generalul Găvănescu, comandantul Corpului 7 Armată îl propune la înaintare la alegere, Consiliul Superior al Oştirii decide: „vechime”.

Generalul Mironescu, comandantul Diviziei a 19-a, pe anul *1930*, consemnează că s-a achitat „cât se poate de mulţumitor” de îndatorirea de şef al Spitalului Garnizoanei Turnu Severin şi ca înlocuitor al şefului Serviciului Sanitar. La Manevre, a îndeplinit funcţia de şef al Serviciului Sanitar al Diviziei operative, dovedind pricepere. I se poate încredinţa conducerea definitivă a Serviciului Sanitar la o divizie.

Medicul general dr. Mihăilescu, şeful Serviciului sanitar al Corpului 7 Armată, îl notează la fel ca-n anul 1928-1929 la: aptitudini fizice, aptitudini militare, capacitate, educaţie militară şi îndeplinirea serviciului, iar la concluzii spune: „Având în vedere modul lăudabil cum se achită de însărcinările ce i se încredinţează, cum şi prea buna lui cultură medicală şi generală şi educaţia lui socială bine îngrijită, îl consider ca un prea bun medic militar, pe ale cărui servicii va putea Armata şi Serviciul Sanitar oricând să compteze”[35]. Generalul de divizie Panaitescu, comandantul Corpului 7 Armată, menţine notele şefului direct şi susţine că „este un ofiţer sanitar foarte bun şi conduce foarte bine serviciul”, medicul inspector general Pretorian, inspector tehnic al Serviciului Sanitar al Armatei, şi generalul Mărdărescu, inspectorul general al Armatei, sunt de acord de acord cu medicul general dr. Mihăilescu[36].

Generalul Al. Mironescu, comandantul Diviziei a 19-a, pentru intervalul cuprins între *1 noiembrie 1930* şi *1 aprilie 1931* îi laudă activitatea de şef al Serviciului sanitar al Diviziei a 19-a şi de şef al Spitalului Militar Turnu Severin, iar generalul Jujescu, tot în aceeaşi calitate, îi laudă inteligenţa, cultura generală, hărnicia şi priceperea în serviciu, preocuparea pentru starea sanitară a ofiţerilor şi ostaşilor, scrupulozitatea şi competenţa cu care a recunoscut două zone în care urma să fie concentrată Divizia[37].

Medicul general dr. Mihăilescu, comandantul Corpului 7 Armată, are doar cuvinte de apreciere: „Un prea bun medic militar, cu o excelentă cultură medicală, ţinută la curent cu noile progrese şi (cu) metode de tratament

[34] *Ibidem,* f. 25.
[35] *Ibidem,* f. 27.
[36] *Ibidem.*
[37] *Ibidem,* f. 28.

moderne... În conducerea Serviciului Sanitar al Diviziei, din punct de vedere tehnic, evidențiază frumoase aptitudini de bun îndrumător. În conducerea Spitalului nu am decât laude de adus pentru modul deosebit cum știe să-și facă serviciul, pentru grija ce pune pentru o cât mai bună funcționare a lui, deși acest spital este lipsit aproape cu totul de mijloacele puse la dispoziția spitalelor mai mari. În tratamentul localnicilor, dă mereu dovadă de frumoasa lui pregătire profesională, iar în îngrijirea lor pune suflet și dragoste de soldat. În totul, un valoros medic militar pe care se poate compta”[38]. Generalul de divizie Economu, comandantul Corpului 7 Armată, medicul inspector al Inspectoratului Tehnic al Serviciului Sanitar al Armatei și generalul Cihoski, inspectorul general al Armatei sunt de acord cu notarea medicului general Mihăilescu[39].

Generalul Jujescu, comandantul Diviziei a 19-a, pentru anul *1932*, arată că a continuat să conducă Spitalul Militar din Turnu Severin și Serviciul Sanitar al Diviziei a 19-a. Prea bine dotat cu însușiri intelectuale, își face exemplar datoria, inspecțiile sale sunt scrupuloase și dau bune îndrumări subalternilor, iar starea sanitară a Diviziei, sun îndrumarea sa, este foarte bună. Este bine pregătit pentru șefia Serviciului sanitar la un eșalon superior. Medicul general dr. Mihăileanu, șeful Serviciului Sanitar al Corpului 7 Armată, nu mai contenește cu laudele: „Aceleași elogioase aprecieri ca și în trecut; am de făcut și în acest an, acestui eminent medic militar, atât asupra excelentei lui pregătiri profesionale și culturii medicale, care îl fac atât de apreciat de clientela lui militară și civilă, cât și asupra conducerii Spitalului și al Serviciului Sanitar al Diviziei, din punct de vedere tehnic.

Deși într-un spital mic și cu mijloace atât de reduse, tratamentul și îngrijirea bolnavilor este la înălțimea cerințelor unui spital modern. În acest spital, ca în nici unul de pe raza Corpului de Armată, au venit să se trateze un mare număr de civili care găsesc în el alinarea suferințelor lor, în urma operațiunilor atât de bine executate și a tratamentului atât de perfect condus. În conducerea Serviciului sanitar al Diviziei, nu am avut tot timpul decât laude de adus pentru modul cum a îndrumat și instruit subalternii și i-a controlat. În totul, un prea valoros medic, care face cinste corpului sanitar militar și Armatei”[40]. Generalul de divizie Economu, comandantul Corpului 7 Armată, medicul inspector general dr. Fundoianu, inspectorul general al Inspectoratului general al Serviciului Sanitar al Armatei, și generalul Naum, inspectorul general al Armatei sunt de acord cu notele generalului dr. Mihăileanu[41].

---

[38] *Ibidem.*
[39] *Ibidem.*
[40] *Ibidem,* f. 29.
[41] *Ibidem.*

Generalul Partenie, comandantul Diviziei a 19-a Operative, pentru anul *1933*, arată că îndeplineşte funcţia de şef al Secţie sanitare a Diviziei şi de şef al Spitalului Militar Turnu Severin, dovedind hărnicie şi pricepere. Bine dotat din punct de vedere intelectual. A rezolvat cu iscusinţă la aplicaţii toate chestiunile privind Serviciul Sanitar. Generalul Ilcuşu constată că a depus multă grijă şi stăruinţă pentru bunei stări şi a sănătăţii trupei. Generalul Jujescu, comandantul Diviziei a 19-a, îl socoteşte bine pregătit pentru funcţia de şef de serviciu la un comandament superior şi crede că merită să înainteze, la alegere, la gradul de medic colonel.

Generalul de divizie Economu, comandantul Corpului 7 Armată este de acord cu înaintarea la alegere[42]. Medicul general dr. Mihăilescu, şeful Serviciului Sanitar al Corpului 7 Armată, şi de data aceasta, este elogios: „Un prea bun medic militar, cu superioară pregătire profesională şi o cultură medicală ţinută la curent cu noile progrese ale medicinei moderne evidenţiate în justa valoare, atât în Spital, cât şi în numeroasa lui clientelă civilă şi militară din localitate.

În concentrarea Serviciului Militar al Diviziei din punct de vedere tehnic, nu am decât cuvinte de laudă să-i aduc pentru măsurile sanitare ce le ia la timp, îndrumările ce dă şi contribuie neobosit şi de tot momentul, graţie cărora nu am avut de înregistrat în Divizie epidemii, iar rarele cazuri izolate de aceste boli au fost imediat jugulate.

În Spital, am găsit mereu ordine, curăţenie, disciplină, iar îngrijirea şi tratamentul medical al bolnavilor nu cedează întru nimic celui din spitalele mari şi bine înzestrate şi aceasta, cu toată lipsa mijloacelor inerente unui spital mic.

În totul, un prea valoros medic, cu care instituţia se poate mândri”[43]. Generalul de divizie adjutant Gh. Manu, inspectorul general al Armatei este de acord cu înaintarea la alegere, dar Consiliul Superior al Armatei decide şi de această dată înaintarea la „vechime”[44].

Pentru perioada *1 februarie - 31 octombrie 1934* este notat de către contraamiralul Bărbuneanu, comandantul Diviziei de Mare, care spune că a fost mutat disciplinar. „Venit în Divizia de Mare sub acest raport de mutare disciplinară, am căutat prin toate mijloacele să mă conving de purtarea acestui ofiţer şi de modul cum îşi îndeplineşte serviciul. Locotenent colonelul Sicaru are o înfăţişare prezentabilă, este bine conformat, sănătos, rezistent. Are multă prevedere, hotărât în acţiunile sale, plin de voinţă şi putere de muncă. Este dotat cu inteligenţă şi judecată cumpănită şi are spirit de metodă în lucrările

[42] *Ibidem,* f. 30.
[43] *Ibidem.*
[44] *Ibidem.*

sale. Disciplinat, cu multă autoritate în serviciu, om al datoriei, modest, manierat şi duce o viaţă cumpănită şi liniştită. Are purtări foarte bune.

În serviciu s-a dovedit foarte activ şi zelos şi s-a ocupat cu multă conştiinciozitate de pregătirea şi aplicarea măsurilor profilactice în special în perioada de instrucţie a recruţilor şi la cazul de boală contagioasă de la Şcoala de Tir şi Bombardament, considerată la început de holeră, când toate măsurile impuse de împrejurări au funcţionat în perfectă ordine, graţie intervenţiilor sale prompte şi judicioase”[45].

Contraamiralul Bălănescu, comandantul Inspectoratului General al Marinei, de acord cu notarea de mai sus, adaugă: „Medicul locotenent Sicaru îşi îndeplineşte serviciul destul de lăudabil. Disciplinat, activ şi conştiincios. Merită a înainta la vechime”. Medicul colonel dr. O. Proca, medicul şef al Marinei, declară: „Posedă frumoasă cultură medicală şi generală. Este la curent cu progresele medicale şi metodele de tratament moderne”[46].

Contraamiralul Isbăşescu, comandantul Divizie de Mare, relatează că a condus Serviciul Sanitar al Diviziei de Mare în mod lăudabil. Are doar cuvinte de laudă, dar propune înaintarea la alegere: „Inteligenţă vie, cultură întinsă generală şi profesională, foarte bun internist.

Prin controluri dese, măsuri judicioase, a menţinut starea sanitară a trupei de la uscat şi de la mare cât se poate de bună. Duce o viaţă cumpătată şi are purtare foarte bună”. Medicul colonel Proca, medicul şef al Marinei, îl consideră: „Foarte energic şi conştiincios serviciului. A depus multă muncă pentru a menţine în Divizie o stare sanitară excelentă.

În rezumat, medicul colonel Sicaru Petre este un medic eminent din toate punctele de vedere”. Şeful Serviciului sanitar al Marinei, în acord cu notele de mai sus, adaugă: „Medicul locotenent colonel Sicaru merită toate laudele pentru felul cum îşi îndeplineşte îndatoririle. Activ, conştiincios, autoritar, muncitor. Merită a înainta la vechime”[47].

Pe anul *1936* este bine notat de către contraamiralul Isbăşescu Ioan, comandantul Litoralului Maritim şi de către viceamiralul Bălănescu, comandantul Marinei Regale[48].

În anul *1937*, contraamiralul Isbăşescu Ioan relatează că s-a achitat bine în funcţia de şef al Serviciului Sanitar al Comandamentului Litoralului Maritim, că e foarte bun medic internist, cu frumoasă cultură generală şi medicală. Are tact şi autoritate asupra unităţilor din subordine. Se ocupă cu zel şi conştiinciozitate de starea sanitară a tuturor unităţilor din subordinea sa,

[45] *Ibidem,* f. 31.
[46] *Ibidem.*
[47] *Ibidem,* f. 32.
[48] *Ibidem,* f. 33.

obținându-se rezultate foarte bune[49]. Şeful Serviciului Sanitar al Marinei Regale îl socoteşte: „Distins medic militar. Inteligent şi bun camarad. Educație deosebită şi bună cultură profesională şi generală”. Viceamiralul Bălănescu este de acord şi-l defineşte: „Medic distins, instruit şi muncitor”[50].

De la *1 noiembrie 1937* la *20 aprilie 1938* este notat de către generalul Banciu, comandantul Diviziei a 7-a care informează că de la *13 decembrie 1937* a urmat Cursul de Informații de pe lângă Şcoala Superioară de Război. Ca şef al Serviciului Sanitar al Diviziei, „a dovedit calități alese şi o pregătire profesională fără reproş. Medic foarte bun, s-a îngrijit îndeaproape de starea sanitară a trupei şi de igiena localurilor. Am avut în medicul locotenent colonel Sicaru un prea valoros subaltern”[51]. Generalul Şteflea, directorul Şcolii Superioare de Război, susține că între *1 noiembrie 1937* şi *22 decembrie 1937*, la instituția sa, a obținut rezultate „prea bune”[52].

Colonelul M. Teodorescu, comandantul Cercului de Recrutare Năsăud, în nota pentru perioada *1 noiembrie 1937 - 31 octombrie 1938*, relatează că medicul locotenent colonel Sicaru Petre a fost trecut în rezervă pentru limită de vârstă, la *12 iunie 1938*. Propune să fie înaintat la vechime la gradul de medic colonel. Generalul de divizie Cartianu, comandantul Comandamentului teritorial al Corpului 6 Armată menține aprecierile şi propunerea de înaintare la gradul medic colonel, la vechime. La fel şi inspectorul general al Armatei. şi Consiliul Superior al Armatei[53].

În anii *1939* şi *1940* nu a fost concentrat[54].

Într-o notă referitoare la intervalul *1940-1941*, comandantul Comandamentului 7 Teritorial declară: „Am fost nemulțumit de modul de comportare a medicului colonel dr. Sicaru care, prin lipsa sa de tact, a adus jigniri doamnelor de la Crucea Roşie, când se aflau în serviciul Spitalului. Toate acestea în detrimentul răniților. În viitor, e bine să nu i se mai încredințeze misiuni de încredere”[55].

La *19 martie 1942* a fost concentrat ca şef al Spitalului Militar Turnu Severin. Şeful Serviciului Sanitar al Corpului 7 Armată relatează: „La inspecțiile făcut, am găsit Spitalul în foarte bune condițiuni, atât în (cea) ce priveşte îngrijirea bolnavilor şi răniților, cât şi al administrației. În (cea) ce priveşte buna hrănire a bolnavilor şi întreținerea Spitalului, este un foarte bun medic şef de spital”[56]. Din partea comandantului Corpului 7 Teritorial se

[49] *Ibidem,* f. 34.
[50] *Ibidem.*
[51] *Ibidem,* f. 35.
[52] *Ibidem,* f. 36.
[53] *Ibidem,* f. 37.
[54] *Ibidem,* f. 39,40.
[55] *Ibidem,* f. 40.
[56] *Ibidem,* f. 41.

apreciază: „Medicul colonel rezervă Sicaru Petre este un foarte bun ofițer. La inspecțiile ce am făcut Spitalului Militar Turnu Severin, am găsit bolnavi şi răniți foarte bine îngrijiți şi hrăniți. A administrat Spitalul foarte bine”[57].

HONORARY BRIGADIER GENERAL
OF MEDICAL CORPS SICARU E. PETRE

Abstract

Due to archive research documents, the author presents in this article, the life and the work of honorary brigadier general doctor Sicaru E, Petre.

[57] *Ibidem.*

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XXV**, 2016

ŞOCUL ROMÂNESC DIN 1916

IONEL CLAUDIU DUMITRESCU*

Un adevărat paratrăsnet. Ofensiva românească a fost precum un trăsnet pentru comandamentul Puterilor Centrale. Un front lung de 1.200 km trebuia închis cu ceva. Existau în mod firesc forțe de acoperire a frontierelor. Austro-Ungaria avea în Transilvania 35.000 de militari disponibili, absolut insuficienți. Nici tehnica artileristică şi mitralierele nu puteau să compenseze inferioritatea numerică absolută. Era nevoie să fie sporite efectivele locale cu noi recruți. Nici Armata a III-a bulgară nu putea să echilibreze raportul de forțe prin cei 120.000 de militari. Un flux de trupe de pe alte fronturi trebuia obligatoriu dirijat spre Ardeal şi spre Dobrogea. Divizia 217 infanterie germană a fost trimisă de urgență din rezervă şi a fost măcinată pe frontul sudic. A suportat apoi şocul din luptele pentru Bucureşti, marea unitate fiind aproape în pragul nimicirii complete.

Au apărut divizii de pe frontul francez şi de pe cel rusesc. Corpul alpin bavarez a plecat de la Verdun pentru a fi măcinat la Sibiu şi pe Valea Oltului. O forță de elită a pierdut timp, bani şi oameni într-o regiune definită drept secundară. Erau scoase din dispozitivul occidental 11 batalioane însoțite de 10,5 baterii şi o companie de aruncătoare de mine[1]. Frontul rusesc a cedat şi el trupe numeroase, ceea ce înseamnă că priceperea comandanților şi voința trupei erau la pământ. Au fost detaşate unități şi de la Salonic, aliații scăpând astfel de detaşamente de asalt germane. Calitatea unităților bulgare şi austriece nu permitea străpungerea sistemelor defensive ale Antantei.

Comandamentul inamic s-a mişcat mult mai repede decât au estimat planificatorii aliați şi la sfârşitul lunii septembrie 1916 erau deja în linie 324 batalioane de infanterie şi 197 de escadroane. Teoretic, trupele româno-ruse erau superioare prin cele 385 de batalioane, dar cele 1.445 de mitraliere puteau să taie elanul ofensiv al infanteriştilor cu mare uşurință[2]. Trebuie să se remarce

---

* Colegiul Național „Alexandru Odobescu“, Piteşti.

[1] *România în războiul mondial 1916-1919,* vol. III, partea I, Imprimeria Națională, Bucureşti, 1940, p. 1062.

[2] *România în războiul mondial 1916-1919,* vol. III, partea I, Imprimeria Națională, Bucureşti, 1940, Anexa I.

faptul că împotriva României au apărut ca din iarbă verde foarte multă tehnică automată, ceea ce înseamnă că a fost detaşată din alte sectoare şi densitatea de gloanțe a trebuit să scadă semnificativ. Se observă că inamicul a deplasat spre linia Carpaților şi în Dobrogea importante forțe de cavalerie, ceea ce a însemnat că a renunțat la spargerea frontului în alte sectoare. Dorea o spectaculoasă operațiune de nimicire a trupelor române prin folosirea unităților mobile, dar planurile au fost zădărnicite de pierderile importante suferite.

Diviziile de infanterie nu mai erau cele mai importante piese de pe câmpul de luptă. Detaşarea bateriilor de artilerie grea a risipit puterea de foc a tunurilor. Au fost trimise spre Carpați obuziere austriece de calibrul 305 mm ce lansau proiectile grele de 287 kg sau şrapnele de 300 kg[3]. Chiar dacă România nu dispunea de prea multe aparate de zbor, armata germană a detaşat un număr important de tunuri antiaeriene în Transilvania. Au fost disponibilizate pentru o victorie rapidă 379,5 de baterii de artilerie, capitol la care aliații româno-ruşi erau inferiori deja în septembrie. Soldații români erau impresionați şi de forța de distrugere a proiectilelor lansate de cele 16 companii de aruncătoare de mine[4]. Tirul curb al noilor arme făcea adăpostirea în tranşee periculoasă. Companii de aviație au fost mutate de pe frontul italian şi de Vest. Şase unități cu avioane cu cruci negre pe aripi au fost mobilizate pentru a ține cerul curat şi a teroriza trupele de la sol[5]. Diviziile de cavalerie au fost dispuse pentru a profita de spațiile largi de manevră după ieşirea din munți, dar au pierdut timp, oameni şi materiale fără să poată realiza manevre largi.

Comandamentul german a hotărât că trebuie să aplice corect doctrina militară prin atacarea celui mai slab adversar după ce comisese eroarea asaltului asupra fortăreței Verdun. Au fost detaşate toate trupele de care nu era nevoie în apărarea unor sectoare de front sau care se aflau în rezervă. Asupra României au fost aruncate de către austro-germani 24 divizii de infanterie, 6 brigăzi de vânători de munte[6] şi 11,5 divizii de cavalerie[7]. Există mitul că intrarea României în război a ajutat în mod deosebit frontul francez prin retragerea de trupe din sectoarele amenințate. Datele de arhivă demonstrează exact contrariul. Au plecat din Franța patru divizii şi alte zece de pe frontul rusesc[8], deci România a ajutat masiv Rusia.

---

[3] Ioan Scafeş, Cornel Scafeş, *Fabricat la Škoda Werke*, Editura Alpha MDM, Bucureşti, 2010, p. 34.

[4] *România în războiul mondial 1916-1919*, vol. III, partea I, Imprimeria Națională, Bucureşti, 1940, Anexa I.

[5] *România în războiul mondial 1916-1919*, vol. III, partea I, Imprimeria Națională, Bucureşti, 1940, Anexa I.

[6] Două brigăzi formau o divizie.

[7] Mircea N. Popa, *Primul Război Mondial 1914-1918*, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1979, p. 251.

[8] Mircea N. Popa, *op. cit.*, p. 251.

Epuizarea munițiilor. Armata germană era inferioară numeric şi a compensat oamenii prin introducerea masivă a maşinilor pe câmpul de luptă. O mitralieră nu este importantă prin masa proprie, ci prin consumul de cartuşe. Obligatoriu trebuia să dispună de 10.000 de lovituri. Artileria era cel mai mare consumator de metale şi explozibili. Mitralierele erau utile împotriva infanteriei în câmp deschis, dar soldații au învățat să se îngroape în teren pentru a se adăposti de ucigătorul tir razant.

Generalii germani au încercat să înfrângă trupele române rapid, dar trecerea la războiul de tranşee n-a însemnat vreo bucurie. Fiecare metru de tranşee implica un consum fabulos de muniții. S-a calculat că erau necesare în condiții ideale de precizie 10 lovituri de calibrul 75 mm pentru un metru sau 5-6 de calibrul 100 mm. O mitralieră adăpostită putea să fie neutralizată cu 100 de proiectile de 75 mm sau 80 de 100 mm.

Dacă distanța față de țintă creştea, consumul se amplifica direct proporțional. Cum „centralii” erau inferiori în ceea ce priveşte materiile prime şi producția, orice proiectil tras în România însemna un pas mai mic sau mare spre înfrângere. Teoretic, n-ar fi trebuit să existe vreun tun inamic în Carpați, dar aliații n-au ştiut să lupte eficient, ceea ce s-a văzut pe Somme sau pe frontul italian în 1916[9]. Nici în 1917 n-au reuşit italienii să spargă un front austriac destul de vulnerabil prin moralul trupelor şi dotare.

Militarii germani erau sfătuiți să facă economie la capitolul muniții, dar pe frontul românesc au dat dovadă de o „generozitate” ieşită din comun. Bombele de aviație erau risipite prin oraşe şi sate fără discriminare, rezultatele militare fiind aproape nule. Oraşul Bucureşti a fost ținta favorită pentru a distruge moralul populației civile. Au fost morți şi răniți, dar luptele au continuat. Mai mult. Apărarea antiaeriană a făcut victime printre aparatele cu cruci negre pe aripi. Două dirijabile au fost pierdute în urma unor incursiuni în spațiul aerian românesc[10]. Nu era chiar lipsit de pericole cum ar fi părut în raport cu resursele alocate de celelalte puteri implicate în conflict apărării antiaeriene.

Tunurile germane executau pentru sprijinirea infanteriştilor bombardamente intense de câteva ore înaintea atacurilor. Era lansată chiar muniție chimică, dar curenții de aer şi războiul de mişcare au impus folosirea limitată a gazelor otrăvitoare. Era nevoie de ele în altă parte, dar stăteau imobilizate în chesoanele deplasate pe frontul românesc.

Generalul Erich von Ludendorff a scris că, printre sarcinile de serviciu pe care le-a îndeplinit în timpul războiului, era responsabil cu distribuirea trenurilor cu muniții într-o perioadă în care se resimțea o criză masivă[11] din

[9] https://en.wikipedia.org/wiki/Italian_Front_(World_War_I)
[10] Unii autori scriu despre pierderea a trei imense aparate de zbor.
[11] Ludendorff, Erich, *Souvenirs de guerre (1914-1918),* tome premier, Payot, Paris, 1921, p. 169.

cauza consumului ridicat de la Verdun[12] şi de pe Somme. Intrarea României în conflict a implicat dirijarea unei părți a explozibililor spre noua linie de front. Cantitatea poate să fi fost redusă raportat la totalul producției militare, dar Germania era deja depăşită de aliați şi chiar se constata superioritatea tunurilor britanice asupra pieselor germane decalibrate de tirul intens din timpul ofensivei asupra cetății Verdun. Berlinul a fost obligat să încalce principiul concentrării forțelor şi a pierdut victoria în conflict.

Epuizarea trupelor. Avansarea în Transilvania a dus la măcinarea trupelor de acoperire, zilnic fiind raportate pierderi semnificative în oameni. Ofensiva dinspre Buzău a dus la nimicirea unui batalion de infanterie. Bătălia pentru muntele Alion a însemnat respingerea forțelor maghiare din regiune şi capturarea unui număr ridicat de militari, inclusiv a armamentului din dotare[13]. A fost capturat chiar comandantul sectorului fortificat Alion, maiorul Wolf.

Bătălia de la Turtucaia a fost considerată un adevărat dezastru pentru armata română, forțele din capul de pod fiind nimicite aproape în totalitate. Comandamentul bulgar avea însă de plâns pierderea a 1.517 militari şi alți 4.778 au fost răniți. Alte surse dau 199 ofițeri şi 7.773 militari bulgari morți sau răniți[14]. Bătălia de la Bazargic a fost considerată tot un eşec al trupelor aliate româno-ruse, dar pierderile bulgare s-au ridicat la 1.053 de morți și la 2324 de răniți[15]. Erau din cele mai proaspete trupe şi nu mai existau înlocuitori de calitate disponibili. Asaltul spre nordul Dobrogei a adus noi hecatombe printre atacatori. Numai Brigada Vidin a pierdut în ziua de 14 septembrie 1916 doi ofițeri şi 168 de soldați morți, alți 341 răniți[16]. Era o singură zi. Luptele erau deosebit de sângeroase în raport cu forțele angajate de statul de la sud de fluviu. Din păcate, artileria navală rusă n-a intervenit eficient pe Dunăre sau pe mare pentru sprijinirea apărătorilor şi nici n-a amenințat serios litoralul bulgăresc şi turcesc pentru atragerea unor importante forțe inamice. Marinarii ruşi erau mai preocupați cu ideile politice decât cu căutarea soluțiilor pentru victoria militară. Nici infanteriştii n-au fost ocoliți de ideile subversive lansate de grupările de stânga. A urmat nenorocirea fără precedent numită revoluția din octombrie.

Soldații români au reuşit acțiuni spectaculoase de capturare a militarilor inamici şi până în octombrie 1916 au strâns 103 ofițeri şi aproape

---

[12] Ion Jitianu, *Verdunul în văpae 1914-1918*, Bucureşti, 1936, p. 88.
[13] Constantin Kirițescu, *Istoria Războiului pentru Întregirea României*, vol.. I, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1989, p. 237.
[14] Constantin Kirițescu, *Istoria Războiului pentru Întregirea României*, vol.. I, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1989, p. 337.
[15] https://en.wikipedia.org/wiki/Battle_of_Dobrich
[16] Constantin Kirițescu, *Istoria Războiului pentru Întregirea României*, vol.. I, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1989, p. 352.

15.000 trupă[17], ceea ce echivalează cu o divizie completă scoasă din luptă. Au fost date şi alte lovituri grele unităților inamice, permanent fiind necesară refacerea efectivelor cu recruți utili poate în alte sectoare. Astfel, Divizia 217 infanterie germană a suportat asaltul din noiembrie 1916 pentru salvarea Bucureştiului şi a avut regimentele greu încercate. A fost aproape de nimicirea completă[18]. A pierdut în doar două zile 1.500 de militari luați prizonieri, 20 tunuri şi 30 de mitraliere. Păstrarea unui potențial ofensiv implica o refacere masivă a marii unități germane. Superioritatea Antantei creştea permanent prin acțiunea românilor.

Şocul economic. Industria însemna în războiul modern mai mult decât o superioritate pe câmpul de luptă. Metalurgia stătea la baza producției de arme şi muniții. Micul centru industrial de la Vlăhița a căzut în stăpânirea noului inamic. Conducerea de la Viena a privit cu groază cum trupele române trec Carpații şi ocupă bazinul carbonifer din Valea Jiului. Fără combustibil nu mai puteau să funcționeze nici furnalele de la Hunedoara de care se apropiau detaşamentele de avangardă româneşti.

Nu este de mirare că furia germană a lovit prima dată în zona Hațegului prin Divizia 187 infanterie adusă tocmai din Franța. Oraşul Braşov avea o rafinărie şi capacități de rafinare a zahărului. În plus, orice suprafață de teren eliberată însemna o catastrofă pentru Austria şi Germania, populațiile din regiunile industrializate resimțind din plin efectele blocadei navale britanice.

Generalul Erich von Ludendorff aminteşte în memoriile sale un fapt aparent banal pentru desfăşurarea ostilităților: trupele române au evacuat în Moldova mii de vagoane germane trimise spre încărcare înainte de începerea ostilităților. Au fost capturate unele româneşti, dar erau prea puține pentru necesitățile strategice ale invadatorului. Aceste capturi au încetinit desfăşurarea forțelor centrale, alături de rețeaua feroviară austro-ungară cu o capacitate redusă de transport. În plus, distrugerile produse în timpul luptelor au fost imposibil de reparat doar prin eforturile unităților de geniu şi fabrici din Reich au primit comenzi serioase în domeniul feroviar. Conducerea marinei imperiale era uimită de această deturnare de metal prețios şi forță de muncă în dauna producției navale[19].

[17] Constantin Kirițescu, *Istoria Războiului pentru Întregirea României*, vol.. I, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1989, p. 304.
[18] Constantin Kirițescu, *Istoria Războiului pentru Întregirea României*, vol.. I, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1989, p. 505.
[19] Amiral Scheer, *La Flotte Allemande de Haute Mer pendant la Guerre Mondiale*, Payot, Paris, 1928, p. 391.

Adevăratul motiv al sosirii valului german. Teoriile actuale nu justifică mutarea pieselor grele germane împotriva pionilor români. Cerealele şi petrolul puteau să fie foarte utile pentru efortul de război, dar nu explică obsesia comandanților germani de a neutraliza armata română în Transilvania. Altul trebuia să fie motivul şi acesta a fost găsit tot în industria din Ardeal. Austro-Ungaria avea la Turda şi Târnăveni două uzine chimice unde sarea ieftină era prelucrată cu ajutorul energiei oferite de gazele naturale din regiune. Sarea de bucătărie pare pentru mulți doar un adaos util pentru a da gust alimentelor. Tot ceea ce arată inofensiv poate să fie periculos. Clorura de sodiu stă la baza producției de clor. Gazul toxic a fost folosit inițial pe front sub formă de nori, dar eficiența armei era diminuată de vânt. S-a trecut apoi la prepararea fosgenului şi apoi a temutei iperite, ambele substanțe având în structură gazul galben - verzui. Cele două fabrici au asigurat cam o treime din clorul necesar industriei gazelor toxice de luptă[20]. Arma chimică a tăiat elanul forțelor Antantei şi a permis Germaniei să reziste până-n 1918.

Intrarea României în conflictul mondial a dus la risipirea şi măcinarea forțelor Puterilor Centrale pe un front unde nu se putea obține decizia. Germania trebuia să ajungă cu diviziile la fabricile franceze şi engleze de armament, dar a pierdut timpul şi resursele prin Carpați. Contribuția românească a fost decisivă prin devierea energiilor precum un paratrăsnet. Armata germană a reuşit să dea o mare lovitură abia după retragerea României şi Rusiei din conflict şi atunci trupele plecate din Moldova au spulberat forțele italiene la Caporetto. Perioada august 1916 – octombrie 1917 a însemnat blocarea ofensivelor aliate şi pregătirea străpungerii frontului românesc din zona Vrancea. Eşecul feldmareşalului August von Mackensen a fost un dezastru pentru comandamentul german. Faptele sunt clare, dar interpretările au fost greşite şi nu s-a respectat principiul fundamental sine ira et studio în scrierea istoriei.

România a mai fost importantă pentru aliați şi după semnarea armistițiului cu Puterile Centrale. Armata a IX-a, golită totuşi de principalele forțe de şoc, a fost menținută ca forță de ocupație şi pentru ca nu cumva să mai existe vreo surpriză din partea conducerii de la Iaşi. Au fost scoase multe bunuri alimentare şi produse petrolifere, dar prea mulți oameni au rămas imobilizați la Dunăre în mod absolut inutil pentru obținerea deciziei în 1918. Şi Austro-Ungaria a păstrat efective în Transilvania. Bulgaria avea ceva unități în Dobrogea.

[20] Constantin Verdeş, *Arma chimică de războiu şi întrebuințarea ei pe câmpul de luptă*, Tipografia Şcoalei Speciale a Artileriei, Timişoara, 1924, p. 105.

Importanța intrării României în conflict. S-a discutat mult despre rolul intrării armatei române în acțiune şi unii specialişti români şi străini au ajuns la concluzia că mare lucru n-a însemnat aportul trupelor trecute peste Carpați pentru victoria Antantei. Autorii care au trăit ororile războiului au avut o altă părere şi nu credem că erau plătiți să scrie favorabil unui stat mic şi uitat de lumea zisă civilizată. Victor Giraud a afirmat în 1919 că alianța austro-germană a luat 117.000 de prizonieri români, dar a slăbit fiindcă n-a scos inamicul complet din front[21]. Ar fi fost mult mai bine dacă lua Verdunul şi nu Bucureştiul[22].

Concluzii. Intrarea României în conflict a modificat situația strategică generală, Berlinul fiind obligat să oprească ofensiva de pe frontul francez şi să se mulțumească cu minime câştiguri teritoriale în regiunea Verdun.

S-a instalat o defensivă generală în tabăra Puterilor Centrale, marile planuri de atac fiind amânate pentru 1917 şi apoi pentru 1918.

Victoria germanilor în România a fost un pas spre înfrângere fiindcă nu s-a reuşit capturarea sau nimicirea capacităților industriale ale Antantei. A fost timp pierdut şi acesta nu poate să fie recuperat vreodată. Inamicul a profitat pentru a dezvolta rapid o bază industrială ce a asigurat supremația militară la capitolul înzestrare.

Cantitățile de produse capturate în România nu erau suficiente decât pentru prelungirea agoniei populației din Austro-Ungaria şi Germania. Chiar şi Erich von Ludendorff a recunoscut penuria de alimente şi materiale strategice după ocuparea statului dunărean[23]. Puterile Centrale aveau mari probleme cu întreținerea Bulgariei şi Turciei, ultima având o agricultură ce nu cunoştea încă plugul din fier[24].

Antanta a sesizat importanța noului aliat în deturnarea atenției strategilor inamici şi a continuat să livreze tehnică de luptă şi materiale pentru industria de război. Şocul românesc ar fi fost deosebit de important dacă armata rusă n-ar fi fost contaminată și descompusă de ideile politice utopice.

Antanta n-a ştiut să profite de acțiunea românească fiindcă nu avea un comandament unic capabil să coordoneze eforturile militare pe linii exterioare. Cetatea asediată a reacționat rapid şi eficient cu ajutorul căilor ferate.

Prezentarea evenimentelor din 1916 se face în prezent de către unii cercetători ca şi cum România ar fi fost obligată singură să obțină victoria împotriva celor patru imperii inamice şi Antanta n-ar fi avut acelaşi obiectiv.

[21] Victor Giraud, *Histoire de la Grande Guerre*, tome seconde, Hachette, Paris, 1919, p. 389.
[22] *Ibidem*, p. 389.
[23] Ludendorff, Erich, *Souvenirs de guerre (1914-1918)*, tome premier, Payot, Paris, 1921, p. 389.
[24] Ludendorff, Erich, *Souvenirs de guerre (1914-1918)*, tome premier, Payot, Paris, 1921, p. 389.

Nu se poate sesiza importanța reală a intrării României în conflict din moment ce nu cunoaştem numărul de victime produs în forțele militare inamice. Lipsa unui bilanț permite apariția unor „specialişti" dornici de afirmare prin lansarea de tot felul de teze fanteziste cu priză la public.

THE SHOCK OF 1916
Abstract

Historians have discussed much on the topic of Romania's role in the conduct of the First World War and thus arose the theory of entry into conflict too late in relation of the Brusilov offensive

Olso has been criticized the Romanian campaign plan, and putting it into practice through the invasion of Transylvania through all the passes

There is a theory that the Romanian army more puzzled the allied armies, Russia being forced to dispel the forces on a new front, without havibeing noticed that Germans had the same problem. Could it be true these theses?

Does the participation of Romanian military forces has been addressed in a manner too nationalist and exaggerated with the importance in the riding world conflict?

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XXV**, 2016

DOCUMENTE INEDITE REFERITOARE LA PICTAREA CATEDRALEI MADONA DUDU DIN CRAIOVA DE CĂTRE PICTORUL DUMITRU NOROCEA DIN CURTEA DE ARGEŞ

TOMA RĂDULESCU[*]

Una din cele mai de seamă biserici ale Olteniei, până în anul 1913 catedrală a oraşului Craiova (1863-1913), iar după 1970 catedrală episcopală, în prezent paraclis mitropolitan, este biserica Maica Precesta din Dud, cunoscută în epoca modernă până azi şi cu numele de Madona Dudu.

Pentru a fi individualizată de celelalte două biserici craiovene cu acelaşi hram (Adormirea Maicii Domnului) şi anume bisericile Oota şi Mântuleasa, în documente este întâlnită şi cu numele Maica Precesta cea Mare, denumire explicabilă şi prin prezenţa unei icoane cu ferecătură de argint, făcătoare de minuni, din 1774, dedicată Maicii Domnului.

Ca vechime biserica este atestată încă din timpul domniei lui Matei Basarab şi era din lemn. Între anii 1750-1756 în locul bisericii de lemn, tăbăcarul Hagi Ioan Gheorghe şi fostul mare clucer Constantin Fotescu ridică o nouă biserică de zid, pe care o înzestrează cu „chilii pentru bolnavi care năzuiesc spre tămăduire”, mori, moşii, vii, ţigani, prăvălii, odoare bisericeşti „ca să le fie Dumnealor şi tot neamul lor în veci pomenire” (hrisovul lui Alexandru Ipsilanti domnul Ţării Româneşti din 18 martie 1778)[1].

În urma cutremurului din 11 ianuarie 1838 biserica este aproape distrusă şi din această cauză începe reconstruirea, având dimensiuni mult mai mari. Cu această ocazie pictura este executată de către cunoscutul ardelean Constantin Lecca, pictor şi tipograf, profesorul pictorului Theodor Aman, cumnat cu boierii cărturari Grigore şi Iordache Otetelişanu. Tot Constantin

---

[*] Craiova.

[1] Apud *Vieaţa bisericească în Oltenia. Anuarul Mitropoliei Olteniei, Râmnicului şi Severinului pe anul 1940*, Tipografia Sf. Mitropolii a Olteniei, Râmnicului şi Severinului, Craiova, 1941, p. 151.

Lecca a fost trimis la Viena „ca să cumpere aur şi văpseli” pentru pictarea bisericii în anul 1841[2].

Sfinţirea noii biserici a avut loc la 30 aprilie 1844 şi se remarca, pe lângă calitatea frescei executate de Constantin Lecca, prin rezonanţa specifică sălilor de concerte, fapt care a determinat o puternică dezvoltare a culturii muzicale bisericeşti şi laice (aici s-au format compozitorii George Simonis, tată şi fiu, celebrul tenor Grigore Gabrielescu, care a fost prim solist la cele mai mari teatre de operă din Europa, inclusiv Scala din Milano, prieten cu marii compozitori clasici pentru operă.

În anul 1913 vechea biserică este demolată urmând a se clădi alta după model neobizantin. Deşi materialele necesare erau strânse, războiul şi ocupantul german din anii 1916-1918 au dus la amânarea refacerii sfântului locaş până în anul 1928 (punerea pietrei de temelie a avut loc la 5 noiembrie). Actuala biserică a fost ridicată după planurile cunoscuţilor arhitecţi Ioan D. Trajanescu şi Sterie Becu (unii din cei mai importanţi arhitecţi restauratori din istoria României primei jumătăţi a secolului al XX-lea).

Ion Trajanescu a fost însărcinat „cu studierea soluţiilor şi întocmirea planurilor de restaurare” ale ansamblului de pe Dealul Mitropoliei din Bucureşti, lucrările – proiect fiind expuse într-o expoziţie deschisă în 1913 la Ateneu. În anul 1914 condusese unele reparaţii la paraclisul şi biserica mănăstirii Văcăreşti, iar în anul 1915 întocmise proiectul de restaurare al bisericii bucureştene Scaune, a oprit cu argumente demolarea „Bisericii cu Sfinţi” de către Primăria Capitalei. Împreună cu Ştefan Ciuceanu în anul 1916 la recomandarea acestuia în calitate de membru corespondent al Comisiei Monumentelor Istorice a studiat biserica de zid cu hramul „Adormirea Maicii Domnului” de la Călăraş – Dolj, ctitorie a lui Hagi Enuşi, ctitorul bisericii cu acelaşi nume din Craiova. După război încă de la începutul anului 1920 întocmise un deviz pentru restaurarea unui monument excepţional – biserica din Goleşti – Argeş pe care l-a şi finalizat. Tot în acest an repară acoperişul mănăstirii Turnu – Argeş, azi Vâlcea, din 1921 studiase biserica de zid „Schimbarea la Faţă” de la fosta mănăstire Fedeleşoiu – Argeş (azi Vâlcea) pentru acoperirea ei.

În anii 1920 -1921 a condus lucrările de restaurare a bisericii craiovene Sf. Gheorghe Vechi. În anul 1922 a încheiat lucrările de refacere a acoperişului bisericii „Aroneanu” din Iaşi. Ceva mai târziu, împreună cu Alexandru Referendaru şi Nicolae Ghika – Budeşti începe lucrările de restaurare ale Mănăstirii Dintrunlemn - Vâlcea. Este profund preocupat de soarta ansamblului mănăstiresc de la Jitianu – Balta Verde (Craiova). După ce în anii 1916-1919

[2] Ion Popescu - Cilieni, Al. Bălintescu, *Meşteşugari şi neguţători din trecutul Craiovei, Documente 1666-1865*, Direcţia generală a Arhivelor Statului Bucureşti, 1957, p. 255, doc. nr. 183.

condusese unele reparații ale bisericii din Brădeştii de Jos – Dolj datorită donației lui Mihail Săulescu, a întocmit un deviz pentru refacerea învelitorii şi punerea în valoare a vechii arhitecturi. Tot arhitectul Ion Trajanescu întocmise un proiect de restaurare a tâmplei de zid cu stucaturi după schițele rămase de la Lecomte du Noüy pentru biserica mitropolitană „Sfântul Dumitru” din Craiova[3].

Sterie Becu a restaurat mănăstirea Brebu – Dâmbovița, mănăstirea Râncăciov, a realizat schițele bisericii de zid cu hramurile Adormirea Maicii Domnului de la Drujeşti-Curtea de Argeş, a întocmit devizul pentru restaurarea mănăstirii Negru Vodă din Câmpulung Muscel, precum şi a altor monumente din acelaşi oraş. Tot Sterie Becu a întocmit devizele şi la alte monumente istorice din care amintim Schitul Bunea – Dâmbovița, mănăstirea Căldăruşani – Ilfov, a restaurat biserica mănăstirii Verbila, biserica din Soveja – Vrancea, precum şi alte numeroase monumente din mai multe județe, în special din sudul Carpaților[4]. Numele celor doi cunoscuți arhitecți se află sculptat la exterior la intrarea în biserică.

După finalizarea lucrărilor de ridicare a monumentalei catedrale, pictura sa urma să se realizeze după modelul celei de la biserica Sf. Nicolae Domnesc din Curtea de Argeş, corespunzător stilului neobizantin practicat mai ales în perioada interbelică (vezi asemănările între biserica Sf. Dumitru Colentina din Bucureşti şi biserica Madona Dudu din Craiova, care au fost finalizate în anii celui de al doilea război mondial).

Cel mai mult a impresionat comisia constituită în acest scop proiectul întocmit de pictorul din Curtea de Argeş – Dumitru Norocea, descendent dintr-o familie de boieri renumită în timpul domniei lui Mihai Viteazul.

Dumitru Norocea făcea parte din generația pictorilor diplomați cu studii serioase şi specializați peste hotare din care amintim pe: Vasile Blendea, Iosif Keber, Dumitru Belizarie, Ion Mihail, Gheorghe Teodorescu, Nicolae Stoica şi alții. Pictorul Dumitru Norocea a contribuit la restaurarea bisericii Stavreopoleos din Bucureşti în cadrul Comisiei Monumentelor Istorice[5].

Dumitru Norocea alături de preotul Constantin Bârneanu de la biserica Brânduşa din Craiova, Iosif Keber din Tg. Jiu str. „Sf. Nicolae” nr. 59, Virgiliu N. Manoliu, str. Depărățeanu, nr. 24 din Craiova, Petre Lişteavă – Lişteveanu, str. Sf. Apostoli, nr. 41, figurau în „Tabloul pictorilor bisericeşti şi al zugravilor autorizați de Minister” din 1941[6].

---

[3] Ioan Opriş, *Monumentele istorice din România (1850-1950)*, Editura „Vremea”, Bucureşti, 2001, pp. 142, 143, 144, 218, 223, 224, 225, 233, 242, 243, 257, 289, 398, 403-404, 436, 445, 461.
[4] *Ibidem*, p. 74, 147, 149, 150, 151, 161, 175, 184
[5] *Ibidem*, p. 229, 675.
[6] Vezi rev. „Renaşterea”, XX, nr. 9, sept., 1941, pp. 510-511.

Cele nouă documente inedite fac parte din fondul Aşezământului bisericii Madona Dudu, păstrat la S.J.A.N. Dolj. Ele aduc informații prețioase a metodologiei timpului în executarea unei complexe opere de artă neobizantină, care să corespundă celor mai exigente gusturi. Pictorul Dumitru Norocea a reuşit să realizeze într-un timp relativ scurt o monumentală operă ce şi-a păstrat frumusețea şi prospețimea până în zilele noastre şi care respectă întru totul normele canonice impuse de Biserica Ortodoxă Română.

Pictura bisericii, icoanelor catapetesmei şi iconostasului a fost realizată în perioada după 13 noiembrie 1937 până în vara anului 1943, iar sfințirea bisericii de către mitropolitul Olteniei Nifon Criveanu a fost amânată până la 8 octombrie 1943. De precizat că recepționarea lucrărilor a fost făcută de o comisie în frunte cu pictorul Marius Bunescu, clasic al artei moderne româneşti, care a apreciat valoarea artistică a acestei monumentale şi unice lucrări.

Frumusețea arhitecturii şi calitatea picturilor şi sculpturii a făcut ca biserica să fie vizitată de toate delegațiile bisericilor ortodoxe surori, dar şi de alte confesiuni, devenind un simbol de civilizație şi bun gust ce depăşeşte prin valoarea sa limitele spațiului românesc şi ridică prestigiul bisericii noastre strămoşeşti.

Editarea caietului de şantier al pictorului argeşean Dumitru Norocea aduce un aport interesant asupra modului în care era executată pictura unei catedrale care să îmbine armonios tradiționalul cu modernul fără a încălca în modul de redare a scenelor religioase şi a sfinților principiile care călăuzesc biserica Ortodoxă Română.

DOCUMENTE

1. Ante 12 nov. 1937. Curtea de Argeş. Cererea pictorului Dumitru Norocea din Curtea de Argeş relativ la pictarea bisericii Madona Dudu.

Nr. înregistrare 1658/12 nov. 1937

Domnilor Epitropi,

Subsemnatul D. Norocea, pictor, domiciliat în oraşul Curtea de Argeş, str. Locotenent Victor Ştefănescu Nr. 10, luând cunoştinţă de aprobarea dată de D-l Ministrul Cultelor şi Artelor, prin ordinul cu nr. 29508 din 12 oct., precum şi de aprobarea în prealabil dată prin Jurnalul Consiliului de Miniştri Nr. 3464 din 11 Novembrie pentru angajarea subsemnatului privind pictarea sfântului lăcaş al aşezământului ce administrați cu onoare vă aduc la cunoştinţă că stau la dispozițiunea Dvs. pentru încheierea contractului respectiv.

În această privință, cred necesar şi obligatoriu din parte-mi ca să arăt Onoratei Epitropii, condițiunile cu care înțeleg să accept acest angajament.

1. La încheierea şi autentificarea contractului, să mi se avanseze un procent de 40% (patru zeci la sută), calculat la preţul convenit de lei 2.950.000 (două milioane nouă sute cincizeci mii), arătat în ultima mea ofertă şi aprobat şi de forurile superioare arătate mai sus.

2. 30% (treizeci la sută) să mi se achite la terminarea picturei turlei, inclusiv Sfinţii Evanghelişti.

3. 20% (douăzeci la sută) să mi se achite după terminarea picturii tuturor bolţilor şi arcurilor Bisericii până la naşterea lor.

4. iar restul de 10% (zece la sută) care se completează întregul preţ contractat mi se va achita la complecta terminare a întregii picturi atât în interiorul, cât şi în exteriorul sfântului lăcaş, inclusiv hramul din frontispiciul Bisericii şi Icoanele din Catapeteasma Bisericii.

Aceste condiţiuni de plată, sunt irevocabile cu explicaţiunea din parte-mi că dacă Epitropia nu înţelege să le accepte să considere ca inexistentă oferta mea şi rupte definitiv tratativele de angajament.

În ipoteza că Dvs. veţi aproba această condiţiune de plată, condiţiune principală a angajamentului meu, în cazul acesta vă rog să aveţi în vedere că pentru Icoanele din Catapeteasmă, Dvs. sunteţi obligaţi să-mi puneţi la dispoziţiune atunci când vi se va cere de subsemnatul planşetele necesare potrivite dimensiunii şi profilului arhitectural al Catapetesmei.

Cred că nu este nevoie de explicaţiuni la aceste planşete deoarece ele fac parte din mobilier, iar nu din pictură, prin urmare ele nu cad în sarcina mea.

Termenul de executarea lucrării este de trei ani.

În ceea ce priveşte pictura, o voi executa în frescă întrebuinţând culorile cele mai fine, potrivite acestei tehnici, iar stilul picturei va fi cel bizantin, întâlnit în Bisericile noastre vechi, luând ca exemplu vechia pictură din Biserica Domnească de la Curtea de Argeş.

Întreaga lucrare în general va avea la bază experienţa şi cunoştinţele mele în arta picturală bizantină, ceea ce îmi dă dreptul faţă de Epitropie că această pictură în tot timpul lucrării să poarte timbrul vederilor mele fără nici-un amestec din partea Epitropiei.

Obligaţiunile Epitropiei faţă de mine, să vor mărgini de preţul angajamentului, iar în cazul când nu s-ar cere amplificarea lucrărilor, peste oferta mea, acest caz excepţional ar rămâne să fie discutat între mine şi Epitropie constituind un supliment de drepturi şi obligaţiuni pentru părţile contractante.

La terminarea picturei recepţiunea se va face de o comisiune compusă din Dvs. Epitropii aşezământului, dintr-un delegat al Ministerului Cultelor şi un delegat a Sfintei Episcopii, precum şi din subsemnatul.

Toate cheltuielile contractului, inclusiv impozitele şi orice alte taxe şi timbre de autentificarea lui, cad exclusiv în sarcina mea.

Sunt obligat ca imediat la primirea procentului de 40% să-mi procur materialele necesare picturii, inclusiv materialele pentru prepararea tencuielii pe care să aşterne pictura frescă, precum să instalez în sfântul lăcaş schela mea.

Primiţi vă rog Domnilor Epitropi asigurarea distinsei mele consideraţiuni.

ss D. Norocea, pictor
Str. Lt. Victor Ştefănescu nr. 10
Curtea de Argeş

SJAN Dolj, Epitropia Madona Dudu Craiova, dos. nr. 5/1937, f. 2.

2. 13 nov. 1937. Craiova. Adresa epitropilor Aşezământului Bisericii Madona Dudu, C.C. Ionescu - Tică şi I. Constantinescu, cu privire la oferta pictorului D. Norocea din Curtea de Argeş.

Având în vedere aprobarea Onor. Ministerului de Culte Nr. 29508 din 12 Novembrie 1937, precum şi aprobarea de Consiliul de Miniştri prin jurnalul Nr. 3464 din 11 Novembrie 1937, având în vedere şi condiţiunile din prezenta cerere şi oferta din trecut dispunem încheierea contractului cu acordarea unui avans de patruzeci la sută din preţul convenit, avans care reprezintă un milion una sută optzeci mii lei, pentru care dispunem achitarea cuvenitei ordonanţe de plată.

C.C. Ionescu - Tică şi I. Constantinescu.
13 Novembrie 1937

SJAN Dolj, Epitropia Madona Dudu Craiova, dos. nr. 5/1937, f. 2.

3. 13 nov. 1937. Craiova. Contract pentru executarea picturii bisericii Madona Dudu.

CONTRACT DE LOCAŢIUNE PENTRU
LUCRĂRI DE PICTURĂ BISERICEASCĂ

Intervenit între subsemnatul D. Norocea, pictor, domiciliat în oraşul Curtea de Argeş, str. Locotenent Victor Ştefănescu Nr. 10, deoparte şi Epitropia Bisericii Maica Domnului Dudu din Craiova, de altă parte, reprezentată prin subsemnaţii Epitropi C. Ionescu-Tică şi I. Constantinescu, cu domiciliul ales la sediul Instituţiunii, din Craiova strada Madona Dudu nr. 77.

1. Subsemnatul D. Norocea, pictor, declar că mă angajez faţă de Epitropia Bisericii MAICA DOMNULUI DUDU, a executa pictura sfântului lăcaş al bisericii Maica Domnului Dudu din Craiova, str. Madona Dudu Nr. 77, în următoarele condiţiuni:

a) Pictura o voiu executa în „frescă” întrebuinţând materialele şi culorile cele mai fine potrivit acestei tehnici, iar stilul picturei va fi cel bizantin îndătinat în bisericile noastre vechi, luând ca exemplu vechia pictură din Biserica Domnească de la Curtea de Argeş, lucrarea în general având ca bază

de experiență şi cunoştințele mele în arta picturală bizantină. Din acest punct de vedere susnumitul, îmi rezerv dreptul nediscutat, de a-mi impune timbrul vederilor mele pentru ca lucrarea să constituie o adevărată operă de artă, bineînțeles, respectând regulile iconografice ale bisericii ortodoxe.

b) Întreaga lucrare va fi executată în conformitate cu oferta deviz şi proectul ce le-am depus Epitropiei în anul 1934, Octombrie 16, în reg. la Nr. 1081, precum şi petițiunea mea explicativă din 13 Nov. 1937.

2. Prețul convenit al acestei lucrări, aşa cum a fost aprobat şi de Domnul Ministru Cultelor prin ordinul cu Nr. 29508 din a.c., precum şi prin Jurnalul Consiliului de Miniştrii, Nr. 3464 din 11 Novembrie crt., este în sumă de lei 2.950.000 mii (două milioane nouă sute cincizeci mii), care mi se va plăti după cum urmează:

a) La încheierea şi autentificarea contractului de față, mi se va plăti de Epitropia Bisericii acont 40%, adică patruzeci la sută de lei, din prețul contractului, procente ce mi s-a şi achitat astăzi.

b) 30% (treizeci la sută de lei), mi se va achita la terminarea picturii inclusiv Sfinții Evanghelişti.

c) 20% adică douăzeci la sută, mi se va achita după terminarea picturii tuturor bolților şi arcurilor Bisericii până la naşterea lor.

d) 10% (zece la sută), adică restul pentru completarea întregului preț contractat, mi se va achita la complecta terminare a întregei picturi atât din interiorul cât şi exteriorul sfântului lăcaş, inclusiv hramul din frontispiciul bisericii şi Icoanele Catapetesmei Bisericii.

Pentru Icoanele din Capeteasmă, Epitropia este obligată a-mi pune la dispozițiune planşetele necesare potrivit dimensiunilor şi profilului arhitecturei Catapetesmei.

3. Toate aceste plăți mi se vor face pe bază de cereri adresate Epitropiei în scris, cereri care vor avea şi caracterul unor situațiuni de plată cuprinzând o expunere a lucrărilor executate.

4. Termenul în care mă oblig a executa lucrarea, este de minimum trei ani, calculat de la autentificarea contractului de față, cu dreptul pentru mine – obligațiuni pentru Epitropie – de a prelungi acest termen cu maximum doi ani.

5. Toate impozitele contractului şi orice alte cheltuieli de timbre, taxe pentru autentificarea lui, cad în sarcina subsemnatului.

6. În cazul când mi s-ar cere de Epitropie o amplificare a lucrărilor peste oferta mea, aceasta va constitui un supliment al angajamentului de care rămâne să fie discutat între subsemnatul şi Epitropie.

7. Sunt obligat ca imediat după autentificarea contractului să instalez schela pentru începerea lucrărilor şi a procura materialele necesare execuțiunii picturii, care formează obiectul angajamentului meu.

8. Angajamentul de faţă este obligatoriu pentru mine atât din punct de vedere al termenului contractului cât şi din punct de vedere al execuţiunii lucrării, numai dacă şi Epitropia îşi va îndeplini faţă de mine obligaţiunile sale de a plăti la epocile fixate mai sus; contrariu Epitropia va fi consemnată în culpă, ceea ce îmi va da dreptul să suspend lucrarea până ce Epitropia va intra în legalitate.

Astfel de cazuri vor fi constatate şi stabilite suficient din parte-mi prin faptul punerii în întârziere a Epitropiei printr-o notificare adresată prin Corpul Portăreilor Tribunalului Doljiu.

9. Orice diferende care s-ar ivi dintr-o parte sau alta care ar periclita bunei execuţiuni a contractului, în cazul că aceste diferende nu v-or putea fi rezolvate prin bună înţelegere între părţile contractante, cad în competenţa jurisdicţională a Tribunalului Doljiu, pentru ambele părţi unde de vor fi duse de cel interesat.

10. În cazul întârzierii execuţiunii lucrării de pictură, sau întreruperea din cursul lucrărilor, ar fi din culpa Epitropiei, aceasta îmi creează dreptul de daune morale şi materiale, care se vor stabili pe cale indicată la art. 9. Aceasta motivat de faptul că în lucrările de artă este impus şi obligaţiune – o continuitate a lucrării, care în bună parte ea se bazează pe inspiraţiune şi iamginaţiunea artistului.

11. Timpul de lucru sau opririle de peste an, sunt la facultatea mea singurul în drept a aprecia din acest punct de vedere, Epitropia neavând dreptul să-şi impună alte date decât cele fixate de mine.

12. La terminarea picturii, se va face recepţiunea conform uzanţelor îndătinate de către o comisiune, compusă din Epitropii Aşezământului, dimpreună cu un delegat al Ministerului Artelor, un delegat al Sfintei Episcopii şi subsemnatul.

13. Epitropia Bisericii MAICA DOMNULUI DUDU din Craiova reprezentată prin subsemnaţii Epitropi C. Ionescu – Tică şi Constantinescu, cu domiciliul ales la sediul Instituţiunii din Craiova, strada Madon-Dudu Nr. 77, pe baza aprobării Domnului Ministru Cultelor şi Artelor, autoritate tutelară de control asupra actelor acestei Instituţiuni, precum şi pe baza aprobării dată în prealabil prin Jurnalul Consiliului de Miniştrii Nr. 3464 din 11 Novembrie a.c., arătat în ordinul de aprobare Ministerial Nr. 29508 din 12 Novembrie crt., declarăm că acceptăm în torul condiţiunile contractului de faţă, făcut pe bază de bună învoială în virtutea aprobărilor superioare enunţate, pentru care în conformitate cu autorizaţiunea ce ni s-a dat de Minister, am şi plătit acum la facerea contractului Domnului pictor D. Norocea, drept avans din preţul convenit 40% (patruzeci la sută).

În ceea ce priveşte cele trei rate peste avansul plătit astăzi şi cu care s-ar lichida întregul preţ în sumă de lei 2.950.000, ne obligăm ca să i se achite d-

lui pictor Norocea la termenile stipulate mai sus în urma cererilor scrise ce se va adresa de D-sa Epitropiei prin care este obligat să arăte întotdeauna până unde au avansat lucrările, aceasta în conformitate cu angajamentul ce şi-a luat prin contractul de faţă.

Făcut în trei exemplare, din care unul pentru Tribunal şi două pentru părţile contractante. Astăzi 13 Novembrie, anul 1937 în oraşul Craiova.

ss D. Norocea. Redactor şi martor pentru identitatea părţilor, ss Gh. Nicolaescu, avocat din Craiova.

Epitropi ss C.C. Ionescu-Tică şi I. Constantinescu

Urmează autentificarea Trib. Dolj. Secţia II-a, prin procesul verbal cu Nr. 4671 din 13 Novembrie 1937.

13 Novembrie 1937

Administraţia Financiară Dolju sub recipisa nr. 17682 s-a încasat lei 41300 taxa de imp. proporţional conf. art. 15/3, legea timbrului, achitat lei 2950 timbre de aviaţie. Administrator financiar ss indescifrabil. Şeful serviciului ss indescifrabil

SJAN Dolj, Epitropia Madona Dudu Craiova, dos. nr. 5/1937, f. 3, 4, 5.

4. 10 nov. 1938. Craiova. Proces verbal din caietul de şantier al pictorului D. Norocea

Proces Verbal

Astăzi 10 Novembrie 1938

Subsemnatul D. Norocea pictor constat că până azi am ajuns cu pictura Sf-tului lăcaşi Maica D-lui - Dudu până la baza cupolei inclusiv doi din cei 4 pandantivi coprins grosimea arcurilor dublouri care încadrează pandantivii şi anume:

1. Pe panoul circular de sub ferestre pe o înălţime de 2 m şi o lungime de 24 m 50 cm am pictat o friză cu 8 medalioane împletite într-un ornament bogat bizantin format din viţă de vie, struguri şi paseri, cu simboale ale creştinismului. În medalioane am pictat 8 (opt) apostoli cu cărţi şi hârtie în mâini.

2. Pe panoul circular de la baza turlei pe o înălţime de 3,50 şi o lungime de 25 metri am executat Sfânta Liturghie Îngerească şi anume:

a) La mijloc Altarul cu un Cheruvim;

b) În partea stângă a Altarului D-l Is. Kr. în haine Arhiereşti, având în stânga un Înger Arhidiacon ţinând cădelniţa, primeşte Sfintele Taine aduse de o ceată de 25 Archangheli în ordinea următoare: un Archanghel predă D-lui Is. Kr. un coşuleţ cu anaforă, urmează un grup de doi îngeri în genunchi purtând sfeşnic cu lumânările aprinse şi un Archanghel purtând pe cap un coşuleţ cu Sfintele Taine, apoi Sf. Archanghel purtând Potirul cu Sfânta Împărtăşanie

cărui urmează un grup de 3 (trei) Archangheli aducând Evanghelia; apoi doi Archangheli cu Cadelnițele; doi Archangheli purtând Sf. Cruce; un grup de 3 (trei) Archangheli care poartă, unul lingurița, unul sulița și al 3 – lea buretele, simbole ale patimilor; urmează un grup de 4 (patru) Archangheli cu emblemele S.S.S. Sfânt, Sfânt, Sfânt; apoi un grup de 6 (şase) Archangheli purtând Corpul D-lui pe giulgiu – Archanghelii au costume bizantine bogate. Pe deasupra Archanghelilor care formează un grandios Cortegiu plutesc pe Ceriu 10 (zece) Cheruvimi cu 4 şi 6 aripi, cu făclii aprinse şi 13 (treisprezece Serafimi) cu câte două aripi.

Această grandioasă scenă reprezintă săvârşirea Sf-tei Liturghii în Ceruri.

3. Un ornament bizantin lat de 40 centimetri şi 24,50 metrii lungime desparte friza cu Apostoli de panoul circular cu Liturghia Îngerească.

4. Un ornament bogat, bizantin tot de 45 centimetrii încinge baza turlei pe deasupra pandantivelor.

5. Pe pandantivii dinspre Pronaos am pictat în mărime grandioasă pe Evanghelistul Luca cu Evanghelia şi simbolul, Taurul, de o parte şi de alta câte un Serafim şi pe Evanghelistu Marcu cu Evanghelia şi Leul ca simbol având de asemenea 2 (doi) Serafimi de o parte şi alta.

În prezent se desemnează Evangheliştii Matei şi Ioan pe pandantivii dinspre Altar şi un ornament bizantin care decorează gravura arcurilor dublouri ce încadrează pandantivii

Pictor D. Norocea

SJAN Dolj, Epitropia Madona Dudu Craiova, dos. nr. 34/1937 - Caiet de şantier al D-lui pictor D. Norocea, f. 23.

5. Ante 17 sept. 1940. Craiova. Raport întocmit de pictorul Dumitru Norocea privind stadiul lucrărilor la pictura bisericii „Maica Domnului Dudu”.

Situația provizorie nr. 2 a lucrărilor de pictură ce s-a executat la biserica „Maica Domnului Dudu” Craiova

I. ALTARUL

1. Pe bolta de la Altar care are suprafața unei pătrimi de sferă cu dimensiunea semiconferinței de 9 m 54, s-a pictat în proporții grandioase Maica Domnului tronând în jet şi ținând pe genunchi pe Domnul Iisus copil care binecuvintează. Deoparte şi alta Arhanghelii Mihail şi Sfinții Nicolae şi Spiridon în atitudine de rugăciune. Susu scrierea „Bucură-te ceia ce eşti mai cinstită decât Heruvimii şi mai fără asemănare decât Serafimii”.

2. Pe grosimea Arcului de la Absida Altarului până la naşterea lui, are dimensiunile de 14, 50 m pe 1,90 m s-a pictat opt prooroci: David, Solomon, Ioan, Aron, Daniele, Zaharia, Damaschin şi Ieremia, în medalioane împletite cu ornament bizantin bogat.

3. Pe bolta semicilindrică la Altar care are dimensiunile de 40 m pe 4,10 m s-a pictat sus Dumnezeu Tatăl în nimb tromând pe jet de heruvim şi susţinut de 4 îngeri plutitori; în dreapta şi stânga până la naşterea bolţii s-a pictat 2 (două) mari compoziţii reprezentând Înălţarea Domnului şi „Pogorârea Sfântului Duh”.

4. Pe arcul susţinător al bolţii semicilindrice de la Altar, până la abatirea lui, care are dimensiunile de 15,40 pe 1,25 m s-a pictat pe Proorocii: Melchisedec, Avacum, Moisie, Ilie, Isaia, Ioil, Iezechiel, Naum şi Ghedeon şi Malahia; în medalioane împletite cu ornament bizantin. Pe grosimea arcului este scrierea: „Cred în unul Dumnezeu Tatăl a tot Sfânt de viaţă făcătorul; În una sfântă apostolicească biserică, Mărturisesc în botez. Aştept învierea morţilor şi viaţa vecilor. Amin”.

5. Pe arcul dublou până la naşterea lui, care are dimensiunile de 10,40 m pe 1,30 m s-a picatat 10 Arhangheli în medalioane împletit cu un ornament bizantin având decoraţiunile hainelor poleite cu aur veritabil – Pe grosimea arcului s-a pictat ornament bizantin.

6. Pe bolta semicilindrică dintre cele două arcuri până la naşterea care are dimensiunile de 13,40 pe 1,60 m s-a pictat sus „Sfântul Duh cu Evanghelia în Imb” susţinut de doi arhangheli, iar în părţi două compoziţii reprezentând „Jertfa lui Avram” şi „Rugăciunea Sfintei Ana”.

7. Naşterea bolţilor şi arcurilor s-a marcat prin două ornamente bizantine unul de 0,56 m lat pe 11,40 m şi altul de 0,40 m pe 13,34.

8. Sub aceste ornamente pe pereţii altarului la Absidă s-a pictat cu o dimensiune de 9,54 m pe 2,30 m „Sfânta Împărtăşanie a Apostolilor”.

9. Pe grosimea arcului de o parte şi alta a Sfintei Împărtăşanii s-au pictat două compoziţii având fiecare dimensiunile de 2,30 m pe 1,50 m „Iisus Christos în Emaos” şi „Iisus Christos pe mare ceartă vânturile”.

10. Pe peraţii bolţii semicilindrice de la Altar s-au pictat două compoziţii având fiecare dimensiunile de 3,40 m pe 4,10 m anume „Cina cea de Taină” şi „Îngerii la Abraam”. Decoraţiunile draperiilor s-au poleit cu foiţe aur veritabil.

11. Pe pereţii bolţii semicilindrice dintre arcuri s-au pictat 2 compoziţii având fiecare dimensiunile de 3,40 m pe 1,60 m şi anume „Aducerea Maicii Domnului în Templu” şi „Mironosiţele la mormântul Domnului”.

12. De jur împrejurul Altarului pe peraţii deasupra s-au pictat Sfinţi în medalioane împletite într-un ornament bizantin bogat dimensiunile 24,74 m lung pe 1,40 m lat şi anume Sfinţii Ierarhi Petre, Dionisie, Ignatie, Partenie, Silvestru, Andrei, Epiharie, Haralambie. Sfinţii Arhidiaconi Parmena, Prohor şi Simon Filip, Nicanor. Sfinţii Patriarhi Nichifor şi Alexandru.

13. Pe cei patru piliaştri care susţin arcurile având lăţimea de 1,85 m şi doi 1,90 m şi pe o înălţime de 8,30 m s-au pictat ornamente bizantine.

II. SÂNURILE

14. Pe bolta de la sânul de Miază Zi al Bisericii care are suprafaţa unei pătrimi de sferă cu dimensiunea semiconferinţei de 9,54 m s-a pictat într-o compoziţie grandioasă „Naşterea Domnului Iisus Christos”.

15. Pe grosimea arcului până la naşterea lui, având dimensiunile de 14, 50 m pe 1,90 m s-a pictat opt prooroci Anos, Avdie, Samoil, Osie, Aghen, Ahia, Iona şi Mihea în medalioane împletite cu ornament bizantin bogat asemenea celui din faţa absidei Altarului.

16. Pe arcul dublou până la naşterea lui având dimensiunile 15,40 m pe 1,30 m s-a pictat 10 arhangheli în medalioane împletite în ornament bizantin. decoraţiunile hainelor la Arhanghel sunt poleite cu foi de aur veritabile.

17. Pe bolta semicilindrică dintre arcul dublou şi absida sânului până la naşterea ei care are dimensiunile de 13,40 pe 1,36 m s-a pictat sus simbolul Domnului Iisus Christos „Mielul” în nimb susţinut de doi Arhangheli, iar în jos „Maica Domnului de la Buna Vestire” şi „Îngerul anunţă pe Iosif să fugă cu Iisus Christos în Egipt”.

18. Naşterea bolţilor şi arcului sunt marcate prin ornamente bizantine, asemenea celor de la Altar având dimensiunile unul de 0,51 m pe 2,72 m, altul de 13 m 34 pe 0,40 m.

19. Sub aceste ornamente pe peraţii sânului de dimensiunile de 13,34 m pe 2,30 m s-au pictat scene din viaţa Domnului Iisus Christos şi teme „Rugăciunea Domnului Iisus Christos în grădină”, „Iisus Christos găseşte pe Apostoli dormind”, „Sărutul lui Iuda”, „Iisus Christos la Ana şi Caiafa” şi „Judecata lui Pilat”.

20. Pe pereţii de la bolta semicilindrică de la sân s-a pictat într-o parte întâlnirea „Maicii Domnului cu Elisabeta” şi în cealalaltă parte „Sfântul Cristofor purtând pe umăr pe Domnul Iisus Christos copil”. Aceste compoziţii au dimensiunile de 3,30 pe 1,36 m.

21. Pe deasupra ferestrelor de la sânul Bisericii pe dimensiunile de 1,40 m pe 15, 46 m s-au pictat 10 Sfinţi Mucenici în medalioane împletite în ornamente bizantine bogate.

22. Pe cei doi piliaştri care susţin arcul dublou având dimensiuni 8,30 m pe 1,90 m s-au pictat ornamente bizantine.

23. Pe absida sânului de Miază Noapte care are suprafaţa unei pătrimi de sferă cu dimensiunea semiconferinţei de 9,54 m s-au pictat într-o compoziţie grandiaosă „Învierea Domnului Iisus Christos”.

24. Pe grosimea arcului până la naşterea lui având dimensiunile de 14,50 m pe 1,90 m s-au pictat Proorocii: Iov, Or, Tofin, Zorobabel, Ozia, Noe, Rooab şi Sofronie în medalioane împletite în ornament bogat, asemenea celui de la sânul de Miază Zi.

25. Pe arcul dublou până la naşterea lui având dimensiunile de 42 pe 13,30 m s-au pictat zece Arhangheli în medalioane împletite în ornament bizantin. Decorațiunile luminilor la Arhangheli sunt poleite de aur veritabile.

26. Pe bolta semicilindrică dintre arcul dublou şi absidă până la naşterea ei care are dimensiunile de 13,40 m pe 1,36 m s-au pus sus simbolul credinței creştine „Ancora" în Imb susținut de doi Arhangheli, iar în jos Arhanghelul Gavril de la Buna Vestire şi în partea cealalaltă spânzurarea lui Iuda.

27. Naşterea absidei şi bolții sunt marcate prin ornamente asemenea celor de la sânul de Miază Zi având dimensiunile unul de pe 2,72 şi altul 13,34 m pe 0,40 m.

Ss Pictor D. Norocea

Pe baza procesului verbal de recepție încheiat astăzi 17 septembrie 1940 de către Comisiunea D-lor Pictori M. Bunescu, Sterie Becu şi având în vedere şi contractul de lucrări, bună de plată pentru suma de bani cinci sute nouă zeci mii lei, reprezentând nota de… sute lei plătite cu ordonanțele de plată nr. 34 din 11 noiembrie 1939 şi 14 din 2 august 1940 reprezentând suma de lei trei sute nouă mii.

SJAN Dolj, Fond Madona Dudu, dos. nr. 2/1940, f. 19-22.

6. 17 sept. 1940. Craiova. Proces verbal privind recepționarea lucrărilor de pictură întocmit de comisia desemnată pentru aceasta.

PROCES VERBAL

Subsemnații Marius Bunescu, artist pictor şi Sterie Becu, arhitect şi pictor întruniți azi 17 septembrie 1940 la Epitropia „Madona Dudu" din Craiova în urma invitației Epitropiei cu Nr. 1563 şi 1544 din 13 Septembrie a.c., spre a face recepția provizorie a picturii executate de d-l Pictor D. Norocea la Biserica „Madona Dudu" am constatat următoarele:

I. Lotul II prevăzut de contract la punctul c s-a executat în altar şi sânuri, iar spre a nu se mai deplasa schelăria spre pronaos care ar fi costat şi timp şi bani, pictorul a continuat în aceste părți şi sub limita contractului, pictând astfel pereții în jos pe o suprafață de 249,20 m.p. care reprezintă un plus față de contract de 75,25 m.p. în raport cu suprafața ce ar fi trebuit pictată la pronaos de 173,95 m.

În aceste condiții subsemnații găsind că se poate recepționa pictura şi achita nota convenită conform contractului de 20%.

II. Întocmind modificări altarului şi naosului, cerute de arhitectura interioară a monumentului, pictorul a trebuit să se conforme acestor modificări ceea ce a impus o majorare a suprafeței de pictat față de suprafața angajată după proiect. Această diferență în urma calculelor făcute se cifrează la fiecare

absidă la 23 m.p. Pictura a fost executată până azi la absida altarului şi la absida sudică a bisericii fiind executată în plus se stabileşte la suma de lei 5000 m.p. Necesitatea acestei completări picturale este evidentă în urma modificărilor arhitecturale, de asemenea scenele pictate completează fericit ansamblul artistic al monumentului. Calitatea picturii executate atât din punct de vedere al stilului şi al armoniei culorilor, cât şi a realizării artistice, este cu totul superioară; astfel artistul se achită cu prisosință de obligațiunile la care s-a angajat.

III. Pentru îmbogățirea ansamblului picturii în urma observațiilor făcute de pictor şi comunicate Onor. Epitropii, s-a pus a se aduce decorația cu aur şi în alte părți cerute de ansamblu, în afară de cele contractate. O asemenea constatare s-a făcut şi de comisiunea care a semnat primul lot al lucrării conform Procesului verbal din 15 ianuarie şi se va continua credem şi mai departe cu aceste adaosuri care sunt reclamate de importanța monumentului pictat. În lotul II, care face obiectul acestui Proces verbal adaug aceasta în aur veritabil sunt în suprafață de circa 11 m.p. care se achită potrivit procedurilor anterioare cu suma de lei 6000 m.p.

Pentru care am încheiat prezentul proces verbal în trei exemplare din care unul s-a lăsat Epitropiei, unul pictorului executant şi unul subsemnații.
Membrii comisiei M. Bunescu şi S. Becu. Asistenți epitropi C. Demetriad şi I. Constantinescu.

Pictor D. Norocea.

SJAN Dolj, Epitropia Madona Dudu Craiova, dos. nr. 2/1940, f. 23.

7. 3 sept. 1941. Craiova. Proces verbal din caietul de şantier al pictorului D. Norocea

Proces Verbal

Astăzi 3 sept. 1941

Subsemnatul D. Norocea pictor constat că azi am suspendat temporar continuarea lucrărilor de pictură frescă, rămânând ca în intervalul până la noua campanie să se continue lucrările de pictură ale Icoanelor din Catapeteasmă. În campania de lucru a acestui an de la 15 mai 1941 până la 3 sept. 1941 s-au executat următoarele lucrări:

1. S-au executat picturile executate de la data recepționărei lucrărilor coprinse în Situația provizorie No. 2 adică de la 17 septembrie 1940 până la N-brie 1940 cu poleitul aureolelor şi decorațiunilor la draperiile sfinților şi anume:

a) La absida sânului de M.N. panourile de sub Învierea D-lui Is. Kr. cu scenele: Is. Kr. şi Samarineanca la puț; Batjocorirea D-lui Is. Kr.; Is. Kr. ducând Crucea; Restignirea D-lui Is. Kr.; Pogorârea de pe Cruce; Punerea în Mormânt a D-lui Is. Kr. şi Îmbrățişarea Sft. Petru şi Pavel; deasemenea 12

Medalioane cu Mucenici împletite cu ornamente bizantine ce sunt deasupra ferestrelor;

b) Bolta cea mare de la Pronaos cu următoarele scene: Maica D-lui rugătoare în Nimb susținut de Archangheli; Is. Kr. „Emanuel” în Nimb susținut de Archangheli şi Sf. Ioan Botezătorul în Nimb susținut de Archangheli; Botezul D-lui; Intrarea în Ierusalim a D-lui Is. Kr.; Schimbarea la Față a D-lui; Naşterea Maicii D-lui şi Adormirea M. D.;

c) Pe arcurile dublouri 10 medalioane cu îngeri şi 10 Cuvioşi şi Cuvioase împletite în ornamente bizantine;

d) Între arcurile dublouri sus Evanghelia cu Potirul în Nimb susținut de 2 Archangheli; Sf. Atanasie din Aton; Sf. Ilie în peşteră; Sf. Ioan Botezătorul ca copil purtat de Înger în pustietate şi Întemnițarea Sf-lui Ioan Botezătoru;

c) 12 Serafimi şi 9 cruci de deasupra coloanelor de la balcoane, iar sub balcoane ornamentație bizantină şi pe pereții arcurilor imitație marmură.

2. S-a pictat şi poleit în aur veritabil următoarele panouri:

a) Pe peretele de la intrare Sf-ții Archangheli Michail şi Gavriil de o parte şi alta a uşei; Is. Kr. copil de o parte şi alta a uşei; Is. Kr. copil pe panoul de deasupra uşei cu ornamentație bizantină;

b) Sub balcoane pe pereții Pronaosului Sf. Ecaterina; Sft. Varvara; Sft. Filoteia şi Paraschiva şi arcadele ferestrelor decorate cu ornamente bizantine, iar restul imitație de piatră;

c) Pe pereții dintre arcurile dublouri: Sf. Antonie cel Mare şi Sf-tul Stelian de s-au pictat nu s-au poleit; 4 mucenici la absida balconului de M.N. şi Sf-ta Elisabeta;

d) S-au decorat balcoanele şi s-a început pictura corului.

S-a început cu data de 26 august 1941 cu semnătura Epitropiei.

Am cerut şi Epitropiei cu adresă separată de a se delega o persoană spre a se constata stadiul lucrărilor efectuate până în prezent, situația materialelor, sculelor şi materialului artistic, depunerea ce rămâne depozitată în biserică ca în caz de eventuale stricăciuni din partea celor ce vor intra în biserică în timpul absenței mele să fie refuzată de Epitropie ce posedă cheia; subsemnatul să nu răspund de nici o stricăciune. De asemenea am găsit de datoria mea a face cunoscut Epitropiei ca la punerea geamurilor la ferestrele turlei să nu se facă schelă prin interior.

Pictor D. Norocea.

SJAN Dolj, Epitropia Madona Dudu Craiova, dos. nr. 34/1937 - Caiet de şantier al D-lui pictor D. Norocea, f. 31-34.

8. 1 iun. 1942. Craiova. Proces verbal din caietul de şantier al pictorului D. Norocea

Proces Verbal

Astăzi 1 Iunie 1942

Subsemnatul D. Norocea pictor constat că astăzi 1 Iunie m-am prezentat la sediul Epitropiei pentru deschiderea campaniei de lucru a acestui an unde am sosit cu personalul necesar începerei lucrării s-a procedat la luarea în primire a localului bisericii şi s-a întocmit un proces-verbal cu starea în care se găseşte pictura. Am luat imediat măsuri pentru începerea lucrării.
D. Norocea.

SJAN Dolj, Epitropia Madona Dudu Craiova, dos. nr. 34/1937 - Caiet de şantier al D-lui pictor D. Norocea, f. 39.

9. 2 iun. 1942. Craiova. Proces verbal din caietul de şantier al pictorului D. Norocea

Proces Verbal

Astăzi 2 Iunie 1942

Subsemnatul D. Norocea pictor constat că astăzi am început campania de lucru a anului 1942 cu terminarea decorațiunilor în aur de la draperiile Archanghelilor Michail şi Gavriil şi Sfintelor Mucenice din Pronaos cum şi terminarea picturilor de la coloană; de asemenea s-a început desemnarea Îngerilor de la Cor.

D. Norocea pictor.

SJAN Dolj, Epitropia Madona Dudu Craiova, dos. nr. 34/1937 - Caiet de şantier al D-lui pictor D. Norocea, f. 40.

UNEDITED DOCUMENTS RELATING TO THE PAINTING OF THE MADONA DUDU CATHEDRAL MADE BY PAINTER DUMITRU NOROCEA FROM CURTEA DE ARGES

One of the most prominent churches of Oltenia, until 1913 the Cathedral of the Craiova city (1863-1913), and in the late 1970s Episcopal Cathedral, currently a Metropolitan Chapel, is the Church of Virgin Mary Precesta from Dud, known in the modern era until today and with the name of Madona Dudu

To be individualized from the other churches with the same craiovene hram (Assumption - Adormirea Maicii Domnului) namely Mântuleasa and Oota churches, in documents is found under the name The Great Mother Precesta - Maica Precesta cea Mare, extra name explained by the presence of icons with silver clothing, maker of wonders, from 1774, dedicated to our Lady.

Oldest church is attested as early as the reign of Prince Matei Basarab and was made of wood.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEŞ
ARGESIS, STUDII ŞI COMUNICĂRI, seria ISTORIE, **TOM XXV**, 2016

SALVAREA DE LA DEMOLARE ŞI RESTAURAREA BISERICII DOMNEŞTI DIN PITEŞTI (1963-1968)

OCTAVIAN DĂRMĂNESCU[*]

1. Marea „degajare”. Idee deloc nouă, dar urmărită politic de regimul comunist, sistematizarea centrului Piteştiului era „promisă” încă de la începutul acaparării puterii. Cu toată opțiunea „de stânga” a parohului Marin S. Diaconescu[1], intelectual fin, mână energică şi talentat orator, tăvălugului demolărilor – al „degajării” terenului de un trecut burghez, plin de afaceri, deci de interese personale – nu i s-a putut opune aproape nimeni[2]. Aproape, deoarece, după cum vedem, Sf. Gheorghe din Piteşti este încă în picioare. Demolarea prăvăliilor bisericii, somată de Sfatul Popular – clădiri declarate formal ca insalubre, pentru ca abuzul să se bazeze pe un temei legal – nu era neapărat o tragedie, deoarece, din scripte, biserica nu producea prea mult de pe urma lor. Mai mult, clerul chiar a câştigat un anumit beneficiu, nu prea mare, din valorificarea materialului rezultat, cărămizi, fier, binale, mobilier, beneficiu intitulat sugestiv „gratificații de demolare”.

Din actele păstrate se desprinde o idee clară: parohul a subscris îngăduitor la demolarea prăvăliilor bisericii. Această politică a fost singura opțiune în acele timpuri dure.

Tot sfinția sa arată şi plusul general, estetic, de netăgăduit: „Biserica (…) a câştigat imens, ca aspect general, prin respirația largă ce-a dobândit după dispariția chingii de şandramale ce-o împresura spre Miazănoapte şi spre Răsărit şi care adăpostea pe uliță o mizerie indescriptibilă.

[*] Biserica Domnească „Sf. Gheorghe”, Piteşti.

[1] Distrugerea vechiului centru civic era văzută bine de mulți „progresişti”. Printre ei, parohul, care scria în 1959: „Operațiunea de demolare a prăvăliilor vechi ale Bisericii este rezultatul unei perfecte înțelegeri între Organele Comunale şi cele Parohiale. Acest lucru se va comunica şi Sfintei Episcopii”, Arhiva bisericii domneşti din Piteşti (în continuare, „Arhiva...”), „Registru de procese-verbale, 1953-1963”, f. 180.

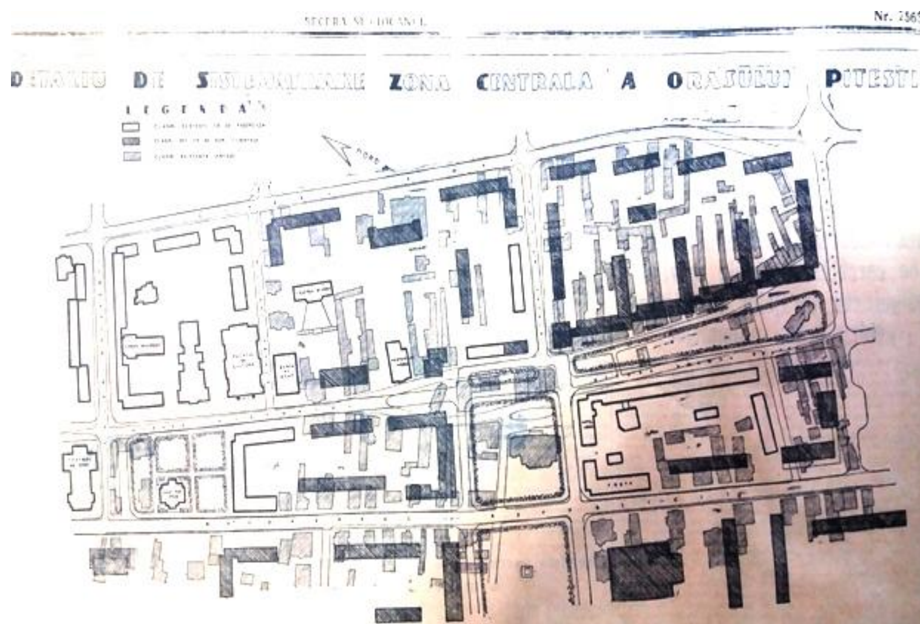
[2] Chiar dânsul mărturisea într-o dare de seamă din 1958: „Aplicarea planului de sistematizare a oraşului ne constrânge la demolarea prăvăliilor şi caselor ce are biserica (…) Va trebui să dărâmăm şi ultima prăvălie veche a bisericii din str. Şerban Vodă, nr. 19, precum şi magazia din curtea bisericii, care va rămâne descoperită prin dărâmarea prăvăliilor din spatele ei”, Arhiva..., Dos. 4/1958, f. 5 şi f. 7.

Vizita la Pitești a oficialităților statului român, 1961.
Se remarcă prezența lui Gheorghe Gheorghiu Dej și a lui Nicolae Ceaușescu.
Sursa: Fototeca online a comunismului românesc, cota 1/1961.

Am pierdut ceva în ordinea materială, dar am câştigat mult din punct de vedere estetic, moral şi social. (…) Un lucru de mare preț am realizat prin comportarea față de Sfatul Popular: colaborarea activă şi mulțumirea reciprocă. Biserica, în raporturile sale cu organele de Stat, trebuie să fie pildă pentru toți cetățenii care, în majoritate, sunt chiar credincioşii Bisericii"[3]. Departe de zgomotul inerent stilului activist, se întrevede cartea dificilă, singura, pe care a avut-o în mână preotul Marin S. Diaconescu şi pe care a jucat-o, de nevoie, până la capăt, unde, din păcate, pe tura următorului paroh, avea să descopere – probabil cu surprindere sau nu! – o realitate sinistru de simplă: Sfatul Popular nu are nicio simpatie, în general, pentru Biserică, demolează în 1962 Sf. Nicolae şi se pregăteşte să dea jos şi Sf. Gheorghe-Domnesc[4]!

[3] Arhiva..., Dos. 2/1959, f. 22.
[4] Potrivit doamnei profesoare Elena Nica, fratele domniei sale, George Marinescu, vicepreşedintele de atunci al Sfatului Popular Regional, a luat apărarea bisericii Sf. Gheorghe. Acest gest nu fusese uitat de preoții de aici, în necrologul din 1993 al răposatului amintindu-se acest lucru. Mai mult, conform unei mărturii culese în 2015 de către autor de la arhitectul nonagenar Toma Ilie, s-a propus, de asemenea, translarea ei pe linia blocului Bălaşa, mai precis 50 de metri la Sud, Trustul de Proiectare pregătindu-se, în acest sens, cu o documentație minimală.

Detaliu dintr-unul din planurile generale de sistematizare a centrului oraşului Piteşti, în care Biserica Domnească figurează ca propusă pentru demolare. Sursa: „Secera şi ciocanul”, anul XII, nr. 2566/1 august 1962, p. 2.

„Limpezirea”, termen reuşit al parohului[5], se prezintă astfel. Până la venirea „regimului democrat”, nu s-a demolat nimic peste voinţa epitropiei. În 1948 se rechiziţionează prăvălia din str. Şerban Vodă, nr. 15 (dacă numărul s-a păstrat şi în 1959, înseamnă că în 1948 statul a ocupat numai o prăvălie din casa parohială)[6] şi din str. Alexandru Lahovari, nr. 5[7]. Prima demolare impusă este în 1952, str. Maxim Gorki, nr. 16, suprafaţa 64, 65 metri pătraţi[8].

În 1957 epitropia propune Sfatului Popular un schimb de proprietăţi, dar nu se precizează care anume[9]. A doua demolare impusă este în 1958, a prăvăliei din str. Maxim Gorki, nr. 5, în suprafaţă de 69, 78 metri pătraţi[10].

În 1959 se demolează prăvălia din str. Şerban Vodă, nr. 5-7, în suprafaţă 70 metri pătraţi[11], şi casa parohială, str. Şerban Vodă colţ cu Vasile

[5] Arhiva..., Dos. 2/1959, p. 26. Parohul raportează episcopului Iosif: „Am limpezit terenul”.
[6] Arhiva..., Dos. 1/1948, f. 31.
[7] Arhiva..., Dos. 1/1948, f. 59.
[8] Arhiva..., Dos. 2/1952, f. 63.
[9] Arhiva..., „Registru de intrare-ieşire, 1956-1959”, f. 17.
[10] Arhiva..., Dos. 1/1957, foile 59 şi 61. În Arhiva..., „Registru de procese-verbale, 1953-1963”, f. 204, el figurează ca demolat în anul următor, 1959.
[11] Arhiva..., Dos. 4/1958, f. 212. Declarate insalubre prin ordinul nr. 16.600/2 decembrie 1958.

Roaită, nr. 1, suprafața de 112 metri pătrați[12]. Atenție, ies din inventar şi terenurile de sub clădirile demolate, ele devenind spațiu verde al Sfatului Popular, fără, însă, niciun act de preluare – această situație rămâne zeci de ani un suspans inerent multor abuzuri ale Statului.

Unul dintre planurile de sistematizare a centrului Piteştiului concurente, cel al arhitectului P. Pădurețu, în care biserica domnească încă era luată în considerare. Sursa: „Secera şi ciocanul”, anul XII, nr. 2558/22 iulie 1962, p. 2.

[12] Arhiva..., Dos. 4/1958, f. 129. Parohul notează involuntar o chestiune importantă: „odată cu demolarea acestor imobile, terenurile respective au fost transformate de Sfatul Popular în spațiu verde”. Totuşi, cu toate că de acum înainte curtea bisericii apare ca proprietate a primăriei Piteşti, ea apare natural şi în inventarul parohiei, deoarece, în spiritul bunului simț, încă de la 1656, anul ctitoririi, biserica a avut pământ ei împrejurul ei.

De-abia în 2016, printr-un efort documentar şi logistic, epitropia a reuşit întocmirea unui dosar complet, cu actele originale, vechi, pentru recâştigarea dreptului de proprietate asupra lor[13]. Lucrare de amploare, deoarece clădirea era nouă, de nici trei decenii, demolarea la finele lui 1959 a casei parohiale a stârnit deziluzia generală a personalului de la Sf. Gheorghe[14]. Să urmărim, însă, ce înţelegea, de fapt, statul prin „limpezire”.

2. Salvarea. În opinia noastră este destul de regretabil că prezentul capitol beneficiază în această chestiune doar de un articol anterior – şi acela nenotificat bibliografic, dar, totuşi, valoros – care să evoce această perioadă terminus[15]. Această stare de fapt poate fi înţeleasă, în parte, datorită umbrei

---

[13] Au fost şi alte încercări înainte, pe perioada parohiatului părintelui Grigore Lucian, dar acestea se loveau legal de inexistenţa actelor vechi de proprietate. Acestea au fost descoperite accidental la finele anului 2015 într-un dosar din 1903. Această descoperire a fost neaşteptată, de un plus binevenit istoriografic. Foarte probabil fuseseră ascunse acolo pentru o mai bună protecţie în faţa imprevizibilului de care dădea dovadă constant statul comunist. Menţionăm că acest dosar cu acte vechi este inedit, el nefigurând niciodată în arhiva bisericii. Foarte probabil a fost adus în perioada comunistă de către un deţinător rudă cu vechii preoţi sau epitropi şi donat bisericii căruia îi aparţinea.

[14] Parohul îşi ascundea mâhnirea, mutând politic discuţia spre o păsuire a datei demolării, nicidecum o opoziţie faţă de cerinţa abuzivă a Statului: „Se recapitulează gesturile de înţelegere şi colaborare ale Consiliului la această excepţională înnoire edilitară: fără nicio împotrivire, cu graba cuvenită, s-a trecut la demolarea a şase imobile. Cel despre care este vorba prezintă însă o valoare şi o utilitate deosebită pentru rosturile bisericii. Pentru a se executa deci o asemenea lucrare în condiţiuni acceptabile pentru ambele părţi, Consiliul apreciază ca lucrarea de demolare să fie amânată până primăvara viitoare, spre a avea timpul necesar pentru îndeplinirea formalităţilor de licitaţie şi valorificare a materialelor rezultate şi pentru găsirea unui alt sediu corespunzător pentru parohie”, Arhiva..., „Registru de procese-verbale, 1953-1963”, f. 184. Casa parohială – care la finele lui 1959 era ocupată de cântăreţul Ion Costelian, de chiriaşul Toros Durghersahighian, cizmar, şi de Stat, prin Alimentara care plătea, la rându-i, chirie – va fi demolată de epitropie peste nici trei luni. Clerul se auto-gratifică cu valoarea bănească a materialelor salvate. Aceste premii se numesc „gratificaţii de demolare” şi se primesc datorită unor merite descrise clar: „Munca deosebită pentru demolarea în bune condiţiuni a cancelariei parohiale: timp de 2 săptămâni (1-15 noiembrie 1959, de la orele 7 dimineaţa până la orele 10 seara – în văzul tuturor credincioşilor care s-u perindat pe lângă biserică – pe vreme bună şi pe vreme rea, au organizat, supravegheat şi îndrumat munca de demolare a cancelariei parohiale, imobil cuprins în planul de sistematizare a oraşului, înregistrând, măsurând, sortând, contabilizând şi valorificând materialele recuperate şi grăbind la maximum lucru spre a scurta cât mai mult posibil priveliştea neplăcută pe care o oferă inevitabil un imobil în demolare. Cu acest prilej, personalul a desfăşurat o însemnată activitate de ordin social, prin înţelegerea şi sârguinţa arătată stimulând totodată şi adeziunea şi colaborarea orăşenilor la planul de sistematizare în curs de aplicare, precum şi la alte activităţi”, Arhiva..., „Registru de procese-verbale, 1953-1963”, f. 201.

[15] Dr. Zicu Ionescu, *Salvarea de la demolare a catedralei Sf. Gheorghe din Piteşti*, în *Opresiunea cultelor religioase din România în tipul dictaturii comuniste: simpozion: Piteşti, 2002: comunicări*, Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Memoria, 2003., pp. 121-122. Vezi, de asemenea, şi Octavian Dărmănescu, *Biserica domnească din Piteşti. Salvarea de la demolare (I)*, „Restituiri Piteşti”, anul XV, serie nouă, nr. 1 (43)/2017, p. 15-19.

cenzurii regimului comunist care, pentru unii dintre cei care au trăit acele evenimente, încă se mai simţea şi după 1989. De aceea, în lumina documentelor găsite până acum, următoarele rânduri pot părea părtinitoare pentru unii, cu toată demonstraţia bibliografică. Mărturisim că pretenţia noastră este să demonstrăm calitatea, tristă în fond, de biserică martir a bisericii domneşti Sf. Gheorghe din Piteşti[16].

O precauţie capitală în chestiunea dramatică a existenţei ei în timpul regimului comunist este delimitarea neutră a două momente clare şi imediat succesive: primul este ameninţarea cu demolarea a bisericii domneşti din Piteşti, al doilea este comutarea ei în restaurare ştiinţifică. Din păcate, credem (după o campanie de interogare de aproape doi ani, 2014-2015) că toţi martorii interogaţi (aproape 30 de persoane, majoritatea peste 75 de ani) le confundă şi dau gir total intenţiei de demolare, existentă în mod real, din motive de sistematizare – mai vechi[17], dar după 1948 citeşte politice – a centrului oraşului Piteşti, însă, atenţie, nematerializată[18].

---

[16] Provocările ei din timpul perioadei comuniste au fost următoarele: 1. Permanenta ameninţare cu demolarea între anii 1959-1965 2. Posibila transformare în muzeu în anii imediat următori redeschiderii din 1968 3. Ameninţarea periodică cu demolarea, după restaurare, de către Elena Ceauşescu, deoarece biserica era prea vizibilă, mai ales în transmisiunile directe televizate din centrul civic. Conform sondajului pe care le-am făcut în perioada 2013-2016, această realitate greu credibilă azi stăruie încă natural şi neutru în memoria piteştenilor. De altfel, ea este semnalizată şi de fostul paroh Marin Diaconescu. Iată ce scria în 1976: „Şi astăzi încă, după ce a fost radical restaurată şi redată cultului, se mai găsesc glasuri răzleţe care şoptesc pe la urechea unuia sau a altuia precum că tot va fi demolată această biserică sau, în cazul cel mai bun, va fi închisă pentru cult şi va rămâne un simplu monument istoric, un muzeu", Arhiva…, „Cartea de Aur a Bisericii Catedrale Sf. Gheorghe din Piteşti" (în continuare, „Cartea de Aur…"), pr. Marin S. Diaconescu, 1956, manuscris, f. 178. Ameninţarea era reală, din moment ce memorialistul îi dedică combaterii ei încă o pagină şi jumătate. Acelaşi memorialist aminteşte din nou pericolul constant dintre anii 1968-1989, de data aceasta într-un articol din 1990: „Dacă nu venea minunea din dec. 1989 cu Revoluţia de la Timişoara, biserica Sf. Gheorghe sigur avea să fie demolată nesuferită fiindu-i foarte Casei Albe şi mai ales academicienei (repetente) de renume mondial care avea răspunderea politică a judeţului Argeş. Prea marea vecinătate a bisericii Sf. Gheorghe cu Casa Albă între care se afla piaţa Lenin, incomoda cumplit pe comuniştii conducători locali ai căror ochi se împiedicau permanent de casa Domnului şi de Crucea de pe ea în plăcerea lor de a-şi întinde privirea de pe balconul palatului administrativ până la teatru şi mai departe. Eu mă mir cum au putut suferi acest obstacol , biserica lui Dumnezeu faţă în faţă cu Palatul ateu până acum patru luni şi ceva pentru ca astăzi biserica Sf. Gheorghe să aibă în vecinătate aceeaşi Casă Albă , dar cu conducători creştini, nu atei (…)", Preot prof. Marin S. Diaconescu, *Un monument istoric: catedrala „Sf. Gheorghe" din Piteşti*, Revista „Omu", Piteşti, nr. 2, 1990, p. 5. Acelaşi articol, în Arhiva…, Preotul prof. Marin Diaconescu, „Scrisori şi diverse expediate pe 1990" (volumul 63), foile 48-53.

[17] Ideea sistematizării centrului civic a fost o constantă a multor primării din ţară şi nu a venit de acum, ci de mult mai dinainte, de la jumătatea secolului al XIX-lea. Că iminenţa unei demolări generale a prăvăliilor din centrul Piteştiului era reală, o probează nu numai incursiunile, nu puţine, ale ei în amenajarea de mici pieţe, una chiar în faţa catedralei Sfântul Gheorghe, la începutul secolului XX, dar şi de clauza autorizaţiei de construcţie din 1932 a casei parohiale de

Potrivit unei însemnări accidentale a parohului Marin S. Diaconescu, bisericile centrale Sf. Nicolae şi Sf. Gheorghe erau pe lista demolărilor încă din 1959. Menționăm că relatarea, foarte importantă pentru înțelegerea clară a acelor timpuri, survine după câteva vizite, dintre care una intimă, în cancelaria parohiei, a unor importanți inspectori de la Departamentul Cultelor[19]. O redăm în totalitate: „Svonuri insistente, dar neîntemeiate. În aplicarea planului de sistematizare a oraşului Piteşti pe distanța dintre bis. Sf. Gheorghe şi Sf. Nicolae se vorbeşte şi de dărâmarea sau mutarea bisericii Sf. Gheorghe. Este posibil acest lucru, dar nu este practic şi nici politic nu este a se trece la aplicare, chiar dacă s-ar călca şi legea monumentelor istorice. Dar să presupunem că svonurile s-ar adeveri şi că, deci, biserica Sf. Gheorghe s-ar dărâma sau s-ar muta. Motive de ordin edilitar ar putea să determine la aceasta; sau alte motive necunoscute încă. Faptul ar produce senzație şi ar ridica

lângă biserică – doar amintită de paroh în 1959, dar pe care noi nu am găsit-o – prin care clădirea putea fi demolată dacă sistematizarea viitoare o cerea. O însemnare din 1945 a aceluiaşi paroh, Marin Diaconescu, întrezărea „degajarea” terenului din jurul bisericii, dar o intuia ca fiind un moment istoric îndepărtat, Arhiva…, Dos. 2/1945, f. 17. Arh. Gh. Curinschi, în *Conservarea specificului oraşelor. Înnoirea fondului construit urban, un proces logic*, în „R.M.M.-M.I.A.”, nr. 2, 1975, p. 21, încearcă să arate că oraşele le-au schimbat şi alții, înaintea comuniştilor. Ing. Matei Ghigiu, cu importante funcții locale în anii demolărilor masive, vedea Piteştiul vechi drept un „patrimoniu locativ dezorganizat şi insalubru”, *Secera şi ciocanul*, anul XIII, nr. 2985/8 decembrie 1963, p. 3.

[18] Col. George Pascu, 93 de ani, parohian de mic aici, consilier al bisericii şi solist-tenor al corului, declara în 2014 că regimul comunist nu a dărâmat abuziv nicio cărămidă la Sf. Gheorghe din Piteşti. Arh. Ştefan Balş declară indirect că nu a găsit o biserică demolată parțial, ci că el a început primul acțiunea, însă pozitiv-recuperator, prin înlăturarea elementelor adăugate snob, ne-estetice: „Dărâmarea părților superioare de lemn şi de zid ale turnului clopotniță, din secolul al XIX-lea, a constituit primul pas realizat, lucrarea fiind oricum, înscrisă pe linia dărâmărilor în cazul condamnării monumentului”, vezi Ştefan Balş, *Biserica Sf. Gheorghe din Piteşti*, în „R.M.M-.M.I.A.”, anul XLV, nr. 2, 1976, p. 63. Un alt articol esențial despre restaurarea arhitectului Ştefan Balş, vezi Pr. dr. Marin Branişte, *330 de ani de la zidirea bisericii domneşti Sf. Gheorghe din Piteşti*, în Almanahul Parohiei Ortodoxe Române din Viena, 1986. În prezent, acest număr al Almanahului se găseşte la Piteşti numai în cadrul bibliotecii bisericii domneşti Sf. Gheorghe, cel din cadrul Bibliotecii Județene Argeş şi cel din cadrul Bibliotecii Muzeului Județean Argeş dispărând regretabil acum câțiva ani – un risc recurent în istoriografia locală este distrugerea involuntară probabil a surselor. Cercetătorii nu mai repun sursele de unde le-au luat spre cercetare. Aşa au dispărut două pomelnice vechi, foarte prețioase, plus o listă de cheltuieli de la biserica domnească din Piteşti, cercetate acum cincizeci de ani de către pr. dr. Marin M. Branişte. Tot în acest mod, acum un deceniu, a dispărut pomelnicul vechi de la Mavrodolu. Cazurile pot continua. Cea mai mare pierdere, însă, este Penticostarionul din 1743 unde se menționa pentru prima dată o formă organizată de învățământ în Piteşti, în 1764. Cartea se afla la Sf. Ioan, apoi a fost mutată la Sf. Treime. În prezent, nu se mai găseşte nicăieri. Sperăm în reapariția ei.

[19] Arhiva…, „Agendă de birou pe anul 1959, vol. I”,.zilele de 16 ianuarie (inspectorul general Theodor Vasilescu, care rămâne câteva zile în casa parohială), ziua de 7 martie (inspectorul general Boboşca; doarme în cancelaria parohială), zilele de 27 mai şi 27 iunie (acelaşi Boboşca).

întrebări peste întrebări. Comentariile de tot felul s-ar plimba pe piață și discuțiile contradictorii ar frământa opinia publică. Asta, o săptămână, o lună, un an, și-apoi s-ar face liniște. Și s-ar reintra în normal. Prin acest fapt, de-ar fi să se producă, nu se atinge cu nimic credința oamenilor cu adevărat credincioși, căci credința nu se condiționează de prezența unui locaș de închinare mic sau mare. Orașul Pitești are 9 biserici și niciuna nu geme de credincioși în Duminici și sărbători, deși orașul are 40.000-50.000 de locuitori. Biserica Sf. Gheorghe are 650 de familii cu circa 2.000 de suflete din care nu vin la biserică nici 5%. Sunt enoriași, și încă destui, cari nu calcă prin biserică, ba cari nu cunosc nici biserica, nici pe slujitorii ei. Aceștia sunt majoritatea. Pentru aceștia biserica Sf. Gheorghe este ca și inexistentă, iar slujitorii, ca morți. Așa că…biserica e dărâmată de mult pentru mulți. Dar cred sigur că nu se va dărâma. E prea veche și prea frumoasă și prea de curând restaurată ca s-o dea nimicirii pentru înnoiri de ordin edilitar. Vom trăi și vom vedea. Preot Marin S. Diaconescu”[20]. Departe de stoicismul parohului, probabil nepermis – în 1962, la demolarea bisericii Sf. Nicolae, îi va repugna compasiunea inopinată a trecătorilor față de monumentul dat jos, înfierându-i în scris că nu fac loc progresului[21] –, notăm grija Sfatului Popular pentru o „degajare” totală a terenului.

[20] Arhiva…, „Agendă de birou pe anul 1959, vol. I”,. ziua de 4 iunie 1959.

[21] Pr. Marin S. Diaconescu, „Cronică zilnică pe 1962 ținută de Pr. Marin S. Diaconescu, pensionar” (în continuare, „Cronică zilnică, 1962”), manuscris aflat în proprietatea d-lui Eugen Boia din Pitești, fotografiat de autor în 2014 și depus în biblioteca bisericii domnești din Pitești), p. 136: „Vineri, 27 iulie 962: Biserica sf. Nicolae (zisă „Cu Ceas”) a intrat în demolare. S-au descoperit turlele și continuă lucrul. Babele și bărbații babe (fără văz larg și pradă unor sentimente oarbe) – unii – își plimbă jalea pe stradă, vrând să spună că li se strică credința. Credința nu stă în ziduri de var și cărămidă, ci în adâncul sufletului iluminat de Dumnezeu. Biserica e casă de rugăciune (sfințită) – făcută de oameni din cărămidă, nisip, var, apă, fier etc. Desființat Altarul prin ridicarea sf. Moaște de la sf. Prestol, biserica rămâne o simplă clădire care tot de oameni poate fi dărâmată, fără să fie jignită credința credincioșilor. După demolare aș vrea să văd pe toți plângăreții (reacționari în fond) umplând celelalte biserici prin prezența lor permanent în biserică. Când s-a schimbat Calendarul (stil nou), ucigașii de oameni făceau pe revoltații din satul meu, nu adevărații credincioși. O nevoie edilitară și estetică (în aplicarea planului de sistematizare) au dus la demolarea bisericii sf. Nicolae, care nu era monumentală”. O altă remarcă, din 18 august, același an: „ Demolările în centrul orașului continuă. În locul bisericii Sf. Nicolae a apărut un parc de flori de toată frumusețea. Spațiul verde se întinde mereu peste locurile eliberate de clădiri demolate. Cârtitorii și bârfitorii de meserie, precum și reacționarii iremediabili au început să amuțească în fața faptelor. Înnoirile care se fac zi de zi și toate înfăptuirile inițiate de Partid schema în mod extraordinar soarta orașelor, fața satelor, fața Țării. Regret, mereu regret că nu-s cu 30 de ani mai tânăr ca să pot asista la prefacerile de basm ce vor urma în anii care vin”, Arhiva…, „Cronică zilnică, 1962”, pp. 145-146. Încă o remarcă interesantă: „Prea Sfințitul – cu care din 1944 am fost în perfect acord în toate problemele de actualitate – aliniindu-se fără reserve după comandamentele vremii noi, este și astăzi tot așa de ferm în atitudini. În ce mă privește, ca pensionar, vreau să-mi slujesc patria până la moarte, cu toată? și pe orice cale bună, dreaptă și cinstită”, Arhiva…, „Cronică zilnică, 1962”, p. 139.

În 1961 biserica primeşte o palmă inopinată tocmai din partea unui for superior al B.O.R.[22]. Informaţia o avem de la părintele paroh Marin Diaconescu care nu îl numeşte, dar pe care, pe cale ierarhică, nu poate fi decât episcopia Râmnicului şi Argeşului via Protoieria Piteşti. Faptul că episcopia restrânge programul de la catedrala din Piteşti o aflăm, însă, dintr-un act intern[23]. Este vorba despre reducerea drastică a programului la Sf. Gheorghe, catedrala oraşului Piteşti. Cităm mărturia: „(…) până într-o zi când netam-nesam, fără nicio prevenire, ne-am pomenit cu un ordin superior, nu de la organele de Stat, ordin verbal, nu scris, dar foarte categoric: să ţinem biserica închisă în toate zilele săptămânii, afară de Dumineca şi sărbătorile de peste săptămână, iar sâmbăta s-o deschidem numai dacă este absolută nevoie. Ordin scurt, clar, precis, categoric şi lipsit de orice explicaţie, deşi era necesară explicaţia, ca să lămurim şi noi pe credincioşi. (…) Ordinul verbal mi s-a dat mie, iar eu, în aceeaşi zi, l-am adus la cunoştinţă colegilor şi tovarăşilor mei de muncă, trecând imediat la aplicare, fiecare întrebându-ne: de ce şi pentru ce?”[24]. Programul redus nu era o noutate la Sf. Gheorghe, însuşi parohul luând această iniţiativă în 1946[25], pentru câţiva ani – de fapt şi pe perioada fostului paroh, Marin Preoţescu, nu se făceau slujbe decât duminica şi în sărbători[26], dar biserica era deschisă zilnic. Însă acum decizia sporea şi mai mult izolarea catedralei în cadrul urbei.

Violentă, campania de demolare a centrului vechi – căreia în iulie 1962 îi căzuse victimă biserica (fostă filială a Sf. Gheorghe) Sf. Nicolae, zisă şi „cu Ceas”[27], dărâmată repede, fără nicio opoziţie din partea urbei – urma cu demolarea monumentului de arhitectură medievală construit în 1656, biserica domnească cu hramul Sf. Gheorghe[28]. Faptul că în vara lui 1962, imediat după

---

[22] Arhiva…, Dos. 2/1961, f. 35.
[23] Arhiva…, Dos. 2/1961, f. 17.
[24] Arhiva…, „Cartea de Aur…”, foile 153-154. Vezi şi Arhiva..., „Parohia Bisericii Sf. Gheorghe din Piteşti, Organizarea muncii în Biserică, 1957-1961”, foile 38-39. Parohul a fost chestionat la Bucureşti de către un for bisericesc superior în privinţa contextului local.
[25] Arhiva..., Dos. 2/1946, f. 66.
[26] Arhiva..., Dos. 2/1961, f. 17.
[27] „Distrugerile provocate de ofensiva unui fals urbanism şi-au pus amprenta negativă şi la Iaşi, la Târgovişte, la Craiova sau la Curtea de Argeş. (...) E suficient să ne gândim la dispariţia bazarului din Gherla sau la demolarea unor monumente reprezentative ca Academia Mihăileană de la Iaşi sau la biserica Sf. Nicolae din Piteşti. Şi totuşi, dincolo de asemenea greşeli pe care le amintim tocmai pentru a menţine trează atenţia în faţa unor asemenea posibile pericole...”, vezi Vasile Drăguţ, *Anul european al patrimoniului arhitectural. Monumentele şi centrele istorice din România*, în „R.M.M.-M.I.A.”, 1975, nr. 2, p. 10.
[28] Avem două mărturii „tari”, irefutabile, pe care suntem obligaţi să le luăm în considerare, însă, repetăm, integrate nu demolării, ci restaurării, proces la fel de violent, deoarece au fost înlăturate, violent, bineînţeles, şi pridvorul-clopotniţă, şi pronaosul. Prima este o mărturie indirectă. Viorica Nistor, actualmente angajată la pangarul din stânga al bisericii domneşti, relatează că în anii 2000 un cetăţean în vârstă, domiciliat într-o comună de lângă Piteşti, i-a mărturisit că a încercat

Sf. Nicolae, urmează şi Sf. Gheorghe este probat nu numai de publicarea în „Secera şi ciocanul” a planului de sistematizare a centrului oraşului Piteşti, unde biserica domnească nu mai figurează[29], ci şi de ultimatumul împuternicitului raional Ion Bărbulescu, de a „lichida” obiectele bisericii Sf. Gheorghe[30]. Totodată, atmosfera generală, dictată de o propagandă maturizată de mult, era influenţată de jubileul mic, mare pentru P.M.R., acela de împlinire în 1964 a douăzeci de ani de la „câştigarea” războiului prin „revoluţie” şi „insurecţie armată”, douăzeci de ani de „democraţie”. Douăzeci de ani de „împliniri mărețe”, de alungare ostinată a vechiului, reprezentată la noi, mai ales politic, şi de demolarea centrelor vechi urbane.

Totuşi, noul paroh, Marin Branişte, ignoră tot contextul neprielnic – i-ar fi spus protopopului C-tin Dejan că „Cel ce a dat ordin verbal, să dea şi ordin scris”[31] – şi cere în 7 aprilie 1962 o aprobare D.S.A.P.C. pentru lucrări de reparaţie, cu intenţia de a ţine biserica în urgenţa unei operaţiuni legitime. Se doreşte repararea jgheaburilor, tencuieli noi, zugrăvit şi refacerea trotuarelor[32].

---

personal, la ordin, cu tancul pe care-l manevra, să distrugă biserica, dar din motive tehnice inexplicabile, nu a reuşit, ţeava tunului mişcându-se haotic, destabilizând, aşadar, azimutul. O a doua mărturie este a lui Aurel Dobrogeanu, 65 de ani. Elev în clasa a şaptea la şcoala din Scorniceşti, a fost adus în toamna anului 1963 pentru a ajuta la curăţirea terenului din centrul Piteştiului în care se demolau multe imobile în acea perioadă. Martorul declară că în acea zi, în jurul bisericii Sf. Gheorghe erau mai multe utilaje militare, unul dintre ele încercând cu ajutorul unor capestane să demoleze turla de pe naos. Încercările armatei nu au dat roade, nici chiar prin folosirea ulterioară a unor berbeci pentru a sparge zidurile. Martorul mai menţionează că un preot mic de statură (foarte probabil fostul paroh, Marin S. Diaconescu, care s-a opus mereu chiar restaurării de mai apoi) era scos afară de oamenii puterii, dar revenea mereu, citind pe treptele bisericii rugăciuni dintr-o carte. Despre rolul mărturiei orale, dezabuzate, supra-referenţială istoriografiei sub dictatură, vezi Florin Constantiniu, *De la Răutu şi Roller la Muşat şi Ardeleanu*, Bucureşti, 2007, unde, la pp. 11-12, se propune termenul de „istoriografie orală”.

[29] *Secera şi ciocanul*, anul XII, nr. 2566/1 august 1962, p. 2. Cu câteva zile înainte, publicaţia populariza unul dintre planurile de sistematizare concurente, cel al arhitectului P. Pădureţu, în care biserica încă era luată în considerare, fiind luată în crochiul general, Idem, nr. 2558/22 iulie 1962, p. 2. Gh. Măcăneaţă, jurnalist, semnase deja un mic articol în care anunţa epoca nouă: „Alte şi alte clădiri vechi, unele chiar cu o anumită importanţă, vor trebui demolate pentru a ceda locul noilor blocuri cu 4 şi 8 etaje. La parterul acestora vor funcţiona magazine moderne. Actuala stradă Victoria, urmaşa străzii Şerban Vodă, va deveni o modernă autostradă. Pe e se vor plimba oamenii munci. Strada Victoriei va fi împodobită cu blocuri semeţe, confortabile ”, Idem, nr. 2537/28 iunie 1962, p. 3. Conform unei statistici, în 1962 în Piteşti se „redaseră” spaţiului verde 8.000 de metri pătraţi, Idem, anul XIII, nr. 2728/8 februarie 1963, p. 3. Bineînţeles, demolarea în 1962 a bisericii Sf. Nicolae cu Ceas, nu era amintită în oficiosul de Partid. Menţionăm că, potrivit tov. Matei Ghigiu, vicepreşedinte al Comitetului executiv al Sfatului popular regional Argeş, planurile de sistematizare ale oraşelor Piteşti, Câmpulung-Muscel, Slatina, Curtea de Argeş şi Drăgăşani erau deja gata la finele anului 1962, Idem, nr. 2403/23 ianuarie 1963, p. 3.

[30] Arhiva…, „Cronică zilnică, 1962”, p. 143.

[31] Arhiva…, „Cronică zilnică, 1962”,

[32] Arhiva..., Dos. 1/1960, f. 26.

Sfatul Popular îngăduie şi dă avizul[33]. Pe 8 mai se fac sondaje la cărămidă „pentru a se vedea cum a fost în starea inițială”[34]. Pe 2 iulie 1962 I.C.O. Piteşti se angajează să repare biserica[35], dar nu se trece la fapte[36]. Biserica Sf. Nicolae fiind demolată, enoriaşii trec la Sf. Gheorghe[37]. Parohul, reputat istoric local, întocmeşte un scurt istoric al bisericii demolate, la ordinul protoieriei. Totodată, face câteva drumuri la Bucureşti, la centrele cu arhive, pentru documentarea privind o viitoare monografie a Sf. Gheorghe[38].

Din actele interne, anul 1963 este unul activ şi nu conține nicio aluzie la vreo demolare integrală a sfântului locaş. Dimpotrivă, părintele paroh cere din nou Sfatului Popular, pe 25 februarie, avizul de a repara biserica. Primăria îl trimite pe 16 martie[39]. I.C.C.P. (Întreprinderea Inter-Raională de Construcții-Prestări, Piteşti) aprobă lucrările pe 2 martie[40]. În 6 mai parohul roagă Sfatul Popular să ajute financiar biserica pentru a o repara[41]. Aşadar, nicio referire la demolare. Totuşi, avem câteva mărturii. Prima arată că în 1963 consilierii de la Sf. Gheorghe sunt induşi în mod intenționat în eroare de către Sfatul Popular şi puşi să semneze un proces verbal evaziv prin care, practic, în interpretarea Statului, ei înşişi dădeau undă verde demolării[42]. Această mărturie, care nu se (mai?) regăseşte scriptic în arhiva de la Sf. Gheorghe, este, foarte probabil, cea din 1965, a consilierilor de la Mavrodolu, după cum vom vedea.

Parohul Marin Branişte evocă accidental, undeva, contextul din acest an: „Lansarea, în 1963, a propunerii insistente ca monumentul să fie demolat, a prilejuit ample discuții şi dezbateri care – la intervenția Înaltei Conduceri Bisericeşti – au fost preluate de un larg forum de specialişti îndreptățiți să decidă şi din rândul cărora au făcut parte reprezentanți ai următoarelor instituții de cultură, artă şi învățământ: Academia Română (academician profesor Constantin Daicovici, Preşedintele Secției de Ştiințe Istorice a Academiei R.S.R.), Institutul de Istoria Artei al Academiei R.S.R. (academician profesor Gheorghe Oprescu), Institutul de Arheologie al Academiei R.S.R. (academician profesor Emil Condurache), Institutul de Istorie din Cluj (profesor Virgil

---

[33] Arhiva..., Dos. 1/1960, f. 26.
[34] Arhiva..., Dos. 1/1960, f. 27.
[35] Arhiva..., Dos. 1/1960, f. 28.
[36] Arhiva..., Dos. 1/1960, f. 34. Este vorba despre întrebarea retorică a Protoieriei Piteşti către epitropia de la Sf. Gheorghe din 26 ianuarie 1963 în privința lucrărilor de renovare de aici, „dacă mai sunt actuale şi necesare”. Parohul nu dezarmează şi în 25 februarie 1963 cere din nou Sfatului Popular avizul de a repara biserica, Arhiva..., Dos. 1/1960, f. 36.
[37] Arhiva..., Dos. 1/1960, f. 33. Este vorba despre adresa nr. 14301/1962 a Departamentului Cultelor. Trec la Sf. Gheorghe 388 de familii, Arhiva..., Dos. 1/1960, f. 35.
[38] Arhiva..., Dos. 1/1960, f. 31-32.
[39] Arhiva..., Dos. 1/1960, f. 37.
[40] Arhiva..., Dos. 1/1960, f. 36.
[41] Arhiva..., Dos. 1/1960, f. 40.
[42] Dr. Zicu Ionescu, *op. cit.*, p. 121. Asemenea act nu se găseşte în arhiva parohiei.

Vătăşanu, membru corespondent al Academiei R.S.R. şi şeful Secţiei de Istoria Artei), Monumentele Istorice (profesor arhitect Grigore Ionescu, director; profesor arhitect Gheorghe Curinschi, director tehnic, arhitect Ion Balş, arhitect I. Vasilescu etc.), Institutul de Arhitectură din Bucureşti (profesor arhitect Horia Teodoru, profesor arhitect Richard Bordenache etc.). Concluzia unanimă a specialiştilor enumeraţi şi a multor altora că biserica Sf. Gheorghe din Piteşti este – prin vechime, prin calitatea sa de ctitorie domnească, prin însuşirea de prototip al puţinelor biserici având clopotniţa cu arcade deasupra pridvorului, prin meritul de a fi adăpostit în incinta sa Şcoala domnească de la Sf. Gheorghe, cea mai veche şcoală de pe aceste meleaguri, prin faptul că întruchipează o valoroasă mărturie a trecutului în mijlocul noului oraş, precum şi prin alte caracteristici şi elemente – unul dintre cele mai interesante monumente din ţară –, a condus la decizia de a fi păstrată. (…) Problema rămânerii bisericii Sf. Gheorghe a făcut obiectul unor ample şi îndelungate dezbateri extinse până la înalta atenţie a Conducătorilor noştri de Stat care – la intervenţia salutară a Prea Fericitului Părintelui nostru Patriarh Iustinian, ctitorul contemporan al acestui bătrân lăcaş de închinare şi cultură – au şi hotărât nu numai păstrarea şi restaurarea bisericii, şi încă din fonduri publice (circa un milion şi jumătate lei)”[43].

Referitor tot la 1963 avem o mărturie foarte importantă: „Urma la rând să fie demolată şi Biserica Domnească Sf. Gheorghe. Cu toată insistenţa organelor de a grăbi dărâmarea pentru a lărgi piaţa mare a oraşului unde să se ţină mitinguri şi adunări populare, cu toată graba zic, lucrurile se tărăgănau. Veneau de la Bucureşti comisii peste comisii şi nu se putea lua o hotărâre definitivă. Unii erau pentru demolare; alţii, dimpotrivă. Organele politice locale erau înnebunite la gândul că dacă vine „şeful ăl mare” şi vrea să ţină o cuvântare din balconul Casei Albe (clădirea avea să fie terminată în 1970, în acea perioadă ea fiind doar, probabil, proiectată, n.r.) va avea tot timpul în faţa ochilor biserica. Ce e de făcut? Şi atunci se hotărăşte invitarea unei mari personalităţi care să arbitreze litigiul dintre cele două comisii. Soseşte academicianul George Oprescu, anturat de o întreagă suită compusă din oameni politici, membri ai guvernului, istorici, arhitecţi, muzeografi, precum şi de primul-secretar al judeţului. Toţi îl urmăreau pe academicianul Oprescu cum se rotea în jurul bisericii, mai arunca o privire spre clădirea Casei Albe, le tot compara din diverse unghiuri şi, la sfârşit, îşi dă cu părerea, ca o concluzie fără drept de apel: – Vedeţi dumneavoastră – se mai dă câţiva metri înapoi şi roagă şi pe ceilalţi să facă la fel – de aici, de unde privim acum, Casa Albă apare ca o tânără cochetă, îmbrăcată într-o rochie frumoasă şi elegantă, căreia îi lipseşte

[43] Arhiva..., „Acte şi documente privitoare la repictarea bisericii. Pictori, Gh. Popescu şi Niculina Dona, 1970-1975”, f. 274-276.

broşa. Ei bine, această biserică este broşa de care avea absolută nevoie. Aşa a fost salvată Biserica Domnească din Piteşti”[44].

O ultimă mărturie despre pericolul demolării este cea a fostului paroh, Marin Diaconescu, scrisă oficial în 1976 în manuscrisul intern „Cartea de Aur”. O redăm în totalitate: „Organele locale ale Municipiului, în zorul aplicării unui plan de sistematizare privind centrul oraşului, au pus în circulaţie ideea demolării bisericii Sf. Gheorghe ca să vadă ce răsunet are în opinia publică. Se făcuse o experienţă cu demolarea bisericii Sf. Nicolae zisă biserica cu ceas, şi se ştia că poporul a criticat negativ faptul demolării acelei biserici centrale, centrală ca şi Sf. Gheorghe. Opinia publică, luând cunoştinţă de intenţiile conducerii de Stat locale, a manifestat împotrivire teoretică. Ceva mai mult: reprezentanţi ai conducerii locale, susţinători aprigi ai ideii de demolare şi a bisericii Sf. Gheorghe, au mers la Episcopia Râmnicului şi Argeşului, cerând avizul P.S. Episcop Iosif pentru demolarea bisericii Sf. Gheorghe. P.S. Episcop le-a pus în faţă legile bisericeşti care, într-un asemenea caz, cer să fie consultat poporul drept credincios. După legile în vigoare, numai poporul poate hotărî demolarea sau nedemolarea bisericii. Dar, cunoscând-se opinia publică şi neriscând consultarea poporului care avea să se pronunţe împotrivă, organele locale s-au întors nesatisfăcute la Episcopie. Fără acoperire, nu s-a putut păşi la acţiunea de demolare. Atunci s-au făcut intervenţii la Organele superioare de Stat, dar aceste intervenţii s-au izbit de contraintervenţiile Prea Fericitului Părinte Patriarh care a câştigat cauza bisericii, respingându-se aplicarea ideii de demolare, fapt care a dat o mare satisfacţie opiniei publice locale. Şi în loc de demolare, Statul a dispus restaurarea radicală a acestui important monument istoric prin Direcţia Monumentelor Istorice a Comitetului de Stat pentru Construcţii, Arhitectură şi Sistematizare”[45].

În 1964 biserica domnească Sf. Gheorghe din Piteşti se află încă sub imperiul demolării, spectru sumbru împins, vom, vedea, şi în 1965. Însuşi proiectantul o spune[46], dar şi o informaţie culeasă de pe teren[47]. Chiar în cadrul D.M.I., în data de 25 martie 1964, se ţine o şedinţă de salvare, prof. arh.

[44] Ion Focşa, *Ghinionul a fost norocul meu*, Editura Tip Naste, Piteşti, 1999, pp. 291-292.

[45] Arhiva..., „Cartea de Aur…”, f. 156.

[46] Arhiva Institutului Naţional al Patrimoniului, fond Direcţia Monumentelor Istorice (în continuare, „Arhiva I.N.P., fond D.M.I.”), Dos. 7045, vezi Memoriul nedatat al arh. Ştefan Balş către C.S.C.A.S.: „În 1964, din motive urbanistice, a fost pusă problema scoaterii sale din rândul monumentelor istorice în vederea dărâmării. S-au efectuat atunci o serie de cercetări arheologice care au demonstrat deosebita sa importanţă în cadrul evoluţiei vechii arhitecturi munteneşti şi care au atras hotărârea menţinerii şi restaurării sale”.

[47] Domnul Vasile Ghiţescu, fost profesor la Liceul Nicolae Bălcescu şi redactor la revista de cultură Argeşul în perioada ei de început, relatează în 2016 că arh. Benedict Martinov – basarabean refugiat în Piteşti, asociat lucrărilor iniţiale de la Sf. Gheorghe (1963-1964) – i-a declarat faptul că biserica este expusă în orice moment riscului demolării.

Richard Bordenache luând apărarea bisericii şi insistând, în asentimentul tuturor celor prezenți, să nu fie demolată[48]. Toți membrii acestei comisii doresc o restaurare exemplară pentru a argumenta Sfatului Popular Piteşti necesitatea păstrării bisericii domneşti[49]. În lumina acestei stări de fapt se desprinde foarte clar că ideea de restaurare a impus un adevărat blocaj legal în fața deciziei reale, abuzive, a Sfatului Popular – omni-potent pe plan local, sprijinit de deputatul de Argeş, Nicolae Ceauşescu, adevăratul inamic al bisericii, care o dorea jos încă din 1963[50] – de a nu mai păstra catedrala oraşului Piteşti. Faptul că în 1964 se dorea ostinat demolarea bisericii îl arată explicit un document din arhiva internă a D.M.I., în care arh. Ştefan Balş, amintindu-şi de contextul local de atunci , când „însăşi existența monumentului a fost discutată cu tărie”, fiind pusă şi „problema scoaterii sale din rândul monumentelor istorice în vederea

[48] Arhiva I.N.P., fond D.M.I., Dos. 7045, p.v. nr 3/25. 03. 1964, f. 1-2. Era o şedință de gradul al treilea. Preşedintele comisiei, academician prof. C-tin Daicoviciu (Preşedintele Secției de Ştiințe Istorice a Academiei R.PR.). Membrii comisiei: academician prof. George Oprescu (directorul Institutului de Istorie a Arti al Academiei R.P.R.), academician prof. Emil Condurache (directorul Institutului de Arheologie al Academiei R.P.R.), prof. Virgil Vătăşianu (membru corespondent al Academiei R.P.R., şeful Secției de Istoria Artei din cadrul Institutului de Istorie din Cluj), prof. arh. Grigore Ionescu (directorul D.M.I. din cadrul C.S.C.A.S. şi şeful catedrei de Istoria arhitecturii din cadrul Institutului de Arhitectură „Ion Mincu”), prof. arh. Gheorghe Curinschi (director tehnic al D.M.I.), prof. arh. Horia Teodoru, Laurențiu Vasilescu, arh. Ion Balş (secretar). Ni s-au păstrat chiar şi notele acelei şedințe, vezi Arhiva I.N.P., fond D.M.I., Dos. 7042, „Note luate în şedința din 25. III. 1964 a Comisiei de avizare a monumentelor istorice”. În 4 martie 1964 o şediță internă a D.M.I., cu referent arh. Florica Dimitriu, hotărau înlăturarea clopotniței şi detencuirea totală a monumentului, Arhiva I.N.P., fond D.M.I., Dos. 7045, p.v. din 4 martie 1964, f. 1-2. Invitații din 4 martie erau următorii: Constantin Bălan, delegatul Academiei R.P.R., Andrei Pănoiu şi Corina Nicolescu de la C.S.C.A.S. (au lipsit de la şedință). Alte discuții pe ordinea de zi: restaurarea zidurilor şi turnurilor cetății Sebeş şi problema instalațiilor de încălzire la Castelul din Hunedoara. Devizul de la Sf. Gheorghe-Piteşti costă deocamdată 700.000 lei.

[49] Arhiva I.N.P., fond D.M.I., Dos. 7042. Note luate în şedința din 25. III. 1964 a Comisiei de avizare a monumentelor istorice”, f. 2-3: „G. Curinschi: organele locale sunt speriate de actuala aparență a monumentului. Dacă se hotărăşte menținerea, organele locale vor trebui lămurite asupra valorii istorice, precum şi asupra celei artistice, după restaurare. (…) E. Condurache: trebuie arătat organelor locale că avem tot interesul, din punct de vedere patriotic, să arătăm străinătății că avem un trecut. Biserica Crețulescu din Bucureşti impresionează toți străinii – contrastul cu noile clădiri este remarcat de toți. Organele locale nu înțeleg deocamdată acest punct de vedere, fiindcă sunt obsedați de problema construcțiilor noi”.

[50] Eugenia Greceanu, *Ansamblul urban medieval Piteşti*, Paralela 45, Piteşti, 2007, p. 166. Că Nicolae Ceauşesu o doreşte jos în acea perioadă – atunci, deoarece credem că decizia de amânare a demolării şi de restaurare a venit tot din partea lui, vezi mai jos memoriul arh. Nicolae Bădescu adresat lui, ca întâiul om în stat – o arată şi mărturia fostului paroh Marin Diaconescu: „Zvonurile cu demolarea şi a bisericii (Sf. Gheorghe) se tot înmulțeau, iar curând după pensionarea mea autoritățile de Stat locale, încurajate de responsabilul politic al județului nostru, de viitorul dictator al României, au şi trecut la acțiunea de demolare într-un mod perfid: că, adică, fac numai nişte sondaje, că monumentele istorice ar avea nevoie să facă nişte săpături interioare în nu ştiu ce scop”, Arhiva...„„Cartea de Aur...” p. 5.

dărâmării”[51]. Salvarea monumentului este chiar o urgenţă proprie a D.M.I., lucru reieşit din caracterul extraordinar al unei şedinţei din 25 martie 1964. Academicianul Constantin Daicoviciu, invitat excepţional, termina punctul privitor la salvarea şi restaurarea bisericii Sf. Gheorghe din Piteşti, concluzionând: „Conducerea Statului trebuie convinsă pentru a impune acest punct de vedere organelor locale”[52].

Încercările Sfatului Popular de a demola biserica se intensifică în 1965. Se ajunge la un act aberant azi, dar cu totul normal în acea perioadă „de înnoiri”: Consiliul Parohial al bisericii Mavrodolu votează în 20 iulie demolarea bisericii Sf. Gheorghe al cărui cler era mutat încă din 1963 aici. Menţionăm că votul era unul politic, sub presiune, şi era ordonat chiar de către episcopia Râmnicului şi Argeşului prin ordinul nr. 7621/16 iulie 1965 la adresa 20.250/1965 a Sfatului Popular Piteşti. Din procesul verbal al zilei de 20 iulie 1965: „Avându-se în vedere adresa de mai sus, în care se arată că în oraşul Piteşti a început modernizarea străzii principale a oraşului pe care se vor plasa noi construcţii de blocuri, iar în Piaţa Centrală o casă de Cultură a Sindicatelor şi un hotel turistic, pentru a se realiza sistematizarea Zonei Centrale a oraşului şi construirea acestor noi ansambluri arhitectonice, se impune ca o necesitate demolarea Bisericii Sf. Gheorghe. Consiliul Parohial constatând că Biserica Sf. Gheorghe nu mai serveşte pentru cult din anul 1963, că enoriaşii acestei biserici îşi satisfac în prezent cerinţele religioase în Biserica Mavrodolu, luând în considerare şi faptul că Biserica Ortodoxă Română a înţeles să sprijine întotdeauna acţiunile menite să servească interesele obşteşti, pentru aceste motive Consiliul Parohial consideră evidentă necesitatea demolării acestui edificiu şi îşi exprimă acordul cu cererea Sfatului Popular al oraşului regional Piteşti”. Semnează: preotul paroh Vasile Ionescu (58 de ani, str. Teiuleanu, nr. 20), preotul II Aurel Popescu (60 de ani, str. Ţepeş Vodă, nr. 10), epitropul Ioan Oancea(60 de ani, str. C.A. Rosetti, nr. 9), cântăreţul Dobre Georgescu (58 de ani, str. Teiuleanu, nr. 20), cântăreţul Ioan Costelian (53 de ani, de la Sf. Gheorghe) şi 8 consilieri din cei 12, votaţi în 1962: Marin Anghel (68 de ani, str. Filimon Sârbu, nr. 76), Vasile Tomescu (str. Walter Mărăcineanu, nr. 3), Florian Anastasescu (77 ani, str. Banu Mărăcine, nr. 18), Ion Osiceanu (70 de ani, str. Constantin Mile, nr. 8), Ion Ţuru (str. Maior Şonţu, nr. 16), Ioan Florescu (str. C. A. Rosetti, nr. 17), Ioan Ştefănescu (str. Gării, nr. 4) şi unul dintre consilierii Ion Neacşu (67 ani, str. Banu Mărăcine, nr. 22) şi Ilie Alexiu (66 ani, str. Tudor Vladimirescu, nr. 11) a cărui semnătură nu am putut-o descifra – cel mai probabil al doilea, consilier supleant de altfel. Bineînţeles, nu

[51] Arhiva I.N.P., fond D.M.I., Dos. 7042, Memoriul din 5 ianuarie 1967 al arh. Ştefan Balş, f. 1.
[52]Arhiva I.N.P., fond D.M.I., Dos. 7042, Note luate în şedinţa din 25. III. 1964 a Comisiei de avizare a monumentelor istorice”, f. 3.

semnează parohul de la Sf. Gheorghe, Marin Branişte[53]. Această decizie pripită se poate explica prin următoarele fenomene: 1. propaganda comunistă referitoare la sistematizarea centrului oraşului Piteşti, care, cu siguranță, inocula cetățenilor de mult timp ideea demolării bisericii domneşti ca pe o necesitate publică. 2. o anume animozitate – evidentă în cler, deci naturală – intervenită imediat cu mutarea personalului de la Sf. Gheorghe la Mavrodolu. 3. vârsta înaintată a semnatarilor şi, mai ales, faptul că ei erau numai consilierii de la Mavrodolu, aleşi în 1962. O asemenea decizie greşită nu avea cum să se ia după 1966, la viitoarele alegeri, când jumătate din consilieri sunt şi de la Sf. Gheorghe, parohia oaspete.

Preotul paroh Marin Branişte face acum un gest rămas legendar[54]. Presat decisiv de spectrul sumbru al demolării din ce în ce mai sigure, preotul merge direct la patriarh. Cităm mărturia dr. Zicu Ionescu luată de la fostul paroh, Constantin Grigorescu: „Nefiind anunțat la audiență, călugărul portar nu i-a permis intrarea în Palatul patriarhal. Preotul Branişte nu a renunțat, a sărit gardul şi a ajuns la Patriarhul Iustinian şi i-a expus situația. Înaltul ierarh a rămas surprins, a dat telefon generalului Emil Bodnăraş, care răspundea de Culte, şi acesta a ordonat primului secretar al Regiunii Argeş (de fapt, prim secretar al organizației regionale de Partid, n.r.), C. Sandu, să oprească lucrarea. După câteva zile, un grup operativ reprezentând C.C. al P.C.R., Direcția Monumentelor Istorice, Departamentul Cultelor şi Regiunea de partid Argeş a hotărât ca biserica Sf. Gheorghe să devină monument istoric"[55]. Gestul

---

[53] Arhiva bisericii Mavrodolu, „Registru de şedințe ale Consiliului şi Adunării parohiale 1960, 1961, 1962, 1963, 1964, 1965, 1966, 1967, 1968", f. 76. Vezi şi Pr. Constantin Onu, Vasile Novac, *Biserica Mavrodolu sau biserica din mahalaua albastră*, Ed. Dacpress, p. 151, în care autorii îşi manifestă regretul unei asemenea decizii a Consiliului Parohial, calificând-o „cea mai gravă şi mai ruşinoasă decizie din istoria existenței sale". Parohul Vasile Ionescu va motiva medical şi se va retrage din funcția de paroh în martie 1968, interimatul (până în noiembrie, acelaşi an) fiindu-l asigurat de parohul de la nou-reînființata Sf. Gheorghe, Marin Branişte, vezi Arhiva bisericii Mavrodolu din Piteşti, „Corespondența, 1968", f. 14.

[54] Faptul că consilierii unei biserici votează demolarea alteia ne dă şi cronologia clară a apelării de urgență la ajutorul patriarhului. Parohul Marin Branişte nu putea să forțeze intrarea la Iustinian Marina cu urgența demolării în 1963 – reală şi atunci –, deoarece, dacă o făcea, nu s-ar mai fi ajuns la actul aberant de la Mavrodolu din 1965, Sf. Gheorghe domnesc din Piteşti fiind aflată, să presupunem, sub protecție patriarhală. Dar condamnarea se întâmplă. Exact după aceasta, patriarhul află şi o salvează definitiv.

[55] Dr. Zicu Ionescu, *op. cit.*, pp. 121-122. Mărturie repetată cu diferite ocazii, mai ales în cadrul Simpozionului de la Protoieria Piteşti din 2006, prilejuit de jubileul celor 350 de ani de la zidirea sfântului lăcaş. Probabil că, via Emil Bodnăraş, situația de la Piteşti s-a discutat la cel mai înalt nivel. Vezi mai detaliat acest episod pe noul site al bisericii, www.bisericadomneascapitesti.ro. Fiul părintelui Grigorescu, Ion Grigorescu, distins solist de operă în Germania, actualmente pensionar şi revenit în țară, ne-a relatat în 2016 că, de fapt, pe părintele Branişte, în sesizarea lui urgentă la patriarhul Iustinian , l-a sfătuit un fost ilegalist piteştean, un anume Petrişor, care a stat în cartierul Bucureşti (Calea Bucureşti).

patriarhului, normal astăzi, era unul curajos în acele timpuri. Aceeaşi relatare despre patriarh, care îl contactează pe Emil Bodnăraş, şi într-o altă mărturie. Patriarhul i-ar fi scris: „Când buldozerul va intra în biserică, prima cărămidă în capul meu va cădea, sau al preoților mei”[56]. Parohul Marin Branişte aminteşte de mai multe ori într-un Memoriu din 1971 că adevăratul salvator al bisericii domneşti din Piteşti a fost patriarhul Iustinian[57].

Următorul act referitor la soarta bisericii este cererea din 4 octombrie 1965 a preşedintelui C.S.C.A.S., prof. arh. Nicolae Bădescu către Nicolae Ceauşescu, secretarul general al Comitetului Central al P.C.R., pentru avizul continuării restaurării[58]. Nu cunoaştem răspunsul noului şef de stat, dar îl putem intui foarte uşor. În primul rând, în opinia avizată a prof. arh. Eugenia Greceanu, Nicolae Bădescu este salvatorul bisericii domneşti din Piteşti[59]. În al doilea rând, biserica stă încă în picioare şi, începând cu 1966, ea intră în etapa ultimă de restaurare. Schimbarea bruscă de atitudine se explică, probabil, la fel de uşor. Nicolae Ceauşescu era de câteva luni (11 iulie 1965) noul Secretar General al P.C.R., în locul proaspăt-decedatului Gheorghe Gheorghiu-Dej, cel care semnase, potrivit unor bârfe locale, demolarea din 1962 a bisericii Sf. Nicolae cu Ceas. Foarte probabil era o opțiune de imagine, o reorientare pragmatică. În mod cert nu dorea să fie expus, mai ales în noul context, criticilor internaționale şi locale – fusese deputat de Argeş. De aici şi până la a-l numi salvatorul bisericii – aşa cum exagerat s-a interpretat în presa locală piteşteană[60] – este drum lung. Cel mult, el este un simplu dictator care şi-a oprit

[56] Bartolomeu, mitropolitul Clujului, *Amintiri despre Patriarhul Iustinian*, în „B.O.R.”, nr. 1-6, 1998, p. 135. Într-un alt articol, nenotat bibliografic, se spune că patriarhul ar fi mijlocit comutarea demolării în restaurare: „acest singur monument istoric al Piteştiului să nu se demoleze, şi Monumentele Istorice, statul în speță, să o readucă la forma inițială” , Alexandru Briciu, *Biserica Sf. Nicolae „cu Ceas” din Piteşti*, Ziarul Lumina, nr. din 21 februarie 2009.

[57] Arhiva..., „Acte şi documente privitoare la repictarea bisericii. Pictori, Gh. Popescu şi Niculina Dona, 1970-1975”, f. 276-277. Într-un Raport din 1971 prezentat patriarhului Iustinian însuşi, parohul repetă gestul aceluia pentru biserica domnească din Piteşti, „valoros monument istoric salvat şi restaurat prin Înalta osârdie şi oblăduire a Prea Fericirii Voastre”, Arhiva..., „Acte şi documente privitoare la repictarea bisericii. Pictori, Gh. Popescu şi Niculina Dona, 1970-1975”, f. 287. Într-o felicitare din 1971 parohul aminteşte din nou că patriarhul Iustinian a redat bisericii domneşti din Piteşti „viața, strălucirea şi valoarea de piesă rară a tezaurului monumental al plaiurilor argeşene”, Arhiva..., Dos. 1/1971, p. 105.

[58] Arhiva I.N.P., fond D.M.I., Dos. 7042, „Notă cu privire la monumentul istoric biserica Sf. Gheorghe din Piteşti”. Din cuprinsul prețiosului document aflăm o intenție secundă a inițiatorului: transformarea bisericii în muzeu, chiar cu posibilitatea ca în interior să fie expuse obiecte de artă populară. O altă promisiune era oportunitatea accesului turiştilor la etajul pridvorului. Faptul că în 1968 ea a fost redată înapoi B.O.R., adevăratul beneficiar, atestă faptul că „muzeificarea” era doar un pretext, o formă de salvare de la demolare.

[59] Arh. Eugenia Greceanu, *op. cit.*, p. 166.

[60] Eduard Tomaziu, *Ceauşescu a salvat Catedrala Sfântul Gheorghe din Piteşti*, în „Argeşul”, anul CXL, nr. 7546, p. 6. Foarte probabil fostul deputat de Argeş o păstrase dintr-o rațiune

cu stânga ce putea face inconştient şi violent, ca de atâtea ori, dreapta. Termenul precis este „iertare”, cel puțin „amânare” (a demolării), nu „salvare”. Probabil că Nicolae Ceauşescu salvează, într-adevăr, biserica, în ultimii ani de dictatură când, potrivit unor mărturii, Elena Ceauşescu o dorea demolată. Ori, pentru această afirmație, se poate să nu existe niciun document. Noi încă nu l-am căutat. După mărturia savantului Stelian Bajureanu, piteştean prin adopție, în anii optzeci, într-o vizită de lucru împreună cu Elena, Nicolae Ceauşescu ar fi extras discret macheta bisericii domneşti de pe macheta generală a centrului oraşului Piteşti pentru a nu putea fi reperată de către soția lui discreționară care, în acel moment, îi urma, la câțiva metri în spate, primind, la rându-i, explicațiile responsabililor cu sistematizarea – informație facilitată în 2016 de pr. Codruț Soveja, paroh al bisericii Sf. Nectarie Taumaturgul din Piteşti.

O poziție valoroasă şi prin neutralitatea ei o are, însă, profesorul şi istoricul Petre Popa. Intervievat inopinat la finele anului 2016, domnia sa, fost responsabil local pe Cultură, după ce consideră legendă toată problematica, enunță: „Dacă doreau s-o dărâme, o demolau de mult. Biserica, după cum vedem, stă în picioare”.

Considerăm, după toată expunerea, că în ecuație nu s-a luat din start în discuție chiar topologia. Biserica domnească din Piteşti a fost salvată chiar de ghimpele care, aparent, o amenința: poziționarea ultra-centrală a ei în cadrul noului centru civic. Potrivit părintelui Branişte exclusiv, piatra tombală din 1661 (la începutul anului 2016, cu ocazia montării noii mochete, nu se mai putea citi nimic) din fața Sfintei Mese a fost relocată acolo din pronaos la restaurarea din 1963-1968. Probabil că se dorea astuparea unui tunel. Piteştii medievali, chiar din timpurile de aur, de pe când erau capitală itinerantă, au fost brăzdați subteran de tunele de scăpare, teorie susținută nu numai de practică, ci şi de Tatiana Bobancu, martor interbelic, dar şi de numeroşi piteşteni care au luat parte la demolarea vechilor clădiri pentru a se face loc blocurilor socialiste. Biserica domnească Sf. Gheorghe din Târgovişte are o gură de refugiu tocmai în pronaos. În contextul de mai sus, nu era prea grea deducția pentru oficialitățile comuniste că biserica, vecină cu Prefectura – construită real, la rându-i, pe o rețea minimală de tunele antiatomice sau de refugiu –, ar putea comunica relativ uşor cu biserica domnească şi, prin urmare, sfântul lăcaş ar fi o alternativă incredibilă de refugiu al unor conducători republicani, deci atei. Un simplu sondaj arheologic în sfântul altar – promis încă din 2014 de către

practică, anume alternativa – în caz de pericol – a unei evadări rezonabile (cu luarea în calcul a unui refugiu secret chiar în interiorul bisericii) din sediul Prefecturii în cazul unei revolte publice. O legendă urbană persistentă încă şi azi leagă subsolul importantului sediu de altarul bisericii domneşti, afirmație pe care, personal, cu toată presiunea, nu am putut-o confirma. Strategic, ar fi o soluție de moment mulțumitoare. Bineînțeles, ctitoriile domneşti aveau şi acest rol defensiv, vezi, de exemplu, tainița şi scăparea bisericii domneşti Sf. Gheorghe din Târgovişte, fost scaun.

fostul director al Muzeului Județean Argeş, profesorul Spiridon Cristocea –, ar putea elucida un mister real.

3. Restaurarea. Aşa cum am menționat, între 1963-1968 biserica domnească din Piteşti a fost supusă unei radicale – şi fericite – restaurări de către D.M.I., prin restauratorul ei, arhitectul Ştefan Balş, un al doilea ctitor, pe lângă patriarhul Iustinian, bineînțeles, salvatorul ei. Se corectau aproape toate erorile din 1876 – fără reactivarea catapetesmei de zid, deoarece, foarte probabil, cea din lemn, a lui M. Babic, din 1876, era aproape „irezistibilă" estetic. Un alt motiv pentru care arhitectul restaurator nu a rezidit catapeteasma este, la fel de probabil, contextul neprielnic. Este vorba nu numai de lungirea nepermisă – şi agonizantă pentru cler şi pentru parohieni – a şantierului de restaurare, 5 ani, dar şi de urgența recepționării lucrărilor, condiționată de amenințarea continuă cu demolarea.

Biserica domnească din Piteşti într-o ilustrată de la începutul secolului al XX-lea. După ce în 1876 se dau jos turlele mici de pe pronaos şi se zideşte pe pridvor un turn clopotniță, epitropia lărgeşte din nou biserica în 1889 printr-un antreu realizat de Carlo Scolari.

Interesant, triumful inesteticului de după 1876 – care avea să ducă chiar la iminenţa demolării sub comunişti – nu fusese veşnic. Sesizat, probabil, de specialişti, parohul Marin Preoţescu doreşte în 1938 o restaurare generală a bisericii în sensul unei readuceri la forma iniţială de dinainte de 1875-1876. Arhitectul Emil Costescu de la Comisiunea Monumentelor Istorice întocmeşte o schiţă cu posibila formă originală[61]. Însă, din lipsă de fonduri, se repară doar urgenţele[62]. Interesant este că arhitectul restaurator face câteva sondaje importante la baza clopotniţei noi şi inestetice. Se descoperă, astfel, zimţii de cărămidă de la corpul bisericii şi „arcadele şi coloanele octogonale de zidărie de la pridvorul original mutilat”[63].

Biserica Domnească din Piteşti în timpul restaurării (1963-1968).
Foto, arh. Ştefan Balş. Sursa: arhiva I.N.P., fond D.M.I., dos. 7045 bis.

[61] Arhiva Institutului Naţional al Patrimoniului, fond Comisiunea Monumentelor Istorice (în continuare, „Arhiva I.N.P., fond C.M.I.”), Dos. 2653/28, „Parohia Sf. Gheorghe - Domnească”, f. 23.

[62] Epitropia face reparaţii la pridvorul care trebuia demolat, ceea ce atrage mustrarea C.M.I., vezi Arhiva I.N.P., fond C.M.I., Dos. 2653/28, f. 40. Această ilegalitate fusese observată accidental de către renumitul arhitect Horia Teodoru, care trecea prin Piteşti.

[63] Arhiva I.N.P., fond C.M.I., Dos. 2653/28, f. 25. Pentru detalii, Arhiva..., „Registru de intrare-ieşire, 1939-1943”, f. 3-4.

În 1954, când se întocmea dosarul pentru reparaţia generală a acoperişului şi a picturii (în 1956 se împlineau 300 de ani de la ctitorire), Direcţia Generală a Monumentelor Istorice dă avizul, dar atenţionează strict Comisia de pictură bisericească a Patriarhiei: „Este de dorit ca în viitor să se efectueze sondagii sub supravegherea C.S.A.C. pentru a se cerceta vechiul parament al faţadelor în vederea unei eventuale restaurări a monumentului în formele iniţiale”[64]. Interesantă este, din acest aviz, remarca arhitecţilor, însuşită imediat, credem, de către politrucii de la Sfatul Popular Piteşti: „Să se efectueze lucrările strict necesare pentru întreţinere în mod cât mai economic, întrucât în starea actuală biserica nu prezintă un interes deosebit arhitectural”[65]. Iată că cine nu trebuie, respectiv tovarăşii responsabili cu schimbarea la faţă a oraşului, au în mână încă din 1954 o sentinţă „estetică” prin care pot hotărî foarte uşor, spre „binele obştesc”, înlăturarea unui edificiu definit oficial ca inestetic[66]. În 1961 preotul Marin Diaconescu, în ultimul an de parohiat, nutrea speranţa ca Sf. Gheorghe să fie restaurat: „Ce-i lipseşte bisericii noastre astăzi? Îi lipseşte amprenta vechimii ei de 305 ani, după exterior. Dacă i s-ar da jos tencuiala până la cărămidă şi piatra din care e alcătuit zidul, deodată s-ar impune biserica noastră ca monument istoric. Un demers în scopul acesta ar fi binevenit (…). Numai aşa îi va sta bine în mijlocul blocurilor ce vor împresura-o şi în capul spaţiului verde ce se va deschide spre Teatrul de Stat. Altfel…”[67]. Finalul ascundea chiar pericolul care păştea monumentul, demolarea, comutată de necrezut în restaurare. Să urmărim şi acest proces.

Şantierul se deschide pe 1 martie 1963[68], dar de-abia în toamnă lucrările încep propriu-zis. Biserica Sf. Gheorghe din Piteşti este închisă cultului, în sensul restaurării – proiectul şi intenţia erau reale din perspectiva D.M.I., dar evacuarea care urma ajuta mult Sfatul Popular în demersurile lui de demolare –, parohia ei fiind alipită celei de la biserica Mavrodolu începând cu 15 august, acelaşi an[69].

---

[64] Arhiva..., Dos. 1/1954, f. 90 şi f. 106.

[65] Arhiva..., Dos. 1/1954, f. 90.

[66] Gusturile nu se discută. Peste ani, părintele paroh Marin Diaconescu, autorul renovării majore din 1956, îşi exprima regretul demolării turnului clopotniţă, în 1967-1968, acuzând ca neştiinţifică restaurarea generală a arhitectului Ştefan Balş, vezi Arhiva..., Preotul prof. Marin Diaconescu, „Scrisori şi diverse expediate pe 1990” (volumul 63), f. 50.

[67] Arhiva..., Dos. 2/1961, f. 27.

[68] Arhiva I.N.P., fond D.M.I., Dos. 7045, p.v. din 5 octombrie 1968, f. 2. Până la terminarea lucrărilor, în 30 septembrie 1968, C.S.C.A.S. dă D.M.I., aflat în subordine, patru avize de construcţie (1964, 1966 şi două în 1968) pentru etapele de execuţie ale complexei lucrări de restaurare.

[69] Arhiva..., Dos. 1/1966, f. 28. Enoriaşii fostei parohii Sf. Nicolae, împreună cu pr. Emanoil Branişte, de-abia venit la Sf. Gheorghe, trec la Precista-Veche din Coastă (Maica Domnului). Enoriaşii de la Sf. Gheorghe, împreună cu parohul Marin Branişte, cu cântăreţul Ion Costelian şi pangarista Ana Ixerescu, trec la Mavrodolu. Părintele Marin Drăguşin trece la Sf. Ioan.

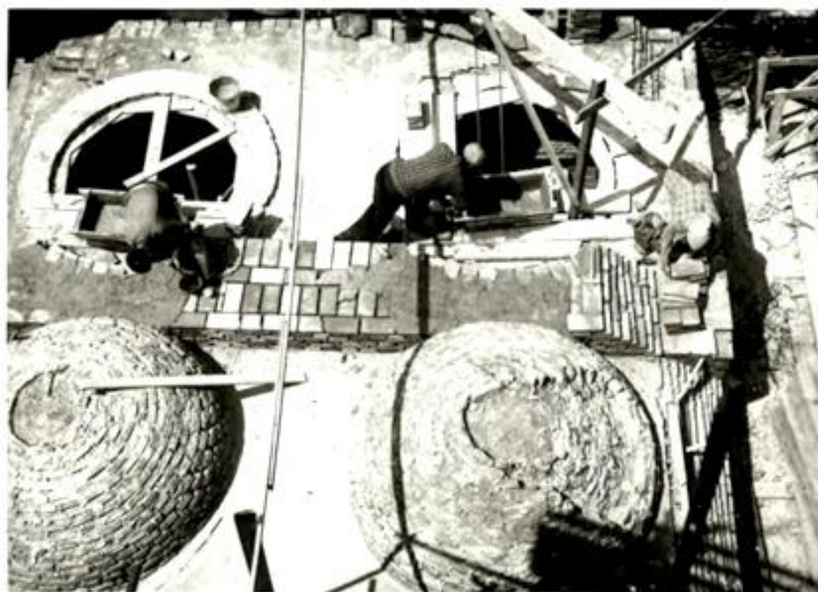
Biserica Domnească din Piteşti în timpul restaurării. Sursa: arhiva bisericii.

La începutul lui septembrie 1963 clopotnița-turn este demolată[70] – între 1964-1966, perioada de încetare a lucrărilor datorită lipsei avizului superior

Inventarul mobil şi arhiva sunt mutate la biserica Mavrodolu şi la Protoierie. Documentele pe baza cărora biserica Sf. Gheorghe din Piteşti s-a închis pentru restaurare au fost următoarele: 1. adresa Sfatului Popular nr. 20.136/1963 2. avizul Departamentului Cultelor nr. 11351/1963 3. Avizul C.S.C.A.S. nr. 6295/1963 4. ordinul episcopiei nr. 8404/1963.

[70] Arhiva I.N.P., fond D.M.I., Dos. 7042, Devizul din 3 septembrie 1963. Momentul demolării turnului inestetic în toamna lui 1963 este probat, în afara documentelor din dosarul I.N.P., şi de o mărturie foto, vezi *Secera şi ciocanul*, anul XIV, nr. 3101/23 aprilie 1964, p. 2. În această fotografie inopinată, dinspre Nord, biserica apare fără turn. O altă mărturie asemănătoare este, foarte probabil, şi cea de Crăciunul aceluiaşi an, cu parcul nou, din faţă, acoperit de zăpadă, Idem, anul XIV, nr. 3311/26 decembrie 1964, p. 2. Materiale rezultate din demolarea clopotniței şi a pridvorului în operațiunea din septembrie 1963: 7000 de cărămizi (în valoare de 2100 lei, împărțite în 3 părți egale între Sfatul Popular Slătioare, pentru satisfacerea unui „interes obştesc", parohiile Izvorani şi Ştefăneşti, pentru construirea de clopotnițe), 240 de foi de tablă galvanizată (700 de kilograme în valoare de 2100 lei, cumpărată peste un an de Ilina Gheorghe din Dobrogostea, cu promisiunea că va da şi bisericii de acolo pentru o troiță) şi 2500 de kilograme de deşeuri de brad şi de stejar (în valoare de 375 de lei, donate cântăreților Dobre Georgescu şi Ioan Costelian), vezi Arhiva bisericii Mavrodolu, „Registru de şedințe ale Consiliului şi Adunării parohiale 1960, 1961, 1962, 1963, 1964, 1965, 1966, 1967, 1968", f. 53-54 şi f. 67.

pentru o etapă superioară de renovare, respectivul pridvor stă demolat[71]. Sondajele încep imediat după evacuare, din moment ce peste o lună, pe 17 septembrie, la şantierul de la Sf. Gheorghe se întruneşte toată conducerea D.M.I.[72] pentru a constata rapid rezultatele şi pentru a decide. Această urgenţă, repetăm, venea din nevoia arhitecţilor de a demonstra organelor locale importanţa monumentului şi, prin urmare, de a-i schimba soarta care o păştea aproape irevocabil.

Biserica Domnească din Piteşti. Pronaos. Refacerea bolţilor.
Foto, arh. Ştefan Balş, 1967. Sursa: Arhiva I.N.P., fond D.M.I., dos. 7045 bis.

[71] Arhiva I.N.P., fond D.M.I., Dos. 7042, Adresa internă din 31 iulie 1964 şi cea din 20 ianuarie 1965 a arh. Ştefan Balş. În vara lui 1964 se terminase faza STE şi se aştepta avizul pentru faza PA. Acesta va veni, după cum vom vedea, de-abia peste doi ani, timp în care biserica a fost mereu ameninţată cu demolarea. În aceeaşi lună inginerul M. Itigan, şeful grupei de execuţie, îi scria arh. Ştefan Balş să urgenteze avizul, deoarece el comandase deja 75.000 de cărămizi de epocă, vezi adresa lui către grupa de proiectare din 27 iulie 1964.

[72] Componenţa: preşedinte: arh. Gheorghe Curinschi (director tehnic D.M.I.), membri: prof. arh. Horia Teodoru, prof. arh. Gr. Ionescu, prof. arh. Richard Bordenache, Emil Lăzărescu (Institutul de Istorie a Artelor), Constantin Bălan, arh. Andrei Pănoiu (Direcţia Artelor CSCA), arh. Ştefan Balş (secretar), R. Mănciulescu (din Grupa de Proiectare), Dinu Rosetti, arheolog, M. Breazu (şeful şantierului Muntenia), G. Butnaru (şeful lotului Câmpulung-Piteşti din cadrul grupei de execuţie). Invitaţi: ing. Matei Ghigiu, vice-preşedinte al Sfatului Popular al Regiunii Argeş, P. Niculescu, director D.S.A.P.C., regiunea Argeş, vezi Arhiva I.N.P., fond D.M.I., Dos. 7042, p.v. din 17 septembrie 1963, f. 1.

Se comunică următoarele constatări: 1. valoarea de unicat arhitectural pe care o deține biserica domnească din Pitești, „aparținând unui tip aparte, necunoscut până în prezent” (concluzie generală) 2. „în interiorul bisericii, în preajma zidului de nord al edificiului, la pronaos şi naos, au ieşit la iveală fundațiile unei biserici mai vechi de epoca lui Constantin Şerban Basarab. Cercetările în continuare vor trebui să urmărească traseul acestor ziduri pe întreaga suprafață a bisericii” 3. „la exterior, în zona altarului, a resultat existența unui masiv de zidărie în axul absidei care pare să marcheze urma unui contrafort, element constructiv interesant, care nu se întâlneşte frecvent în arhitectura muntenească a epocii” 4. „tot la exterior, decapările de tencuieli la vechiul pridvor au scos la iveală urmele unor stâlpi masivi la zidărie cu largi arcade monumentale, de un tip necunoscut până acum. În registrul superior se constată, în plus, existența altor arcade, mai zvelte, corespunzătoare vechii clopotnițe care, construită deasupra pridvorului, avea cornişa cu puțin mai ridicată ca restul bisericii. Plastica generală a acestui pridvor cu clopotniță în arcade deschise la nivelul superior constituie un model aparte în rândul rarelor monumente cu particularități asemănătoare din epoca respectivă, ceea ce imprimă bisericii din Piteşti caracterul de unicat arhitectural amintit mai sus” 5. „decapările executate în diferite locuri pe fațada de nord a bisericii şi în axul altarului au pus în evidență frumosul parament de cărămidă al monumentului. A apărut astfel în mod evident atât desenul şi proporțiile celor două registre decorative suprapuse care împodobeau fațada, cât şi detaliile ciubucelor de cărămidă care încadrau panourile şi firidele cornişei originale de sub streaşină” 6. „cercetările preliminare au adus, de asemenea, precizări şi în ceea ce priveşte boltirile originale ale pronaosului, cu interesante detalii constructive şi decorative ale turlei. Boltirea pronaosului, inspirată de la Dealu, se sprijinea pe un masiv arc transversal care împărțea spațiul în două sectoare pentru a face astfel posibilă ridicarea celor două turle mici (azi dispărute). Cât priveşte turla mare a pantocratorului care se păstrează aproape intactă, inclusiv toate detaliile constructive şi, îndeosebi, decorative exterioare, constituie un element de o valoare documentară excepțională pentru o restaurare integrală” 6. Se intuieşte că în apropierea bisericii exista curtea domnească din Piteşti 7. Se recomandă „amplificarea cercetărilor”, transformarea în „muzeu de veche artă religioasă” şi totala dezafectare din interior prin demontarea tâmplei de lemn şi scoaterea strănilor, demolarea imediată a ante-vestibulului şi a clopotniței, detencuirea întregului monument[73].

[73] Arhiva I.N.P., fond D.M.I., Dos. 7042, f. 3-5. Aceleaşi concluzii, în aceeaşi zi, şi din partea arh. Horia Teodoru, vezi Arhiva I.N.P., fond D.M.I., Dos. 7042, f. 1-2, articolul intitulat „Biserica domnească (Sf. Gheorghe) din Pitești”. Fosta existență a contraforților, de inspirație moldovenească, era, credem, gustul ctitorei, Doamna Bălaşa, fiica unui grec şi a unei moldovence.

Rezultatele de mai sus veneau în urma raportului preliminar de cercetare al arheologului Dinu V. Rosetti, însărcinat în acest sens, care lucrase continuu, în regim de urgenţă, în perioada august-octombrie 1963. Cu toată graba – motiv îndeajuns de neştiinţific pentru ca arh. Eugenia Greceanu, care a studiat documentul, să impute caracterul nesistematic al săpăturilor lui Dinu V. Rosetti[74] –, cercetarea arheologică din acest an rămâne singura cu un relativ aspect de amploare pe acest monument, rezultatele fiind, aşadar, foarte preţioase. Cercetătorul le va publica de-abia în 1977[75].

S-au propus în exterior două secţiuni de cercetare arheologică. Prima, perpendiculară pe latura de nord, la intersecţia dintre naos şi pronaos (pridvorul de azi, deoarece încă din 1875-1876 zidul de azi, refăcut de Ştefan Balş, fusese demolat). A doua, perpendiculară pe absida din partea de răsărit a bisericii. Alte detalii foarte importante: 1.„în mod vădit”, tinda a fost adăugată ulterior (informaţie corectă, arhiva bisericii păstrând informaţia că în 1889 Carlo Scolari face un antreu în faţa noii clopotniţe). 2. în secţiunea întâi, în latura de nord a bisericii, „au avut loc subzidiri, într-o vreme mai nouă” 3. „în partea de răsărit, prin secţiunea II, s-a dat de lucrări de zidărie făcute, o dată cu construirea monumentului, care ar putea indica posibilitatea existenţei aci a unui contrafort” 4. în ambele secţiuni din în exteriorul bisericii, numeroase inhumaţii; în a doua secţiune unele inhumaţii de preoţi. „Aceste inhumaţiuni, ca şi lucrările de consolidare şi dispozitivul de aerisire au deranjat terenul şi nu îngăduiesc a stabili vechiul nivel de călcare. Pentru aflarea acestui nivel, vor fi necesare noi sondaje” 5. tot în exterior, câteva olane simple, neputându-se preciza dacă provin de la biserică sau de la fostele clădiri din jur 6. „elementele de datare, rămăşiţe ale culturii materiale, în primul rând ceramica, nu coboară mai jos de secolul al XVII-lea (în spaţiul restrâns al cercetărilor efectuate până în prezent) .

În interiorul bisericii se trasează trei secţiuni de cercetare arheologică: 1. în tindă (actualul pridvor), „perpendicular pe vechea tindă, devenită ulterior pronaos. S-a dat aici de un paviment din fragmente de lespezi poate ale podestei treptelor ce legau vechea tindă de exteriorul bisericii”. 2. „în vechea tindă, perpendicular pe latura zidului ce o desparte de naos, cuprinzând şi o parte a deschiderii uşii dintre cele două încăperi. 3. „în vechiul pronaos, de-a lungul axei mediane şi ferestrele de nord ale bisericii”. Rezultate: 1.„ actualul nivel de călcare se compune dintr-un mozaic de ciment sub care se află un strat gros de 50 de centimetri de moloz ce suprapune nivelul de călcare de la care pornesc gropniţele şi mormintele din interior. Cu o singură excepţie, toate mormintele au fost profanate cu prilejul efectuării mozaicului modern, cât şi în

[74] Arh. Eugenia Greceanu, *op. cit.* , p. 91.
[75] Dinu V. Rosetti, *Observaţii arheologice privind vechimea oraşului Piteşti*, în „R.M.M.-M.I.A.”, anul XLVI, 1977, 1, pp. 69-71.

vremea când s-a procedat la construirea unor proporţii mai noi. O gropniţă mai veche (posibil secolul al XVII-lea, cum ne arată rămăşiţele unei candele de sticlă şi a unei paftale de metal alb, este suprapusă şi tăiată de de inhumaţiuni mai recente. Din acesta era numai una nederanjată şi conţinea osemintele unui preot – cum ne arată vestigiile veşmintelor şi o cruce de metal alb care se afla pe pieptul înhumatului. Mormântul poate fi datat în prima jumătate a secolului al XIX-lea) 2. „Cu prilejul acestor cercetări destul de restrânse s-a putut constata, în actuala fază a cercetărilor, că monumentul actual nu suprapune altul mai vechi”. 3. „îngroşarea zidăriei de-a lungul peretelui de nord, observată în interiorul vechiului pronaos, o obişnuită lărgime a fundaţiilor constatată şi la alte monumente similare” 3. un zid gros despărţea naosul de pronaos. Recapitulare rezultate: „1. Actualul pronaos şi etajul clopotniţei ridicată deasupra alcătuiau tinda iniţială. Nu s-a găsit nicio urmă care să indice prezenţa unei scări exterioare pentru accesul la etajul clopotelor. 2. Decapările de zidărie ne-au dat putinţa de a constata că vechea tindă era deschisă. 3. Săpăturile au dus la descoperirea zidurilor despărţitoare dintre vechea tindă şi pronaos, cât şi dintre pronaos şi naos. 4. Nu s-au găsit urmele altei construcţii anterioare”[76].

Repetăm, suntem în 17 septembrie 1963, zi în care toată conducerea D.M.I., împreună cu invitaţi importanţi, vizitează şantierul pentru a constata rezultatele cercetărilor şi pentru a lua decizii privind restaurarea. Descoperirea existenţei reale a etajării pridvorului intervine imediat acestei vizite, arhitectul menţionând-o într-un document din 18 octombrie, acelaşi an[77]. Noutatea, potrivit arh. Eugenia Greceanu, este inedită vizavi de soluţiile de până atunci domneşti şi boiereşti, fiind un apanaj al domniei[78]. Arhitectul restaurator menţiona că această descoperire unicat la 1656, devenită primat arhitectonic[79], coroborată cu întreg corpusul, restaurat, dădeau „excepţionala sa valoare în

---

[76] Arhiva I.N.P., fond D.M.I., Dos. 7042, „Raport preliminar asupra cercetărilor arheologice de la biserica Sf. Gheorghe din Piteşti”, arheolog Dinu V. Rosetti, f. 1-3.

[77] Arhiva I.N.P., fond D.M.I., Dos. 7042, „Raport asupra lucrărilor efectuate la biserica Sf. Gheorghe din Piteşti”, arh. Ştefan Balş, 18 octombrie 1963.

[78] Arh. Eugenia Greceanu, *op. cit.*, p. 142. Modelul cu foişor supraetajat va fi reluat la biserica din Filipeştii de Pădure, Prahova (1688) şi din Preajba, Dolj (1778-1779).

[79] Arhiva I.N.P., fond D.M.I., Dos. 7042, Dos. 7042, Referatul nedatat (foarte sigur 1964) al arh . Florica Dimitriu. Se evidenţiază alte caracteristici noi descoperite în 1963-1964: „1. Un pridvor deschis cu arcade şi stâlpi octogonali din zidărie peste care se ridică arcadele mai mici ale unei clopotniţe cuprinsă în corpul bisericii şi depăşind numai cu puţin cornişa acesteia. Plastica monumentală realizată prin această suprapunere de arcade nu se mai găseşte la niciunul din monumentele contemporane (ei). 2. Turla naosului, în întregime autentică, de la cornişa cu zimţi, încă păstrată sub tencuială până la decoraţia cu câte trei ciubuce pe muche a pereţilor – document excepţional de rar. 3. Un contrafort de fundaţie în axul altarului, element cunoscut în Ţara Românească numai la încă două monumente (Curtea Veche din Bucureşti şi biserica fostei mănăstiri Stelea) ”.

cadrul evoluţiei vechei arhitecturi Munteneşti”[80]. Din toamna lui 1963 până în 1967 biserica domnească va sta în acest stadiu, cu pridvorul demolat, un aspect sumbru, care nu o va avantaja deloc. Materialele rezultate din demolarea din 1963 vor fi donate altor biserici sau vândute de epitropia Mavrodolu unor slujbaşi bisericeşti, prin negociere[81].

Prin urmare, considerându-se toate aceste descoperiri, în 14 februarie 1964 D.M.I. dă un nou aviz de continuare a restaurării (alte avize din aceeaşi şedinţă: consolidarea bisericii Arbore şi transformarea grajdurilor din cadrul curţii castelului Peleş). Totuşi, lucrurile stagnează periculos şi în acest an. Într-un document intern al bisericii parohul Marin Branişte se plângea în 20 iulie 1966 preşedintelui C.S.C.A.S. că restaurarea a fost întreruptă „de mai mult de doi ani de zile”[82]. În toamna lui 1964 parohia Enculeşti (azi în oraşul Ştefăneşti), a cărui biserică nouă era nemobilată, cere parohiei Mavrodolu strănile din altarul de la Sf. Gheorghe şi lambriurile de la cafas[83], parohia Oarja, 15 metri liniari de strană, tot de aici[84], şi parohia Călineşti, „nişte străni” de la fosta Sf. Nicolae, demolată[85]. În tot acest timp, inventarul bisericii este depozitat la protoierie, la Mavrodolu şi la Sf. Vineri. În biserică rămân mobilierul (o parte din străni – 10 metri liniari fiind la protoierie, urmând, mai apoi, să fie date parohiei Enculeşti şi 15 metri liniari, parohiei Oarja –, jeţul arhieresc, policandrul mare)[86]. Catapeteasma din lemn rămâne pe loc, probabil pentru a fi şi ea mutată. Arhitectul restaurator însă nu a mai reactivat vechea catapeteasmă de zid – probabil datorită şi faptului că nu-i ştia forma, dar şi pentru că cea actuală, a sculptorului M. Babic, estetic, era foarte frumoasă.

În ianuarie 1965 Ştefan Balş insistă pentru reluarea lucrărilor la Sf. Gheorghe. Este vorba despre: 1. „să se atace lucrările de cercetare în interior, adică decaparea integrală a tencuielilor la bolţi şi pereţi, inclusiv turla, desfacerea pardoselilor, săpături pentru coborârea nivelelor, schele etc. 2. Să se termine zidăria, betoanele şi acoperişul sub forma definitivă la pridvorul rămas

---

[80] Arhiva I.N.P., fond D.M.I., Dos. 7042, articolul nedatat „Restaurarea bisericii Sf. Gheorghe din Piteşti”, f. 2.
[81] Pr. Constantin Onu, Vasile Novac, *op. cit.*, pp. 147-149.
[82] Arhiva..., „Parohia Sf. Gheorghe I. Procese-verbale 1966-1986”, p. 6, p.v. nr. 6/27 august 1966.
[83] Arhiva bisericii Mavrodolu, Piteşti, „Dos. C.14, 1964. Diverse de natură economică”, foile 43 şi 46.
[84] Arhiva bisericii Mavrodolu, Piteşti, „Dos. C.14, 1964. Diverse de natură economică”, f. 45.
[85] Arhiva bisericii Mavrodolu, Piteşti, „Dos. C.14, 1964. Diverse de natură economică”, f. 48.
[86] Arhiva bisericii Mavrodolu, Piteşti, „Registru de şedinţe ale Consiliului şi Adunării parohiale 1960, 1961, 1962, 1963, 1964, 1965, 1966, 1967, 1968”, foile 62-63. În vara anului 1964 D.M.I. vrea să-şi stabilească în protoierie câteva birouri, deci partea de inventar de la Sf. Gheorghe depozitată acolo trebuie mutată din nou, probabil la Sf. Vineri. Parohiile Enculeşti şi Oarja, vor, dacă se poate, strănile. Menţionăm că toate materialele vândute din demolarea părţilor din biserica domnească au trecut în bugetul parohiei gazdă, Mavrodolu.

restaurat numai parțial pe anul 1964”[87]. Din documente se pare că în 1965 nu s-a lucrat mai nimic la Sf. Gheorghe, biserica trecând, după cum am văzut, printr-o nouă amenințare cu demolarea[88]. În prima lună a lui ianuarie 1966 arh. Ştefan Balş revine asupra bisericii şi vrea să cumpere din timp 60.000 de cărămizi pentru continuarea lucrărilor[89] – gest că biserica a scăpat de pericolul demolării după cererea arh. Nicolae Bădescu către Nicolae Ceauşescu din 4 octombrie 1965 de păstrare şi restaurare a bisericii din Piteşti, avizată.

Primul efect al salvării bisericii de la demolare este reînființarea ei prin ordinul nr. 1526 / 4 iulie 1966 al Episcopiei Râmnicului şi Argeşului[90], având ca epitrop pe Constantin Ştirbu, reales şi în 1968[91].

Arh. restaurator Ştefan Balş. Sursa: arhiva I. N. P.

[87] Arhiva I.N.P., fond D.M.I., Dos. 7042, Adresă internă a D.M.I., 20 ianuarie 1965.
[88] Potrivit doamnei Gheorghe Elisabeta (87 ani) şi domnului Tudose Ion (82 ani) într-unul din anii perioadei 1963-1965 armata se strânsese împrejurul catedralei Sf. Gheorghe, încercând s-o demoleze. Mai mult, domnul amintit susține că, defapt, demolarea nu a reuşit la început, timp pentru reuşita celor care îi doreau salvarea. Mărturii culese de autor în anul 2015.
[89] Arhiva I.N.P., fond D.M.I., Dos. 7042, Adresă internă D.M.I., 6 ianuarie 1966.
[90] Arhiva..., „Parohia Sf. Gheorghe I. Procese-verbale 1966-1986”, p. 5, p.v. nr. 6/27 august 1966. Va mai urma o nouă reînființare, prin ordinul episcopiei nr. 14511/9 decembrie 1967, vezi Arhiva bisericii Mavrodolu din Piteşti, „Corespondența, 1968”, f. 8.
[91] Arhiva..., „Parohia Sf. Gheorghe I. Procese-verbale 1966-1986”, pp. 2 şi 27. Reales în 1970, Arhiva..., „Parohia Sf. Gheorghe I. Procese-verbale 1966-1986”, p. 68. Decedat în 13 iunie 1970, propus a fi trecut în „Cartea de Aur” a bisericii şi pomenit anual la 21 mai deoarece „şi-a onorat cu osteneli deosebit de meritorii încredințarea primită şi calitatea avută, atât în perioada restaurării, 1963-1968, cât şi la redeschiderea, în 1968, a bisericii”, p. 77.

Parohul Marin M Branişte e delegat să ceară lămuriri D.M.I. şi C.S.C.A.S. de ce nu reîncep lucrările şi să insiste pe lângă aceste instituții pentru reluarea lor[92]. Parohia e proaspăt reînființată, parohul merge la Ilie Băncilă, conducătorul Lotului nr. 41 Piteşti al DMI[93], însărcinat cu executarea lucrărilor de restaurare, să urgenteze. Se scrie D.M.I., fără răspuns, se scrie C.S.C.A.S., la fel. Parohul îl întreabă pe subdirectorul D.M.I., Munteanu. Acesta aşteaptă şi el o autorizație. Parohul invită la biserică, proprietatea statului, pe domnişoara arh. Florica Dimitriu. În ziua convenită, parohul, cu protopopul C. Dejan şi cu fostul paroh, Marin S. Diaconescu, pensionar, intră în biserică, arhitectul întârziind. Acesta venind mai târziu, îi somează pe clerici, prin paznicul monumentului istoric, să părăsească incinta, locaşul fiind în proprietatea D.M.I., încredințat acestuia de către Episcopia Râmnicului şi Argeşului. După acest trist şi mic eveniment, clericii roagă pe arhitect să amenajeze măcar pridvorul şi pronaosul în fața iernii ce se aşteaptă, pentru accesul credincioşilor[94].

Pr. Marin M. Branişte în anii cincizeci ai secolului trecut, viitor paroh şi salvator al bisericii. Sursa: arhiva bisericii, „Cartea de Aur”.

Nu se amenajează nimic pentru cult, ci se continuă restaurarea, cel puțin scriptic. De data aceasta însuşi episcopul Iosif Gafton însărcinează pe părintele Branişte să ceară D.M.I. demersurile pentru reînceperea lucrărilor[95].

---

[92] Arhiva..., „Parohia Sf. Gheorghe I. Procese-verbale 1966-1986”, p. 5, p.v. nr. 5/22 august 1966.

[93] Viitorul paroh Constantin Grigorescu, menționa accidental într-un proces verbal din 1977 că restauratorii bisericii au fost arh. Ştefan Balş şi ing. Ilie Băncilă, Arhiva..., „Parohia Sf. Gheorghe I. Procese-verbale 1966-1986”, p. 260, p. 266.

[94] Arhiva..., „Parohia Sf. Gheorghe I. Procese-verbale 1966-1986”, p. 6, p.v. nr. 6/27 august 1966 şi Arhiva…, Dos. 2/1966, f. 47-49.

[95] Arhiva…, Dos. 2/1966, f. 30-31, f. 67, f. 72. Situația bisericii în septembrie 1966, potrivit raportului parohului către episcopie: 1. „altarul e intact, dar ocupat cu materialele arheologice descoperite: vechile ancadramente de piatră ale uşilor şi ferestrelor, vechea piatră cu prima pisanie, oseminte şi alte relicve găsite în mormintele din pronaos etc.” 2. Catapeteasma, îmbrăcată în rogojini 3. Naosul e intact, ocupat de materialele de construcții, amvonul e îmbrăcat în rogojini 4. În pronaos săpăturile adânci au fost umplute şi nivelate, pictura şi tencuiala au fost îndepărtate 5. Pridvorul e doar parţial restaurant, fără acoperiş, baza e în totalitate săpată adânc, „până la rădăcină” 6. „Peste tot în biserică şi împrejur sunt schele, iar în curte o grămadă mare de

Pe 16 octombrie 1966 se redeschide oficial şantierul D.M.I. în privinţa restaurării radicale a bisericii Sf. Gheorghe din Piteşti[96]. Lucrările vor costa 1.210.723 lei, sumă suportată în exclusivitate de Statul român, gest care va fi mult timp amintit în alocuţiuni şi în actele oficiale ale clerului de aici. Echipa va fi propusă pentru premiere în 1968-1969, aceasta fiind următoarea: arh. Ştefan Balş (şef de proiect), ing. Teodor Barbu (rezistenţă), arh. Rodica Matache (redactare plănşi), Ilie Băncilă (tehnician, şef de şantier), Vasile Liscan (meşter)[97].

La începutul lui 1967 arh. Ştefan Balş insistă asupra reconstruirii celor două turle de pe pronaos. Conform procesului verbal al unei şedinţe D.M.I. din 4 ianuarie 1967 se discută despre amplasarea turlelor mici care trebuiesc zidite din nou: „În cursul cercetărilor s-au găsit în pronaos urmele arcului median dispărut care împărţea spaţiul în două travee longitudinale, urmele timpanelor fostelor bolţi, păstrate pe peretele de vest şi urmele, cioplite în zidărie, a zidului despărţitor dintre naos şi pronaos. Aceste elemente, la care se adaugă datele cuprinse într-o descriere a bisericii dinainte de dărâmare, din sinodicul bisericii, fac posibilă reconstituirea celor două turle ale pronaosului dărâmate în 1875. (…) Să se studieze o variantă suplimentară pentru amplasarea turlelor pronaosului pentru a obţine o grupare a celor trei turle în felul vechilor monumente cu trei turle similare (Dealu, Gura Motrului şi Brebu)”[98]. Că monumentul este pe mâni bune o arată componenţa comisiei: preşedintele D.M.I., arh. Richard Bordenache, membri, arhitecţii Horia Teodoru, Grigore Ionescu, V. Bilciurescu, E. Lăzărescu, P. E. Miclescu, Ştefan Balş (proiectantul). O delegaţie D.M.I. urmează să se deplaseze în acest scop în săptămâna 9-14 ianuarie la Piteşti[99]. Poziţionarea turlelor mici se decide însă,

balast, un bazin de apă, nişte polăţi etc.”. Dr. Zicu în *op. cit.*, îl acuză pe episcopul Iosif Gafton că nu a ajutat biserica domnească din Piteşti de la demolare, ba chiar a împins-o spre ea. Scriptic, din actele interne de la Mavrodolu, parohia gazdă, apar doar două lucruri. Primul, foarte important, este că episcopul scrie „Văzut, 5 oct. 1965”, apoi se semnează pe procesul verbal al Consiliului Parohial de aici, din 20 iulie 1965, pentru acceptul demolării. Al doilea, de context, acela că timp de doi ani episcopul nu a venit la Piteşti (jumătatea lui 1964, să zicem, până pe 15 mai 1966), vezi Arhiva bisericii Mavrodolu din Piteşti, „Dosar A 1, 1966. Ordine şi corespondenţă cu organele bisericeşti superioare şi autorităţi”, f. 14. Documentul este o cerere neutră a protoieriei Piteşti ca fiecare biserică să trimită un preot la Sf. Vineri, deoarece acolo, după doi ani de absenţă la Piteşti, episcopul va sluji. Urmează o mică gafă, probabil inconştientă. Parohul îl trimite pe părintele Branişte, protopopul (sau episcopul, nu ştim) îl refuză. Toată această corespondenţă este însemnată cu stiloul pe textul dactilografiat.

[96] Arhiva I.N.P., fond D.M.I., Dos. 7045, f. 2, p.v. din 5 octombrie 1968.

[97] Arhiva I.N.P., fond D.M.I., Dos. 7042, f. 4-5, articolul nedatat „Restaurarea bisericii Sf. Gheorghe din Piteşti”.

[98] Arhiva I.N.P., fond D.M.I., Dos. 7045, f. 2, p.v. nr 1/4. 01. 1967.

[99] Arhiva I.N.P., fond D.M.I., Dos. 7042 , Memoriul din 7 ianuarie 1967 al arh. Ştefan Balş. Rezoluţia directorului D.M.I., Richard Bordenache asupra componenţei delegaţiei care va merge

după o prezentare-argument a arh. Ştefan Balş, tocmai pe 18 aprilie 1967: „Se propune refacerea turlelor mici către vestul pronaosului, iar spaţiul rămas către est va fi acoperit cu două bolţi în leagăn”. Aşadar, decizia este luată (se putea opta ca la Dealu, cu turlele mici spre est, în apropierea turlei mari). Totuşi, Comisia recomandă proiectantului „să studieze o variantă cu bazele celor două turle ieşite din învelitoare, fără turle, şi o variantă cu închiderea părţilor superioare ale pronaosului cu calote”[100].

În primul trimestru al anului 1967 se descoperă în colţul din partea de sud-est a pronaosului pornirea arcelor de susţinere a fostelor turle mici dispărute, ceea ce clarifică şi mai mult decizia finală de amplasare a lor[101]. În martie 1968 se cercetează piatra tombală din faţa sfintei mese. În afara datei, 1661, nu s-a mai putut citi nimic[102]. Tot acum, de ambele părţi (D.M.I. şi Adunarea Parohială a bisericii convocată la Mavrodolu[103], unde era găzduită încă din 1963) discută despre necesitatea repictării pronaosului şi pridvorului, deoarece pictura era distrusă de lucrări. Amândouă forurile se întreabă dacă se repictează în ulei sau se pictează într-un registru nou, în frescă. Devizul este făcut în vară de către prof. Gheorghe Popescu din Bucureşti[104]. Pe 5 octombrie 1968 se face recepţia provizorie, Statul dând înapoi Bisericii monumentul restaurat[105]. Restaurarea este una „foarte bună”, colectivul fiind premiat, ulterior pentru ea. Încă din martie 1968, când restaurarea era aproape finalizată, Adunarea Parohială „aduce mulţumiri conducătorilor noştri de stat prin a căror

la Piteşti: prof. arh. Grigore Ionescu, prof. arh. Horia Teodoru, arh. Bilciurescu, arh. Curinschi, L. Vasilescu.

100 Arhiva I.N.P., fond D.M.I., Dos. 7042, f. 1, p.v. nr 10/18 aprilie 1967.

101 Arhiva I.N.P., fond D.M.I., Dos. 7042, un memoriu nedatat, în faza PE (1967-1968), semnat de arh. Ştefan Balş.

102 Arhiva I.N.P., fond D.M.I., Dos. 7042, „Referat asupra deplasării efectuate la Piteşti în ziua de 6 martie 1698”, nedatat, incomplet (se păstrează la dosar doar f. 1; foarte probabil, era semnat de către arheologul Dinu V. Rosetti). Sub ea, potrivit relatării, nu s-a putut cerceta nimic, deoarece piatra nu s-a putut deplasa. Referentul este de părere că ea a fost adusă din alt punct din biserică. Există, în această privinţă, legende locale potrivit cărora ea astupă o intrare într-un refugiu medieval. Posibilitatea ar fi un lucru foarte normal pentru această perioadă, mai ales la o biserică domnească. Există deja o intrare într-un tunel de fugă la Sf. Gheorghe-Domnesc din Târgovişte. În afară de an, pr. Marin Branişte a putut citi şi numele domnitorului, Grigore Ghica.

103 Arhiva..., „Parohia Sf. Gheorghe I. Procese-verbale 1966-1986”, p. 25, p.v. nr. 6/24 martie 1968.

104 Arhiva..., „Parohia Sf. Gheorghe I. Procese-verbale 1966-1986”, p.v. nr. 8/ 12 iulie 1968.

105 Arhiva I.N.P., fond D.M.I., Dos. 7045, f. 1. Preşedintele comisiei de recepţie, arh. Corneliu Borcea. Membrii comisiei: arh. Ştefan Balş (proiectare D.M.I.), arh. Florica Dumitriu (beneficiar D.M.I.), ing. Mihail Itigan (execuţia lucrării D.M.I.), arh. Cristian Moisescu (secretarul comisiei). Au preluat monumentul: pr. consilier Aurel Popescu (din partea Episcopiei Râmnicului şi a Argeşului), protpopul de Piteşti Constantin Dejan, parohul Marin Branişte şi Grigore Crişan (Direcţia Tehnică a judeţului Argeş). A mai participat şi şeful de lot al lucrării de restaurare (nr. 41), Ilie Băncilă.

grijă şi bunăvoință biserica domnească sfântul Gheorghe şi-a redobândit întreaga sa valoare documentară şi artistică, putându-se număra astfel printre monumentele de seamă ale Patriei”[106]. În 5 mai 1969, ora 15 şi 15 minute, proiectantul Ştefan Balş este invitat în cadrul emisiunii radiofonice „Restaurarea monumentelor”, unde vorbeşte despre restaurarea bisericii domneşti din Piteşti[107].

Restaurarea, după cum am amintit, a fost exemplară. Iată câteva impresii „la cald” din partea unor distinşi intelectuali: „Fericit să revăd biserica Sf. Gheorghe din Piteşti atât de fidel restaurată, sper că şi alte monumente vor putea curând să-şi regăsească haina originală”, Ştefan Andreescu, Istorie, Bucureşti, 13 iunie, 1969[108]. „Trecând prin această localitate am vizitat această construcție veche, lăcaş de cultură şi refugiu de suflete. Fiind de specialitate constructori considerăm aceasta ca una din perlele vechilor meşteri ai neamului”, semnăturile indescifrabile a doi ingineri din Oradea, 30 iunie 1969[109]. „Uimit şi impresionat de frumusețea acestui monument, mai cu seamă de rar întâlnita catapeteasmă, plec din Piteşti cu una dintre cele mai minunate amintiri din viața mea, nu înainte de a trimite un gând pios către cei ce au salvat monumentul şi spre ce cu atâta grijă îl întrețin”, Prof. D. D. Botez, maestru emerit al artei, Bucureşti, 7 iulie 1969[110]. „Sunt fericit de salvarea acestui monument şi de îngrijita lui restaurare. O podoabă a oraşului. Ce bine ar fi dacă s-ar găsi şi urmele *minunatului foişor* al lui Neagoe Basarab. Laudă celor care s-au trudit întru aceasta”, Aurelian Sacerdoțeanu, prof. univ. Bucureşti, Virginia Sacerdoțeanu, 11 august 1969[111].

Rămânem la impresia de fond din 1976 a fostului paroh Marin Diaconescu: „Abia acum, după sute de ani, şi-a recăpătat şi oraşul Piteşti un centru frumos cum cred că nu au multe oraşe din țară. Devenind Municipiu, tocmai de un astfel de centru avea nevoie. Nu numai străinii, ci şi localnicii nu se satură admirând acest centru nou al Municipiului Piteşti. Şi tot ce s-a făcut parcă s-a făcut spre a pune tot mai mult în evidență biserica Sf. Gheorghe care este nu numai biserică domnească, dar şi cel mai important monument istoric din Piteşti. În loc de demolare s-a făcu restaurare, investindu-se circa două milioane. Minune a lui Dumnezeu”[112]?.

---

106 Arhiva..., „Parohia Sf. Gheorghe I. Procese-verbale 1966-1986”, p. 25, p.v. nr. 6/24 martie 1968.
107 Arhiva I.N.P., fond D.M.I., Dos. 7042.
108 Arhiva..., „Condică de însemnări şi impresii pentru români, 1969-1987”, f. 1.
109 Arhiva..., „Condică de însemnări şi impresii pentru români, 1969-1987”, f. 2.
110 Arhiva..., „Condică de însemnări şi impresii pentru români, 1969-1987”, f. 9.
111 Arhiva..., „Condică de însemnări şi impresii pentru români, 1969-1987”, f. 16.
112 Arhiva..., „Cartea de Aur...”, f. 160. Acelaşi fost paroh amiteşte că restaurarea de la Sf. Gheorghe a făcut obiectul licenței preotului Dinu Ilie, Arhiva..., „Cartea de Aur...”, f. 170. Nu am consultat această lucrare.

Aproape acceptabilă atunci (a se citi „de înțeles”), astăzi remarca fostului paroh s-a depreciat dezamăgitor pentru chiar însuşi visul comunist. Nu este vorba, bineînțeles, de biserica veche din centru – care, în această formă, va rămâne valabilă estetic până la finalul timpului –, ci de estetica de ansamblu a centrului civic piteştean – şi nu numai – care, inerent, s-a perimat. Blocurile proletare abia îşi mai țin fațadele, chiar şi termoizolate (un alt sacrilegiu adus intenției arhitectului din timpul „clădirii socialismului”), totul aduce a sfârşit ironic de ev „mediu” sovietic. Cât despre clădirea „inamic” pe atunci, „Casa Albă” popular, Prefectura şi Consiliul Județean Argeş, aceasta, potrivit chiar unor voci contemporane ei, nu a fost estetică nici măcar la inaugurare. Ea continuă să coopteze involuntar, în repetitivitatea arcadelor ei republicane, o amenințare încă activă şi un tern care cere el însuşi demolarea. Cine va câştiga cursa timpului? Probabil că nu este nicio întrecere, ci doar ciclicitate investită ilegal cu un anumit fel de morală. Istoriografic însă, trebuie să reținem un lucru simplu şi ireparabil deocamdată: sub clădirile socialiste din centrul Piteştiului şi ale tuturor oraşelor vechi din România stă încă, mută şi neutră, însăşi istoria lor, adică a noastră. În cazul multora, şi aceasta este tragedia arheologic, nu se mai poate recupera nimic.

SAVING FROM DEMOLITION AND RESTORING THE PRINCELY CHURCH OF PITESTI (1963-1968)

Abstract

Once the seizure of power through fraud by the "democratic" regim, old urban centres of all cities in Romania are beginning to undergo radical transformations. In Pitesti almost all medieval urban ensemble is demolished, ostinat gesture, one of the largest aesthetic and architectural genocides in the history of the medium cities according to Romania-arch. Eugenia Gamboa

After the demolition of the Church of St. Nicholas (olso called as „clock") in 1962, follows the only princely church of Pitesti, St. George, the elder sister, with two years older than the current patriarchal cathedral. She will be saved by the Patriarch Justinian-asked by the Vicar Marin M. Braniste, precious local historic, by the restorers- architects, from D.M.I. (Direction of Historical Monuments) and by several important historians of the time. Follows the switching of the restauration sentence, on the Romanian state money, between 1963-1968.

Restaurateur architect Ştefan Balş not only makes the restoration at St. George-Princely Piteşti an example that even today is followed by those of the Guild, but discovers some architectonic pluses. Among them, the most important, which, since then, appears in all compendia of old Romanian architecture: over-floors the open porch. Restored, it seems that the monument was again threatened, this time by Elena Ceauşescu. About simple, hierarchical, the only one who would have been opposed a new demolition was Nicolae Ceauşescu, and he, in turn, were a persecuter.

MUZEUL JUDEŢEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XXV**, 2016

RESTAURAREA UNEI BRĂŢĂRI DE BRONZ DIN NECROPOLA GETICĂ DE LA ZIMNICEA

CRISTIAN DELIU*

În 2007 au fost reluate săpăturile arheologice la necropola getică de la Zimnicea - judeţul Teleorman de către un colectiv alcătuit din arheologi de la Institutul de Arheologie din Bucureşti, Muzeul Judeţean Argeş şi Muzeul Judeţean Teleorman.

Au fost descoperite circa 200 de morminte getice, majoritatea de incineraţie în urnă, datate între secolul IV şi secolul II a. Chr.

Brăţara provine din mormântul 38, descoperit în anul 2008 - un mormânt de incineraţie cu oasele depuse în urnă cu capac, care a apărut la adâncimea de 0,62 m. Printre oasele calcinate se aflau depuse brăţara de bronz şi o fibulă de schemă tracică din bronz, databilă în secolul III a. Chr., datare care poate fi transferată asupra întregului mormânt.

Brăţara de bronz se prezenta sub forma a două fragmente asimetrice, acoperite de material de natură organică. Deoarece piesele dădeau impresia că sunt fragilizate, am realizat o analiză vizuală amănunţită şi o observare a fragmentelor la stereomicroscop, stabilind că există miez metalic.

Am început îndepărtarea produşilor de coroziune prin procedee mecanice şi chimice.

Am trecut astfel la degresarea cu o soluţie de apă distilată şi detergent neionic 1‰, urmată de perieri mecanice succesive cu perie cu fir moale şi baton din fibră de sticlă, pentru îndepărtarea produşilor de coroziune.

Cele două fragmente au fost imersate în băi de complexon III cu o concentraţie de 37,2 g/l în apă distilată şi pH = 10, valoare la care s-a ajuns prin adăugare de soluţie tampon obţinută din acetat de amoniu şi amoniac cu concentraţie de 25%, urmate de perieri mecanice succesive cu perie cu fir moale şi baton din fibră de sticlă, pentru aducerea piesei la o formă cât mai apropiată de cea originală.

* Muzeul Judeţean Argeş, Piteşti.

Brățara înainte de restaurare.

Brățara după restaurare.

Apoi am realizat neutralizarea în apă distilată. Pentru uscare, s-a procedat la imersarea fragmentelor în acetonă, urmată de uscare liberă pe hârtie de filtru.

Am realizat lipirea şi consolidarea celor două fragmente cu răşină epoxi metal integrată cromatic şi am ajustat adaosurile de răşină cu ajutorul frezei diamantate.

Am efectuat conservarea piesei prin aplicarea unei pelicule de lac incolor şi o conservare suplimentară cu ulei siliconic.

RESTOURING A BRONZE BRACELET FROM DAC NECROPOLIS AT ZIMNICEA

Abstract

In 2007 has been resumed excavations of the getic necropolis at Zimnicea-Teleorman County by a collective consisting of archaeologists from the Institute of archaeology from Bucharest, Argeş County Museum, and Teleorman County Museum

Were discovered about 200 graves, most settlements cremation urn, dated between the 6th century and 2nd century BC

Bracelet originates from the 38 Tomb, discovered in 2008-a grave cremation with bones in the urn with lid, which appeared from 0.62 m depth. Among calcined bones were secured bronze bracelet and a Thracian fibula made of bronze, dated the 3rd century BC, dating which can be transferred over the whole grave.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XXV**, 2016

RESTAURAREA UNUI MOLITFELNIC DE LA 1811

CRISTINA PETCU*
MIOARA BURLUŞANU**

Acest molitfelnic pe care l-am restaurat este considerat un obiect de cult. O carte care aparține unei colecții particulare. A fost tipărită de tipograful Ioan August Herfurt.

Evhologhionul (Ευχολογιον / Molitfelnic / Требник) este cartea care în prezent cuprinde rânduiala săvârşirii Sfintelor Taine (cu excepția Hirotoniei), a Ierurgiilor bisericeşti şi a slujbelor pentru diferite trebuințe. Drept prototip al acestei cărți pot fi considerate Evhologhionul lui Serapion de Tmuis şi Cartea a VIII-a a Constituțiilor Apostolice.

La început Evhologhionul (bizantin) cuprindea în sine, pe lângă rânduiala „Tainelor”, şi textele din Liturghier şi cele din Arhieraticon. Cu timpul, prin secolul al XIII-lea, aceste cărți au început să se separe. Astăzi se păstrează mai multe manuscrise ale vechiului Evhologhion bizantin (secolele al VIII-lea - al XII-lea), care arată anumite diferențe de text şi mai ales de formă ale unor gesturi şi acte liturgice în săvârşirea Tainelor.

Deci rugăciunile şi rânduielile Evhologhionului au cunoscut şi ele o evoluție aparte, unele rânduieli fiind modificate chiar în Evul Mediu târziu. Liturgistul francez André Jacob clasifică manuscrisele Evhologhionului bizantin în patru grupe, fiecare din ele reflectând redactări diferite ale unui conținut asemănător.

Prezentarea stilistică. Este o tipăritură cu garnitură de litere chirilice. Acestea fiind tipărite de către tipograful Ioan August Herfurt, tiparul este executat în două culori, negru şi roşu. Literele ornamentale sunt tipărite cu cerneală roşie (cinabru). Pe lângă literele ornamentale care sunt amplasate la începutul fiecărui paragraf, mai avem litere mari (letrine) care se regăsesc la fiecare început de rând, acestea fiind tot de culoare roşie. În cea mai mare parte cartea fiind tipărită cu litere negre. Cartea nu are nici un chenar cu care să fie

---

* Muzeul Național de Istorie a României, Bucureşti.
** Muzeul Județean Argeş, Piteşti.

încadrat scrisul. Sfârşitul capitolelor sunt argumentate de imagini tipărite, de obicei cu cerneală neagră. Pe prima filă este scris titlul cu litere roşii, fiind încadrat de o poartă cu motive florale.

Pe versoul primei file avem o xilogravură, tipărită cu cerneală neagră, aceasta reprezentând răstignirea lui Iisus Hristos, această imagine fiind dispusă central, urmând ca de jur împrejurul acesteia să avem reprezentări din Biblie. Pe fila a doua avem în partea de sus un tablou votiv încadrat stânga, dreapta de motive florale. Învelitoarea este din piele neagră, la prima vedere fără imprimări sau timbre seci.

Structura cărții. Aceasta este alcătuită din: fascicole, cusătură, atașare de copertă. Cartea este tipărită cu litere mobile, cu caractere chirilice. Cerneala tipografică utilizată este în general cea uzuală, neagră, însă pentru inițialele de început de capitol şi unele ornamente s-a folosit cerneala roşie. Tot textul cărții este încadrat într-un chenar de culoare neagră. Fiecare capitol începe cu o literă ornamentală de culoare roşie(chinovar), aceste litere ornamentale fiind cunoscute şi sub denumirea de Letrine.

Din blocul cărții fac parte: suportul pe care paginile au fost tipărite pe hârtie manuală fabricată din cârpe cu linii de apă (conform buletin de analiză). Blocul cărții a fost format din fascicole cusute de câte 2 respectiv 4 pagini, încleiate.

Tehnica prezintă un tipar cu cerneală tipografică/însemnări cu cerneală solubilă în apă. (Cerneala de diferite culori o găsim pe paginile de gardă, înaintea textului tipărit, fiind vorba de însemnări de secol XX. Foaia de titlu a cărții a fost executată pe hârtie manuală tipărită cu cerneală roşie (chinovar) şi cerneală neagră. Titlul cărții a fost scris cu cerneală roşie. În partea de sus a paginii într-un frontispiciu cu motive vegetale sunt reprezentați într-un chenar Fecioara Maria, Iisus şi Apostolul Ioan, iar pe marginea frontispiciului se găsesc cruci formate din ornamente florale.

În momentul preluării, cartea se afla într-o stare de conservare precară. Condițiile neadecvate de conservare şi de depozitare au determinat şi amplificat gradul deteriorărilor fizico-chimice şi fizico-mecanice care au afectat ambele componente ale cărții; blocul de carte şi legătura. Și anume legătura a suferit deteriorări de natură fizico-chimică, mecanică şi biologică.

Pielea prezintă degradări fizico-mecanice care sunt: rosături în zona colțurilor şi în dreptul încuietorilor la coperta anterioară, lacune prezente la coperta posterioară în zona inferioară, o tocire accentuată prezentă la ambele coperți pe întreaga suprafață, plieri și zgârieturi.

Degradări fizico-chimice care se prezintă sub formă de pete murdărie prezente pe ambele coperți, o depigmentare prezentă pe ambele coperți, degradări biologice prezente prin atac xilofag, în urma analizelor a rezultat ca

fiind inactiv, și un atac fungic minor pe ambele coperți.

Forzațul prezintă degradări fizico-mecanice: rosături în zona colțurilor, lacune pe ambele coperți în zona inferioară, plieri, zgârieturi, umflături**.** Degradări fizico-chimice: pete murdărie pe ambele coperți, îmbruniri prezente pe ambele coperți.

Blocul cărții: Blocul cărții a fost afectat de deteriorări fizico-chimice, fizico-mecanice deteriorări fizico-chimice ce au degradări cromatice rezultate în urma acțiunii petelor de ceară, îmbrunire datorată acidității, murdărie aderentă mai ales în zona colțurilor, pete de grăsime, pete de ceară, depozite de praf și halouri. Deteriorări mecanice: - fisuri, rupturi, îndoituri, lipsă suport papetar.

Diagnostic. În urma analizei vizuale, s-a constatat existența unor deteriorări de natură fizico-chimică, fizico-mecanică şi biologică asupra componentelor cărții, ca urmare a procesului de îmbătrânire naturală a materialelor dar şi a acțiunii factorilor exogeni (acțiunea luminii, U.R., temperatura, atmosfera poluantă) a unui mediu impropriu de depozitare, şi a manevrărilor din timpul utilizării volumului.

Propuneri de tratament. Din punctul de vedere al restauratorului. Restaurarea se va efectua pe volumul desfăcut în totalitate, urmând ca fiecare componentă a cărții să intre în flux complet de restaurare. Se vor schimba tăblițele, învelitorile din piele, aflându-se într-o stare avansată de degradare. Mi-am permis acest lucru pentru că această carte face parte dintr-o colecție particulară.

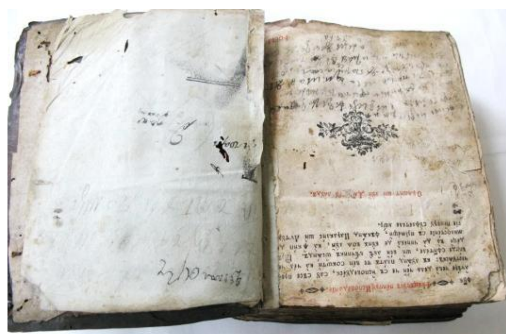
Fotografierea obiectului se va efectua la începutul lucrării, în timpul fiecărei operații de restaurare a obiectului şi la sfârşitul restaurării obiectului. Fotografiile sunt cea mai bună dovadă a stării obiectului de restaurare înainte de a-l restaura, în timpul operațiilor şi la sfârşitul restaurării obiectului.

Forzațul original.

Detaliu nervuri.

Ultima filă și forzaț original.

Prima filă.

File scrise de mână legate.

Detaliu învelitoare piele.

Detaliu nervuri profilate.

Foto de sus învelitorii.

Învelitorile demontate.

Profilarea nervurilor.

Cartea cu învelitoarea nouă.

RESTORING THE PRAYERS BOOK FROM 1811

Abstract

This Abook of prayers, which I restored is considered an religious object. A book belonging to a private collections. It was printed by printer John August Herfurt.

The book of prayers (Ευχολογιον/Asahi/Требник) is the book that now containes the tradition of Holy Sacraments (with the exception of bringing a preast into the Church), the religious ceremony and services for different needs. As the prototype of this book can be considered Serapion Prayers Book of Tmuis null and his VIII – th Book of Apostolic Constitutions.

In the beginning of the Book of Prayers (Byzantine) contained itself, in addition to Holy Sacraments, also texts from the Gosspel and Arhieraticon. Over time, through the 13th century, these books began to separate. Today it keeps more of the old manuscripts of the old Byzantine Book of Prayers (8th century-12th century), which shows text differents and especially of the shape of certain gestures and acts of gosspel in committing the religious ceremony.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XXV**, 2016

STUDIU ISTORIC PRIVIND UTILIZAREA TEHNICII PICTURII ÎN ULEI

OVIDIU TAIFAS*

Pictura în ulei (itl. Pittura a olio, frc. Peinture a l'huile, ger. Oelmalerei), ale cărei începuturi nu se cunosc încă bine – dar probabil ca sunt mult înainte de sec. X, î. Hr.- a fost practicată mai întâi cu sfială, aşternută în strat subțire peste tempera. Apoi, după Renaşterea din Italia, a reuşit să ia locul aproape tuturor celorlalte genuri de pictură mai vechi, fiind considerată ca o „minunată născocire şi mare uşurare pentru arta picturii", cum se exprima Vasari[1].

De atunci, pictura în ulei a rămas preferată de către pictorii de pe toate meridianele, până astăzi, mai ales şi din cauza uşurinței lucrului şi a strălucirii culorilor, încât este socotită de mulți pictori ca fiind cea mai potrivită spre a traduce în culori pe o suprafață, orice imagine reală sau închipuită.

Pictura în ulei prezintă în plus avantajele ce oferă aspecte optice multiple de transparență sau de opacitate; culorile se modulează perfect şi cu uşurință, dând plasticitate formelor, pentru că se usucă încet, iar după uscare ele rămân în tonurile lor, fără neajunsul de a se mai deschide, ca în alte tehnici.

Pictura se poate executa pe orice fel de suport, repede ori fără grabă, în strat subțire sau păstos; ea înlesneşte întreruperea lucrului şi a revenirii ori corectarea prin ştergere sau suprapuneri de culori, este rezistentă față de agenții atmosferici, pentru că se dă o pelicula impermeabila, este elastică şi relativ durabilă. Pictura în ulei însă are neajunsul că poate prezenta, în mod disparat, pete mate sau lucioase, are reflexe care-i stingheresc privirea din orice unghi, se îngălbeneşte cu vremea sau capătă o patină brună închisă, aşa numitul ton de galerie – iar dacă nu este lucrată în bune condiții tehnice, pe baza cunoaşterii însuşirilor specifice ale materialelor, în unele porțiuni se înnegreşte şi produce cracluri vizibile şi chiar desprinderi de strat pictural, cu toate acestea, pictura în ulei farmecă şi se bucură de mulți adepți[2].

---

* Muzeul Județean Argeş, Piteşti.

1 Giorgio Vasari, *Viețile celor mai de seamă pictori*, trad. Vol. I, Buc. 1962, cap VII, p. 131.

2 C. Săndulescu Verna, *Materiale şi tehnica picturii*, Edit. Marineasa, Timişoara 2000, p. 308.

Aplicarea culorilor în ulei, adică pictura propriu-zisă, se face în diferite tehnici, iar metoda de lucru trebuie stabilită de pictor încă înainte de a începe, pentru că durabilitatea tabloului constă nu numai în materialele întrebuințate ci şi în tehnica folosită, de care, de altfel depinde şi valoarea artistică a tabloului.

a) Metoda cu eboşă – cea mai veche pare a fi metoda în straturi sau cu eboşă (frc. Ebauche, itl. Schizzetto), adică indicarea principalelor părți ale unei lucrări în culori sumare sau un substrat lucrat în mod larg ca o schiță (frc. mai rar: preparation), care aminteşte de tehnica picturii în tempera şi a frescei, de la care cândva s-a trecut apoi pe nesimțite la aceea în ulei. În primul strat (ger. Untermalung, frc. au dessous = dedesubt), culorile se amestecă cu un ulei subțire, amestecat cu vernis din mastix cu damar şi esență de terebentină, toate trei în părți egale, sau cu ulei de in şi esență de terebentina 1/1, astfel stratul fiind foarte subțire, avem garanția că desenul acoperit nu se pierde sub eboşă, iar pictura nu va crăpa şi nu se cojeşte.

Primul strat de dedesubt este socotit ca fond al următorului strat.

Unii au executat acest strat, în felul unui laviu transparent, folosind numai tonuri obținute de negru şi alb (frc. grisaille, care a fost la modă în sec. al XVIII-lea în Franța, unde era socotit ca un gen de pictură) sau din diverse tonuri ale unui singur fel de culoare (frc. camaieu), având reliefurile cu alb, ca la un clar obscur. Al doilea strat, cel de deasupra se executa numai după o semiuscare, în funcție de liant, adică după aproape o săptămână sau după o uscare în timp de cel mult 10 -15 zile, în scopul de a avea o peliculă omogenă. Se lucrează cu mai mult ulei sau cu vernis în amestec, cu mai puțină culoare, mai transparent, după regula că peste strat slab se pune strat gras, spre a obține o bună uscare definitivă şi o garantată trăinicie a picturii[3].

Desenul, umbrele şi luminile vor merge odată cu pictura, care se începe tot de la culorile întunecate către cele luminate, ca şi în primul strat. Dacă rămân părți mici neacoperite, acestea pot fi lăsate aşa, în cazul în care tonurile celor două straturi se apropie.

Întotdeauna pictorii şi-au luat libertatea de a proceda cum crede fiecare mai bine, potrivit principiului ca execuția nu este interesantă decât cu condiția de a fi personală şi neimitând pe cineva, ci a fi cu totul original, calitate socotită esențiala în arta.

b) Metoda cu glasiu – este folosită la lucrări de mari dimensiuni, este tot o pictură complicată, varianta celei cu eboşă, care constă în acoperirea întregii suprafețe cu glasiu (frc. glacia şi ger. Lasurfarben), adică în culori de ulei curate, subțiri şi transparente. Dedesubt însă, se pictează fie cu culori de ulei subțiate, fie cu tempera grasă din emulsie de ou ca în vechime sau cu caseină. În orice caz, stratul trebuie să fie complet uscat în timp de cel puțin o

[3] *Ibidem*, p. 323.

lună. Eboşa se face peste tot mai deschisă ca şi pentru pictura în straturi, pentru că glasiul care va veni deasupra, nu dă rezultate bune pe tonuri închise. Glasiul ajută la înviorarea ori atenuarea, după voie, a oricăror culori de dedesubt. Are însă neajunsul că adesea potoleşte în mod nedorit orice explozie de culori, unificându-le. De aceea se cere ca tabloul expus să fie puternic luminat, încât culorile să poată avea efectul dorit. Din aceste cauze şi mai ales ca această tehnică cere o mare îndemânare şi timp, încât orice culoare pusă peste un strat de pictură mai groasă în ulei, fără pricepere, nu numai că stratul prim va ieşi prin cel de deasupra lui, dar mai târziu craclează şi se întunecă. Din aceste motive această tehnică astăzi nu se mai foloseşte după cum afirma Andre Lhote, care scria că „arta glasiului care este evident unul din secretele ce dau har picturii în ulei, este prea puţin cunoscută la noi", adică în Franţa[4].

Metoda Alla prima – este o altă metodă mai nouă**,** numită astfel după germanul Primamalerei, francezul du premier coup, care cere un neîndoielnic talent şi multă iscusinţă tehnică.

Aceasta tehnică constă în punerea culorilor, de la început şi dintr-o dată în tonuri locale juste şi fără a fi necesar să se revină ulterior asupra lor (ton local = culoare specifică sau propriu-zisă a obiectului, fără lumină sau umbră).

Acest fel de a picta s-a născut probabil din dorinţa de a obţine ceva deodată gata, prin juxtapunere, deci mult mai rapid şi mai simplificat decât în tempera cu ou, în ulei cu eboşă ori cu glasiuri, care cer reveniri pe deasupra, adică suprapuneri.

Pictura alla prima se lucrează de preferinţa pe suprafeţe nu prea întinse, pentru că trebuie lucrat cât se poate de repede, fără întrerupere şi fără ezitări. Lucrările mai mari se împart în zone pentru cât se poate lucra într-o zi şi se căuta a termina câtă vreme culorile de pe suport sunt încă crude, în care caz, ele se pot lega cu uşurinţă între ele. Pictura alla prima este socotită astăzi că fiind cea mai bună metodă de pictură în ulei deoarece are aspect de prospeţime, de transparenţă, cu tonuri curate, clare, neîmbâcsite şi cu multă luminozitate, încât unele picturi de acest gen, deşi vechi, par de curând terminate şi sunt cele mai rezistente în timp. Adepţii acestei metode şi a altora, s-au grupat în şcoli: impresionişti, poantilişti, etc., care privesc nu numai forma, pe când spiritul operei pentru ei este o altă problemă[5].

Metoda ca şi acuarela – cu culori de ulei din tuburi, subţiate numai cu esenţă de terebentină, fără însă a folosi albul, decât pe acela al suportului, se poate obţine vibraţie şi transparenţă de culoare, adică o pictură care seamănă mult cu acuarela, fiind aproape tot atât de rapidă, însă mult mai rezistentă decât aceasta. Tehnica ei poate fi aplicată ca şi în cazul acuarelei, în tonuri transparente, cât şi ca aceea a uleiului. Această pictură poate fi folosită şi ca

---

[4] Andre Lothe, *De la paletă la masa de scris,* trad. Buc. 1974, p. 315.
[5] C. Săndulescu Verna, *op. cit.* p. 329.

eboşă pentru pictura cu straturi suprapuse. Când pictura este executată de obicei în dimensiune mică - în felul unei schițe rapide în culori, care să dea un aspect general al naturii, poartă numele de poşadă[6].

Ea este ca o sinteză fără detalii sau chiar un studiu de tonuri juste, lucrat într-o singură şedință, asupra căruia nu se mai revine.

Durabilitatea şi valoarea artistică a oricărei opere picturale depinde nu numai de talent, ci şi de calitatea materialelor şi de modul de folosire al lor.

Numai cunoscând materialele cu însuşirile lor şi folosind o tehnică iscusită şi îndeajuns de experimentată, pictorul poate crea şi da garanția unor opere de artă durabile.

Imagini reprezentative din marile curente artistice.

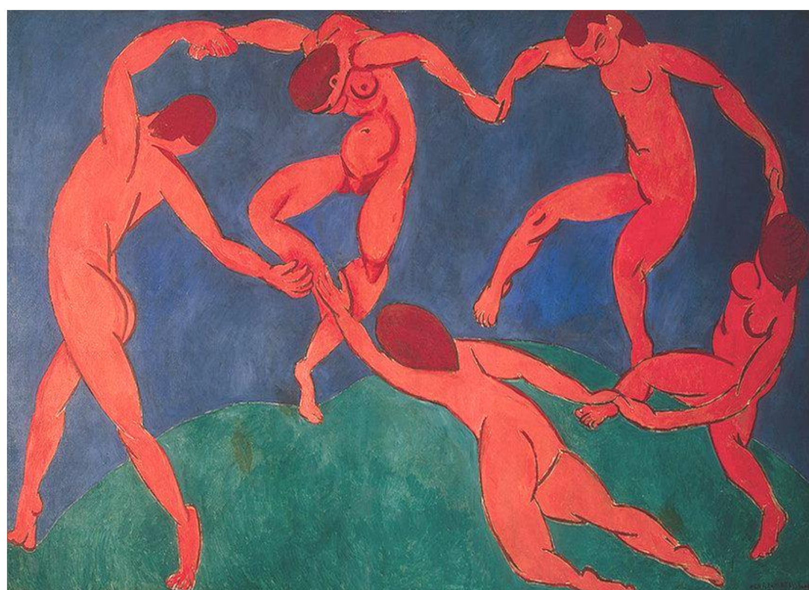

Realismul - *Goustave Courbet – Valuri.*

[6] *Ibidem*, p. 331.

Impresionismul – Claude Monet - *Bărci la Argenteuil*

Fovismul - Henri Matisse – Dansul

Postimpresionismul - Toulouse Lautrec - La Goulue arrivant au Moulin Rouge

Expresionismul – Chain Soutine - *Violoncelistul*

Simbolismul – Gustave Moreau – Eternul Feminin

HISTORICAL STUDY ON THE USE
OF OIL PAINTING TECHNIQUE

Abstract

In this article we have exposed some general data about oil painting, which remained the preferred by painters from all meridians, until today, due to its durability and the brightness of colors.

Thus, is credited by many painters as being best suited to translate the colors on a surface, any image or real fancy sketch.

MUZEUL JUDEȚEAN ARGEŞ
ARGESIS, *STUDII ŞI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, **TOM XXV**, 2016

RESTAURAREA LUCRĂRII DE SCULPTURĂ INTITULATĂ „TEMERARUL”, AUTOR ION IANCUȚ

LUIGI ŞUTA*

În diferitele reprezentări atât clasice cât şi moderniste, folosind unelte diferite, artiștii au încercat să îşi exprime mai direct sau abstract idealul lor. Mitologia greacă, perioada romantică abundă de astfel de exemple pe care artiştii moderni le-au dezvoltat dându-le viaţă în diverse materiale sub diverse forme şi interpretări: piatră, marmură, travertin, bronz, lemn şi prin arta desenului prin frumoase gravuri şi ilustraţii de carte etc. Mentalitatea arhaică resimte iubirea ca o forță atât de puternică.

Lucrarea de față reprezintă o îngemănare reușită între spiritul clasic aflat sub stricta supraveghere a canoanelor şi a filozofiei, şi filozofia puternic marcată de către elementul nou modernist, caracterizat de dorința de eliberare a spiritului tânăr fără îngrădiri atât spirituale cât şi artistice. Atitudine tânără care exprimă dorința de depăşire a granițelor gândirii clasice, lucrarea de față împinge imaginația spre limitele gândirii şi trăirilor libere.

Mitul „Zburătorului” pe care artistul l-a descoperit întruchipat în plăpândul trup adolescentin nu reprezintă decât visul artistului de evadare într-o lume liberă a universului artistic. Artistul Ion Iancuț a reuşit o „evadare” în liniştea universală folosindu-şi talentul şi uneltele, dezgolind silueta tânără, firavă dar cu o dorință arzătoare de reușită materializata în pumnul strâns, semn al unei voințe neînfricate.

Fața tânărului zburător este orientată spre infinitul absolut vădind o dorință arzătoare de a-l cuceri.

Lucrarea a intrat în cadrul laboratorului de restaurare lemn suferind de „maladiile” specifice materialului din care a fost creat: fisuri multiple, crăpături, fracturi, atac xylofag activ, intervenții neconforme cu normele de restaurare.

A fost urmat protocolul de rigoare: executarea martorilor fotografici, tratamentul cu Sadolin Base prin pensulare şi injectare (în postamentul lucrării) urmat de înfolierea piesei. Perioada de carantină a fost de două săptămâni

* Muzeul Județean Argeş, Piteşti.

timp în care a fost urmărită evoluția tratamentului cât şi repetarea aplicării tratamentului în cazul în care acesta se cere a fi repetat.

Alegerea materialelor cat şi a tehnicilor care vor fi utilizate în procesul de restaurare a fost efectuată în conformitate cu legislația în vigoare, astfel că materialul utilizat în procesul de consolidare. Pentru pregătirea materialului am utilizat tehnicile clasice (spintecare, calibrare, finisare), tehnici prevăzute de manualul de tehnologia prelucrării lemnului. La fel de atent au fost pregătite uneltele, mă refer aici la cele clasice: dălți drepte, pile raşpel, rindele. Adezivul folosit a fost PAV (poliacetatul de vinil).

După finalizarea perioadei de carantină au fost demarate lucrările de restaurare prin eliminarea scoabelor metalice din postamentul lucrării şi stoparea fenomenului de spintecare prin implanturi cu cepi cilindrici cu pană, de diferite diametre 10, 15, 20 şi 30 mm. Am utilizat şi cepi din bambus pentru „coasere” de-a lungul crăpăturilor şi fisurilor pentru prevenirea şi stoparea fenomenului de spintecare conform martorilor fotografici. La finalul acestor masuri, reintegrarea cromatică a fost executată cu un baiț preparat cu alcool etilic de 90º, aplicarea lui a dus la estomparea urmelor intervențiilor.

Restaurarea sculpturii „Temerarul”, în imagini.

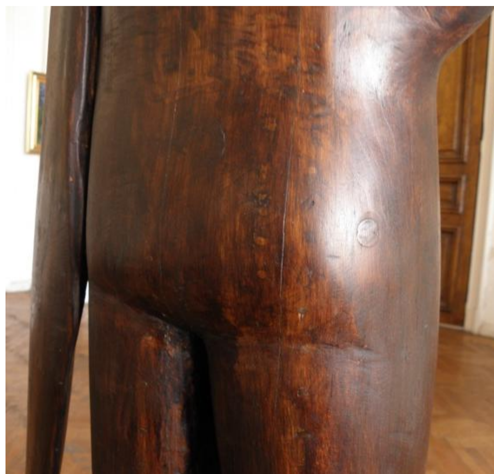

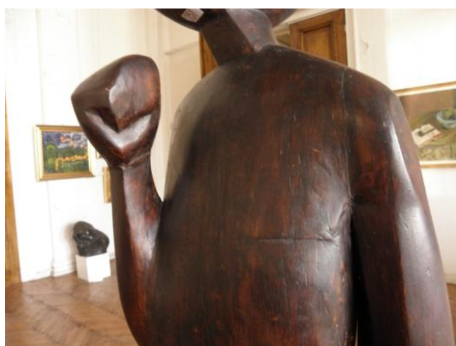

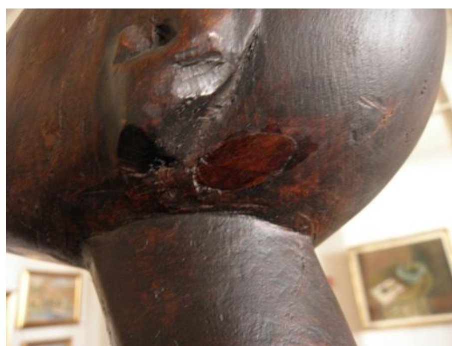

RESTORATION OF SCULPTURE TITLED
"BOLD" AUTHOR ION IANCUȚ

Abstract

In the various representations of both classical and modernist, using different tools, artists have tried to express their ideal more directly or abstract. Greek mythology, romanticism is replete with such examples that modern artists have developed by giving them life in various materials in various forms and interpretations: stone, marble, travertine, bronze, wood, and in the art of drawing through beautiful engravings and illustrations of books etc. Archaic mentality felt love as a force so strong.

This work represents a successful merge between classic spirit under the strict surveillance of the canons and philosophy, and philosophy strongly marked by the new modernist element, characterised by a willingness to release the young spirit without restrictions both spiritual and artistic. Young attitude expressing the desire to overcome the boundaries of classical thought, this paper pushes the limits of imagination towards free feelings and thinking.